

НУРИДДИН ИСМОИЛОВ

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

Олтинчи китоб

ТОШКЕНТ — 2020

Исмоилов, Нуриддин.

Бургут тоғда улғаяди: Саргузашт-детектив роман: / Нуриддин Исмоилов. — Т.: 2020.

6-китоб. — 288 б.

ISBN ...

© Н.Исмоилов. «Бургут тоғда улғаяди». 2020.

Фирдавснинг кўз олди бир зумга қоронгилашди. У ка-
рахтланди ва оҳиста стулга ўтирди.

— Нега? — деди сўнгра жуда паст овозда.

— Билмаймиз! Масжиддан чиқаётганида пичоқлашиб-
ди. Кўпчиликнинг кўз ўнгида. Пичоқлабди-ю, қочибди.
Биров ушлаб қололмабди. Нарироқда машина ҳам кутиб
турган экан. Рақамсиз машина...

Фирдавс унинг сўзларини охиригача эшитмади. Кўчага
қараб югурди.

Унинг худди шу тахлитда чиқишини олдиндан билган
Абдували «Жигули»нинг моторини ўт олдириб, кетишга
шай қилиб қўйган эди. Фирдавс келиб ўтириши билан газни
босди...

«Ўзларинг мажбур қилдинглар. Мен сира истамагандим.
Аммо ҳамма томондан йўлбарсдай ташланишимни, ҳам-
мангни тилка-пора қилиб ташлашимни хоҳладинглар, мен
худди айтганларингдай қиламан!.. Ҳатто чумчуқдай овоз
чиқаролмай қоласизлар, шу замонга бевақт келиб қол-
ганларингдан афсусланасизлар!» дея кўнглидан ўтказди
Фирдавс. Шунда машинада рация борлиги маълум бўлиб
қолди. Уни Абдували ёқди. Қулоғига тутди. Рациядан тара-
лаётган овоз баланд эди. Шу боис Фирдавс ҳам эшитди.

— Келманглар! Милиция ва яна саккизта фуқаро кийи-
мидаги одам кутиб турибди. Махсус жойнинг одамлари.
Келишларинг билан Фирдавсни босиб олиб кетишади. До-
стондан хавотир олманглар, шифокорлар... — деди Абду-
латиф. Шундан сўнг алоқа асбоби ўчиб қолди.

Абдували машинани бир четга тўхтатди-да, ўгирилиб
орқа ўриндиқда ўтирган Фирдавсга савол назари билан
юзланди.

— Олдин вокзалга, кейин Олой бозорига, ундан сўнг
«Намуна» чойхонасига, — деди Фирдавас.

— Фақат иккаламиз борамизми? Болаларга ҳам хабар берайлик?!

— Сиз фақат ҳайдовчилик қиласиз. Умуман ҳеч нарсага аралашмайсиз. Машинадан тушмайсиз. Тушсангиз, хафа бўламан. Келишдикми?

— Лекин...

— Лекин-пекинга ўрин йўқ! Ҳеч нарсага қўшилмайсиз! Агар мени чўзиб ташласа ҳам ўтирган жойингиздан қимирламайсиз! Тамом!..

— Хўп, — деди Абдулатиф.

Анча вақтдан бери вокзалда Арслоннинг одамлари «сайру саёҳат» қилишарди. Ва гарчи Арслон узоқ муддат инидан чиқмаган, бировга бирор нима буюрмаган эса-да, унинг одамлари эски «касб»ларини давом эттиришмоқда эди. Улар, асосан, Андижон — Тошкент, Китоб — Тошкент поездларини кутишарди. Ана шу поездларда содда қишлоқ одамлари келишарди. Табиийки, ҳаммасининг чўнтагида пули бор. Йўқ деганда юз сўм. У ҳам студентларда. Бошқаларда уч юз-тўрт юз сўм бўлади. Ҳар поезд келиб тўхтаганида уч-тўртта бечоранинг шўрини қуриштиради... Йўлтўсарлар жа номард эмас, бир-икки сўм қолдиришади. Токи содда, гўл бирорта танишиникигами ёки яшаш жойигачами етиб олсин.

Бир марта касал одамнинг пулини тортиб олишди. Йўлланма билан келаётган экан бечора. Кардиология шифохонасига. Юрагини операция қилдириши керак экан. Бор-будини сотган экан. Пулларини рўмолчага ўраб белига боғлаб олган экан. Вагондан тушиши билан Баханинг йигитларидан бири уни кўриб қолди. Эғнида эски костюм-шим, бошида униққан дўппи, белида белбоғ. Ёнида ўзига ўхшаган яна бир одам бор. Ёнидаги уни авайлаб, суяб юрибди... Шу вақтда унга Баханинг йигити туртиниб ўтди. Ана шунда касал бир ингради. Сал энгашди. Йўлтўсар изига қайтди:

— Кўз борми?! — деди башарасини буриштириб.

— Ке... кечирасан, ука, — деди лаблари қуришган бемор.

— Кечиримингни пишириб е! Адам сани танимайдими, ука дейишингга бало борми?! Ит!..

Бемор бир нима деб гапириш учун оғзини жуфтлади. Аммо йўлтўсар, ҳе йўқ-бе йўқ унинг башарасига мушт тушириб юборди. Кейин унинг суянчигини ҳам уриб ағдарди.

Беморнинг белидаги рўмолча ечиб олинди. Бемор зўрга келаётганди. «Амаллаб касалхонага етиб олсам бўлди, у ёғига дўхтирлар тузатиб юборишади», деб ўйлаганди... Аммо касалхонага етиб боролмади. Шу вокзал ҳовлисининг ўзида, қариндошининг кўлида жон берди... Бечора йўловчининг ўлими йўлтўсарнинг бир тукини ҳам қимирлатмади. Унинг учун энг муҳими рўмолчадаги пул эди...

Поезд келишига ҳали вақт бор экан. Бирор ярим соатча. Фирдавс вокзални айланиб юрди. Ҳар битта одамни кузатди. Йўлтўсарларни топишга ҳаракат қилди ва топди ҳам. Вокзалнинг шимол томонидаги емакхонадан. Улар ўндан зиёд эди. Столнинг атрофини айлана қилиб ўтириб олишганди. Чекишарди, ичишарди. Мақтанишарди. Ким кимнинг пулини қандай олиб қўйгани, ақчасидан айрилган шўринг қурғур кейин нима аҳволга тушганини завқ билан бири гапирар, сўзловчини бошқалари мароқ билан эшитишарди. Ҳаваслари келарди. «Қани энди мен ҳам эгасига билдирмай чўнтагидагини тинчитиб қўйсам» деб ўйларди. Худди шу маҳал емакхонага Фирдавс кириб келди.

— Эй-й, сизларни қидиравериб тинка-мадорим қуриб кетди. Қанақа каззоб, муттаҳам, ўғри, зўравон, маразсизларки, бу ерда лақиллаб ўтирибсизлар?! Нариги ёқда қанчадан-қанча одам у ёқдан-бу ёққа ўтиб-қайтиб юрибди. Бунақа маразча ўтиришларингда уларнинг кистасини ким тозалайди?! — деди у нафрат билан.

Ўтирганларнинг ҳаммаси ҳангу манг бўлиб қолишди. Бир-иккитаси амаллаб тупугини ютди. Қўрқди. Ахир ўзига ишонмаган, орқасида бир тўда шайкаси бўлмаган одам ўзидан-ўзи келиб, буларни ҳақорат қилмайди-да.

— Эй-й, пасткаш, ювиндиҳўр, ўғри, нима қилиб ўтирибсан яна?! — деб Фирдавс ўзига энг яқин бўлган йўлтўсарнинг башарасига мушт тушириб юборди. Бечора кутилмаганда тушган зарбадан йиқилди-ю, шу заҳоти ҳушидан кетди. Қолганлар дарҳол чўнтақларидан занжир,

пичоқ чиқариб. Фирдавсга ҳамлага ўтишди. Фирдавснинг бутун вужуди қаҳр-газаб билан лиммо-лим, алами бўзғида эди. Ўзини зўрга тутиб турганди. Барча «тўсиқ»ларни очиб юборди. Ва худди чиябўрилардай кўплашиб оддий одамларнинг шўрини қуритиб келганларни уриб ағдариб ташларди. Битгасига битта зарба. Иккинчи марта урмасди. Шунинг билан бирга пичоқ ва занжирга чап бериб кетарди. Унинг тезлиги ва зарбасининг кучини кўрган одам ҳайратдан ёқа ушлайди. «Одам зоти ҳам шунақа бўладими, одам зотида ҳам шунчалик куч-қувват бўладими?» деб ўйлайди. Кўзларига ишонмайди. Киприк қоқмасдан кузатади... Беш дақиқадан сал мўлроқ вақт ўтди. Йўлтўсарлардан бирортаси ҳам оёғида қолмади. Улар инграшар ва синган, эзилган жойларини маҳкам ушлаб олишганди.

— Агар сен ит эмганлардан бирортангни яна шу яқин атрофда кўрсам, тириклайин гўрга тикаман! — деди Фирдавс ва бир бошдан чўнтаklarини кавлашга тушди. Беш мингдан зиёд пул йиғди. Яна бу зўравонлардан баъзиларининг бўйнида тилла занжирлари бор эди. Ҳаммасини юлиб олди. Ҳатто олифталик учун таққан тилла узукларини ҳам. Кейин кетмоқчи эди. Бироқ берган жазосидан негадир қоникмади. Яна нимадир қилиши керак эди ва ўша қилиши керак бўлган нарсани дарров топди.

— Сенлар қанчадан-қанча одамни шарманда қилгансан, чорасиз қолдиргансан. Қани ўзларинг ҳам бир шу кўйга тушиб кўринглар-чи, — деб қўлига пичоқни олдида, ётганларнинг шимини, калта иштонини ечиб олди. Сўнг ҳаммасини бир пакетга солди-да, емакхонадан чиқиб кетди.

Фирдавснинг қилган ишини ҳеч ким кўрмади деб ўйлайсизми? Йўқ, кўрди. Ўша кўрганлардан тўрттасининг эғнида мундир бор эди. Тинчликни, хавфсизликни таъминлаб беришни билдирувчи мундир. Аммо улар одатига кўра аралашмади. Чунки аралашшса балога қолишади. Ичларида «Боплади», дейишди. «Қандингни ур», дейишди. «Биз тегинишга кўрқар эдик. Булардан эмас, катталаридан. Катталари бизнинг оёқ-кўлимизни, тўғрироғи, катталаримизнинг оёқ-кўлларини, тилларини боғлаб ташлашган. Кимки озгина ортиқча ҳаракат қилса, шу заҳоти қанот боғлаб

учади. Сенга биров бир нима демайди. Ҳаммасидан ҳам, яланғоч қилиб ташлаганинг зўр бўлди», дея кўнгилларидан ўтказишди.

Фирдавс йиртиқ шимларни машинанинг юкхонасига ташлаганидан сўнг ундирилган пулларни Абдулатиф ўтирган ўриндиқнинг ёнига қўйди.

— Нима қилдинг? — сўради Абдулатиф ҳайрон бўлиб.

— Ҳеч нима. Ўзлари қилган ишни қилдим, холос, пулларни умумий жамғармага қўшиб қўясиз. Ҳозир эса бозорга ҳайданг. Тезроқ ҳайданг. Юрагимдаги ўт босилмасидан ҳайданг, — деди ва қўйлагининг юқори тугмаларидан иккитасини ечиб қўйди.

Бозорда Арслоннинг йигитларидан бор-йўғи учтасини топди. Уларни-да хуморидан чиққунча калтаклади. Уларни-да кийимларини ечиб олди. Фарқи шундаки, қўйлагини ҳам қолдирмади. Кейин яна йўлда давом этилди. «Намуна» чойхонасида ҳеч ким йўқ экан. Чойхоначидан бошқа.

Фирдавс чой сўради. Чойхоначи қўлини кўксига қўйиб, «Хўп бўлади», деди ва дарров йигитнинг айтганини келтирди. Бир ликопча қанд ва иккита иссиқ нон ҳам қўшиб олиб келди.

— Қанд анқонинг уруғи бўлиб кетгану, сиз бўлсангиз, сўрамасам ҳам олиб келдингиз, — деди Фирдавс ўзини гўлликка солиб.

— Бизга мижоз керак. Қандни энди бир нарса қиламизда. Ҳар қалай, тўрт-бештасини тишимизнинг қавагида сақлаймиз, биродар, — дея жавоб берди чойхоначи юмшоқлик билан.

— Ҳаммага ҳам шундай олиб келасизми?

— Одам ажратадиган одатимиз йўқ. Хизматимизни қиламиз, холос.

Фирдавс бир пиёла чой ичди. «Ғалати чой экан, — дея кўнглидан ўтказди, — қандайдир одамни ўзига тортадиган чой. Ичгинг келади. Битта ичсанг, орқасидан яна ичсан. Кейин учинчи пиёла, тўртинчи, бешинчи пиёлани ҳам ичганингни сезмай қоласан. Ва яна иштаҳанг очилади. Қорнинг ўзидан-ўзи очиб кетаверади». Фирдавс ўзи сезмаган ҳолда хаёлга берилиб битта нонни еб қўйди. Чой-

накдаги чой ҳам тугади. Яна ичгиси келди. Бироқ ўзини тийди. Чойхоначи эса келиб чой таклиф қилди. Бу таклифдан Фирдавс шубҳаланди. «Кейинги сафар», деб юзига фотиҳа тортди-ю, ўрнидан турди. Кейин кетди. Машинага ўтирганидан сўнг яна ўша чойни қумсайверди. Бир хаёл «Абдулатиф ака ортга булинг, яна чойхонага борайлик, бир чойхўрлик қилайлик», дегиси келди-ю, аммо шаштидан қайтди. Бу пайтда улар озиқ-овқат дўкони ёнидан ўтишаётган эди. Машинани тўхтаттирди. Дўконга югуриб кирди. Бирдан бир яшик минерал сув сотиб олди. Унинг икки шишасини дўкондан чиқмай ичиб тугатди. Қолганини эса машинада ичишни бошлади.

— Нега бунча ҳаяжондасан? — сўради Абдулатиф ҳайрон бўлиб.

— Қармоққа илиниб қолганга ўхшайман. Чойхоначининг чойига нимадир қўшилган. Одамни чанқатадиган экан.

Абдулатиф мийиғида кулди. Илло, у билар эди. Чойнакнинг ичидаги тугунчадаги нарса нима эканлигини фаҳмлаганди. Чунки ўзи бунақа нарсаларга илгари жуда кўп дуч келган. Баъзан чойхоначиларга ўзи буюртма қиларди...

Фирдавс офисга бориб Миразизни учратди. У дўстининг касалхонага тушиб қолганидан хабардор экан. Ҳатто бориб кўриб келибди. «Аҳволи яхши. Ҳушидан кетганди, ўзига келди. «Фирдавсга айтинглар, ортиқча бир нималар қилиб юрмасин тагин» деди», дея Достоннинг гапларини етказди.

— Мен ортиқча нарсанинг керагидан ортиғини бажариб келяпман, — деб Фирдавс стулга ўтирди.

Миразиз бирдан Абдулатифга қаради. У елка қисиб қўлларини икки ёнига ёзди.

— Қанақа ортиқча иш?.. Нима қилдинглар?! Одамни диққат қилмасдан ҳаммасини бир бошидан гапириб беринглар, — деди Миразиз ва қўли қалтираганча чўнтагидан «асаб бости»сини олиб, столнинг устига ташлади. Сўнг ундан бир донасини олди.

Фирдавс дарров гапирмади. Пешонасини силади. Ўрнидан турди. Кейин яна ўтирди. Лабини тишлади. Тоқатсиз-

ланди. Ўзини-ўзи ёмон кўриб кетаверди. У калтаклаганлар, адабини берганларнинг бари шунга лойиқ эди. Илло, улар юқорида айтилганидай қанчадан-қанча инсонларни чорасиз аҳволга солишган, қанчадан-қанчани умидсизлик ботқоғига ботирган ва ўлимига ҳам сабабчи бўлишганди. Ҳатто уларни бундан-да баттар аҳволга солганида ҳам Фирдавсни айблаб бўлмасди. Аммо у айблаётганди. Қаҳр билан айблаётганди. Унинг учун ҳаёт баттар зулматлашиб кетгандай эди. Ана шулар унинг гапиришига тўсқинлик қилаётганди. Аксига олиб, манави ёши катталар, амакилар бирор нима дейишмайди. Унинг кўнглини кўтаришга уринишмайди.

Охири у гапирди. Қизариб, бўзариб, кўзлари чарақлаб вокзалу бозордаги ишларини, ундан сўнг худди шу нарсани учинчи бор такрорламоқчи бўлганида ҳеч кимни тополмагани, бунинг ўрнига чойхоначининг галати чойидан ичганини гапирди. Тўхтамай гапирди. Гўёки тўхтаса, нималардир ичида қолиб кетаётгандай туйилди унга.

— Лидерлик мана шундай бўлади, — деди Фирдавс сўзларини охирига етказганида Ёдгор, — бошқача бўлиши мумкин эмас! Сен индамай юрганингда ҳаммаси ўзларидан кетишаётганди. Босар-тусарини билмай қолишганди. Энди қадамларини ўйлаб босишади.

— Мен сенинг гапингда тўлиқ қўшиламан. Аммо энди янги пайдо бўлаётган ҳамкорларимизни асрашимиз керак. Уларнинг ёнига бирорта бегона одамнинг яқинлашишига йўл қўймаслик лозим. Акс ҳолда, улар шартнома қилишмайди. Ўзларига бошқа шерик қидиришади. Ва ёки, умуман, республикадан чиқиб кетишади. Эшитишимга қараганда, қозоғистонликлар «Ҳамма шароитларни қилиб берамиз», деб чақириваётганмиш, — деди Миразиз.

Бир қарашда у хотиржамдай эди. Аммо у даҳшатга тушганди. Бир йўла бирдан ўн киши билан олишиш ва душманларининг ҳаммасини ер тишлатиш унча-мунча одамнинг қўлидан келмайди. Бунинг учун одам пухта тайёргарликда бўлиши керак. Жисмоний тайёргарлик ва ўша жисмоний тайёргарлик ҳам етмайди агар Худодан берилган иқтидор бўлмаса.

— Кўлдан чиқиб кетмайди, — деди Фирдавс кескин, —

йўл қўймаймиз! Соли амаки, ҳозироқ йигитларингизни олинг-да, меҳмонларнинг ёнига боринг. Миразиз амаким айтганидай бировни ёнларига яқинлаштирманг. Бу биринчиси. Иккинчиси, Абдували амаки, сиз қўриқлашни бошланг. Ўзимизга тегишли ҳамма жойни қўриқланг. Учинчи масала, Миразиз амаки, сизга тегишли. Мен қилган ишларнинг ҳуқуқий томонлари билан шуғулланинг. Менга дадамнинг ёнига боролмаганим алам қиляпти. Агар борганимда, агар кўрганимда, ҳолидан хабар олганимда, балки кўчадаги ишларнинг бирортасини ҳам қилмаган бўлардим. Боролмаганимга ким сабабчи? Ўшалар! Мени жондан ортиқ «яхши» кўрганларидан темир панжара ортига тиқиб қўймоқчи бўлганлар.

— Сен кўнглингни хотиржам қил. Озгина дамнинг ол. Қолгани билан ўзимиз шуғулланамиз. Демак, уч соатдан кейин ҳамма шу ерда йиғилади, — деб Миразиз ўрнидан турди.

Улар кетишди. Фирдавснинг ўзи қолди. Ёлғиз ўзи қолиб қийналди. «Ҳаддан ошириб юбордим, шекилли, ҳеч бўлмаганда, ечинтирмаслигим керак эди», деб ўйлади-ю, шу заҳоти бу ўйидан қайтди. «Қаттиққўллик зарур. Лекин бекордан бекорга эмас», деб дераза ёнига борди. Кўзи уни қўриқлаш учун Миразиз томонидан қолдирилган иккита йигитга тушди ва деразани тақиллатди. Ҳовлидаги йигитлар бирдан у томонга қарашди. Фирдавс қўли билан имлаб уларни чақирди ва ўзи бориб бояги жойига ўтирди. Йигитлар олдинма-кейин хонага кириб келишди.

— Сизларнинг нима мақсадда турганликларингни билман. Аммо шарт эмас. Вокзалга бориб кузатинглар. Областлардан келаётганларнинг йўлини биров тўсаяптими, йўқми, шуни аниқлаштиринглар. Кейин келарсизлар, — деди Фирдавс жилмайиб.

— Лекин...

— Илтимос, айтганимни қилинглар. Келишдик, тўғрими?

Йигитлар ноилож Фирдавснинг айтганини бажариш учун йўлга тушишди. Аммо уларнинг ичларидан зил кетди. «Ҳар нима бўлганда ҳам, Фирдавснинг ўзи айтса ҳам, ҳеч қаерга қимирламайсизлар. Агар бирортанг сал узоқлаш-

санг, шу заҳоти каллангни оламан», деган гаплар қулоқлари остида жаранглаб турарди. Аммо катта хўжайин Фирдавс. Унинг айтгани-айтган, дегани-деган. Унинг қаҳри Миразизникидан бир неча марта ёмонроқ бўлиши мумкин.

Фирдавс ярим соатча ёлғиз ўтирди. Ўзини дунёга келишига сабабчи бўлган отасини хотирасига тиклашга уриниб кўрди. Эпложмади. Чунки у чақалоқ эди. Чақалоқнинг хотирасида падарининг юз кўриниши қолмаганди. Тўғри, онасининг кийимлари орасида бир-икки марта суратини кўрган. Аввалига жаҳли чиққан. Онаси билан жанжаллашмоқчи бўлганида расм йўқолиб қолган. Умуман олганда, жанжаллашишга ҳадди ҳам сизмаган. Ўзи ич-этини кемириб юраверган. Отаси Достон эмас, бошқа эканлигини билганидан кейин эса онасига ичи ачиган...

— Мумкинми?..

Фирдавснинг хаёли бузилди. Эшик томонга қаради у ва кўзи патнис кўтарган Музаффар ошпазга тушди.

— Нима кўтариб олдингиз? — деди юзига табассум югуриб.

— Ҳозир айтаман, ҳозир, — дея Музаффар ошпаз ичкарига кириб қўлидаги патнисни столнинг устига қўйди.

— Бошқалар йўқмиди?

— Бор эди. Мен ўзим бир боплайн ҳаммасини дедим. Олдин бозорга тушдим. Яхши, далада юриб қора гўштга тўлган ширбозни сотиб олдим. Эгаси кафолат берди. «Фақат қир-адирларда ўтлаб юрган ширбоз», деди. «Бозорга олиб келаётганимдагина бўйнига арқон солдим» деди. Кейин мен уни сотиб олдим. Олиб келиб сўйдим. Айтгани тўппа-тўғри экан. Бу ёғини десанг, молнинг биқин гўшти ширин бўлади. Қўйнинг эса қовурғаси. Шу қовурғасини майдалаб, сизга тиздим. Чўққа қўйганимда шунақанги ҳиди чиқдики, оғзимнинг суви қочди. Бунақанги кабоб билан нима зўр кетади? Тўппа-тўғри, аччиқ, қайноқ кўк чой. Ва яна иссиқ нон. Кўриб турибсан, ҳаммасини жамлаб патниснинг устига қўйдим-да, олиб келдим. Энди, қани бошла. Иккаламиз бир маза қилиб кабобхўрлик қилайлик. Ўтирма ялпайиб. Кабоб совиб қолмасин. Совиса мазаси қочади.

Фирдавс жилмайди. У биринчи бўлакни оғзига солган

нидан кейин кўзини юмди. Дарҳақиқат, кабоб ўта мазали ва юмшоқ эди...

Ўн сих икки одамга камлик қилди. Сихлар катта эди. Ҳар бирида саккизтадан гўшт бўлаги, иккитадан думба бор эди. Етмади. Иккиси ҳам лабини ялади. Бир-бирига қаради.

— Яна қўяйми бирор ўн сих? — деди Музаффар ошпаз кулиб.

— Йўқ, бўкиб қоламан. Чунки ўзимни тўхтатолмайман, деб қўрқаман. Балки, эртага яна кўрармиз, — дея жавоб берди Фирдавс.

Бир муддат иккиси у ёқдан-бу ёқдан гаплашиб ўтиришди. Сўнг Музаффар ошпаз патнисини кўтариб чиқиб кетди. Орадан ўн дақиқа ҳам ўтмасдан Абрам кириб келди унинг хонасига. Безбетларча кириб келди. Ҳатто эшикни тақил-латмади ҳам.

— Ассалому алайкум, — деди ва кираверди.

Фирдавс уни жуда ёмон кўриб кетди. Бир хаёл олдига солиб ҳайдаб юбормоқчи ҳам бўлди. Аммо...

Абрам Фирдавс билан қўшқўллаб кўришди. Ва бўш стулга таклифсиз ўтириб олди-да, қўлини фотиҳага очди. Узоқ дуо қилди, кейин қўлларини юзига суртди.

— Мен сизнинг келишингизни кутмагандим, — деди Фирдавс.

— Атайин шундай қилдим. Огоҳлантирмасдан тўғри келавердим. Кейин негадир йўлимни тўсадиганлар ҳам бўлмади. Буниям Худонинг кароматига йўйдим. Яхши ният қилгандим. Шундай ажойиб, бир сўзли, ўзбекнинг мард ўғлони билан учрашайин, дегандим... Гарчи сизни осон учратган эсам-да, йўлда қийналдим. Фирдавсжон, бу кофирларнинг дастидан дод! Кимдир уларнинг шохини қайириб қўядими, йўқми? — деди юзини аянчли тусга келтирган Абрам.

— Нима гап, тинчликми? — дея сўради Фирдавс ҳайрон бўлиб.

— Масжидлар очиқ. Хоҳлаган одам кириб намоз ўқий-версин, умуман, тўсиқ йўқ дейишганди. Бугун ҳайдаб солишди. Ёшлар-ку, майли. Мендаин етмишдан ошганлар ҳам уйига қайтиб кетди. Қон-қон йиғлаб, қайтиб кетди.

— Қаерда?..

— Водийда, иним, водийда.

— Сиз водийга борганмидингиз?

— Йўқ. Биродарлар қўнғироқ қилиб айтишди. Бунинг устига, бозорда иккита муслиманинг рўмолини ечиб олишибди. Мажбурлаб ечишибди. Рўмолга қўшиб, сочларини ҳам юлишибди, Фирдавсжон!

— Мен нима қилайин? Қўлимдан бир иш келмаса. Худди сиздай одамман.

— Йўқ! Мен сизни биламан. Ёшсиз. Чаққонсиз. Садоқатли йигитларингиз бор. Бундан ҳам аълоси, ўтакетган ватанпарварсиз. Миллатпарварсиз, динпарварсиз. Сиздай йигит қўлини қовуштириб турса, бошқалардан не умид?

— Мен қараб турмайман, албатта, лекин нима иш қиламан? — деди Фирдавс ҳайрон бўлиб.

— Гап бундай. Мен теварак-атрофимиздаги биродарларимиз билан гаплашдим. Улар ёрдам беражақларини айтишди. Катта сув ортидаги диндошларимиз...

— Катта сув? Қайси катта сув? — баттар ажабланди Фирдавс.

— Вақти-соати билан ҳаммасини билиб оласиз. Ҳозир улар анча-мунча «қўмакчи асбоблар»ни жўнатишди. Мен бир қисмини тоғ ортидаги биродарларга тарқатдим. Улар эрта-индин ҳаракатни бошлашмоқчи. Агар сиз бу ердан туриб, дин учун қўзғалсангиз, ютуғимиз улкан бўлади. Охиратингиз обод бўлади. Сиз бугунги кун билан яшамасиз-ку, тўғрими? Сиз гуноҳи кабиралардан қўрқасиз, тўғрими?..

— Шошманг, — деб Абрамни сўзлашдан тўхтатди Фирдавс, — бир-биридан сирли гапларингиз билан калламни қотириб ташладингиз... Ватанпарварлигим рост. Гуноҳдан қўрқишим ҳам рост. Аммо ҳали намоз ўқишни билмаслигим ҳам рост. Дин ҳақида тасаввурим озлиги ҳам рост. Бир нимани билмай, тушунмай қандай қилиб мен қўзғаламан? Кейин «қўмакчи асбоб» деганингиз нимаси?

— Эҳ, биродарим. Ўтган етмиш беш йил халқимизни ўта саводсиз қилиб қўйди. Саводи борлар эса ўзларини ҳар томонга олиб қочишяпти. Гапларида маза-матра йўқ. Ўтакетган кўрқоқ. Худо уларни ҳеч қачон кечирмайди. Албатта, мен сизнинг ёнингизга Туркиядан келган ажойиб

аллома, олим бир кишини олиб келаман. У дин нима, унинг вазифалари нималардан иборат, қандай итоаткор бўлишимиз керак, деган саволларга батафсил жавоб беради. Бундан ташқари, намоз ўқиш қонун-қоидалари ҳақида ҳам билиб оласиз. Худо хоҳласа, эртагаёқ, намоз ўқишни бошлаб юборасиз... Дарвоқе, сиз, албатта, шаҳидлик мақомини билмайсиз. Билганингизда эди... Шаҳидлар сўроқ қилинмайди, нариги дунёга ўтишлари билан уларга жаннат эшиклари ланг очилади. Эшик ёнида сизни жуфтингиз бўлмиш ҳур кутиб олади. Ундай гўзални бу дунёдан ҳеч қачон тополмайсиз...

Худди шу маҳал эшик тақиллади-ю, Абрамининг гапи бўлиниб қолди.

— Киринг, — деди Фирдавс эшик томонга.

Эшик очилди, Музаффар ошпаз кўринди.

— Ия, сиз қаердан келиб қолдингиз? — дея сўради у хайрон бўлиб Абрамдан.

— Эшик очиқ экан. Кириб келавердим. Албатта, ҳозир эшикни тақиллатиб тўғри қилдингиз. Мен эса ўша амални бажармадим. Аслида, бажаришим керак эди. Рухсатсиз бировнинг ёнига киришга фақат Азроилга рухсат берилган. Лекин мени Фирдавс иним, биродарим тўғри тушунади, деб ўйлайман. Ахир мен ҳам хом сут эмган бандаман. Иккинчи томондан эса, ўта ҳаяжондаман, — деди Абрам ва Фирдавсга юзланди. — Куни кеча телевизорда кўрсатишди. Бизнинг катта мулламиз Москвага борибди. Қашқали кал билан учрашибди. Кейин оғзидан бол томиб мақтанди. Қашқали кал диёримизда масжидларнинг очилишига рухсат берган эмиш.

— Қашқали кал ким? — дея сўради Музаффар ошпаз соддалик билан.

— Ким бўларди, Горбачда?! У ёқда у рухсат олган эмиш. Лекин бу ёқда борларидан одамларни ҳайдашяпти-ку, буни қандай тушуниш керак?!

— Лекин ҳайдашганини кўрмадим, — деди Музаффар ошпаз.

— Чунки сиз ва Фирдавсжон мана шу жойдан ҳеч қаерга чиқмагансиз. Шунинг учун ҳам билмайсизлар... Биринчидан, агар ароқхўрларни йўқотмас эканмиз, хотин-қиз-

ларимизнинг юриш-туришини тартибга солмас эканмиз, Аллоҳ жуда катта офатини юборади. Бундан биринчи бўлиб, юртнинг сизга ўхшаш кўзга кўринган обрўли, эътиборли одамлари жабр кўради... Шундай экан...

— Хўш, — деди Фирдавс, — шундай экан нима қилиш керак?

— Кўлга қурол олиб, кофирларни қириб ташлаш шарт!
— дея кўзларини олайтирди одам қиёфасидаги шайтон.

* * *

Арслон уйига борганидан сўнг ўзини диванга ташлади. Кейин Абрамнинг гапларини эслаб газаби кўзиди ва яна сапчиб ўрнидан туриб стулни ўхшатиб тепган эди, стул деворга бориб тегди. Арслоннинг ҳам кўзидан ўт чиқиб кетаёзди. Чунки у мўлжалдан бироз адашган ва туфлисининг тепаси стулнинг ёғочига теккан эди.

— Вой, вой!..

У сўкинди ва диванга ўтирди-да, дарров шишиб чиққан жойини энгашганча уқалай бошлади. Кўзидан бироз ёш чиққанди, шоша-пиша артди. Негаки кўзидаги ёшни бировга кўрсатиш обрўсига тўғри келмайди. Энди у кимсан — ўғрибоши. Аслида, Чўлоқни ўлдирганидан кейин бундай мартабага эришганди. Бироқ у пайтда бўшанг эди. Маишат турганида ҳамма нарсани унутарди. Ҳозир эса ўзгарди у. Ҳар қалай ўзи шундай деб ўйлайди. Лекин, барибир, у ҳар қандай даражага чиққан тақдирда ҳам кўнгли ўрганиб қолганларидан қутулиши амри маҳол экан.

Арслоннинг овозини онаси эшитди. Ўзининг хонасида эди у. Тошойна қаршисида ўтирар ва юзига упа-элик суртиш билан овора эди. Боягина юзида яна тўртта ажинни кўрдию, юраги орқага тортиб кетди. «Наҳотки қариётган бўлсам, бундай бўлмаслиги керак эди-ку?! Мен ҳали яна бирор ўн йилча ёш қизлардай юришим керак эди-ку?! Жозибамни йўқотиб қўйсам нима қиламан?» деб қайғуга ботди ва астойдил ажинлари устида ишлай бошлади. Ана шу пайт ўғлининг оғриқли овозини эшитди-ю, юраги ўйнаб ташқарига югурди.

— Ҳа, нима бўлди?! — дея сўради ҳаяжон билан.

— Бало бўлди! Гўр бўлди! Ҳаммасига ўзи сиз сабабчисиз! Қайси гўрдан мени анави падарингга лаънати туллак

билан таништирдингиз?! — деб бақирди Арслон онасига.

— Вой, болам, кимни айтяпсан? — деди Хонзода ўзини гўлликка солиб.

— Сиз билмайсиз, тўғрими?.. Ҳеч қачон билмагансиз. Бундан кейин ҳам билмай ўтиб кетасиз! — дея бақирди Арслон.

— Очиқроқ гапир, Арслонжон, нега ўзингдан-ўзинг менга бақиряпсан?! Худди мен сенинг қизингдай?!

Хонзода кўзига ёш олди. Атайин эмас, бирдан ўпкаси тўлиб кетди. Илло, боласи унга бунчалик нафрат билан қарамаган ва бақирмаганди.

— Абрамни айтяпман, Абрамни! Нега у ўзидан-ўзи менга хўжайинлик қилаверади?!

Хонзода кўзидаги ёшни артди. Кейин бурнини тортиб қўйиб, сўзлади:

— У сени ўлимдан олиб қолган. Бир пайтлар адангнинг ўртоғи бўлган. Шунинг учун сени ўзига яқин ҳисоблайди. Сени адашиб қолмасин, чалкашмасин, қузғунларга ем бўлиб кетмасин, дейди. Шунинг учун ҳам йўл-йўриқ кўрса-тади. Хўш, бунинг нимаси ёмон экан?..

— Шахсий ҳаётимга аралашишга ҳақи йўқ! У бугун менга ашадий душманнинг синглисига уйланасан, деди.

— Йўғ-э?!

— Ҳа. Қиз ёмон эмас. Аммо уни кўрдим, дегунча асабим кўзийди. Чунки акасини кўргандай бўламан. Акаси ифлос! Менинг биринчи рақамли душманам!

— Чиройлими қиз?!

— Чиройли бўлса нима?..

— Абрам амакинг бекордан-бекорга шу қизга уйланасан, демаган. Тагида гап бор. Биринчисини ўзинг айтиб турибсан. Душманинг экан. Демак, душман сенинг қўл остингга ўтади, сенга хизмат қила бошлайди. Иккинчидан, мабодо келишолмасанг, қизнинг жавобини бериб юборасан-да, бошқасига уйланиб оласан. Олам гулистон! Сен бўлсанг, шу арзимаган нарсадан ҳам фожиа ясаб ўтирибсан.

— Барибир! Барибир, бўлмайди!..

— Ҳеч қурса, ўчингни ол!

— Ойи, сиз ҳам худди анави яҳудийга ўхшаб фикрлай-

сиз. Аммо гапингизда жон борга ўхшайди. Яна битта гапни айтиб қўяйин. Мен ҳеч қачон синглингни бер, деб бормайман. Умуман, бу ишга аралашмайман. Ўзларинг ҳаммасини ҳал қилинглар, — деб Арслон ҳовлига чиқиб кетди. Бекорга кетмади. Лоп этиб хаёлига Мавзунага тегинмоқчи бўлгани келди. Албатта, улар холи қолишмади ва у ҳеч нарсага улгурмади. Лекин нияти астойдил эди. Ундан кейин қиз Арслонга хотин бўларди ва ёки ўзини-ўзи ўлдирарди.

Ички ҳаяжон, жавобсиз саволлар Арслонни қийнаб юборди ва у ҳовлида турган йигитидан тутатқи олди. Анча вақтдан бери тийилиб юрганди. Шу боисдан бирдан йўталиб қолди. Кўзидан ёш чиқди.

— Қайтган эканман. Ёмон қилди, — деди кўриқчига кулиб.

— Ўрганиб қоласиз, хўжайин, — дея иржайди кўриқчи ҳам.

— Буни ташлаб нима ютдим-у, қайта ўрганганимда нима ютқазаман! — деб яна ўша захру заққумни ютмоқчи бўлиб турганди Баха кириб келди. Унинг юзи оқарганди. Кўзи қонталаш эди. Фазабдан лаблари титрарди.

— Орқангдан ит қувдими? — дея сўради ундан Арслон.

— Ит қувганида майли эди. Лекин анави мараз йигитларимизни шарманда қилиб ташлабди! — деб жавоб қилди Баха овозини баландлатиб.

— Ҳовлиқмасдан гапир! — дея бурнини тортиб қўйди Арслон.

— Амрингизга биноан биз Фирдавснинг отасини чалажон ҳолига келтирган эдик. Эвазига у ит вокзалга бориб ҳамма йигитимизни элакдан ўтказибди. Буниси ҳам камлик қилгандай қип-яланғоч қилибди.

— Неча киши экан, Фирдавслар?

— Битта ўзи!

— Нима? Битта ўзи?! Битта ўзи шунча одамни уриб, абжағини чиқарибдими?

— Ҳа. Билмайман, қандай қилган. Лекин бир ўзи ҳаммасини «тахлаган». Бозорда ҳам шу ишини давом этказган. Кейин чойхонага борибди. Яхшики, йигитлар бўлмаган. Йўқса...

— Ҳе сени! Оғзингдан чиқаётган гапни билияпсанми? Сен ифлос агар у ерда ҳам йигитларимиз бўлганида расвосини чиқарарди, демоқчи бўлдингми?! Қўрқяпсанми? Бир ўздан-а?! Агар иккита бўлиб келганида, ҳаммаёнинг шилта бўлиб кетаркан-да!

— Бир-икки марта... Ўзингиз...

— Тиз чўк! Чўк!!! — дея бўкирди Арслон.

Баха беихтиёр унинг қаршисига тиззалаб ўтирди. Арслон эса шу заҳоти учи қизариб турган тутатқини Баханинг юзига босди. Секин босди. Терисининг жазиллагани эшитилди. Терининг куйган ҳиди чиқди. Баха бақирмади. Тишини тишига маҳкам босиб чидади. Ичида Арслонни уруғ-аймоғига қўшиб роса сўкканча чидади. Биринчи имконият пайдо бўлиши билан калласини олишни айтиб, чидади. Қилт этмади.

— Зўрсан, — деди ишини охирлатганидан кейин Арслон.

Ана шу маҳал унинг хаёлига Абрамнинг гаплари келди. «Йўқот, дўстлиги йўқ уни», деган эди у. «Сенинг дўстлигинг борми? Йў-ў-ў-қ, биринчи имконият туғилиши билан мендан воз кечиб юборасан. Албатта, сенинг оғир аҳволга тушиб қолишинг даргумон. Бунисини яхши биламан. Лекин сен мендан фойдаланиб, ана ундан кейин йўқ қилиб юборасан», дея кўнглидан ўтказди Арслон ҳам.

— Айбинг денгиздан томчи, лекин ана шунисининг ҳам жазоси қанақа бўлишини кўрдинг. Агар яна бир марта, ҳеч курса, шунга яқинроқ қовун туширсанг, тирик қолишингга кафолат бермайман, — дея бармоқлари орасидагини улоқтириб юборди Арслон.

— Хўжайин, мени эрмак учун ҳам қийнашингизга розиман. Лекин Фирдавсга қарши бирор нима қилмасак бўлмайди. У билан яккама-якка олишиш шартми? Қўлимизда қурол бор, пешонасидан шартта отиб ташлайлик, — деди кўзлари ўт бўлиб ёнаётган Баха.

— Буни сенсиз ҳам яхши биламан. Аммо у ҳозирча керак. Сенларнинг бечораликларингни билиб қўйиш учун ҳам.

— Тан оламан. Қуруқ қўл билан чиқсак, керак бўлса, йигирматамининг ҳам пачағимизни чиқаради у. Бироқ

хўжайин, ҳозир замон бошқача. Ўзингиз яхши биласиз...

— Мен аввал унинг синглисига уйланишим керак. Севиб қолганман! — деди Арслон бирдан Баханинг гапини бўлиб.

— Битта нарсани аниқ биламан, Фирдавсни ўлдирмас экансиз синглисини икки дунёда ҳам қўлга киритолмайсиз! — дея қатъий гапирди Баха.

— Айнан акасининг тирик қолиши керак менга. Нима, унинг синглисидан чиройли қизлар йўқми?! Тиқилиб ётибди! Лекин уларнинг кучли акалари йўқ. Тушундингми?!

— Йўқ! Унинг кучлилигининг сизга нима кераги бор, хўжайин?! Агар у янаям кучайиб кетадиган бўлса, бўйимиз етмай қолади! Рухсат беринг, пешонасидан дарча очиб кўяй. Ҳамма шароитим бор...

— Ўйлаб кўрамиз...

— Қачон келай ёнингизга?

— Онанг яна бир марта ўгил туққанидан кейин!

Баха қизарди. Унинг вужуди зириллади. Бирдан шашти қайтди. «Сен ҳам одаммисан, ифлос! Калланг ошқовоқдан ҳам баттар. Агар анави яхудий бўлмаганида аллақачон тупроққа қоришиб ётган бўлардинг», дея ўйлади у.

— Яқинда «Калашников» сотиб олдик. Мингтага етади. Бутун бошли арсенал. Менга Фирдавс тириклайин керак. Мен унинг кўз олдида синглисини чимилдиққа олиб кираман. У эса деразанинг тагида ўтиради. Синглисининг чинқиришларини эшитади! Сен бўлсанг уни осонгина ўлдириб юбормоқчисан. Йўқ, бўлмайди! Менинг қасдим бор унда. Қасдни шундай олайки, бир умр эзилсин! Йўқол! Йигитларингга айт, «йигим-терим»ни кучайтирсин.

Баха ноилож ўрnidан турди ва ортига бурилиб кетди. Дарвозахонага етганидан сўнг ярасининг устига секингина бармоғини қўйди. Алами келди. «Ҳеч нима қилолмадим-а?! Бир пайтлар бунинг ичини эзгандим. Эссиз, Нормат чўлоқнинг ўрни билиняпти. Янаям афсусли томони, ўшанда, молхонада бу итваччанинг қалласини олиб ташлашим керак экан», дея кўнглидан ўтказди.

Бу пайтда Арслон Абрам билан телефонда гаплашаётганди. Арслон «Хўжайин, ёнингизга борсам», деди. Абрам «Яна икки соатдан кейин, бироз ишларим бор. Шуларни

ҳал қилишим билан сенга, албатта, қўнғироқ қиламан», деди ва гўшакни қўйди.

«Лиданинг кетгани чатоқ бўлди. Худди мана шунақа пайтлар учун у керак эди. Ҳеч қурса, шунчаки гаплашиб ўтирардим... Тўхта?! Мен яхудий қизга уйланишим керак. Шунда у мени ҳар хил чигаликлардан олиб чиқади. Керак бўлса, Абрамнинг чангалидан ҳам», дея хаёлидан ўтказган Арслоннинг юзига бирдан табассум югурди. Ва ўрнидан туриб, бақирди:

— Ўлмас! Отинг ўчгур Ўлмас, қайси гўрда қолдинг, Башара?!.

Шу ондаёқ болохонанинг деразаси очилиб, Ўлмас калласини чиқарди:

— Ҳозир етиб бораман, хўжайин!

— Учиб кел, учиб!..

Шундай деб Арслон жойига ўтирди ва кафтларини бири-бирига уриб ишқалади-да, яна бақирди:

— Жавлон! Хамир!

Жавлон дарвозахонада эди. У Баханинг жаҳл билан, алам билан чиқиб кетганини кўрди. Ва яна унинг юзига чўғ босилганини ҳам кўрди. «Ишқилиб, Арслон мени чақириб қолмасин. Ҳозир унинг кайфияти йўқ. Бунақа пайтда унинг кўзига кўриниб бўлмайди», дея кўнглидан ўтказди. Аксига олиб, мана, чақириб турибди. У турган жойида бир сакраб тушди ва қизариб-бўзарганча Арслоннинг ёнига югурди. Ўлмасдан олдин етиб бориб:

— Лаббай, хўжайин, — деди.

— Столни туза! Анави падарингга миллион марта лаънатидан ҳам келтир. Эскиси бўлсин. Яқинда аэропортдан келтирганинг бўлсин. Французларники деганмидинг, ўшандан олиб кел. Менга қара, чанқаб турибман. Агар етмай қолса, каллангни оламан. Тушундингми?!.

— Хўп бўлади!

Жавлоннинг ичи ёришди. Арслон сўраганидан икки яшик бор. Битта унга эмас, керак бўлса ўн, йигирма одамга етиб ортади.

— Оғайни, — деди Арслон Ўлмасга, — ўлиб қолгудай зерикдим. Портлаб кетаман ҳозир. Иккаламиз бир отамлашайлик. Ёшлик даврларни эслаб. Тўхта, ёшлик даврлар

деятманми? Нима қариб қолдикми? Ҳалиям ёшимиз-ку!
Эй-й, хуллас-да.

— Хўжайин...

— Хўжайин, дема мени. Ўртоқ, де! Қадрдоним, де!
Ўшанда одамга ўхшаб бемалол гаплашасан мен билан.

— Бўлди, гап йўқ! Зерикишни йўқ қиламиз. Ўзи табиат
қўйнига чиқишимиз керак эди. Бормаганимизга ҳам анча
бўлди. Битга қўйни жувонмарг қиламиз-да, ўт-ўлан усти-
да думала-а-а-б...

Ўлмаснинг қолган гаплари ичида қолди. Стол устидаги
телефон жиринглади ва Арслон гўшакни кўтариб, қуло-
гига тутди.

— Тезкорликни қара. Мен ишимни дарров битирдим.
Зудлик билан етиб кел. Айтганча, эшитдим, югурдакла-
ринг французларникидан олиб келганмиш. Одамни хафа
қилдинг, болам. Менинг севган ичимлигим-ку. Дарров кел-
тир. Кутяпман, сени, — деди Абрам ва гўшакни қўйди.

Арслон эса бурнини гўшак билан ишқалади-да:

— Бу одамнинг ҳаммаёқда кўзи, қулоғи бор. Мен анави
Хамирга айтган гапларимга ҳали икки дақиқа ҳам бўлма-
ди. Лекин хўжайин ҳаммасини эшитибди, кўрибди. Мана,
энди чақиряпти. Ҳаммасини машинага ортинглар. Юр,
оғайни, мен билан бирга борасан. У билан ўтирамиз.

Арслон Абрамнинг уйига жуда тез етиб борди. Борса,
Абрам биттасини тиззасига ўтқазганча оғзига узум солиб
ўтирибди. Арслоннинг энсаси қотди. «Падарингга лаънат,
битга оёғинг гўрнинг лабида турган бўлса, худди ёш бо-
ладай тиззангга ўтқазиб олганингга бало борми», деб ўйла-
ди ва ўзини мажбурлаб илжайди. Абрам эса тиззасида ўтир-
ганнинг елкасига секингина туртди. Оҳистагина, эҳтиёт-
корона.

— Бора қол, — деди кейин юмшоқ овозда ва ўрнидан
туриб қучоғини очди-да, — кел, бир бағримга босай, —
дея илжайди Арслонга.

Арслон Абрам хоҳлаганидек ачомлашди. Сўнг Абрам-
нинг рўпарасидаги бўш стулга ўтирди.

— Айтганимни олиб келдингми? — деди Абрам майин-
лик билан.

— Ҳа.

— Яшиги билан столнинг устига қўйишсин. Кўриб кўзим қувнасин, дейман-да. Кўриб бир маза қилай. Мен сенга айтсам, айрим нарсаларга тегиниш ва ёки истеъмол қилишдан қўра, кўриш мароқлироқ...

— Олиб кел! — деди Арслон Абрамнинг гапи охирламай туриб.

Яшик қўйилди. Ҳа, худди шундай, столнинг устидаги дастурхон йиғиштириб олинмади. Ҳатто ликобчалар, улардаги газаклар, чойнак-пиёла ҳам олинмади. Тўғридан-тўғри яшик қўйилди. Чунки Абрам шуни хоҳлади. «Кўриб қўйинглар, менинг қудратимни» демоқчи бўлди у. Аслида эса ичидан зил кетди. Ахир у ҳар битта тийиннинг ҳисобини оладиган одам. Ана иккита ликобча синди. Улар неча пул туради. Қолаверса, Абрамнинг уйида оддий ликобчалар бўлмайди. Ҳаммаси бир пайтлар Италиядан келтирилган. Албатта, Абрам сотиб олмаган. Текинга тушган унга. Ҳукуматдагилар учун ҳукумат бир пайтлар сотиб олган. Омборхонага келтирилган ва шу ерда чанг босиб ётган. Бировга берилмаган. Кейин Абрамнинг кўзи тушган. «Мен бечорага беринглар шуни», деган ва беришган. Чунки Абрамнинг илтимоси буйруқдай гап.

У шишалардан бирини юқорига кўтарди.

— Оҳ, бунинг товланишини бир қара. Ёқут дейсан. Ёқут. Сен билан мен биринчи марта кўриб турибмиз, аммо бундай суюқликлар Ротшильдлар хонадониди кранда оқади. Рокфеллернинг, Фордларнинг уйидаги ҳавзаси мана шу суюқлик билан тўлдирилган. Улар стаканга қуйиб ўзларини қийнашмайди. Ҳавзага қалла ташлаб сузишади ва шунинг баробарида ичишади! — дея Абрам хохолаб кулди. Сўнг идишни жойига қўйди. — Яшикни олинглар, бекордан- бекорга менинг ликобчаларимни синдирдинглар, яна иккита пиёланинг ҳам умрига зомин бўлдинглар, ҳали ҳаммасини тўлайсизлар.

Кейин қўли билан ишора қилиб, ён-атрофида турганларнинг ҳаммасини ҳайдади. Шишани очди. Иккита қадаҳни тўлдирди, биттасини Арслонга берди ва ўзи зўр иштаҳа билан суюқликдан бир ҳўплаб:

— Мен сенинг ақлингга шубҳа қилмайман. Айниқса, охирги пайтлари роса пишиб етилдинг. Аммо ҳалигача

оёфингнинг тагинигина кўраркансан. Узоқни кўришинг учун қанча вақт кераклигини билолмай ҳалакман, — деди.

Арслон гапиришдан олдин ичимликдан кўпроқ хўплади. Оғзида бир муддат сақлаб турди-да, кейин ютди. Шундан сўнггина:

- Ҳаракат қиляпман, — деди.
- Бу масала ҳаракат билан битмайди.
- Қайси бири?!
- Сенинг уйланишинг.
- Мен яхудий қизга уйланмоқчиман.

Абрамнинг юзи бирдан ёришди:

— Оҳ, менинг ақлигинам, қачон сендан шу гап чиқаркан, деб кўп ўйлаган эдим. Кел, пешонангдан битта ўпай.

У Арслонни чўлпиллатиб ўпиб, яна қайтиб жойига ўтирди-да:

— Фақат кейингиси шундай бўлади. Ҳозир эса тезлик билан Фирдавснинг синглисига уйланасан. Менга ҳамкорларим... Айтмоқчи, улар роса бой. Бойлигининг учи қуйруғи йўқ. Керак бўлса, улар дунёни кафтларида тутиб туришади. Ва ақллари ҳам ўлчовсиз. Хуллас, улар жуда катта ишни бўйнимизга юклашган. Уларда иккита гап бўлмайди. Бир нарсани айтишдими, тамом, натижа қилиб берасан. Акс ҳолда итдай ўлиб кетасан. Фирдавс кўлига қурол олиши керак. Уни ҳар томондан қисиб борамиз ва шунга мажбур этамиз. Ҳозир унинг одамлари чет эллик бизнесменлар билан алоқа боғлашган, — деб кулди ва ичкиликдан бир хўплади-да, гапида давом этди, — аслида-чи, ўша чет элликларни мен жўнатганман унинг одамлари ёнига... Фирдавсни ўлдириб юбориш хамирдан қил суғургандай осон. Аммо унинг тириги керак. У бўлмаса, у қилиши керак бўлган ишни сен қиласан. Аммо ундан кейин ё отиласан ва ёки қаергадир қочасан. Шунда ҳам омон қолмайсан. Ўзимизникилар сени тинчитиб юборишади. Албатта, учинчи вариант ҳам бор. Бунинг учун узо-оқ муддат тоғ-тошларда тентираб юришинг керак. Кўлчангдаги «ўйинчоғинг» билан. Бу ерда тўполон доимий бўлиши керак. Натижада бизни кўллаб-қувватлаб турганлар қуролларини сотиши керак. Кўрдингми, кераклар қанчалик кўп керак.

— Бу даҳшатнинг ўзгинаси-ку?!

— Албатта. Лекин мен сенинг қурбон бўлишингни истамайман. Қурбонликка Фирдавсни танлаганман. Одатда, шунақа катта ишлар учун ақллиларни қурбонликка олишади... Фирдавснинг маҳалласидаги обрўли одамлар билан гаплашиб қўйганман. Улар совчиликка боришади. Эртага. Албатта, сенинг номингни айтишмайди. Чунки Фирдавс икки дунёда ҳам сингисини сенга бермайди. Шунинг учун бошқа бир йигитдан боришади совчилар. Ҳаммаси рисоладагидай куёв тайин, ота-онаси ҳам. Улар обрўли одамлар. Тўй ҳам зўр ўтади. Келин боланинг ёнида ўша йигит ўтиради. Аммо... Чимилдиққа сен кирасан ва бунинг хабари, албатта, Фирдавсга етказилади, — деб Абрам идишини бўшатди ва Арслонга тикилди. — Рангинг ўзгариб кетдими?

— Нега энди?

— Кўринишинг шунақа. Хуллас, у пайтда гишт қолибдан кўчган бўлади ва Фирдавс ҳар қанча шайтонламасин қўлидан ҳеч нарса келмайди. Энди ишимизнинг ривожини учун, — деб Абрам қадаҳини тўлдирди, худди шундай Арслонникининг ҳам устига қўйди.

* * *

— Тўхтанг, бу нарсаларни айтиш асон. Аммо қон тўкилиши, бегуноҳ одамларнинг жувонмарг бўлиши ҳеч бир қолипга сиғмайди. Бунинг устига ҳали менинг ҳеч нимадан хабарим йўқ. Шу бугун қўлимга намоз китобини олдим. Бирор нима ёдламадим. Аввал ёдлай, у-бу нарсани ўрганай. Ундан кейин...

— Биродарим, агар бугунги кунни бой берсак, эртага бунақа имконият бўлмаслиги мумкин. Гуноҳсиз одамнинг қони тўкилиши у ёқда турсин, бир туки қилт этмайди. Бу ёғидан сира хавотир олманг. Албатта, ҳеч бир банда айбдан, хатодан холи эмас. Қолаверса, шу кунга қадар пешонангизнинг саждага тегмаганлиги сизнинг айбингиз эмас. Айбдорлар бошқа. Айбдорлар ҳозир жазавага тушган. Агар биз қўлимизни қовуштириб ўтираверсак, у кофирлар осонлик билан «тўнлари»ни ўзгартиришиб, бошқалар кўзига оппоқ кўриниб олишади. Ҳайҳот, бунга йўл қўйиб бўлмайди! Етмиш беш йил пашшадай қонимизни ичишди. Энди

тамом. Бундан бу ёғига тўхтатишимиз шарт. Агар шундай қилмасак, Худо бизни кечирмайди. Яна бир гап, иним. Сиз мен кетгач айтган гапларимга қўл силташингиз мумкин. Лекин бир нарсани унутманг, биродар, гуноҳкор бўлиб қоласиз. Билмаганингизда бошқа гап эди. Аммо мана, мен келдим, сизга ҳамма нарсани тушунтирдим ва биродарим сифатида кофирлар билан олишишга чорладим. Билиб туриб, четда туриш гуноҳларнинг улуғи, кечириб бўлмайдиганидир.

— Ваъда бермайман! Чунки тушунмайдиган нарсамга аралашмайман.

— Начора, — дея қўлларини икки ёнига ёзди Абрам, — сизнинг бу жавобингизни водийдаги мингдан ошиқ сафдошимиз бўлган ҳақиқий мусулмонларга, албатта, етказаман. Аниқроқ қилиб айтганда, вазифамни адо этаман. Энди рухсатингиз билан мен борай. Дарвоқе, албатта, сиздан умидимиз жудаям бисёр. Тўғри фикрга келишингизга ишончимиз комил, — деб Абрам ўрнидан турди ва шаҳдам қадам ташлаб, хонани тарк этди.

Фирдавс билан Музаффар ошпаз ҳангу манг бўлиб қолишганди. Улар бир-бирига сўзсиз тикилишди.

— Нима деб каллани қотириб кетди? — деди орадан бироз ўтиб Музаффар ошпаз.

— Ҳайронман? Йўқ жойдан гуноҳқорсан, деди. Қилмасанг, тамом, деди. Водийдаги биродарларига айтармиш. Менимча, улар танка миниб келишса керак.

— Лекин нимагадир жуда таниш кўринди. Мен уни илгари қаердадир кўрганман.

— Бундан чиқди, Музаффар ака, аниқлаштирасиз, биласиз. Ўзи бу одам ким, илгари нима иш қилган? Мени қандай топган? Ким маслаҳат берган? Умуман ҳамма икирчикир, майда-чуйдаларни аниқлаштираманг. Олдиндан айтиб қўяй, ака, муштдай бошим билан сизга бирон нимани буюриш осон бўлмаяпти, — деди Фирдавс.

— Ука, жоним укам, бунақа гапларни айтма. Биз бир тану бир жонмиз. Агар биргаликда ҳаракат қилмасак, булар бизни еб-ютиб юборишади. Шундай экан, сен фалончига фалон нарсани буюриб қўйдим, деб ўзингни ўзинг қийнама... Таниш, таниш бу одам. Анави Пўлат оғайним-

дан сўрайман, унияма танимайдиган одами йўқ, — деб Музаффар ака ҳам хонадан чиқиб кетди.

Фирдавснинг боши хумдай эди. Бугунги куннинг воқеалари ўта чарчатганди уни. Шу боисдан диванга чўзилди ва сал ўтмасдан уйкуга кетди... Унинг «одамлар»и

(бошқача аташ сал
бошқача чиқаркан)

келишди. Кўришди. Уйғотишмади. «Ухлашсин», дейишди. «Ичмайди, чекмайди, ҳамма дарди ичида қолади, толиқади. Ухласа, ҳарна чарчоғи чиқади», дейишди.

Эртаси куни Фирдавс ҳисобот сўради. Жуда ноқулай бўлди. Муштдай боши билан сочлари оқарган одамларга «Фалон нима бўлди, фистон нима бўлди?» дейиш уни қийнади. У қизариб-бўзарди, аммо бошқа иложи ҳам йўқ эдида.

— Мен яна биттаси билан учрашиб қолдим, — деди Ёдгор савол-жавоблар тугаганидан сўнг, — қурол таклиф қиляпти. Ҳарбий қисмлардан ўмарилган қуроллар. «Барибир, шу матоҳ сизларга керак бўлади», дейди. «Хабарим бор, душманларинг жудаям кўп. Улар аллақачон қуролланиб бўлишди. Эрта-индин сизларга хужум бошлашса, биттанг ҳам тирик қолмайсан», дейди. Мен уни илгаридан танийман. Охирги пайтлар умуман кўринмай кетганди. Бирдан қаерданир пайдо бўлди. Нима қиламиз?..

— Йўқ! — деди кескин Фирдавс ва ўрнидан туриб кетди. — Нима, биз қандайдир жинойий тўдамизми?! Бўлмайди, амаки, бўлмайди. Ундан кўра мени олиб чиқингларда, отиб ташланглар, ана ундан кейин билганларингни қилинглари. Мени ўзларингга бош қилиб олганмисизлар, демак, биз ҳеч қачон қўлимизга қурол олмаймиз!..

— Лекин душманларга қарши қандай турамиз? — дея сўради шу заҳоти Абдували.

— Билмайман?! Аммо бекордан-бекорга одамларнинг қонини тўкмайман.

— Бекордан-бекорга эмас, ўзимизни ҳимоя қилиш учун, — дея Ёдгор Фирдавсга тикилди.

— Амаллармиз, амаки. Бирон йўл-йўриги чиқиб қолар. Ҳар қалай, рақиб қаршисига «Мана, мени отиб ташла», деб чиқмаймиз-ку?!

— Асраганни Худо ҳам асрайди, деган гап бор. Озгина тайёргарлик кўриб қўйсак ёмон бўлмас...

Миразиз худди шундай деган пайти Абдулатиф ҳовлиққанча кириб келди. Унинг ранги оқарган, киприклари пирпирар эди. Яна лабининг ҳам қони қочганди.

— Нима бўлди?! — дея ҳамма бараварига сўради.

— Водийда тўполон бошланибди. Ҳозиргина шу ёқдан келган бир одамдан эшитдим. Иккитаси кўкрак кериб чиқибди. «Сенда нега соқол йўқ, нега сен лозим киймагансан? Нега эрингнинг рухсатисиз кўчага чиқдинг? Сен кеча улфатчилик қилганмишсан», деб билган кўйига солаётганмиш. «Биз давлатни қўлга оламиз. Биз давлатни бошқарамиз!» дейишаётганмиш. Қанчадан-қанча одамни бекатларнинг темирига боғлашиб, кўйлақларини ечиб, обдан қамчилашибди...

Абдулатиф сўзларди-ю, Фирдавснинг кўз ўнгидан Иброҳимнинг башараси ўтар, қулоғининг остида айтган гаплари жарангларди. «Ҳаммаси ўшанинг, катта сув ортидагиларнинг, демакки, океан ортидагиларнинг иши... Нимани ишташяпти улар? Океан ортидаги қайси давлатнинг, қайси одамларнинг иши бу?.. Шошма, Афғонистонни ким расво қилди? Америка! Халқи эмас. Тўрт-бешта бой одами. Уларнинг қўл остида хусусий армияси бор, деб эшитган эдим. Ёлланма аскарлар. Пул умидида Америкага борганлар... СССР Афғонистонни тўлиқ босиб оларди. Шундай бўлди ҳам. Аммо у ерда уруш тўхтамади. Сабаби, Америка жангариларни ҳамиша қурол-яроғ билан таъминлаб турди. Албатта, текинга эмас. Уларнинг мушуги текинга офтобга чиқмайди. «Оқ-қора дори»лардан келган пулга қурол сотишди. Бу ёқда эса СССРнинг йиққан-терган олтинлари совурилди... Ким ютди? Афғонларми? Қаёқда, уларнинг куллари кўкка совурилди. СССРми? Камбағал, бечора бўлди СССР. Кейин бўлиниб-бўлиниб кетди. Мана, ҳозир қанча жойда жангарилик қилишяпти. Қанчадан-қанча одамнинг қони тўкиляпти. Демак, ютган океан ортидагилар бўлди. Энди улар нафақат Афғонистонга, балки СССРдаги босар-тусарини билмайдиганларга ҳам қурол сотишяпти. Қизиқ томони, ўзларидан олиб ўзларига сотишяпти. Мана, бизга ҳам етиб келишди. Ҳатто менинг

ўзимга ҳам таклиф қилишди» дея ўйларди. Шу маҳал кутилмаганда Музаффар ошпазга қилган илтимоси ёдига тушди.

— Музаффар ака кўринмайди, — деди у гўё Абдулатифнинг гапларини эшитмагандай.

— Ошхонада, — жавоб берди Соли.

— Бир нарсани айтгандим. Жавоби нима бўлганини биллолмадим, — дея ўрнидан турди Фирдавс.

Ёдгор шу заҳоти эшикдан чиқиб кетди ва ҳаял ўтмай Музаффар ошпаз билан бирга қайтиб келди.

Ошпаздан Фирдавс бирон нима сўрамасидан, унинг ўзи гапира кетди:

— Шубҳам тўғри бўлиб чиқди. У Юнусобод бозорининг ташқарисидаги пойабзал тузатиш буткасида ўтирарди. Кўли кўлига тегмасди. Битта оёқ кийимга мих қоқиши бир сўм эди. Тикиш эса икки сўм. Шундай қилиб у кун бўйи камидан эллик сўм ишлаб топарди. Унинг бирор марта бирорта ошхонага кириб овқатланганини кўрмаганман. Овқатини уйдан олиб келарди. Буткасида овқатланарди... Устидаги костюмининг ямоғи бор эди. Лекин у ойига бир ярим минг сўм ишлаб топарди. Тасаввур қиляпсизми, бир ярим минг сўм! Одамлар 150–200 сўмга ишлашарди. Ана борингки, заводлардаги энг зарарли цехдагилар беш юз сўм олар. Аммо у кичкинагина буткачасида бир ярим минг топиб ўтирибди. Бировга бир тийин бермайди. Биров ундан шубҳаланмайди ҳам. Солиқ, бошқа нарсалар тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Шу мих, ипни ҳам сотиб олишига шубҳам бор. Исми Абрам эди, Иброҳим эмас. Лекин бундай ўйлаб қараганда, Абрамнинг ўзбекчаси Иброҳим бўлиб чиқади... Оғайним — Пўлатдан сўрадим. У Иброҳимни кўргани йўқ. Лекин буткада пойабзал таъмирловчи одамнинг исми Абрамлигини айтди... Бундан келиб чиқадики, Абрам — яҳудий!

— Яҳудий! Яҳудий бизнинг ишга нима қилиб аралашиб юрибди? — дея сўради ҳайрон бўлган Фирдавс.

— Шайтон. Одамзодга дўстлиги бўлмайди унинг. Нима қилиб бўлса ҳам, йўлдан оздириши керак. Нима қилиб бўлса ҳам, ботқоққа ботириши керак. Унинг каромати билан инсон деган зот жаннатдан қувилган...

— Музаффар ака, сизга минг марта раҳмат! Сал бўлма-са ҳаммамизни йўлдан оздирарди у туллак, — деди Миразиз.

— Барибир, бирор нима нима қилишимиз керак.

Фирдавс шундай дейиши баробарида ҳамма унга қаради.

— Оғир масала, мен суриштирдим, улар худди зарарли ўсмадай ҳаммаёққа тарқаб кетган, «давоси» топилмайди-ми деб қўрқаман. Балки, қўл силтаб топишгани заҳоти шундай муаммоларга гирифтор қилишадик, биз унинг билан андармон бўлиб, ҳатто вақтнинг қандай ўтаётганини эсимиздан чиқариб қўямиз, — дея Соли бармоғини қисирлатди.

— Лекин, амаки, у ёқда одамлар қирилиб кетяпти. Индамай ўтираверамизми?

— Қирилмайди, сира хавотир олма. Шуғулланадиган одамлар бор. Аллақачон тараддисини кўришаётгандир. Тўғри, улар ҳам ҳозир жуда кучли эмас. Иммунитети бўшроқ. Оддий касаллик ҳам қийнаб қўяди. Лекин вақт-соати келиб, шунақанги бақувватлашиб кетадики, унчамунча нарсани писанд қилмай қўяди. Бизнинг энг тўғри ишимиз аралашмаслик. Йўқса, йўқ жойдан шапалоқ еб қоламиз.

— Амаки, — деди Фирдавс Миразиз гапини тугатиши билан, — виждон-чи? Қўлимиздан у-бу иш келишини билиб ҳам четда турамызми?

— Қорага айланмай десанг, шундай қиласан. Ўзинг яхшилаб ўйлаб кўр. Аралашсанг, сен ким бўлибсан, дейишади? Ва секингина қора рўйхатга тиркаб қўйишади. Вақт-соати келганидан кейин эса секингина тегинишни бошлашади. Тегинишнинг йўли кўп. Хуллас, агар гапимга кирадиган бўлсанглар, аралашмаймиз.

— Яхши, у ёққа аралашмасмиз. Абрам-чи? — деб Фирдавс яна Миразизга тикилди. — У бизни гижгижлашдан тўхтамайдиганга ўхшайди.

— Ўзинг устоз деб тан олган одамнинг ёнига бориб, ундан илм ўрган. Ана шунда унинг гапига муносиб жавоб бероласан. Ҳа, овора бўлма, барибир, у ундай одамнинг ёнига бормади. Чунки шарманда бўлади.

— Келишдик, фақат сақланамиз, томошабин бўлиб ўтирамиз. Менга биров тегмаса, мен бировга тегинмайман. Ҳатто унча-мунча тегиниб ўтганларгаям иржайиб-тиржайиб қарайман...

— Фирдавс, — деди Миразиз унинг гапини бўлиб, — биз тушунмайдиган нарсага қандай қилиб аралашамиз?

— Амаки, хуфёна. Кимнинг нотўғри иш қилаётганини кўриб турибмиз. Абрам йўлдан урган содда, гўл одамлар. Керак бўлса, тўпори улар. Йўлини топайлик, тўсқинлик қилайлик. Яна бошқа нарсалар ҳам ўйлаб топиб қўямиз...

Фирдавс шундай деб жим бўлди. Йиғилганларнинг ҳаммаси унинг гапининг давомини кутаётганди. Бироқ унда айтадиган гапнинг ўзи йўқ. Бор. Ҳаммаси умумий гаплар. Ундоқ эди, бундоқ эди. Аммо буларнинг бирортаси билан ишни битириб бўлмайди. Иш эса жудаям катта ва оғир. Ахир бутун бошли Абрам армиясига қарши туриш учун уникадан кам бўлмаган қўшинга эга бўлиш керак ва яна таниш-билишлар ҳам шунга яраша.

— Эртага қолдирайлик, — деди у, — ҳозир қандайдир ланжман.

У шундай дейишга деб қўйди-ю, бироқ шу заҳоти бундай қалтис вазиятда эртароқ бирон якуний қарорга келиши кераклиги ҳақида ўйлаб қолди.

Фирдавсни телефонга чақиришди. Хабар берган қиз дадаси эканини айтди. У дарров ўрнидан турди ва хонани тарк этди.

Гўшакни кўтараётганида эса «Ишқилиб, яхшиликка бўлсин, ишқилиб, бирорта муаммони деб қўнғироқ қилаётган бўлмасин», деб ўйлади.

— Совчилар келишди, — деди Достон андак хурсандчилик билан, — сенсиз бирор нима деёлмадим. Шу, келсанг бир гаплашиб олсак. Йигит политехникада ўқиркан. Учинчи курс экан. Зўр архитектор бўлади, дейишди. Домлалари шунақа, деб мақташаётган эмиш.

— Моҳинанинг ўзидан сўрадингизми?

— Болам, қандай қилиб сўрайман? Сен ўзинг Мавзуна орқали гаплашиб кўр. Эндигина мактабни битирди-ю, лекин қиз болани эртароқ эгасига топширган маъқул-да. Шунга бир маслаҳатлашсак, дегандим.

Фирдавснинг кўз ўнгида Мавзунанинг чеҳраси намоён бўлди. Охирги учрашувида кўпдан-кўп ишқаллар бўлиб ораларига озгина совуқлик тушганди. Шундан бери Мавзуна ҳали бирор марта ҳам кўнғироқ қилгани йўқ. Илгари кўп қиларди. «Нима қилиясиз? Қаерда юргандингиз? Официант қизларингиз бир-биридан чиройли бўлса керак, а?! Ҳар қалай, улар кимга осилишни яхши билишади», дея бошини қотирарди. Қиқирлаб куларди. «Ўзим бориб танлаб берайми? Лекин мен қизларнинг қандайлигини бир гаплашганданоқ билиб оламан. Қайси бирининг сизга мослигини ва ёки қайси бирига сиз тўғри келишингизни дарров ажратаман», дерди. Бир марта Фирдавс қизнинг шу гапларидан сўнг «Ўзим ҳам шундай деб ўйлаб тургандим. Тўғриси, тўрттасини кўз остимга олиб қўйибман. Бир-биридан чиройли, бир-биридан ақлли, шунинг учун сира танлаёлмаяпман. Ўзинг келиб танлаб бер», деган эди. Мавзуна «Баттар бўлинг», деди-ю, гўшакни қўйиб қўйди. Кейин минг марта кўнғироқ қилса ҳам гўшакни кўтармади. Мавзунанинг эркалигини у тушунди. Мийиғида кулди. «Ўзи бошлайди-ю, яна чидамайди», деб қўйди. Аммо Мавзунанинг охирги аразлашиши бошқача эди. Шу боисдан ҳам Фирдавс қизга кўнғироқ қилишга ботинмади.

— Майли, дада. Мен унда Мавзунага айтай-чи...

Бироқ қандай қилиб айтади? Нима дейди? Ана шуниси Фирдавсни қийнай бошлади. Лекин кўнғироқ қилиши кетмади.

У рақам терди. Бироқ чақирув товуши кетмасидан:

— Тинчликми? — деган овоз келди ортидан.

Фирдавс гўшакни жойига қўйди-ю, ортига ўгирилиб:

— Амаки, уйга совчилар келишибди. Синглимга. Дадам кўнғироқ қилганди. Бошим қотиб қолди, — деди.

— Танишмикин?..

— Билмадим. Уйга борай, кейин биламан.

— Иккаламиз кетамиз. Болалардан ҳам икки-учтасини олволамиз. Замон нозик. Йўлда нима бўлишини билиш қийин.

Фирдавс эътироз билдирмади. У қизара бошлаганди. Чунки хаёли Мавзуна билан банд эди. Уни кўришни жудаям хоҳлаётганди. Аввал уларникига бормоқчи, Мавзуна билан гаплашмоқчи эди.

Достон ҳамма гапни Миразизга ҳам айтди. Мавзунанинг исми яна тақрорланди.

Миразиз «Рухшона гаплашади», деди. «Мавзуна ёш. Ҳали оқ-қорани билмайди», деди. Шу билан Фирдавснинг ҳафсаласи пир бўлди. Чунки унинг ўзи Мавзуна билан гаплашмоқчи, баҳонада ярашмоқчи эди. У афсусланганча бошини қашлади.

Аммо келган совчилар ортида катта хавф борлигини уларнинг бирортаси ҳам хаёлига келтирмади. Куёвликка номзод йигит, ҳақиқатан ҳам, политехникада ўқирди. Кўркам, фаҳм-фаросати ҳам жойида эди. Бунинг устига қизларнинг кўнглини олишни ҳам биларди. Аммо у, аниқроғи, унинг отаси Абрам қўйган қопқонга тушганди. У туман солиғининг бошлиғи эди. Кўлга тушиб қолди. Айни пора олаётган маҳали ушлашди уни. Олмоқчи эмас эди. Столининг устига қўйишди. Ҳали тегинишга улгурмасидан хонага бирдан тўрт киши бостириб кирди. Кўлига кишан уришди. Махсус жойга олиб боришди. У ўзи билан ўзи овора бўлиб ўтирган пайтида унга мана шундай таклиф билдиришди. Эвазига тўрт-беш сўм беришни ҳам ваъда қилишди. У роса қийналди. «Ўғлимга нима дейман, қандай тушунтираман унга?» деди. «Сиз аралашмайсиз у ёғига. Фақатгина вақтинчалик қайнота вазифасини ўтаб берсангиз бўлди. Болангизга ишнинг ўта нозиклигини ўзимиз тушунтириб қўямиз. Фақат у ўзини у ёқдан-бу ёққа ташламасин. Ҳаммаси табиий бўлиши керак. Мабодо қовун тушириб қўйса, сиз нафақат қамаласиз, балки оилангизни

бошқа кўрмайсиз. Кейин болангизни ҳам орқангиздан жўнатамиз. Бундан ташқари, яна иккита ўғлингиз ва учта қизингиз бор, уларнинг ҳам тақдири ёмон бўлади. Яхшилаб ўйлаб кўринг», дейишди. Бечора ўйлаб кўрди ва кўнди. Кўнмасдан қаерга борарди? Бироқ шу куннинг ўзидаёқ унинг сочлари оқариб кетди. Бирорта ҳам қора туки қолмади. Ҳали оқармаганди. Ўртоқлари ҳавас қилишарди. «Эллиқдан ошсанг ҳам сочинг оқармаган, бизники оқариш тугул тўкилиб битяпти», дейишарди. Мана бир кечанинг ўзидаёқ у қарияга айланди-қолди. Камига уйига қайтиб келганидан сўнг инфарктга чалинди. У ўзи илгаридан игна

устида ўтиргандай ҳаёт кечирарди. Сабаби, оддий. Пора. Минг марта олмайман десин, барибир, чўнтагига тиқиб кетишади. Қўл остидагилари шундай қилишади. Бирор жойга текширишга боришади. «Қўпоришади». Бир қисмини келтиришиб, унга беришади. Бу ёзилмаган қонундай бир нарса бўлиб қолган. Пора олмадингми, демак, сен ишончсиз одамсан. Қолаверса, тепадагилар ҳам умидвор. Ҳафта, ўн кунда уларни бир йўқлаб турмасанг, амалинг омонат. Шунчаки ишдан четлаштиришса, майлийди. Аввал обдан олиб бориб-олиб келишади. Бўйнингга анча-мунча нарса ни илишади. Ана ундан кейин ўтирган жойингни бошқа бировга бўшатасан-да, тўғри темир панжара ортига кетасан... У «Бир кунмас-бир кун бу қилаётган ишларим бурнимдан булоқдай бўлиб чиқади», дерди. Мана, ўша кўнглидаги иш бўлди. Қандай чидайдди? Хотини, бола-чақасининг кўзига қандай қарайди? Гам тўғри унинг юраги бориб урилди ва у йиқилди.

* * *

Абрам керакли кўрсатмаларни берганидан кейин Австрияга учиб кетди. Олдин Венага, ундан кейин Зальцбургга борди. Уни ўзларининг бутун жаҳон йиғилишига таклиф қилишганди. Оддий хизматчи сифатида. Шуям Абрам учун улкан обрў эди. Чунки оддий қаҳва ташиш учун ҳам бунақанги жойларга таклиф қилишмайди. Чунки энг бойлар иштирок этади унда. Уларнинг бойлигининг учи-қуйруғи йўқ. Агар бутун дунёнинг олтинларини йиққанда ҳам, уларникидан озлик қилади. Улар бир давлатни гуллатиб-яшнатмоқчи бўлишса, шу заҳоти ўша танланган ўлка гуллаб-яшнашга киришади. Бирор беш йилда Ер юзиде унақанги маконни бошқа жойдан тополмайсиз. Аммо қаерни вайрон этмоқчи бўлишса, ҳеч қийинчиликсиз уни ҳам уддалашади. Бунга СССРни бемалол мисол қилиб кўрсатиш мумкин. Жуда кўпчилик, хусусан, биз ҳам шу кунга қадар иттифоқнинг парчаланишига бош сабабчи қилиб Горбачёвни кўрсатар эдик. Четдан қараганда, албатта, шундай. Бироқ уни, ҳақиқатан ҳам, бўлақларга бўлиб ташлаган бошқалар, яъни мана шу мажлис иштирокчилари эди. Шундай экан, Абрамдай этикдўзнинг бундай йиғинга қаҳва ташувчи сифатида чақирилиши унинг учун улуг

мартаба. Ҳар қалай, казо-казоларнинг юзини кўради, сўзларини эшитади ва хотирасига муҳрлайдики, гоҳ-гоҳида эслаганида ажиб туйғуларни ҳис этади. Бироқ бечорага «мўътабар» шахсларни кўриш насиб этмади. Қалинлиги бир қулоч келадиган пўлат эшик ёнидагилар унинг қўлидаги патнисни олишди-да, орқага қайтариб юборишди. Унга бир алам қилди, бир алам қилдики, кўйлагининг ёқасини бир неча марта тишлаб олди. Аммо бир нима бир-нималардан хабар топди. Яъни яқин 25-30 йилда Ер юзини таниб бўлмай қолади. Жуда кўп жойларда ур калтак-сур калтак. Бу ёғи ер усти, ости бойликлари уларнинг чўнтақларига оқиб бораверади. Албатта, уларга етгунича Абрамга ўхшаганларнинг ҳам кичкинагина чўнтақлари семириб, тўлишиб кетаверади. «Эҳ, Абрам, мен қачон шулардай бўламан? Қачон менинг ҳам кистам ўлчамини йўқотиб қўяди? Қачон мен ҳам қанчадан-қанча одамнинг тақдирини ҳал қиламан?» дея алам билан кўнглидан ўтказди. «Йўқ, менга энди кеч. Менинг ёшим етмай қолади. Минг афсус. Аммо Арслоним бор-ку. Арслоним!.. Ох, уни булар яқинларига ҳам йўлатишмайди. Ахир онасининг миллати

бошқа. Арслон ҳатто менинг бойликларимга ҳам эга чиқолмайди. Олиб қўйишади. Лекин менга нима фарқи бор? Бизлар ўзимизнигина ўйлайдиганлармиз. Агар дунёда фақатгина яҳудийлар бўлганида эди, аллақачон бир-биримизни қириб ташлаган бўлар эдик. Озмиз, шунинг учун иттифоқмиз. Ва биз бошқалардан айёرمىз, шунинг учун ошиғимиз олчи», деди. Кейин яна бир марта ўзининг ёши анча улғайиб қолганидан афсусланди.

Мажлис жуда узоқ давом этди. Абрам ҳайратда эди. Одамзод бунчалик узоқ муҳокамага қандай бардош беради? Беролмайди. Булар беряптими, демак, ҳақиқатан ҳам, улғулар. Аммо ичкарида у ўйлаганчалик эмас эди. Ичкарида майшат кетаётганди. Ҳам йиғилиш, ҳам майшат. Диван. Дунёнинг бирорта ҳам одами (албатта, улардан бошқа) унақасини кўрмаган. Ўтирсангиз лаззатланасиз. Ўзидан-ўзи кайфиятингиз кўтарилиб, тетиклашасиз. Фикрларингиз шунақа тиниқлашадики, ўн одамга бемалол гап топиб бера оласиз. Керак бўлса, ҳаммасига ақл ўргатасиз. Пар ёстиқлар. Бундан юз йилча бурун йўқолиб кетган, дея қушлар

рўйхатидан ўчириб ташланган, асосан, шимолда яшаган Оқ Фаруслар патлари солиб тайёрланган ёстиқлар. Аслида, қушлар йўқолиб кетмаган. Фақат битта қолдирмай тутилган. Сўнг Гренландиянинг шимолидаги махсус фермада боқилган. Уларга умуман синтетик овқат берилмайди. Қушлар табиий шароитда нима

еишишган бўлишса, худди шу маҳсулот билан боқилади. Ва вояга етиши билан сўйилиб, патлари ҳозирги манави хонадаги бойларнинг уйларига, ишхоналарига ёстиқ тайёрлаш учун жўнатилади. Гўштлари эса ейилмайди. Чунки еган одам заҳарланади ва бир кундан ошиқ яшамай жон беради. Шу боисдан ерга кўмиб ташланади. Бироқ ҳаммаси эмас. Маълум қисми қолдирилади. Чунки бу корчалонларга заҳар ҳам керак-да.

Энди жиҳозлар масаласига келсак. Ҳаммаси соф олтиндан. Ҳатто идиш-товоққача. Ана шундай жойда улар еб-ичиб, шу аснода маслаҳатлашиб ҳам олишади. Нима еб-нима ичиши эса қоронғи. Шу кунгача биров бу ҳақда билмаган ва бундан кейин ҳам билмаса керак.

Ўттиз йиллик ҳарбий ҳаракатлар учун беш триллион доллар ажратилди. Бу ҳар битта оила бошлиғи учун бир триллиондан демакдир.

Абрам шундай хабарни эшитганида эси кетди. Ўзича пулнинг ҳажмини чамалаб кўрмоқчи бўлди. Ақли етмади. Лекин ичидан хурсанд бўлди ва куйиниш ҳам бор эди унинг ичида. «Нимага менда йўқ шунча пул? Нимага мен тиколмайман?» деди. Яна у шунча пулдан келадиган фойданинг қанчалигини билмоқчи бўлди. Билолмади. Гангиди.

У роса тўрт кун Зальцбургда бўлди. Кейин қайтди. Хизмати учун унга нақд бир миллион доллар беришди. Бунинг бекорга берилганини у яхши биларди. Унга хизмат ҳақинг дейишди. Бироқ, барибир, Абрамнинг ички бир туйғуси эвазига ўн баробарини қайтарасан, деб турарди.

* * *

«Моҳина ўша йигит билан кўришсин, гаплашсин, бирор қарорга келсин, ана ундан кейин биз бирор қарорга келамиз», деди Достон ўгли билан гаплашганидан сўнг ва

куёв томонидан навбатдаги кўнғироқ бўлганида шу жавобни айтди.

Моҳина Рухшона билан учрашувга чиқадиغان бўлди. Ўша кўпчилик танлайдиган жой. Ўрда. Анҳор бўйи. Куёв ҳам онаси билан учрашувга келадиган бўлди...

— Менинг исмим Шерзод, — деди куёвликка номзод йигит Моҳина билан кўришаркан жилмайиб.

— Меникини яхши билсангиз керак. Шунинг учун айтиб ўтирмайман, — жавоб берди Моҳина.

— Худди шундай. Лекин бошқача бўларкан.

— Нима бошқача?

— Тўғриси, илгари уйимдагилар топганига уйланолма-сам керак. Чунки бир кўришда одамнинг қандайлигини билиб бўлмайди. Шунинг учун қизни ўзим топаман, кимлигини билиб оламан, кейин уйланаман, дердим. Институтга ўқишга кирганимдан сўнг орадан бир йил ўтиб, бу ниятимдан қайтдим.

— Нега? — ҳайрон бўлиб сўради Моҳина.

— Агар бирорта қиз билан учрашиб юрсанг, унинг кимлигини билиб оласан. Кейин агар оила курсанг, ҳеч нарсанинг қизиги қолмайди. Агар бир кўрганингда ёққанини олсанг, тўйдан кейин уни ўрганиб бўлгунингча бир-икки йил ўтади. Қарабсанки, ўша қизга боғланиб қоласан.

— Ўзингиздан-ўзингиз шу фикрга келдингизми?

— Йўқ. Ўртоғим уйланди. Бир эмас, иккитаси. Иккиси ҳам топишиб, севишиб уйланди. Кейин нолишди. Бекор қилган эканман, деб.

— Бундан чиқди, сизнинг ўзингизда фикр йўқ экан-да.

— Бор. Лекин атрофни кузатиб, ундан сўнг хулоса қилиш, менимча, энг тўғри йўл.

— Тушунарли. Энди нима тўғрисида гаплашамиз?..

— Билмадим. Қийин бўлар экан, эллик қадам нарида кузатиб туришса ҳаяжон босар экан. Шунинг учун тайёрлаб келган гапларимни айтолмаяпман.

— Тайёрландингизми?

— Бўлмасам-чи. Олдинига иккита қоғоз олдим. Хонамга кирдим-да, сценарий ёза бошладим. Мана, масалан, мен сизга нима дейман биринчи кўришишда. Сиз нима деб жавоб қайтарасиз. Албатта, сизнинг жавобингиз мен учун

тахмин. Лекин шу тахминни ҳам ёздим-да... Тўхтанг, ҳозир бошидан бошлайман. Албатта, сиз мен ўйлагандай гўзал-сиз. Мана, дарров эсладим. Энг аввал шундай деб ёздим. Аммо дарров ўчириб ташладим.

— Нега ўчирдингиз?..

— Бачкана. Кейин, ўйлашимча, жуда кўпчилик шундай деган бўлса керак. Ҳамманинг

айтган гапини мен такрорлашни сира истамайман. Шунинг учун ҳам менинг сўзларим оригинал бўлиши керак эди.

— Ҳўп, ундан кейин нима ёздингиз?

— Ишонасизми, ҳеч нима ёзолмадим. Бошим шишиб кетди. Сўнг шоирларнинг китобларини варақлай бошладим. Бу гапим сизга эриш туюлиши мумкин. Лекин шундай қилганим рост. Аммо улардан ҳам ҳеч вақо тополмадим. Ва биринчи қоғозни йиртиб-йиртиб, гижимлаб столнинг тагига ташладим. Кейин деразага тикилиб қолибман. Ўй-хаёлим сиз билан банд эди. Бироқ бунда бир оғиз ҳам сўз йўқ эди. Ҳаммаси тасвир. Сиз ва холангиздан олдин ойим иккаламиз бу ерга келишимиз, ўриндиққа ўтиришимиз, сизнинг кечика бошлашингиз, менинг манави, — деб Шерзод билагидаги соатни кўрсатди, — вақтни кўрсаткичга тез-тез қараб қўйишим, тоқатсизланишим, сўнг сизни узоқдан кўриб қолишим, майин шабадада пешонангизга тушиб турган сочларингизнинг тебраниши...

— Менинг сочларимнинг қоралигини қаердан билдингиз? — дея Шерзоднинг гапини бўлиб сўради Моҳина.

— Ойим айтди. Сочлари қоп-қора, юзи оқ, киприклари узун, деб.

— Наҳотки?!

— Ҳа, шундай воқеа содир бўлди. Мен эндигина институтдан келгандим. Бизда «техмех» деган фан бор. Каллангизни бир неча бўлакка бўлиб ишлатаман десангиз ҳам тушунмайсиз. Айниқса, масалаларига. Ҳайронман, бу домлалар шунақа нарсаларни қаердан ўйлаб топишар экан?! Хуллас, ўша фандан аҳволим чатоқроқ. Устига-устак аллақачон етмишни уриб қўйса ҳам, домлалигини йигиштирмаётган профессор ўта ўжар, ўта синчков ва бир сўзли. Бир марта баҳонгизни қўймадим, тамом, шу билан кур-

сдан-курсга қолиб янаги йилга бошқатдан тайёргарлик кўриб келасиз...

Моҳина жилмайди ва

анҳор томонга юзланди-ю, юраги музлаб кетди. Чунки анҳорнинг нариги қирғоғида иккита барзанги уларга еб қўйгудек тикилиб турарди.

Қиз кўзини шу заҳоти олиб қочди. «Акамнинг йигитлари бўлса керак. Нега келишди?! Тавба, шунақанги пайти ҳам пойлоқчилик қилишадими? Ахир бу менинг шахсий масалам-ку?! Ўзи шундай деб айтган. «Моҳи, мен сенинг ўзингга тегишли бўлган ишларга умуман аралашмайман. Эрта бир кун нолишингни хоҳламайман. Шунинг учун ҳам танлаганингга узатамиз», деган. Энди бўлса, пойлоқчи қўйибди. Ҳали борай, акам билан яхшилаб гаплашиб олам-ман», дея кўнглига тугди Моҳина. Шерзод эса гапида давом этарди:

— Хуллас, ўша домланинг қалтираган бармоқлари билан қўйиладиган уч ва унинг ёнидаги имзони ўйлаб келгандим. Айтсам ишонмайсиз, пешонам терлаб кетганди.

— Кетганди? — деди Моҳина шумлик билан.

— Кетганди? — дея Шерзод бирдан кулиб юборди ва гапини тўғрилади. — Терлаганди. Муздай тер. Бармогингиз билан тегинсангиз, этингиз жимирлайди. Ана шундай бир аҳволда кириб келганимда ойим жилмайиб кутиб олди ва «Кийимларингни алмаштир, йўқ, аввал сочингни эпақага келтир, қара, худди қизларникидай ўсиб кетибди, папкангни ташлагин-да, сартарошга югур, кейин дарров қайтиб кел. Бир жойга борамиз», — деди. Мен ҳайрон бўлдим. Олдиниға елкамни қисдим, сўнг мана бундай қилдим, — деб Шерзод бурнини тортиб қўйди.

Йигитнинг қилиғи Моҳинага хуш ёқиб, қиқирлаб кулиб юборди.

— Ана кўрдингизми? Хаёлингиз паришон бўлган пайти ғалатидан-ғалати қилиқлар қилганингизни ўзингиз сезмай қоласиз. Менда худди шундай воқеа содир бўлди. Ойим ҳам сизга ўхшаб кулди. «Қаерга борамиз?» дея сўрадим фаросатсизлик чегараси томонга ўтиб кетиб. «Чиройли, ақлли бир қизни кўргани», деб жавоб берди ойим. «Лекин мен «техмех»... «Йиғиштир, «Техмех»ингни», — деди ойим

ва ҳали айтганимдай таърифингизни келтирди. Шу заҳоти сизни тасаввур қилдим. Кўз олдимда худди ҳозиргидай намоён бўлдингиз.

— Йўғ-э, шу жойига сал-пал қўшдингиз-ов!

— Сал-пал... Жудаям оз. Лекин, барибир, қарийб сизни топгандим. Қарийб эмас, аниқ. Агар сиз юзта қизнинг орасида бўлган тақдирингизда ҳам топиб олган бўлардим. Ўйлайманки, мана шу гапим тўппа-тўғри.

— Хўп, бунисига ҳам кўндик. Сиз битта қоғозни йиртиб, кейин гижимлаб столнинг остига отиб юборгандингиз, ундан кейин-чи, ундан кейин нима қилдингиз? Иккинчисига ҳеч нима ёзмадингизми?

— Ёздим, ёздим! — деди Шерзод ҳовлиққанча. — Нима бўлса бўлар! Пешонамдан кўраман. Агар ўша сулув қиз...

Шундай деб Шерзод Моҳинага қаради. Қиз уялиб, бошини эгди ва йигитнинг гапининг давомини кутди. Шерзод эса қулт этказиб ютинди. Аммо бир оғиз ҳам гапирмади. Гапи ўша сулув қизда тўхтади-қолди.

— Кейин-чи? — деди Моҳина.

— Ёзмадим ҳеч нима, қўрқдим. Тўғриси, шундай. Агар ўша сулув қиз «Сиз менга ёқмадингиз, беўхшов экансиз», деса нима қиламан, деб ўйладим.

— Ҳали ўзингиз кўрмаган, билмаган қизнинг йўқ дейишидан нега қўрқасиз?

— Билмадим... Менимча, кўпроқ довдирлигим сабаб шундай бўлган бўлса керак. Яна умуман қизлар билан илгари муҳаббат мавзусида гаплашмаган эдим. Шунга...

— Менда бошқача тасаввур уйғотяпсиз, — деди Моҳина унинг гапини бўлиб.

— Бошқача?!

— Ҳа, жуда кўп қизлар билан гаплашган, устаси фарангларга ўхшайсиз. Сиз билан бир марта гаплашган қиз «ўралиб» қолади. Сиз бўлсангиз, уни алдаб кетасиз.

— Қасам ичиб айтаман, ҳеч қачон бундай бўлмаган! Мактабни битирдим. Кейин дарров ўқишга кирдим. Аслида, бирор йил юрмоқчи эдим тайёргарлик кўриб. Чунки партада ўтиравериш чарчатиб юборганди. Сўнг ўқишга қизиқиб қолдим. Бир нечта иморатларни чиздим. Роса берилиб чиздим. Битиришим билан кўтариб чопқиллаганча

домлаларнинг ёнига бордим. Лекин уларга шу пайтгача нимаики чизган бўлсам ёқмади. «Бачкана», дейишди. «Худди чет элникига ўхшаб қолган», дейишди. «Бизга стандарт проектлар керак», дейишди. Ўзингиз ўйлаб кўринг, худди инкубатордан чиққанга ўхшайдиган уйларнинг нима кераги бор? Одамни зериктириб юборади-ку, тўғрими?..

— Сира ўйлаб кўрмаган эканман.

— Сиз ўйлаб кўринг, йўл ёқасида бир томчи сувдай бир-бирига ўхшаш қатор бинолар турса, зериктиш у ёқда турсин, ҳатто қайси уйга бораётганингизни ҳам билмай адашиб кетасиз... Тўхтанг, нега мен ўзимдан-ўзим яна довлдираяпман. Сиз билан биринчи учрашувим бўлса, қаёқдаги проектлару «техмех»га бало борми?

— Билмасам, ўзингиз гапиряпсиз, мен эшитяпман. Қолаверса, менинг кетадиган вақтим ҳам бўлиб қолди. Шундоқ ҳам кўп гаплашиб юбордим, холамнинг хаёли бузилмасин. Шунга... оптимизга қайта қолайлик.

— Жудаям оз гаплашдик. Яна бироз айланишни таклиф қилардим-у... Шошманг, ҳалиги мен сизни биринчи кўришганимизда музқаймоқ ейишга таклиф қилишим керакмиди?

Моҳина кулиб юборди ва бошини қимирлатиб:

— Билмайман, — дея жавоб берди.

— Ҳар қалай, қонун-қоидаси қанақа бўларди?

Моҳина яна кулди:

— Билмайман. Мен ҳам илгари йигитлар билан учрашиб юрмаганман.

— Ўйлайманки, сиз билан яна кўришамиз. Фақат разведкачилар иштирокисиз. Хўпми?

— Билмадим!

— Унда сизни... Нима десам экан? Ҳар қалай... Телефон рақамингизни беринг, қўнғироқ қиламан-да, кейин балки бирор нимани айта оларман.

— Йўқ! Акам бегоналар билан гаплашишимга йўл қўймайди.

— Акангиз ҳам илгари менинг аҳволимга тушгандир. Ҳар қалай, уйлангунча қийналиб... Шунинг учун мени тушунар.

— Афсуски, тушунмайди. Чунки уйланмаган ҳали.

— Унда мен дуо қиламан ҳозир.

— Нима деб?

— Акангизнинг ҳам бошига менинг куним тушсин. Уч-рашувга чиқсин-у, қизнинг телефон рақамини ололмасин. Ўша қиз ҳам «Акам уришади», десин.

— Мен уришади демадим-ку. Менинг ўзим шунчаки уяламан. Сабаби, жудаям қаттиқ ҳурмат қиламан.

— Ўша-а қиз ҳам худди сиз айтган гапларни айтсин.

— Айтмайди!..

— Нега айтмас экан?

— Акамнинг севган қизи бор. Ўша қиз ҳам акамни яхши кўради. Шунинг учун айтмайди.

— Унда севишайлик!

Моҳина Шерзодга ялғ этиб қаради ва юзи қизариб кетди. Юрагининг уриши тезлашди. Безовталанди.

— Мен борай, холамнинг олдида ноқулай аҳволга тушиб қолдим. Хўп, хайр.

— Бирор нима деб кетинг?..

— Холамга айтаман...

Шерзод ёқди қизга. Лекин ёққанини қандай айтсин? Айтолмайди. Тили бормайди. Агар улар тўйдан кейин ҳам гаплашишганида айтолмасди. Яхши гаплар гапирди. Меҳрибончилик кўрсатади. Бироқ «Сиз менга ёқдингиз, мен сизни севиб қолдим», дея олмайди. Чунки табиатида йўқ бундай сўзларни тилига кўчириш.

Моҳина холасига «Ёмон болага ўхшамайди», деди ва шу билан розилигини билдирди. Бечорагина, содагина қиз. Агар Шерзод шунчаки актёрлик қилаётганини билганида эди, шундай дермиди? Демасди. Ҳаттоки учрашувга ҳам келмасди. Акасига айтарди. «Бу ярамас бола мени қонхўр, каззоб, ўғрибоши Арслонга тўғрилаётган экан», дерди. У ёғини эса Фирдавс ҳал қиларди. Афсуски, қизнинг ҳеч нимадан хабари бўлмади ва «Ёмон болага ўхшамайди», деди. Рухшона Моҳинани худди ўз қизини қучгандай қучди. Кўзлари чақнади.

— Бахтингни берсин, қизим, — деб юзидан ўпди.

* * *

Абрам маст эди. Эшитганларидан, унга берилган миллион доллар ҳайбатидан маст эди. «Биз ҳали бутун Ер юзи-

ни тиз чўктираимиз! Кимса борки, бизга хизмат қилади. Оғзимиздан сўзимиз чиқмай туриб, кўнглимиздагини муҳайё қиламиз. Ахир бизлар танланганларимиз-ку», дея ўйлар эди у. Аммо шу чоғда кўнглининг бир чеккасидан «Лаънатланганларданмиз», деган сўз ҳам ўтган эди-ю, буни-сини у тезда унутишга ҳаракат қилди. Бироқ, барибир, унутолмади. Унинг ота-боболари ҳам қарғишга учраган-ликларини яхши билишарди. Аммо биттаси ҳам тавба-тазарру қилмади. Бунинг ўрнига мол-дунё йиғиш билан овора бўлди. Бироқ куни келди-ю, бутун бойликларини ташлаб жаҳаннамга равона бўлишди. Энди навбат Абрамники. Ҳозирча у маишат отининг устида. Нимани кўнгли тусаса, ҳаммаси бўляпти. Шундан у мағрурланган, руҳланган. Кўзига бошқа инсонлар майда, кўз илғамас жонзотдай кўринади. «Тўғри, бизнинг сафимиз оз, аммо шу ҳам бошқаларнинг устидан ҳукмронлик қилишимизга етиб ортади. Улуғларимиз бекордан-бекорга урушда сафимизни озайтиришмаган. Илло, дарахтнинг ортиқча шох-шаббаларини кесиб турмасанг, унинг ҳосилини қурт еб қўяди ва ёки жудаям майдалашиб кетади. Оҳ, бораман-у, ишимни жадаллаштираман. Менинг елкамда «тоғ» турибди. Ёқимли оғирлик. Уни қанча кўтариб юрсанг, шунча маза қиласан. Худо кўрсатмасин, ўша тоғ пастга тушиб кетса, нима қилар эканман?! Менимча, оёғимда юролмасам керак. Учаман-да. Оҳ, учаман. Аммо-лекин унисини ҳам бир синаб кўриш керак экан. Албатта, бойликларимни йиғиб олай... Ҳа-а, бир пайтлар, қарийб бундан бир минг тўрт юз йил олдин боболаримдан тортиб олинган олтин, қумушларни қайтариб олишим керак. Минг, миллион баробарида. Йўқса, уларнинг руҳлари чирқирайди. Эртага юзма-юз бўлганимизда мендан аразлашади. Эшитганман, Мадина яқинидаги Ҳайбарда ёмон бўлган экан. Эҳ, ота-боболарим, эҳ!!! Албатта, биламан, сизлар ҳам худди мен каби бойликни ҳамма нарсадан устун қўйгансиз. Биламан, пичоқларингиз мой устида бўлган. Аммо хатога йўл қўйгансиз. Мен сиз тўғрингизда неча марталаб ўйладим ва хавфдан осонлик билан чиқиб кетиш йўлини топдим... Этиқдўзлик қилаётган маҳалим топдим... Биз энди синмаймиз. Биз энди бутун дунёнинг бойликларига эга чиқамиз. Ол-

тинларимизни бир жойга тўпласа, нақд битта қитъани эгаллайдиган бўлади!»

Абрам шундай хаёллар сураркан, гўдаиб кўкрагини кериб қўяр, қўлини мушт қилиб самолёт сало니다гиларга менсимасдан қарарди... Унинг ота-боболари ҳам худди шундай қилишганди. Манмансираши тоғдан ҳам баланд бўлиб кетганди. Оқибатда хонавайрон бўлишди. Қанчадан-қанчаси қирилиб кетди. Лаънатланди. Яратган томонидан лаънатланди. Энди мана булар бошляапти. Ва албатта, буларнинг ҳам, ҳеч шубҳасиз, «шоҳ»лари сингай, нафақат жаҳаннамда, балки шу дунёнинг ўзидаям улар тортадиган азобларнинг кети узилмагай. Ҳозирча эса хаёлидагидай яшаб туришсин.

Абрам самолётдан тушган заҳоти ўзини кутиб турган машинага ўтирди. Ҳа, тўппа-тўғри, уни кутиб олишга чиққан машина самолёт ёнида эди.

— Ишлар нима бўлди, Николай? — дея сўради Абрам бошидаги қора шляпасини ўриндиққа ташларкан, пешонасини тириштириб.

— Худди сиз қизиб бергандай. Теп-текис. Мен сизни авлиё деган бўлардим. Ҳамма нарсани олдиндан кўрасиз ва айтганларингизнинг бари рост бўлиб чиқади, — деди Николай иржайиб.

— Ҳм. Қайси ишни айтяпсан? — дея темир қутидан тутатқини олди Абрам.

— Анави Фирдавс деган қайсарнинг ишини айтяпман. Унинг синглисига Арслон уйланиши керак эди-ку.

— Менинг учун у жудаям майда иш. Николай, сенга неча бор айтганман. Сира гап қулоғингга кирмайди. Ёш болаликни йиғиштир. Арслоннинг кимгадир уйланиши иш бўптими? Водийда нима гап?

— Униси ҳам режадагидай кетяпти. Беш-олтитаси умуман босар-тусарини билмай қолди. Худди бир умр боғланиб боқилган ҳўкизларга ўхшашади улар. Ипи узилган-у, дуч келган томонга шаталоқ отиб югуришга тушган.

— Ёмон. Жудаям ёмон. Ақл билан ишлашлари керак эди. Ҳўкизлар бугун югуришади. Лекин эртага уларни тутишадиди-да, бўғизлашади. Биз эса манфаатсиз қоламиз.

— Агар фармон берсангиз, бир кунда ҳаммасини жой-жойига қўямиз.

Абрам гапиришдан олдин деразадан ташқарига пуфлади:

— Йўқ. Энди кеч. Бошидан бошлаш керак эди. Энди улар бизнинг ҳимоямиздан ташқарида. Аммо берган пуллари-мизнинг ҳавога совурилишини истамайман. Етказ, шаҳарларида қандай дўконлар бўлишидан қатъи назар босишсин. Ва биз берган қуролларнинг пулларини йиғишсин. Оддий қоғоз пулларнинг менга умуман кераги йўқ. Олтин, кумушга айлантирсин барини. Йўқса, ҳаммасининг оналарини учқўрғондан кўрсатаман!

Шундай деб у яна деразадан ташқарига қаради. Иморатларни кузатди. Кўриб келаётган биноларининг олдида булар жудаям пастқам эди. Дўконларнинг кўринишлари ҳам бечорасифат. «Оҳ, бундай жойда қандай қилиб пулларингни кўпайтира оласан? Жудаям қийин кўпайтиришинг. Шундай экан, бошқа жойга кўчиб кетиш керак. Бойлар маконига. У ёқларда битта акса урганингни ҳам сотишинг мумкин. Мўмайгина пулга. Кейин тараллабедод қилиб юрасан». Абрам лабини тишлади. Ахир унга мана шу жойларда юриш ва шу жойларда бойлик тўплаш буюрилди. Ва яна «Қон тўкасан, ажал оловини пуркайсан. Шундай қилгинки, ҳамма бир-бирига душман бўлсин. Тинимсиз бир-бирига ўқ отишсин. Бир-бирининг уйларини портлатишсин», дейишди... Портлашларнинг ҳаммаси долларларга айланади. Тутун, чанг, олов, мурдалар — буларнинг бари пул. Осмонда чанг эмас, пул учиб юрибди, доллар. Тутун ҳам худди шундай. Ерда ётган мурда эмас, пул. Бир уюм пул. Одам шаклидаги пул. Абрамнинг пули. Катта сувнинг нарёғидаги Абрамнинг мешқорин қариндошларининг пули. Шунинг учун ҳам улар заводларида ишлаб чиқарилган қуролларини орқалаб келишган. «Мана сизларга, хоҳлаганча бир-бирингизни қиринглар. Лекин шарти шуки, ким тирик қолса, ақчасини тўлайди. Ўн баробар ортиғи билан тўлайди. Сабаби, унга биз яхшироқ қурол берганмиз», дейишади... Уруш қанча узоқ давом этса, Абрамга шунча яхши... Бир сафар қуроллар етмай қолди. Буни қарангки, худди шу маҳал унинг бахтига иттифоқ бор бўйи билан улкан иморат ағнагандай ағнади. Ҳарбий қисмлар қаровсиз қолди. Уларнинг омборларида эса портлатадиган, ота-

диган «үйинчоқ»лар тиқилиб ётибди. Фақат полк командири отлиқ қоровулга тўрт-беш сўм берсанг — олам гулистон.

— Бўлди, хўжайин, — деди Николай ялтоқланиб, — сизни уйга қўяман-у, дарров аэропортга югураман.

— Ни-ма?! Аэропортга югуриб нима қиласан? Самолётга чипта оласан, тўғрими?! Кимнинг пулига оласан, ярамас?! Нима, сенга отангнинг яйлови бормидики, билганингни қилсанг? Хатони қилдингларми, зарарини ҳам қоплайсанлар!

— Хўп!..

Николай шундай деди-ю, ўйланиб қолди: «Қанақанги хато, қанақанги зарар? Нега мен тўлашим керак? Мен ҳеч нима қилмадим-ку?! Фақатгина бўлган воқеани гапириб бердим. Бор айбим — шу».

— Хонзода қаерда? — сўради Абрам яна тутун ютганидан сўнг.

— Сизни кутиб уйда ўтирибди.

— Жуда яхши. Мен унга ажойиб совға олдим. Бундай ўйлаб қарасам, шўрликка сўнгги пайтлари ҳеч нима бермабман. Кўзимни чирт юмдим-у, атир сотиб олдим. Французларникидан... Биласанми, мен у атирни кўрганимда хаёлимга ёшлигим келди. Онамнинг исми София эди. Ниҳоятда олифта хотин эди. Атири бўларди. Ҳиди жудаям ўткир эди. Онамнинг гапларига қараганда отам Георгийни шу атири билан «қармоғи»га илинтирган экан. Бўлмаса, иккиси ҳам яхудий. Ақлда бир-биридан ўтса ўтадики, асло ортда қолмайди. Шундай экан, кейинчалик ўйладимки, онам София отамдан пишиқроқ экан. Бўлмаса, битта атирга алданармиди?.. Хуллас, ўша атирни, энди айнан ўша эмас, балки шу типдаги атирни мен синдириб қўйганман. Ёш бола эдим. Адашмасам, бешга кирган бўлсам керак. Тош ойна олдидаги столда турган экан. Олиб кўрдим, ҳиди зўр экан. Кейин нима бўлди-ю, қўлимдан тушиб кетди. Темирга тегди. Столнинг оёғи темир эди. Чил-чил синди. Бунинг устига онам кириб келди ва аҳволни кўрди-ю, кўзлари олайиб кетди. Гап-сўз йўқ, ёнимга қушдай учиб келиб юзимга шунақанги шапалоқ туширдик, отилиб кетдим... Анчагача ўзимга келолмадим. Юзим ловиллаб

ёнарди. Қандайдир ҳаво етишмаётгандай эди. Амаллаб ўзимга келдим-да, кўзимни очсам, онам бечора йиғлаб ўтирган экан... Мана шу Хонзодага атаб сотиб олган атиримни кўлимга ушлаганим заҳоти ўша воқеа эсимга тушди... Албатта, атирнинг ҳақини тўладим. Улғайганимдан кейин. Онам қарз дафтарининг бир четига «илдириб» қўйган экан. Мактабни битирар-битирмасимдан дафтарни менга кўрсатди. Воқеани эслатди. «Ҳақини тўла», деди. Начора, биздаги удумга кўра мен қарздорман. Тўладим. Ўҳ-хў, нақд беш баробар қилиб қайтардим. Онам ҳар куни менинг ишдан қайтишимни кутарди. Эшикдан киришим билан чўнтагимни қоқиб оларди. Лекин, албатта, мен ҳам анойиларданмасман. Қонимда кимсан яҳудийларнинг қони оқади. Топган пулимнинг саксон фоизини яшириб келардим... Мана, сенга битта атир тўғрисида шунча воқеа. Анави бардачогингдагини ол.

— Хўп бўлади, — деб Николай сал энгашиганча у сўраган шишани кичик юкхоначадан олиб Абрамга узатди.

Абрам ичишдан олдин шишани роса томоша қилди. Ичида «Янгиси экан», дея қопқоғини бураб очди-да, Николайнинг ўзига қайтариб узатаркан:

— Ҳалоллаб бер, — деди.

— Оҳ, эсим қурсин, шеф, — дея Николай иржайганча шишани кўлига олди-да, қулқулатиб ича бошлади.

— Ҳов, эшак!!! — дея бўкириб юборди бирдан Абрам. — Нима қилганинг бу?! Тугатиб қўясан-ку! Мен сенга бир хўпла, дегандим!

Абрам бақирришга ҳам қаноат қилмай Николайнинг елкасига муштлади. Сўнг шишани кўлига оларкан:

— Нақд чет элдан келтирилган. Италияларники. Бир қултуми неча пул туришини биласанми, сен ит эмган?! — деди газаб билан.

— Агар бир қултумини оғзимга солганимда ютмадинг, дердингиз. Шунинг учун кўпроқ ичдим.

— Биласан, қандай қилиб вазиятдан чиқиб кетишни, биласан.

Абрам шундай деб мароқ билан ичкиликни ича бошлади.

Хонзода ўзининг пулига қўй гўшти олиб келди-да,

қозонга солди. У Абрамнинг ақчасига ҳеч нима ололмайди. Чунки Абрам келгани заҳоти ҳисоб-китобни бошлайди. Ҳаттоки шаҳар ичкарасида юрадиган автобуснинг чиптасини ҳам кўриқдан ўтказиб қўяди. Мабодо салгина ортиқча харажатни сезиб қолса, бирдан тепа сочи тикка бўлади ва сўкинишга тушади. Нақшлаб сўкади. Шундай нақшларки, одамзод умрида кўрмаган.

Гўшт ҳил-ҳил пишган эди. Оғзингизга солишингиз билан эриб кетадиган эди. Унга солинган зираворларнинг ҳиди эса қозоннинг ёни тугул беш-олти қадам наридан ўтсангиз ҳам оғзингизнинг сувини қочиради. Абрамга ёқди. Юмшоққина тандир нонни таомнинг қайласига ботириб-ботириб, зўр иштаҳа билан еди. Яна у хурсандчилик билан еди. Сабаби, Хонзода унинг ўзига етгулик қилиб, лаганга сузиб келганди овқатни. Чунки у Абрамнинг зиқна-лигини яхши билади. Агар худди шу овқатдан ўзига солиб келганида борми, Абрамнинг бирдан қовоғи осиларди ва уни гўштни исроф қилганликда айбларди.

— Келиндан гапир, — деди Абрам навбатдаги бир пиёлани ютиб, лаб-лунжини артаркан.

— Йигитларинг айтишмадимми?

— Эшитгим келмади. Сендан билай ҳаммасини, дедим. Хўш, нима гаплар?

— Ростини айтсам, бечора қизга ичим ачиди. Бирам чиройли, бирам одобли, овози одамнинг қулоғига шунақа ёқадикки, роҳат қиласан киши. Бунақанги санамга Арслон арзимаيدди. Арслонга ўша Лидаси ҳам бўлаверарди.

Абрам шу заҳоти овқатланишни тўхтатди ва сочиқчани қўлига олди-да, газаб билан Хонзодага тикилди.

— Ҳалиги, — деди бирдан довдираб қолган Хонзода, — нима десам экан?

— Арслонни ахлат демоқчисан, тўғрими?!

— Йўқ! Ўз боламни...

— Библиб қўй, унда менинг қоним оқяпти. Тушунапсанми, менинг қоним?! Шундай экан, гарчи туғиб қўйган бўлсанг ҳам тилингга эҳтиёт бўл! Агар яна бир марта Арслон тўғрисида ножўя гап айтадиган бўлсанг, тилингни узиб оламан, каллангни эса сапчадай кесаман! Уқдингми?!

Абрам Арслоннинг шаънига ножўя гап айтилганидан эмас, балки режаси бузилиши эҳтимоли борлигидан газаб отига минганди. Аслида, Арслоннинг тақдири унинг учун икки пул. Муҳими, Фирдавсни тўрга илинтириш, унинг қўлига қурол бериб қон тўкишга мажбур этиш. Ўзи эса пул булогини очиб олиш эди.

— Ҳа, ҳа, — деди бундан беҳабар Хонзода ич-ичидан севиниб. Ахир у Абрам Арслонни яхши кўраркан, деб ўйлаган эди-да.

— Энди гапир, келин қандай экан?

— Зўр. Иккиси бир-бирига жудаям мос. Худо хоҳласа, набираларинг бир-биридан ақлли бўлишади. Муҳими, тўйни эсон-омон ўтказиб олишимиз.

— Бу гапинг бошқача. Хавотир олма. Тўй зўр ўтади. Анави боланинг исми нима? Бизнинг келин билан учрашганинг?

— Шерзод...

— Ҳм, — деб иржайди Абрам, — у ҳозир осмонда учиб юрган бўлса керак.

— Менимча ҳам, шундай.

— Майли, ҳозир қанча хоҳласа, шунча баландласин, ундан кейин ерпарчин бўлади. Айтганча, отаси касалхонада эмишми?

— Ҳа. Йигитларинг шундай дейишди. Инфарктми, инсультми, ишқилиб, бир нарса бўлибди.

— Ўлиб қолмасмикин?!

— Билмадим...

Абрам нарироқда уларни кузатиб турган йигитларидан бирини чақирди-да, унга керакли кўрсатмаларни берди. Сўнг ўрnidан туриб, столни айланиб ўтди-да, Хонзоданинг елкасига қўлини қўйди:

— Соғиндим. Соғинтирдинг. Энди ҳақини тўла.

Хонзода мийиғида кулди. «Қариб қуюлмаган чол», дея кўнглидан ўтказди. Бироқ бунинг ўрнига бошқа гапни айтди:

— Меҳмонхоналарда бойларга бошқача хизмат кўрсатилади, деб эшитганим бор.

— Менга ўхшаганларга эмас. Менга ўхшаганлар ўрганган ирмоғидан сув ичади...

Кечга томон водийдан хабар келди. Аниқроғи, «почта» олинди. Абрам шу заҳоти ҳисобни сўради. Кам. Йигирма беш фоизга кам. У тутақиб кетди. Ўтирган жойидан сапчиб турди.

— Эгизакларнинг укасига айт, пешонасидан ўзим дарча очама-а-а-а-н!!! — дея бор овозда бақирди.

Бироқ унинг бақирганини бирорта ҳам югурдаги писандига олмади. Чунки таҳдид уларга қаратилмаган эдида. Агар уларга «Ҳозир ҳаммангнинг башарангга биттадан шапалоқ тушираман», деганида қўрқишарди. Чунки Абрамнинг шапалоғи бошқача-да. Юмшоққина. Аммо унинг ортидан келадигани ёмон. Иккитаси қаердандир пайдо бўлиб қўлингни орқага қайиради. Болохонанинг ертўласига олиб киришиб, обдан тепкилашади. Сўнг каллангни узиб ташлаб, гўштингни майдалашади-да, ҳайвонот боғига олиб бориб, айиқларга, йўлбарсларга беришади. Ўтган ойнинг ўн иккинчисида иккита йигитни худди шундай қилишган.

— Шеф, — деди Николай юмшоқ овозда, — бирорта ҳам дўкон қолмабди. Ҳаммасини босишибди. Чиққани шу экан.

— Нима, областда фақат дўкон борми? Бозор-чи? Амалдорлар-чи?! Уларнинг пулларини ким олади?! Нима, мен «мол»ни текинга олибманми?! Энди қолганини чўнтагимдан тўлайманми?! Хабар бер, йигирма бешнинг устига яна қирқ беш қўйилди! Топсин! Қаердан, қандай топишининг менга аҳамияти йўқ!

Николай доимгидек икки букилиб «хўп», деди-да, қорасини ўчирди.

Абрам қайтиб жойига ўтирди ва эндигина лаблари орасига тутатқи қистирган эди ҳамки, Хонзода келди ёнига. Хонзода ўзига бошқатдан оро берганди. Чунки аввалгиси ювилиб кетди.

— Нима гап? — сўради унинг юзига тикилган Абрам.

— Тўйни тезлаштирамизми-йўқми, шуни сўрагани келгандим, — дея жавоб берди Хонзода ним табассум билан.

— Албатта, тезлаштириш керак. Йўқса, анави солиқнинг каттаси ўлиб қолиши мумкин! Бугун кеч бўлди. Қўнгироқ қилиб айт, совчилар эртага боришсин. Бир йўла

тўйни шу ойнинг охириги шанбасига белгилаб келишсин. Биз шанба кунлари умуман қўлимизни совуқ сувга урмаймиз-у, лекин майли, бир марта одатга хиёнат қилсак, ҳеч нима ўзгариб қолмайди... Кейин менга «Видеога олдик» дегандинг. Кўрсатмадинг-а. Мен ҳам қизгинани бир кўрай, — деб ўшшайди Абрам.

— Ичкарига кир, ҳаммаси тайёр.

Абрам шошилмади. Хотиржам ўтирганча кетма-кет иккита тутатқи тутатди. Ундан сўнггина ичкарига йўл олди...

Моҳинанинг қиқирлаб кулишлари, сўзлари Абрамни яйратди. «Аслида, менбоп экан-ку, вақт ўтиб қўйганда. Аммо ҳечқиси йўқ. Қўлимизга тушганидан сўнг балки, чанқоғимизни қондирармиз!..» деб ўйлади у.

* * *

Шерзоднинг ичи куйиб-ёнди. Онасига дарров «Мен бошламадим бу ишни. Адам икковингиз бошладингиз. Энди охирига етказинглар. Тўғриси, ойи, сизнинг олдингизда илгари бунақанги гапларни айтолмасдим. Юзим чидамасди», деди.

— Энди юзинг қалинлашдим, ўғлим? — деди аёл кулиб.

— Йўқ, ундай деманг. Шунчаки, сиз топган қиз жудаям ақлли экан. Мен унақа қиз билан учрашаман, деб ўйламаган эдим. Ҳар битта айтган гапимга фаросат билан жавоб қайтарди. Ойи, балки, мен унга ёқмагандирман. Лекин аниқ биладан, кейинчалик ёқтириб қолади. Шунга ҳаракат қиламан. Шундай экан, уни нима қилиб бўлса ҳам кўндиринг, — деди йигит йўлда кетишаётганида ялиниб.

— Майли, уйга бориб холасига кўнғироқ қилай-чи!

— Ия, яшанг, ойижон! Ҳали сиз телефон рақамини олдингизми?

— Ҳа, нимайди?

— Йўқ, ўзим шунчаки. Сиз гаплашинг, кейин ўша рақамга мен кўнғироқ қиларман, — деб кулди Шерзод.

Аёл кўнғироқ қилди ва Рухона билан узоқ гаплашди. Кейин хурсандлигидан юзи қизарди. Сўнг гўшакни қўйди-да, ҳаяжон билан оғзини пойлаб ўтирган ўғлига:

— Табриклайман, болам, қиз рози! — деди.

Шерзод ўтирган жойида сапчиб тушди ва югуриб келди-да, онасини даст кўтариб айлантираркан:

— Ўзимнинг, ойим! Ўзимнинг тилло ойим! — дея ҳайқирди.

— Ҳой, бола, йиқитиб қўясан ҳозир, бошим айланиб кетади! — деди она ҳам хурсандлигидан.

Шерзод онасини қайтиб ерга қўйди-да:

— Мен ҳозир бораман-да, ка-а-а-а-т-т-а торт олиб келаман, сизни бир сийлай! Ойи, мен бугун стипендия олганман. Тортни ўз пулимга оламан! — деди.

Шерзод овози ҳавога сингмасидан бурун эшик тарафга югурди. Ҳовлиққанча кўчага чиқди. Гангага бориш учун такси тўхтатишга шайланаётганида унинг ёнгинасига «Волга» келиб тўхтади. Қоп-қора «Волга». Деразалари қорайтирилган машина.

Шерзод ҳайрон бўлди. Уловнинг олд эшиги очилиб, бўйи уч қаричча келадиган, озгин, кичкина мўйловча қўйиб олган одам тушди ва Шерзодга қараб:

— Бунақамас-да, ука, нақ ярим соат кутдик. Дарров чиқмайсанми оқаларингни толиқтирмай, — деди чинқиллаган овозда.

— Тушунмадим?! Қанақа оқалар?! Мен ҳеч ким билан кўришмоқчимасдим-ку...

— Лекин бизда шундай илинж бор эди. Шундай йигит билан учрашиш шараф, — дея кесатди мўйловча. — Машинага ўтиринг, ука, қолганини машинада гаплашамиз.

— Нега? Нимани гаплашамиз? Сиз билан умуман гаплашиш ниятим йўқ! — деди Шерзод қайсарлик билан.

Худди шу пайт «Волга»нинг орқа эшигининг деразаси секин туширилди. Ундан Ўлмас хумдай калласини чиқарди-да:

— Ҳой, жинқарча, ўтир!!! — деди кўзини олайтириб.

Йигитнинг ичига шу заҳоти кўрқув кирди ва олдинги ўриндиқнинг эшигини очди. Шерзод ўтириши билан машина юрди. Аммо узоқ кетмади. Бирор икки юз метрдан сўнг йўл четига тўхтади.

— Гапимни яхшилаб эшитиб ол, — деди унинг елкасига туртиб қўйган Ўлмас. — Анави қиз билан учрашувни биз ташкиллаштирдик.

— Ни-ма?! — деди бирдан Шерзод.

— Ни-малигини ҳозир билдириб қўяман, ифлос, га-

пимни бўлма! — деди ғазабланган Ўлмас. Сўнг яна давом этди: — Гап бундоқ, биринчидан, қиз билан зўр гаплашдинг. Ҳаммасини эшитиб турдик. Кўриб ҳам турдик. У қиз бизнинг окахонимизга тегишли. Шундоқ экан, кейинги учрашувингда қўл-пўлидан ушлаб юрмагин, — деб ҳиринглаб кулди Ўлмас.

Шерзод қизариб-бўзарди.

— Қисқаси, сен охиригача куёв ролини ўйнаб берасан. Лекин бу тўғрида бировга миқ этмайсан. Агар салгина гулласанг, бутун уруғ-аймоғингни йўқ қилиб юборамиз. Аданг касалхонада... Бир кунда сочи оппоқ бўп қолди. Қошлари ҳам оқариб кетган. Бекорга эмас, қўрққанидан шундай бўлди. Адангнинг ҳамма нарсадан хабари бор. Сен, — дея бу сафар Шерзоднинг елкасига мушт туширди Ўлмас, — қиз билан худди шундай гаплашишда давом эт! Тўй кейинги ойнинг биринчи ҳафтасида. Қизнинг ёнида ўтирасан. Тўйдан кейин машинада ҳам унинг ёнида бўласан. У ёғини ўзимиз ҳал қиламиз. Бахтинг бор экан, окахоннинг добрийлиги тутиб кетди. Сенга соққа беради. Нақд йигирма минг. Мана, буниси хамир учидан патир, беш минг, — деб у Шерзоднинг олдига бир даста пул ташлади. — Қолганини кейин оласан.

Шерзод индамади. Илло, унинг ичи музлаганди...

У йўл ёқасида қўлида пул билан ҳайкалдай қотиб турарди. Кўрганлари, эшитганлари тушга ўхшарди. Аммо бармоқлари орасидаги ақчалар ўйлаганини инкор этарди. «Адамнинг хабари бор, адам ташкиллаштирган, бировлар учун куёв бола бўлиб беришимни адам хоҳлаган, ўз жигаргўшасининг мана шу аҳволга тушишини истаган?! «Боланинг отага хиёвати кечирилмайди», дейишади, лекин отаники-чи? Умуман, бу хиёнатми? Ёки шунчаки қандайдир иш-у, уни адо этиш керакми? Нозикроқ, қалтисроқ, оғирроқ иш... Нимаси қалтис, нимаси нозик?! Шунчаки иккита одамнинг ҳаёти. У билан ўйнашилади, тамом-вассалом!.. Менда битта йўл бор! Бошқа ҳеч қандай чора йўқ!.. Агар Моҳинани севиб қолмаганимда ҳам майли эди. Бир амаллаб чидардим. Аммо уни севдим. Номини эшитишим билан юрагим гупирлаб кетяпти... Шундай қилсам, ҳаммасидан осонгина қутулиб кетарканман. Аммо

кейин-чи, кейин нима бўлади?! Анави итнинг болалари бошқа бировни ёллашади. Ва у ҳам Моҳинани алдайди. Ўзи алданиб туриб, кейин алдайди. Балки, у қўл силтар, балки, унга пул жудаям керакдир? «Мендан нима кетди?» дер. Бошқа биттасига уйланиб оламан, қиз қуриб кетгани йўқ дер... Лекин, падарига лаънатилар, агар қовун туширадиган бўлсанг, бутун оила аъзоларингни тупроқни остига тикамиз, дейишди...»

Шерзод уйга эшикни қарсиллатиб очиб кирди. Тўғри бориб зинага ўтирди-да, бошини кафтлари орасига олиб сочини гижимлади.

— Ойи! Ойи! — дея бақирди шу аҳволда.

Нодира опанинг хабари бор эди. Кўп эмас, озгина. Эри учини чиқарди. «Оиламизнинг аҳволи оғирлашадиган бўлиб турибди. Мени ёмон туширишди. Йўқ жойдан туширишди. Бўйнимга анча билан пичани илиб қўйишди. Энди Шерзоднинг ёрдами керак бўлиб турибди. Битта менга эмас, укалари, сингилларининг ҳаммасига. Сенга ҳам. Биттагина роль ўйнаб бериши керак. Кўнглига оғир олади. Лекин шундай қилиши шарт. Фақат ўзига билдирма. Ўзингни табиий тут. Кейин, ишларнинг бари битганидан сўнг ўзим тушунтириб бераман», деди. Нодира опа ҳайрон бўлиб, яхшилаб тушунтириб беришни сўради. Аммо эри жавоб бермади. «Ҳаммаси жойига тушсин, қолганини кейин айтман», деди ва ўзи дарров ётиб қолди. Нодира опа кўрқиб кетди. Эри нима деган бўлса ҳаммасини бажарди. Ичидан зил кетди. Илло, одамзодни бундай алдаш уни жудаям қийнади.

Бандачилик, ишлаётган боғчасида унақароқ-бунақароқ ишлар бўлиб туради. Яъни боғча учун давлат берган гўшт, сариёғ, яна бошқа озиқ-овқатнинг ярмига яқини ходимлар орасида бўлинарди. Бунга унинг ўзи бошчилик қиларди. Яна «Ҳалоллик бўлсин! Бировга ортиқ, бировга кам бўлмасин», дерди. Аҳволни қаранг, ўғрилиқ молни ҳалоллик билан бўлиш... Умуман, шундай одат қарийб ҳамма боғчаларга хос эди. Шу боисдан бўлса керак, болалар учун берилган нимарсаларни талон-торож қилиш жуда оддий ишга айланиб кетганди...

Аёл сир сақлади. Ўғлига ҳеч нимани билдирмади. Бироқ ўзи тишини тишига босиб амаллаб чидади.

— Нима дейсан? — деди Нодира опа ўглининг ёнига келиб.

— Шундайми? Мен шунчаки биров учун вақтинча куёв вазифасини бажариб бераманми? — дея қалтираганча Шерзод онасига қаради.

— Болам, аҳволимиз хароб... Адангнинг ўлиб кетишини, укаларингнинг чирқиллаб қолишини хоҳламайсан-ку, шундайми? Бу ёқда сингилларинг...

— Шошманг, ойи, биров келса-ю, сингилларимдан биттасини худди шундай алдаса, қандай аҳволга тушардингиз?

— Мени айблама! Ўзимга ҳам ёқиб қолди у қиз. Лекин нима қилай? Кўлимдан нима келади?! — дея аёл йиглаб юборди.

Шерзод бирдан кўлини бошидан олди-да, битта нуқтага термилди. «Тулкига тулкилик қилиш керак. Бошқа йўл йўқ», дея хаёлидан ўтказди ва шу гапни бир неча марта ичида такрорлади. Буни кўрган Нодира опа кўрқиб кетди ва:

— Болам, болам, нега бир жойга термилиб қолдинг?! Болам, мени кўрқитма, жон болам! Кўзимнинг қорачиги, жигаримнинг парчаси, мени кўрқитма! — дея овоз чиқариб йиғлашга тушди.

— Ойи, — деди Шерзод тикилган нуқтасидан кўзини олмай, — ҳаммаси улар айтгандай бўлади. Адам омон қолади, укаларим, сингилларимга биров тегинмайди. Ҳаммаси жой-жойида бўлади.

— Нима қилмоқчисан, ўғлим?! Нимани режалаштирдинг?! А! Менга айт, болам, кўрқиб кетяпман! Агар ўзингга бирор нима қилишни ўйлаган бўлсанг...

— Йўқ, ойижон, нималар деяпсиз?! Мен осонгина таслим бўладиганлардан эмасман. Кейин, ойи, қандайдир бир қиз масаласи ўзимга бир нарса қилишимга сабаб бўлолмайди. Шунчаки, менга алам қилгани... Тўғриси, бошқа иш бўлганида ҳам майли эди. Лекин мана бундай... Тўғриси, сира хаёлимга келмаган... Аммо Моҳина, ҳақиқатан ҳам, чиройли, фаросатли қиз экан. Энди адамни бориб кўрай, ҳолидан хабар олай!

— Фақат ҳеч нимани айтма. Шундоқ ҳам бечора ўзи

билан ўзи овора бўлиб ётибди. Аслида, ётиб қолишларига мана шу чигаллик сабаб.

— Бўлди, бу ёғидан сира хавотир олманг, — деб Шерзод кулди, кейин бир муддат ўйланиб туриб, — барибир, байрам қилишимиз керак, ойи. Мен, барибир, торт олиб келаман, — деди.

У кетди. Кета-кетгунича ўзини ғажиб, сўкиб кетди. Дунёга келганига пушаймон еди. «Барибир, бир ёруғлик бўлиши керак-ку. Қаердадир қандайдир йўли бордир? Нега бирдан қўлимни кўтариб таслим бўлишим керак? Йўқ, бунақаси кетмайди! Ким бўлибди улар? Ҳеч ким эмас. Осонгина қўлга оламиз, деб ўйлашган бўлишса, чучварани хом санашибди...»

Шерзод Гангага борди. Энг катта тортни сотиб олди. Уйига олиб келди. Онасига берди. Онанинг юзида илгаригидай табассум йўқ эди. Қайғу бор эди. Ўғлининг торт кўтариб келиши ғамини ўн чандон оширди.

— Ойи, сиз кулинг. Сиз маза қилиб ўйнаб-кулинг. Ҳаммаси жойида бўлади. Олдин билиб туриб кулиб юргандингиз-ку, худди шундай қилинг, — дея волидасининг кўнглини кўтармоқчи бўлди Шерзод.

— Болам, сенинг ҳаракатларингга тушунмаяпман. Сендан кўрқяпман, Худо кўрсатмасин, сени йўқотиб қўйсам, ўзимни ҳеч қачон кечиролмайман, — деди аёл кўзидан дув-дув ёшини оқизиб.

— Моҳинанинг онаси йўқ экан. Холаси билан учрашувга чиқибди. Хола ҳам ҳақиқий холаси эмас, шунчаки онасининг ўртоғи экан. Бундан чиқди, ойижон, унинг йўқолиб қолиши ҳеч кимни қизиқтирмайди... Эй-й, кечирасиз, акаси бор. Акасини қизиқтиради. Лекин ака она бўлолмайди-да. Ака уйланганидан кейин хотини билан овора бўлиб қолади...

— Болам, эзилган жигар-бағримни баттар эзма! Бас қил, йўқот тортингни! — дея бақариб юборди Нодира опа.

Шерзод тортга термилди. Хўрсинди.

— Ойи, ҳали айтдим-ку, менга ҳеч нима бўлмайди, деб. Шунчаки торт емоқчиман. Ният қилгандим. Илгаридан мени яхши биласиз-ку, ниманики ният қилсам, шуни охиригача етказаман. Мана, торт егим келганди, олиб келдим, энди еймиз.

Шерзод яна бир аҳволда кўчага чиқди. Шоша-пиша такси тўхтатди-да, тўғри отасининг ёнига борди. Бечоранинг сочи, қошлари оқариб кетгани етмагандай кўзи ҳам шишибди. Дарров шифокорга учрашди.

— Хафақонлик ошиб кетган, неча марталаб ҳар қандай ташвишларни эсингиздан чиқазинг, яхшилик тўғрисида ўйланг, десак ҳам қулоқ солмаяпти. Бир марта йиғлаб ўтирганининг устидан чиқиб қолдим, — деди доктор ва Шерзодга нигоҳини қадади. — Уйларида шунчалик жиддий муаммо борми?

— Йўқ, нималар деяпсиз? Бир кунда сочининг оқариб кетгани ўйлантирган бўлса керак. Биз энди вояга етгандик. Бизнинг яхши кунларимизни кўришга жудаям умидвор эди. Энди кўролмаيمان, деб қайғураётган бўлса керак. Мен ўзим яхшилаб гаплашаман. Худо хоҳласа, ўзгариш бўлади, — деб жавоб берди Шерзод.

Сўнг «Тавба, менинг кўнглимни кўтариш ўрнига мен буникини кўтаряпманми? Қизиқ бўлди-ку бу ёғи», деди ичида.

Шерзод палатага қайтиб, отаси ётган сим каравотнинг бир чеккасига омонатгина ўтирди. Шунда ота бирдан ўглининг қўлини ушлади. Муздай қўл. Гўё танада қон юрмаётганга ўхшайди.

— Ада, ҳаммаси зўр бўлди. Сиз мендан бир нарсаларни яширган экансиз. Лекин мен вазиятни жуда яхши тушунаман. Биринчи ўринда, ўз оиламизни ўйлайман. Ана театрга боринг, қанчаси қўғирчоқ ролини ўйнаб ётибди. Шундай экан, мен ҳам бир марта ўйнаб берсам, нима қилибди?.. Қолаверса, улар обрўли одамлар экан, — деб жилмайди Шерзод.

— Нима, улар сен билан учрашишдими? Нималар дейишди сенга? — дея киприкларини пирпиратиб сўради ота.

— Шундай-шундай, салгина ноқулай аҳволдамиз. Ўзинг бир қўллаб юборасан, дейишди. Ўзингиз бизларни мард қилиб ўстиргансиз-ку. Биров илтимос қилиб турганида йўқ дейми? Ундан кейин, ада, қиз билан бола ошиқ-маъшук экан. Мен шунчаки элнинг кўзи учун куёв бўлиб берарканман. Чунки ҳақиқий куёв илгари ўйланиб, кейин ажрашган экан. Ундан кейин, ада, ўзимга ҳам ёқди, шундай қилиш. Сабаби, тажрибам ошади.

Бу гапларнинг ҳаммасини Шерзод келгунича ўйлаган эди. Шунинг учун ҳам тугилмасдан, довдирамасдан сўзлади. Уялмади ҳам. Аммо олдинроқ шу гапларни айтишни режалаштираётганида уялган эди.

— Вой, қизталоқлар, шундоқ-шундоқ дейишса бўларди-ку. Уфф! Болам, ишқилиб мендан хафамасмисан?

— Нега хафа бўларканман? Керак бўлса, ада, сиз мени сотиб юборинг, гинг демайман. Дейдиган тилимни кесиб ташлайман. Сабаби, сизнинг ҳақингиз бор!..

Отанинг юзига озгина қизиллик югурди. «Эй, Худога минг қатла шукр, мен ким-нималарни ўйлаб ўзимни-ўзим қийнаб ўтирибман. Шу пайтгача ўз боламнинг қандайлигини билмас эканман-а», дея хаёлидан ўтказди.

— Энди, ада, мен борай, курсдошларим билан кўришмоқчи эдим. Бу ёғи имтиҳонлар яқин, — дея кулди Шерзод.

— Майли-майли, фақат ўзингга эҳтиёт бўл. Ҳа, айтганча, ойингга айт, менинг ёнимга келиб кетсин.

— Хўп, — деб Шерзод ўрнидан турди.

* * *

Ўлмасни ўласи қилиб тепкилашди. Абрамнинг йигитлари шундай қилишди. Чунки Ўлмас ўзбошимчалик билан Шерзодга тўғриси айтиб қўйган эди. Хўп, Шерзод бир марта қизнинг қўлини ушласа, нима қилибди? Белидан кучсин, бунисига ҳам кўз юмса бўлади. Чунки Арслоннинг ўзи сўфи эмас, қанча-қанчаси билан баъзан яширинча ва лекин асосан, очиқчасига шакаргуфторлик қилган. Нима эмиш, «Арслондай одам уйланадиган қизнинг қўлини биров ушламасин», эмиш. Бирдан Абрамнинг тепа сочи тикка бўлди. Ўша куни эмас, албатта, юқорида айтганимиздай Абрам сафардан қайтиб, Хонзоданинг юмшоқ қўлларида силаниб, видеони кўриб, Моҳинага ишқи тушиб, уни кўз остига олганидан сўнг йигитларидан «қовун» туширилганини эшитгач, тепа сочи тикка бўлди. Ахир режанинг бари барбод бўлиши мумкин. Ахир Фирдавс салгина хабар топиб қолса, ҳаммаёқ остин-устун бўлиб кетди-да... Бош масала Фирдавснинг қўлига қурол тутқазиб, қонга бўяш эмасми?

Аввал Абрамнинг ўзи Ўлмаснинг қорнига мушт тушир-

ди. Кейин кўлини қовуштириб турган Николайга ишора қилди. Николай қандай қилиб девдай одамни ерга қулатишни билар экан. У Ўлмаснинг ортидан келиб бўйни аралаш бошига мушт туширган эди, бирдан Ўлмаснинг оёқларидан дармон кетди ва ерга йиқилди. Шу ондаёқ Абрамининг югурдаклари Ўлмасни кўл-оёқларидан ушлаб кўтаришди-да, ертўлага олиб тушишди ва тўрттаси тўрт томондан туриб тепкилай бошлади. Бетинг, кўзинг, нозик жойинг деб ўтиришмади. Тепкилайверишди. Тепкилайверишди. Ўлмаснинг қоши ёрилди. Иккита тиши синиб, оғзи қонга тўлди... Ўлар эди. Агар Арслон келиб қолмаганида. Арслон уни олиб кетишга келганди. Абрамни асабий аҳволда кўрди. Ҳол сўрашга ботинолмади. Кўришди-ю, рўпарасидаги стулга ўтирди. Абрам шу заҳоти унга ичиб ўтирганидан қўйиб берди-да:

— Одам ажратишни билмайсан, — деди хотиржамлик билан.

— Нега энди? — деди Арслон.

— Мен бўлмаганимда аллақачон лаҳадда ётган бўлардинг. Ана биттанг бориб сал қолса, сени бахтсиз қилиб келаёзиди, — деди Абрам.

— Нима қилибди? Ким экан у?

— Ўлмас. Нима гап-сўз бўлганини сўраб-билиб оларсан, йигитлар ҳозиргина ертўлага олиб тушишди.

— Майлими, кўзи мангуга юмилишидан олдин сўроққа тутсам?..

— Бор, сўра, яна армон бўлиб қолмасин...

Арслон шоша-пиша ўрнидан турди-да, ертўла томон юрди. У боргунича Абрамининг йигитлари қилгиликни қилиб қўйишган экан.

— Тўхтанглар! — деди Арслон жаҳд билан.

Тепкилаётганларнинг «иштаҳаси» бўғилди. Улар бири-бирига қараб олишди.

— Турғаз! — буюрди Арслон.

Ўлмас жавоб беролмайдиган ҳолга келиб бўлган эди. Оёғи гавдасини кўтаролмади. Боши эгилганча тураверди.

— Агар ўлдириб қўйган бўлсанглар, ҳаммангнинг каллангни оламан, сув сепиб ўзига келтир! — бақирди Арслон.

Ўлмасни столга ўтқазди. Шунда ҳам уни икки томондан Абрамининг иккита югурдаги тутиб турди. Йўқса, йиқилиб тушарди.

Ўлмас юзига сув текканидан кейин бироз калласини кўтарган бўлди. Арслонни кўрди. Юз-кўзини қон қоплаб олганди. Ана шу қон ортидан кўрди. Арслон қип-қизил кўринди.

Арслон Ўлмас ўзига келгунича ертўладан ташқарига чиқмади. Кутди. Ниҳоят, Ўлмас бошини кўтарди. Унинг юз-кўзларини яхшилаб ювишган, ёрилган пешонасини, қошини боғлашган эди.

— Нима қилдингки, сени бу аҳволга солишди? — дея сўради Арслон пешонасини тириштириб.

— Хизматим эвазига. Номардларча уришди мени. Орқадан уришди. Агар ҳаммаси мен билан уришишни айтишганида эди, барининг онасини кўзига кўрсатардим, — деди Ўлмас.

— Ҳовлиқма, бахтингга мен келиб қолдим. Бўлмаса, ҳозир гўшларинг майдаланиб шерларнинг олдига ташланган бўларди. Гапир, нима бўлди?

— Анавиндан бер, бир-икки тортай, жағимни қимирлатолмаяпман, — дея гўлдиради Ўлмас.

Арслон зина ёнида турган йигитга ишора қилди. У тезликда юқорига чиқиб кетди-да, ҳаял ўтмасдан қайтди. Унинг қўлида сўралган нарса турарди. Ўлмас алам билан ўзи айтганидай «тортди». Арслон фақатгина кузатиб турди. Орадан бир муддат ўтиб, Ўлмас ўзига келди ва воқеани сўзлаб берди. Гапининг охирида:

— Сени ўйладим, — деди.

— Ишингни Абрам нотўғри қабул қилган бўлса ҳам мен сендан хурсанд бўлдим. Шунинг учун жонингни ундан сўраб оламан. Аммо битта гапни айтиб қўяй, ҳеч қачон шефга нисбатан тишингни қайрамайсан. Биласан, у ҳали бирор марта ҳам ютқазмаган. Бундан кейин ҳам ютқазмайди. Шундай экан... У ёғини тушуниб олдинг-а? Яна ичимни бўшатолаяпман, деб юрма! — дея ҳиринглаб кулди.

Ўлмасга ўзларининг докторини чақирди. У келиб укол қилди ва тўрт-беш кун ётишни маслаҳат берди-да, кетди.

Ўлмас уйига кетмади. Арслоннинг қароргоҳига борди. «Ўша ёқда ётаман. Уйда зерикаман», деди. Ундан кейин калта бўйли, қоровой, мўйловли Шерзоднинг йўлини тўсиб, машинага таклиф қилган Саъдулла билан гаплашиб олмоқчи эди. Илло, у Шерзодга шундай дейиш таклифини берганди. «Нима, Арслон бировдан қолганга уйланадими? Кўрдик, биринчи учрашувдаёқ қизгинани кўндириб ташлади. Тўртинчи-бешинчи учрашувда кучоқлаб олиб, ўпадиям. Агар ҳозир кўрқитиб қўймасак, кейин шарманда бўламиз. Арслон билиб қолса, бизни соғ қўймаслиги ҳам мумкин», деганди. Унинг гапига кириб, Ўлмас лақиллаб қўйди. Энди шу калтача Саъдулланинг «ҳақи»ни бериши керак. Яхшилаб иккита мушт туширса бўлди. Саъдулланинг бўлари бўлади. Шу ниятда эртасига пешинга яқин йигитлардан уни чақиртирди.

— Тавба қилдим! — дея кўкрагига қўлларини қўйганча икки букилиб таъзим қилди Саъдулла эшикдан кириши билан. — Тавба қилдим! Агар сен менинг оғайним бўлиб, мени кечирмасанг, бошқалардан ҳеч нима умид қилмайман! Аввалдан ошна-оғайниликимиз ҳақи-ҳурмати, мени кечир! Мен ҳам худди сенга ўхшаб аҳмоқман! Бировга яхшилик қиламан, деб онамни кўриб қоламан!

Унинг сўнги айтган гаплари Ўлмасга таъсир этиб бироз шаштидан тушди. Иржайди.

— Мана бу бошқа гап, оғайни! — деди Саъдулла ва қўйнидан шиша чиқарди-да, Ўлмаснинг олдига қўйди. — Темирни хизматга қўйдим. Шефнинг қилиғи учун ундан ўч олдик. Темирга тўрт-беш сўм бергандим. Шеф ичадиганидан ўгирлаб чиқиб берди. Қара, французларники, қирқ йил турган. Дозаси даҳшат. Бунақасидан шефда бор-йўғи бир яшик бор. Битта донасининг нархини биласанми? Эҳ-ҳе... Хуллас, — дея Саъдулла иржайди.

* * *

Абрам Арслонни чақирди. Арслон Ўлмас сабаб устозидан хафа бўлганди. Унинг ўйлашича, Ўлмас тўғри қилган. Майли, унинг ўзи ким бўлса бўлсин, лекин у уйланадиган қиз шундай тоза бўлиши керакки, ҳатто онаси юзига лабини қўймаган бўлсин. Абрам эса «Кўлидан биров ушласа, камайиб қолармиди?» дебди.

У ҳатто шу ҳақда Абрам билан баҳслашмоқчи ҳам эди. Бироқ Ўлмас билан бирга ертўладан чиқса, Абрам қаергадир кетибди. Кетар жойини айтмабди. Мажбур уйига қайтди. Эртасига эса Абрамнинг ўзи чақириб қолди. Бориб қараса, устознинг кайфи чоғ. Анавиндан кўпроқ «отиб» қўйганидан чайқалиб ўтирибди.

— Гап бундай, — деди Арслон унинг рўпрасига ўтиргач, — етти-саккизта одам топасан. Учтаси ичмайдиган, тоат-ибодатлилардан, қолгани эса роса тортадиган, муш-тлашадиганлардан бўлсин. Сен уларни ҳам, буларни ҳам сотиб оласан, кейин улар Фирдавснинг эшиги тагида муш-тлашади. Кўпчилик озчиликни уради. Калтак еганлар дод-вой қилишиб, ўзларига ўхшаганларни ёрдамга чақиради... Бирдан ўнг томондан ўн беш-йигирма одам, чап томондан ҳам яна шунча одам югуриб келади. Ярми у томонга, ярми бу томонга ёрдам бермоқчи бўлади... Қарабсанки, қиёмат кўпчийди. Фирдавс ҳам келиб шу жанжалга аралашади. Бу эса унинг учун тузоқ вазифасини ўтайди.

— Хўжайин, — деди Арслон, — жанжални соғиниб кетдим. Мана, қанча вақтдан бери ҳаммаёқ сув қуйгандай жимжит. Биров бировни салгина сўкканини ҳисобга олмаса, ўхшатиб жағига мушт туширганлар йўқ ҳисоби. Бир маза қиларканмиз-да!

«Шу ерда бизга ўхшаб кетдинг. Қонингда бор-да, ўғлон. Сен ҳам иккитасининг жиққамушт бўлаётганини кўрсанг яйрайсан. Маза қиласан. Йўқса, аҳволинг чатоқ», дея хаёлидан ўтказди Абрам. Аммо оғзидан бутунлай бошқа гап чиқди.

— Аслида, — деди Абрам лаблари орасига сигарасини қистираркан, — биз ҳам тинчлик тарафдоримиз. Ҳаммаёқ осуда бўлса, ишинг юришади. Эмин-эркин тadbиркорлик қиласан. Аммо начора, одамлар ҳар хилда. Кўролмайдди. Мана, масалан, мен бойиб кетай, қанчаси оёғимнинг сирпанишини пойлайди. Шунинг учун олдиндан ҳаракат қилиб, уни чалғитаман. Қарабсанки, у менинг бойликларим тўғрисида умуман бош қотирмайди. Бунга вақти ҳам бўлмайди. Чунки ҳаммаёқда қасур-қусур, оҳ-воҳ!

— Тушунарли. Энди менга режани тўлароқ гапириб берсангиз, — дея шиша томонга қўлини чўзди Арслон.

— Гап шундаки, Фирдавс жанжалга аралашсин. Керак бўлса, иккита снайпер қўй. Улар тоат-ибодатчилардан биттасини ва яна ичган-чекканларнинг биттасини ярадор қилсин. Тагин ўладиган жойини нишонга олиб қўйишмасин. Оёғиданми, елкасиданми отишсин. Ана шунда унинг додвойи оламини бузади. Унга ачингувчиларнинг сони ортади. Сеникилар оломоннинг орасида бўлади. Ҳаммаёққа олов ёқишади улар. Кейин секингина чиқиб кетишади. Оломон тўполони бир бошландими, уни тўхтатиш қийин бўлади... Бу ёқда эса сенинг чўнтагинг қаппайгандан-қаппайиб кетаверади. Эсингда бўлсин, ўзинг ҳеч қаерда кўриниш берма. Ҳаттоки сенинг буйруқларинг ижрочиларга тўртинчи ё бешинчи одам орқали етиб борсин. Ундан кейин ёнингдагининг баҳридан ўтасан. Чунки гувоҳнинг умуман кераги йўқ. Бошинга бало бўлади.

— Тушундим, ҳозир йигитларга...

— Қанақа йигитларга? Овсармисан нима бало?! — деди Абрам жаҳл билан. — Битта одам билан ишла, деяпман. У ҳам биттасига айтсин. Лекин қуролларни сен берасан. Ҳар икки томонга ҳам. Биттадан автомат, тўрттадан тўшпонча. Бошқа берма. Ҳозирча шуниси етади. Тижоратни эса кейин қиласан...

— Фирдавс менинг қайноғам, унга иккита тузоқ оғирлик қилмасмикин? — дея сўради Арслон соддалик билан.

Абрам гижинди ва стаканни қаттиқ сиқди-да:

— Йўқ, оғирлик қилмайди. У турмада ўтирганида биз тўйни ўтказиб юборамиз, кейин қўли қонга ботирилади. Мен бу билан анча-мунча пул ишлайман, — деди.

— Мен-чи? — деди бирдан қовоғи осилган Арслон.

— Сен ўзимникисан. Менинг топганимнинг ярми сеники ҳам, — деб унинг кўнглини кўтариб қўйди Абрам.

* * *

Фирдавс Моҳинанинг танловини маъқуллади. Бироқ бирдан кўнгли хижил тортди. Хонада дадаси билан ёлғиз қолишганидан кейин:

— Дада, — деди отасига, — мен бир суриштирсам. Рухшона холам йигитни мақтади. Онасининг яхшилигини ҳам айтди. Лекин, барибир, биринчи учрашувдаёқ ҳамма нарсани билиб бўлмайди.

— Бу масалани аёллар ҳал қилишади. Эркаклар четда туришади-да, ундан-бундан номигагина сўрашиб, қайтиб келишади, сўнг шундай-шундай экан, деб айтишади. Рухшонанинг ўзидан илтимос қилайлик, маҳалласига борсин. Қўни-қўшниларидан суриштирсин. Нима дединг?

— Майли. Айтганча, дадаси касалхонада эмиш. Бориб бир...

— Болам, нимани сўрардинг касал одамдан. Кейин соғлигидан бошқа нарса билан қизиқишинг одобга тўғри келмайди. Сиқилади. Касали баттар бўлади. Дўхтирлар, ҳамширалар ҳеч вақони билишмайди... Менимча, болани ўқиш жойидан суриштириш керак.

Достон яқинда эшитиб қолди. Қиз бола вояга етиши билан тезроқ узатиш керак экан. Аммо бу гапни у ўғлига айтолмади. Фирдавснинг «Эшиқдан келса, шу заҳоти тешиқдан бериб юборамизми?» деб қолишидан чўчиди. Фирдавс жа бундай демасди-ю, аммо, барибир, шошмайлик, деган жавобни айтарди.

Йигитнинг ўқиш жойидан ижобий жавоб олинди. Ҳавас қилгулик йигит экан. Ҳаттоки ёнгинасидаги университетдан бир-иккита қиз унга ошиқ бўлишган. Йигит эса эътибор бермаган уларга. «Унинг ўй-хаёли ўқиш. Келажакда одам бўлиш», қабалидаги гаплар эшитилди. Рухшона ҳам мақтаб келди. Бирам одобли, хушмуомала йигит экан. Ҳамманинг кўнглини олишга ҳаракат қиларкан. «Отам фалон жойда ишлайди. Биз боймиз, бошқалар камбағал», демас экан. Унинг ўрнида бошқа бола бўлганида аллақачон машина миниб юрар экан. Уни қўшнилари доим китоб кўтарган ҳолда кўришаркан...

Хабарлар Достонни ҳам, Фирдавсни ҳам бир қадар хотиржам қилди. Фирдавс ўзининг кутубхонадан чиқмай юрган кезларини эслади. Соғинди ўша кунларни. «Мен бахтли эдим. Ҳаётимда мазмун бор эди. Орзум бор эди. Шунга эришиш учун ҳаракат қилаётгандим. Лекин ҳаммаси ўзгариб кетди. Ҳозир катта тўданинг бошлиғиман», дея ўксинди... Бир муддатга унинг кўнгли равшан тортиб «Бўлди, ўша йигитга Моҳинани берамиз», деган қарорга келди-ю, бироқ, барибир, негадир кўнглининг хижиллиги яна бош кўтариб қолди. Шунинг учун ҳам у отасига аниқ жа-

воб қилмади. Қолаверса, бир шумхабар келиб уни чалғитиб кўйди.

— Босишибди. Сирғалида очилган янги қаҳвахонани босишибди. Тўрт киши. Кечаси кирган. Юзида ниқоби бўлган. Билганимиз, тўртталаси ҳам спортчиларга ўхшайди. Ҳаракатлари ҳам чаққон экан. Кассадаги ҳамма пулни олишибди. Бундан ташқари, ўша пайтдаги (тунги соат ўн бир) ошпазлар, официантларнинг барининг чўнтагини шип-шийдон қилишибди, — деди хабар келтирган Соли.

Фирдавс шу заҳоти машинага ўтирди-ю, қаҳвахонага жўнади. Уни Миразиз кутиб олди. Сўнгги кунларда Фирдавс кўпроқ Мавзуна тўғрисида ўйларди. У билан суҳбатни жудаям соғинганди. Шу боисдан Миразизни кўриши билан юзи қизарди.

Соли Норқобил исмли йигитнинг ўласи қилиб калтакланганини айтмаган экан. Йигит вилоятдан келган бош ошпазнинг шогирди эди. Афтидан, у қаршилиқ қилган бўлса керакки, аёвсиз калтаклашибди. Қош ёрилган, бурун синган, битта оёғини зўрга босар эди.

— Фирромлик қилишди, ит эмганлар, — деди Норқобил соддалик билан, — эркакка ўхшаб яккама-якка чиқишмади. Агар биргалашгандаям рўпарамдан келишмади. Биттаси орқамдан келиб чотимга тепди!

Унинг гапига Фирдавс кулди Сўнгра.

— Сен ўғри, муттаҳам, каззоблардан эркаклик кутдингми? Уларда ҳеч қачон бунақа хислат бўлмайди. Уларнинг ови тунда юришади. Уларнинг ови фирромликда юришади, — деди ва Абдувалига юзланиб, — дўхтирга кўрсатинг буни, — дея қаҳвахонадан чиқди.

— Арслоннинг йигитлари эмас экан, — деди Соли, — суриштирдик, оналарини ўртага қўйиб айтишди. «Биз бундай қилмаймиз. Агар ёрдамимиз керак бўлиб қолса, илтимос қилсанглар, тўртталасини ҳам топиб келтирамиз. Ўзларинг ҳисоб-китоб қилиб оласизлар», дейишди. Илтимос қилармишмиз.

— Амаки, — деди Фирдавс ва Миразизга юзланди.

— Из уларникига ўхшамайди. Лекин гўдаишларига қараганда, кимларнидир тузоққа илинтириб, сўнг бу ёққа жўнатган бўлиши ҳам мумкин! — дея дарров жавоб берди Миразиз Фирдавснинг нима демоқчилигини англаб.

— Йўқ, менимча, Арслон умуман қатнашмаган. Ҳозир шундай кичкина-кичкина тўдачалар кўпайиб қолганини эшитдим. Ана битта тўда беш-олтита «КамАЗ»ни йўқ қилиб юборибди. «КамАЗ»лар мол ортиб чегарадан кириб келган. Кейин изсиз ғойиб бўлган. На машиналар топилган ва на ҳайдовчилар. Молга пул тўлаганлар эса жиғибийрон, ҳаммаёққа югуриб юрибди.

— Фирдавс, мен уларни яхши биламан, — дея гапга кўшилди Абдували, — иккитаси келди олдимга. Биттасининг исми Бобур, иккинчисиники Аҳмет. Очиқ айтишди. «Биз шундай-шундай қиялпмиз, окахон. Сизларнинг томорқанларга умуман ораламаймиз. Шунинг учун, илтимос, бизга қасд қилманглар», дейишди. Пул бериб кетишди. Машинада турибди. Ўн минг «кўки»да.

Фирдавснинг эти бирдан жимирлаб кетди. Юзидан ранги қочди. Оғриниб ютинди.

— Амаки, — деди хирилдоқ овозда, — қачон кўрдингиз бизнинг ҳаром еганимизни?!

Фирдавснинг гапи Абдувалини довдиратди. У бирдан бошқаларга қаради.

— Энди мен, улар тирикчилик...

— Шу тирикчиликми, амаки, одамнинг шўрини қуриш қачондан бери тирикчилик бўлиб қолди?!

Фирдавснинг бу сафарги гапи баланд овозда чиқди.

— Уришамиз. Ҳаммасининг онасини кўрсатаман! Аввал бизнинг «томорқа»га оралаганларни топамиз, ана ундан кейин ўша «КамАЗ»ларни йўқотаётганларнинг ҳисобини тўғирлаймиз.

— Секингина хабарини бериб қўйсак, ўзлари анави ёқдан ҳисоб-китоб қилиб олишади.

— Тўппа-тўғри, — деди Миразиз Солига қараб бошини қимирлатаркан, — ҳисобини тўғирлашади-да, роса «соғишади». Кейин қўйиб юборишади. Улар учун гўшт бўлади ўша йўлтўсарлар. Чунки чўнтаги бўшаганлар бориб «хирмон» уюшга киришади. Қарабсизки, бу ёқда ўтирволган қаллоблар яна тутиб келишади-да, яна олдинги ишини қилишади. Қарабсизки, икки томон ошна-оғайни. Токи осмондан чақмоқ тушиб, ҳар икки томонни куйдириб юбормагунча!

— Текинга қиламизми? — дея Фирдавсга юзланди Абдулатиф.

— Ҳа, текинга. Бир марта биз ҳам текинга ишлаб кўрайлик, — деди унга жавобан Фирдавс.

— Самосуд.... Ярамайди, — деб яна эътироз билдирди Миразиз.

— Бошқа йўли борми?

Фирдавснинг бу саволи жавобсиз қолди.

Шундан кейин Фирдавс ҳам ҳеч нарса демасдан уларнинг ёнидан узоқлашаркан:

— Қароқчиларни топайлик, — деди.

Эртаси куни ўша қароқчилар топилди. Ўзлари тилларидан «осилишибди». Марказдаги қиммат ресторанлардан биттасига киришган. Кейин Фирдавснинг номини тилга олган. «Контораси» икки пулга қиммат экан. Кириб роса ўйин қилдик», дейишибди. Кейин ичкилик буюришибди. Бармен Абдувалининг таниши экан. Дарров қўнғироқ қилиб: «Бизникига иккита шоввоз келди. Сизларни обдан «кўкка» кўтаряпти. Салом-аликни хоҳлашяпти, шекилли», деди. Абдували дарров бешта йигитини олиб борди. У боргунича «қаҳрамонлар»нинг яна битта шериги келган ва улар анча-мунча «отиб» қўйишганди. Шунинг учун Абдувалига унчалик ҳам қаршилик кўрсата олишмади.

Фирдавс ташвишлардан зериккан эди. Тўғри уйига бориб, отаси билан бироз суҳбатлашган бўлди-да, кейин хонасига кирди. Ётди. Кўзига уйқу келмади. Сўнг куни кеча сотиб олган китобини қўлига олди. Китобнинг муқоваси юмшоқ эди. Саҳифалари ҳам оз. Аммо уни ҳазрат ёзган. «Ҳаёт китоби» ҳақида. «Яшаш китоби» ҳақида. «Мантик китоби» ҳақида... Фирдавс берилиб ўқий бошлади ва лаҳзада дунёни унутди. Шунчалик унутдики, хонасида шундоққина столнинг устида турган телефоннинг тинимсиз жиринглашини эшитмади. Агар Достон кириб гўшакни кўтармаганида, Фирдавсга савол қотмаганида ва ёнига келиб елкасидан туртмаганида, китобдан бошини кўтармас эди.

У чўчиб уйгонгандай отасига қаради. Сўнг:

— Ассалому алайкум, дада, — деди.

— Ваалайкум ассалом. Телефонга жавоб бермайсанми?

Сени Абдували сўраяпти, — дея Достон кулиб гўшакни ўглига узатди.

Фирдавс хоҳламай гўшакни қулоғига тутди.

— Талончилар қўлга тушди! — деган овоз келди гўшакдан.

Фирдавс ҳайрон бўлди ва чиқиб кетаётган отасининг ортидан қараб қўйди-да, паст овозда:

— Ким у талончи? — деб сўради.

— Кафени босганлар, — дея изоҳ берди Абдували, — нима қиламиз?

— Ҳмм, билмадим. Миразиз амаким билан маслаҳатлашинглар, у нима деса шу, — деб Фирдавс гўшакни қўйди ва ўрнидан туриб, деразанинг ёнига борди. Бир муддат ташқарига тикилди ва энди яна қайтиб китоб ўқимоқчи бўлганида кўзи синглисига тушди. У сочини ёйиб олган, пардоз-андоз қилган кўйи дарвоза тарафга шошганча кетаётганди. Фирдавснинг бирдан кўнгли бузилди ва деразани очди-да:

— Моҳина! — деди.

Қиз шу заҳоти юришдан тўхтаб ортига ўгирилди ва майин овозда:

— Лаббай, ака, — дея жавоб қайтарди.

Фирдавс нима деярини билмай қолди. «Қаерга кетяпсан?» дея сўрамоқчи эди, тили «қулфланди», чунки синглисининг ўзига оро бериб чиқиб кетаётганидан ҳамма нарса маълум. Аммо бу ҳақда у қандай қилиб сўрайди?

— Ҳалиги, Рухшона холам уйда йўқлигимда қўнғироқ қилмадими? — деди у бир муддат ўйланиб турганидан кейин бошқа гап тополмай.

— Йў-ўқ, — дея бирдан қизарди Моҳина.

— Мавзунада ишим бор эди. Шунга битта қўнғироқ қилиб бермайсанми? — деб жилмайди Фирдавс.

Моҳина дарров енгил тортди. «Акамнинг ўзининг дарди бор экан», деб ўйлади-да:

— Қачон? — деб сўради.

— Ҳозир!

— Ҳозир?! — дея Моҳина беихтиёр билагидаги жажжигина соатчасига қаради.

Учрашув вақтига йигирма дақиқа қолибди. Агар ҳозир у

уйига қайтиб кирса, қўнғироқ қилса, кейин гарчи акаси тўхтатиб қолмаса-да, кўчага қайтиб чиққунича бирор беш дақиқача ўтади. Кечикади. У кечикишни хоҳламайди. Ахир бугун Шерзод билан учрашуви бор. Аввалгиси ҳисобда йўқ. Сабаби, у пайти иккита пойлоқчи бор эди. Ноқулай эди унга. Бугун эса Шерзод билан эмин-эркин гаплашмоқчи. Уни янада кўпроқ билиб олмақчи... Чунки турмуш қурмоқчи бўлган одамнинг кимлигини янада яхшироқ билиши керак-да!

Унинг бахтига гўшакни Рухшона хола эмас, Мавзунанинг ўзи кўтарди.

— Мана, — деди Моҳина гўшакни Фирдавсга узатиб.

Унинг кўзлари кулиб турарди. Ажиб бир нур бор эди бу кўзларда.

* * *

Шерзод эртаси куни Моҳинага қўнғироқ қилди. Пешинга яқин эди. Достон уйдан чиқиб кетган, Моҳина ёлғиз ўзи ошхонада куймаланиб юрганди, шунинг учун ҳам гўшакни ўзи кўтарди.

— Худога шукр, — деди бирдан Шерзод салом-аликни ҳам унутиб, — бошқа биров кўтарадим, деб юрагим такапука эди.

Моҳина қиқирлаб кулди. Кулиши бирам ширали, ёқимли эдики, Шерзоднинг юраги ўйнаб кетди.

— Кўришайлик, — дея таклиф қилди бирдан Шерзод.

— Нега кўришамиз?!

— Билмасам?! Балки, шунчаки музқаймоқ ейиш учундир. Олдинги кўришганимиздан сўнг уйга қайтиб гап «қопим»га қарасам, умуман бузилмаган экан. Ўзимдан ўзим хафа бўлиб кетдим. Ҳеч нима демабман-ку, дедим. Кейин сочимдан тортиб кўйдим. Юзимга ҳам урмоқчийдим, лекин уролмадим. Сабаби, дарров шолғомдай қизариб кетаман...

— Тўхтанг, тўхтанг, яна аввалгидай бошқа ёққа қараб кетиб қоляпсиз. Акам учрашувга йўл қўймайди. Таъблари нозик.

— Лекин ўзи бемалол севгилиси билан учрашади. Агар унинг ҳам акаси...

— Бахтга қарши акаси йўқ...

— Хўп, айтайлик, бўлганида, барибир, кўришармиди?

— Билмасам?!

— Мен биламан, барибир, учрашаверарди. Шунинг учун... Тўғриси, кўп вақтингизни олмайман. Озгина, шунча, — деб Шерзод иккита бармоғининг орасини очди.

— Қанча? Мен кўрмадим-ку...

— Беш дақиқа. Сира кўп эмас. Майлими?

Шерзод шундай деб юзини шифтга қаратди. «Хўп, дегин. Сен билан учрашмасам бўлмайди. Учрашмасам сениз қоламан. Сенизликка энди чидашим қийин... Кошки эди, менинг қандай аҳволдалигимни билсанг? Сени қизганиман. Чексиз-чегарасиз қизганиман. Аммо менинг қизганишларим билан бировнинг иши бўлмай турибди. Мени кўғирчоқ қилишмоқчи. Балки, гапларимни эшитганингдан кейин мендан нафратланарсан. Эҳтимол, шундай қилсанг, мен тинчланарман», дея хаёлидан ўтказди Шерзод.

— Қаерда кўришамиз? — сўради Моҳина.

— Скверда. Мен стипендия олдим. Шошманг, кулмай туринг, ҳозир мен сизга айтиб бераман. Стипендия деган нарса шундайки, у талаба учун жудаям азиз. У, яъни талаба ўша стипендиясини фақатгина ўзи яхши кўрадиган, ҳурмат қиладиган одамлари билан баҳам кўриши мумкин.

— Бундан чиқди, сиз?..

— Ҳа, — деди Шерзод қизнинг гапини бўлиб, — худди шундай. Демак, сиз билан учрашамиз. Учрашадиган вақтимизга роппа-роса тўрт соат қолди.

— Буни қаранг-а, менсиз соатни ҳам белгилаб қўйдингиз, ҳатто учрашув жойини...

— Агар сизга...

— Йўқ, ҳазиллашдим. Бўпти, кўришамиз. Фақат оз муддатга. Келишдикми?

— Хўп бўлади!

Шерзод гўшакни қўйганидан сўнг ич-этини еди. Бир неча марта деворни тепди. Пешонасига мушглади. «Қандай айтаман? Нима дейман? Кейин қандай бош кўтариб юраман? Эй, Худо, Ўзинг мадад бер. Ўзинг бир ечимини топиб бер!» дея кўнглидан ўтказди ва секингина деворга суяниб ўтириб, сочларига чанг солди.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмади. Телефон жиринглаб қолди.

У Моҳина деб ўйлади. «Бугун боролмайман. Бошқа бирор кун учрашайлик», дейди, дея қўнглидан ўтказди ва қандайдир хурсанд ҳам бўлди. Ахир ўша бошқа кун келгунича бирор чора ўйлаб топиши мумкин-да...

— Алло! — деди дағал овоз.

— Ким бу? — сўради Шерзод пешонасини тириштириб.

— Ойша холангнинг эри! Ҳа, ҳа, ҳа! Қиз билан учрашувга чиқмоқчимисан?! Ичинг ёниб кетяптими, ярамас?! Биз сенга зўридан топиб бердикми?! Яхшилаб, икки қулогинг билан эшитиб ол, унга бармогингнинг учини ҳам теккизмайсан, ҳар битта айтадиган гапингни эшитамиз, бизда бир километр нарида ўрмалаб юрган чумолининг ҳам қадам товушини эшитадиган асбоб бор. Агар салгина ортиқча гап қилсанг, шу пайтнинг ўзидаёқ чўзилиб ётган адангнинг жонини суғуриб оламиз! Ана ундан кейин онангга навбат келади, уқдингми?!

Шундай деб қўнғироқ қилган гўшакни қўйиб қўйди.

Шерзоднинг юзидан иситмаси чиқди. Юзи қизариб, соchlари тикка бўлди. Қийнаиб-қийнаиб ютинди-да, қўйлагининг энг юқориги тугмасини ечди. Кейин ҳаммомга кирди-да, бошини муздай сувга тикди.

«Бўпти, ҳеч нима демасам демадим. Лекин айтадиган гапимни, барибир, айтаман. Виждон азобида ўлиб кетмайман... Падарингга лаънатилар, телефонни эшитишаркан, ҳали бошқа кароматлари ҳам бўлса керак. Дадам бечора бекордан-бекорга касал бўлмабди. Агар аҳвол шу тахлит кетадиган бўлса, онам ҳам бирор нима орттириб олиши ҳеч гап эмас», дея хаёлидан ўтказиб ҳовлига чиқди. Кўзи укасига тушди. Ўжар, бир сўзли, қўпол укаси велосипедини тўнтариб, филдирагини тўғирлаётган экан.

— Нодир, велигингни бермайсанми?

Нодир қовоқларини осилтириб, акасига қаради. Сўнг жаҳл билан:

— Йўқ! — деди.

— Ака-укамиз-ку, берсанг бирор жойинг камайиб қолмайди!

— Анави кун математикамни қилиб беринг, деганим-да, ўзинг каллангни ишлат, деганмидингиз?!

— Тўғри-да!

— Тўғри бўлса, тўппа-тўғри, сиз ҳам керак бўлса, ўзингиз сотволингда, кейин мининг! Келишдикми? Акамиш, — деб Нодир яна ишини давом этказаверди.

Шерзоднинг унга ҳаваси келди. «Ташвиши йўқ бунинг. Ташвиши — шу велиги. Тузатади, миниб юради. Ҳамма ташвиш менинг бўйнимда. Бир ёғи касал отамни ўйлайман. Иккинчи томони Моҳинанинг олдида роса уятли бўлиб турибман. Уятли эмас, шарманда бўляпман! Шарманда!.. «Тўхта, Нодир менга икки томчидай ўхшайди-ку, тўғри, менинг бўйим сал баландроқ. Фойдалансам бўлади-ку?!» дея хаёлидан ўтказди ва шу заҳоти юзи ёришди.

* * *

Саъдулла деганлари одам шаклидаги шайтон эди. Ба-лиқдай сирпанчиқ эди. Ҳар қандай вазиятдан осонлик билан чиқиб кетадиганлар хилидан эди ва келиши мумкин бўлган хавфни олдиндан биладиган истеъдоди бор эди. У келажакда Ўлмасдан, албатта, бирор ёмонлик келиши мумкин, деб ҳисоблай бошлаганди. Шунинг учун ҳам ҳозир кўнглини олиш керак, деган хаёлга борганди.

— Бир куни, ҳали унда ёш эдим. Ҳозир ҳам жа қариб кетганим йўқ, лекин унда энди йигирмага яқинлашгандим. Ўзимизнинг автостанцияга бордик, тўртта ўғри ўртоғим билан...

Ўлмас оғриқдан битта кўзини қисиб иржайди. Азбаройи ўта кулгиси қистаганидан оғриққа чидади ва шу аҳволда сўзлади:

— Ўзинг ўғримасмидинг, қисталоқ?

— Тўртта тишим билан қасам ичаман, у пайти бировнинг игнасига ҳам кўз олайтирмаганман. Боришимдан мақсад бошқа эди. Уч қарта ўйнатмоқчи эдик. Бармоқларимнинг қандай чаққонлигини ўзинг биласан. Анави мен билан борган ўғриваччаларнинг роса кисталарини шилгандим. Олдинроқда, — деб Саъдулла идишдагидан қуйида, — қалай экан? — деб сўради.

— Нима қалай?!

— Абрамнинг ичиб юрганида, манавида, — деб шишадагини кўрсатди Саъдулла.

— Зўр, — дея Ўлмас ўзининг пиёласини бир кўтаришда бўшатди.

Саъдулла ўшшайди ва ўзиникини бир хўплаб қўйиб:

— Бунни товуқ сув ичгандай ичиш керак. Шунда ҳақиқий мазасини биласан, — деди.

— Ўргатма, ўгриваччаларинг билан нима қилдиларинг кейин?..

— Хуллас, бордик. Мен ўзимга ишонаман. Лекин одам кўп, ҳаяжон босяпти. «Эй-й, — деди тўрт марта қамалиб чиққан Қувон руҳимни кўтариб, — ҳаммаси шоколад бўлади. Одамлар ўлгудай гўл». Вақт тушга яқинлашиб қолган. Автостанцияда беш-олтита автобус турибди. Одамлар бўлса тиқилиб ётибди. Ўғри шерикларим дарров ҳаммаёқни кўздан кечириб чиқишди. Бундай қиламиз: Икки киши кўз-қулоқ. Бир киши деҳқон кийимида. Қўлида сетка. Унда эски-туски кийимлари бор. У мен билан ўйин қилади ва гўёки ютади. Бир пасда ўн сўм, йигирма сўм ютаверади. Яна бақириб қўяди. «Мени колхозчи дема, колхозчи бўлсам ҳам бунақа ўйинларни тешиб ташлайман», дейди. Менинг эса бармоқларим иккита қора битта қизил қартани чаққонлик билан у ёқдан-бу ёққа ташлайди. Яхшилаб эътибор бериб турмасанг, қизил қаерга тушганини кўролмайсан... Хуллас, дарров анча-мунча одам тўпланди. Мен ўйинга берилгандан-берилдим. Бир сўм ҳам ютқазмаяпман. Аниқроғи, ютқазяпман. Фақат Қувонга. Унинг ҳам баъзан пулини шилиб оламан. Чунки у ёнидагиларни шерикликка чақирди. Бечора содда одамлар қизилнинг қаерга тушганини кўради ва ҳовлиққанча чўнтагидаги бор пулни Қувонга тутқзади. Қувон пулнинг ҳаммасини қартанинг устига ташлайди. Бироқ у қора бўлиб чиқади. Чунки анави содда кистасини кавлаштираётганида мен қартани усталик билан алмаштириб қўяманда... Ўйин қизигандан-қизиди. Мен ҳам роса берилиб кетдим. Ахир пул оқиб келаётган эди-да. Бир маҳал биттаси орқамдан чунонам тепдики, нақ энамни кўрдим-да.

— Бир сўм! Бир сўмга ўйнайсанми?! — дея бирдан бақирди тепган одам.

У ўзимизнинг «кўз-қулоқ»ли шеригимиз. «Бир сўм» дегани парол. Яъни қандайдир шапкали пайдо бўлган. Эртароқ жуфтакни ростлаш керак. Чаққонлик билан қаддимни ростладим-да, одамлар орасидан ўтиб сурдим. Ана шунда

кичкиналигим ёрдам берган. Агар сенга ўхшаган беўхшов...

— Нима?! Мен сенга беўхшов бўлиб қолдимми?!

— Эй-й, оғайни, шунга ҳам хафа бўлиб ўтирибсанми? Катта гавдали демоқчийдим. Биз чумчуқдай бир гапмиз. Сенга ўхшаганлар бургут. Дарров кўзга ташланади-да. Тўпори, кўчанинг боласи бўлганимдан кейин фаросатни ҳам гажиб ташлаган бўламан-да. Ол, манавиндан, — деди Саъдулла.

— Қанча топгансан ўшанда? — деди Ўлмас ичиб бўлгач, газак қиларкан.

— Кўп эмас, бор-йўғи юз эллик сўмча. Майда ишда.

— Ношукр. Бир соатга етар-етмас юз эллик сўм ишлаб топган бўлсанг, майда иш бўлиб қолдимми?

— Юз эллик? Уни тўртга бўл-чи, қанча қоларкан? Кейин битта маишатнинг ўзида юзининг тагига сув қуйиб юборганмиз. Лекин-чи, Қувон билан бирга хотинимнинг туғилган кунда даҳшат топганмиз.

Ўлмас гўё унинг гапини эшитмаётгандай бурнини тортиб қўйди-да, шишани қўлига олди ва Саъдуллага ола қаради.

Саъдулла эса ичида нималардир дея пичирлади ва Ўлмаснинг ўзи томон энгашиганини кўрди.

— Қандай қилиб даҳшат топгансан? — дея сўради Ўлмас пиёзни олиб, гарч-гурч чайнарган.

— Эрталаб кистамни кўрсам, бор-йўғи йигирма уч сўм пулим бор. Бу пулга хотин жониворга тузукроқ бир нима ололмайсан. Шартта Қувоннинг уйига бордим. Қисталоқ ухлаб ётган экан. Уйига калла суқиб бўлмади. Худди бир бурчагида ит ўлиб ётганга ўхшайди. Лекин мен кирдим. Бурнимни ёпиб кирдим. Тепдим қисталоқни. Аммо тепким пашша чаққанчалик ҳам бўлмади. Энди ўзим ҳам пашшадан сал каттароқман-да, — дея ҳиринглаб кулди Саъдулла.

Унинг гапи Ўлмасга ҳам ёқди ва у ҳам кулди.

— Турмаганидан кейин, — гапида давом этди Саъдулла, — ташқарига чиқдим-да, эски, кир чойнакни кўтариб келиб, ичидаги сувни унинг башарасидан қуйдим. «Ҳа-а-а!» деди у бор овозда бўкириб. «Ўзингни бос, ўзингни бос, маишат бор, маишат. Бунақа сасиб ётаверсанг, маи-

шатдан қуруқ қоласан», дедим уни шаштидан туширишга уриниб. Майшат деган гап кимга ёқмайди. Ҳаммага ёқади... Тушунтирдим унга. «Мана шунақа, мана шунақа, чўнтагимда бор-йўғи йигирма уч сўмим бор», дедим. «Нима қилай?» дейди безрайиб. Бир кун олдин обдан тортган, башара мажақланган машинага ўхшаб қолган, оғзидан ўлимтикнинг ҳиди келиб турибди.

— Менга қара, — деди сабр-косаси тўлган Ўлмас лаблари орасига тутатқи қистираркан, — оғайнингнинг расволигини айтиб калламни қотирма, нима қиламан мен унинг сасиганини?! Нима бўлган, шуни гапир!

Саъдулла бошини қашлади-да, тирноқларини ҳидлаб қўйди ва дарров гапнинг индаллосини гапирди-қўйди.

— Катта бозорга бордик. Кийим бозорга. У мени бир четга қўйиб, ўзи ичкарилаб кетди. Ҳаял ўтмасдан менга унча узоқ бўлмаган жойдан ҳуштак овози эшитилди. Шу ёққа югурдим. Бизнинг кўзларимиз тўқнашди. У қўлига ишора қилди. Дарров тушундим ва унинг ёнидан ўтаётиб, қўлидагиларни олиб кетдим. Нарироққа ўтиб ҳисоблаб кўрсам, роппа-роса икки юз эллик сўм. Шартта эллик сўмини бошқа чўнтагимга «ўраб» қўйдим. Чунки аниқ биламан, у санаб кўрмаган... Қувон яна бир айланиб чиқди. Мен бу сафар бор-йўғи йигирма беш сўмгина «тинчита олдим». У бўлса, бир юз йигирма беш сўмли бўлди... Лекин Қувон ўғри бўлса ҳам мард эди. «Иш»ни охирлатганидан кейин топганини нақ иккига бўлди.

«Эй-й, ошна, бу нима бўлади? Янганга бирон нима олишимдан ташқари дастурхон ҳам қилишим керак», дедим. Ичи ачиди. Ўғридаям юрак бор экан. Бўлди, деб ўзидаги пулнинг анчасига майда-чуйда қилиб берди.

Шаҳарга қайтганимизда унинг кистасидаги пул анча камайиб қолганди. Шу боисдан яна «ов» қилишни режалаштирди. Автостанция. Одамлар ур-йиқит қилиб автобусларга минишяпти. Қувон бўлса, «Чиқинглар, чиқинлар, пастда одам кўп ҳали», деб уларнинг орқасидан итарган киши бўлади-да, чўнтагидагиларини тинчитади... Ростини айтсам, Қувон иккинчи овидан менга сариқ чақа ҳам бермади. Лекин ўзи қўйлагининг кўкрак чўнтагидаги уч сўмидан айрилди.

Ўриндикда ўтирган битта бола бор эди. Ўша тинчитибди. У қочиб кетмади. Қувон чўнтагидаги пулни қидираётганида иржайиб кўрсатди. «Биз ҳам тирикчилик важида келганимиз, ака, бизнинг жойда «милтиқ» отганингизни кўрсам ҳам индамадим. Аммо ўзимниям қуруқ қолгим келмади», дейди ярамас. Қувон қўлини силтади. «Эплабсанми, ҳалолнинг бўлсин», деди.

— Вой, итвачалар, сенлар ҳам ҳаром билан ҳалолнинг фарқига борасанларми? — деб бурнини жийирди Ўлмас.

— Ҳа, энди шундай бўлганда. Тарих-да бу энди!..

— Эй-й, тарихингяам... Лекин яхши айтдинг. Энди икки қулоғинг билан ҳам яхшилаб эшитиб ол. Қўқондаги жаҳон бозорини мендан яхши биласан.

— Хўш?..

— Анави, нима дединг исмини? Қувонмиди? Хуллас, ўшанингни оласан-да, «ов милтиқ»ларингни елкаларингга илиб жўнайсанлар.

— Ўлмас ака, сиз менинг акамсиз. Туғишганларимдан ҳам яқин бўлиб кетгансиз. Шунчаки сизнинг кайфиятингизни кўтариш учунгина бу гапларни гапиргандим. Ундан кейин Қувон аллақачон қўлга тушган. «Ўтирибди» ҳозир кун санаб...

— У «ўтирган» бўлса сен юрибсан-ку?! Бармоқларинг чаққон-ку! — дея кесатди Ўлмас.

— Тўғри-ку-я, лекин «территория»нинг эгалари бор-да. Борсам, бир чўқишда қонимга белаб ташлашади.

— Нима, биздан ўтадиганлар бор, деб ўйлайсанми?

— Кейин, ака, мен сизга айтсам, майда иш. Каттаконлар эшитиб қолишса, кўнгилларига оғир олишади.

— Ўзи шундоқ ҳам иккимиз қора рўйхатга кириб қолдик.

— Айниқса, сиз...

— Мендан олдинда сен турибсан. Бир яшик қип-қизил ичимлик... Нархини неча пул дегандинг?

— Сотасизми? — деди Саъдулла қовоғини осилтириб.

— Йўқ, маълум қиламан.

— Ўғирлаган ҳам, ичган ҳам бир хил. Майли, дорнинг тагига ортингиздан боравераман.

Ўлмас кулди, сўнг унинг елкасига қоқиб қўйиб:

— Иштонинг қуруқми ҳали? — деди.

— Ака, бошқача ҳазил қилинг, ўлиб қолишимга озгина қолди, — деди Саъдулла ва айнаи чоғда Ўлмасга нисбатан қасдланди.

Чунки у Ўлмасни жуда яхши билади. Оғзи ўлгудай бўш. «Бир кунмас-бир кун, албатта, Абрамининг «омборига» қилинган ўғирлик тўғрисида гуллаб қўяди. Бунақаларни ўлдириб юбориш керак, шунда тинчгина юрасан... Арслон ўзига бошқа ўринбосар топиб олади», дея кўнглидан ўтказди Саъдулла.

* * *

Фаттоҳ Норқуловичнинг омади роса чопди. Албатта, бошида. Чунки унинг пули кўп эди. Бунин билган турклар худди асалнинг атрофида пайдо бўлган арилар каби ўра-лашишди. Аввалига унинг номига уй олиб беришди. Тўғрироғи, Фаттоҳ Норқулович пулни тўлади, улар ҳужжатлаштириш ишларига ёрдамлашди. Сўнгра меҳмонхоналар қурилиши бошланди. Ана шу жойда хатолик бўлди. Аниқроғи, собиқ горком эътиборсизлик қилди. «Ана, уйни ўзимнинг номимга расмийлаштириб беришди-ку, бундан бу ёғига алдашмайди улар мени. Ниҳоятда яхши одамлар экан», дея кўнглидан ўтказди. Шунингдек, тижорат ҳақидаги гап-сўзлар ҳам мойдай ёқа бошлади унинг қулоғига. Ўша меҳмонхона қураётганлар «Ҳозир сизларнинг юртингиз очилмаган кўриқ, нимадан қанча олиб борсанг, дарров сотилиб кетади. Бундан фойдаланиб қолиш керак», дея Фаттоҳ Норқуловичнинг миясига қуйишарди. «Лекин мен у ёққа боролмайман-ку», деди Фаттоҳ Норқулович чорасизлигидан афсусланиб.

— Сиз асло қайғу чекманг, афандим. Албатта, биз ёрдам беражакмиз. Сиздай лафзли инсонни сира қайғуда қолдирмасмиз. Бизнинг одамлар номидан моллар у ёнларга киражак. Бизнинг Амирқода одамларимиз бисёр. Улар ёрдаминда ҳам кўп-кўп моллар келтирмишимиз ва бунга, албатта, пул ортиқ керак бўлмай, — деди серсоқол, узун бурунли, кўзлари чақчайган Селим исмли бойвачча.

Ҳа, уни ҳамма бойвачча дерди. Бироқ ҳеч ким пуллари-нинг қанчалигини билмасди. Селим доим чет элликлар билан гаплашгани-гаплашган эди. Гаплашганда ҳам асосий урғу олди-берди бўларди.

Фаттоҳ Норқулович пулларининг бир қисмини унинг қўлига қўшқўллаб топширди. Уни Селим шунчалик сеҳрлаб қўйган эдики, Фаттоҳ Норқулович пулларини бераётганида жуда хурсанд бўлди. Худдики Америкадан кемада юк етиб келган-у, у Ўзбекистонга юкни жўнатиб, сотиб пулини бир неча баробарга кўпайтириб кистасига солгандай.

— Товуқ гўшти олиб келамиз. Маним билувимга қараганда, бундай гўшт ҳали сизнинг тупроғингизда йўқ эрмиш. Бизда ҳўп ажойиб натижа бермиш.

Селим шундай деб ошпазига товуқ гўштини олиб келишни буюрди. Фаттоҳ Норқулович ҳеч қачон бунақа семиз товуқни кўрмаганди. Битта оёғининг гўшти бизнинг хонаки товуқларимизнинг бутун бошлисиникидан кўпрогига тўғри келади. Фаттоҳ Норқулович товуқ оёғини айлантириб кўраркан, «Бизникиларни минг йил боқсанг ҳам бунақа семирмайди», дея кўнглидан ўтказди.

— Марҳамат қилиб, еб кўринг, — дея илжайди Селим.

Фаттоҳ Норқулович тишлади. Гўшт жудаям юмшоқ эди: иштаҳа билан ея бошлади. Дастлаб яхши кетаётгандай эди. Кейинроқ қандайдир пахта чайнаётгандай бўлди.

— Зўр. Аммо очигини айтай, узоқ сотишнинг имкони бўлмайди. Сабаби, одамнинг тез жонига тегиб қолар экан, — деди Фаттоҳ Норқулович луқмасини ютиб бўлганидан кейин.

— Оҳ, афандим, албатта, шундоқ. Бироқ билингки, халқ улкандир. Улканга улкан гўшт келтирмак даркор. Баски, бизнинг ишимиз узоқ давом эткай, — дея Селим қора, кичкина соқолини силаб қўйди.

Дастлабки ойда Селим даромаддан фойда чиқазиб, Фаттоҳ Норқуловичга ҳам берди. Аммо кейинги ойларда фойда миқдори бирдан камайиб кетди. Баҳоналар қалашиб ётарди. Гоҳ чегарачиларга берилган пора миқдори кўп бўлади. Гоҳида кема портга киролмай туриб қолади. Фаттоҳ Норқулович аввалига эътибор бермади. «Ҳақиқатан ҳам, шундайдир. Ҳақиқатан ҳам, қийинчиликлар бордир?!» деди. Қолаверса, сўнгги пайтларда Сабина билан Селимнинг алоқалари жудаям яқинлашиб кетди. У қизини яхши билди. Баъзида ўзини тутиб туролмайди. Ҳаяжонга берила-

ди. Шундай кезлари бўладики, сир-асрорини очиб ташлайди. Бўлмаса, Фаттоҳ Норқулович унга «Эҳтиёт бўл, ҳар ким билан ҳам очилиб-сочилиб гаплашаверма, ўзингни жиддий тут», деб кўп такрорлайди. Бироқ, барибир, қон билан кирганидан кейин уни тўхтатиб бўлмас экан. Шунингдек, хотини ҳам маслаҳат солди. Йўқ, маслаҳатдан олдин йиғлаб-сиқтади. Икки фарзандининг ҳам бахтсизлигидан куюнди. Ундан кейин айтди. «Агар Сабина бировга иккинчи хотин бўлиб, бахтли бўлиб кетса розиман», деди. «Бу ерда унақалар кўп экан. Унинг тақдири нима бўлар экан, деб куюниб юргандан кўра, бошида эри бор, ишончли қўлда деб хотиржам тортганимиз яхши», деди. Худди шу пайт Фаттоҳ Норқуловичнинг устидан биров муздай сув қуйгандай бўлди. Эти жимирлади. Бирдан кўз ўнгига Сабинанинг ёшлиги келди. Жажжигина қизалоқ, сочлари иккита қилиб ўрилиб орқасига ташланган, қўйлакчаси оппоқ. Овози кўнгироқдай. Эркалаб, қучиб, кўтариб, осмонга отиб тўймайсан, юмшоқ юзчасидан ўпаверасан, ўпаверасан... Ўша маҳали Фаттоҳ Норқулович қизини энг бахтли қиз бўлади, деб ўйларди. Лекин тақдири бошқача бўлиб чиқди. Сабина ҳали ҳамон ёқимтой, бироқ ана шу ёқимтойлиги уни ботқоққа тортиб кетяпти.

— Нима қил дейсан? — деди хаёли алғов-далғов бўлган Фаттоҳ Норқулович телевизордан кўзини узмай.

— Шу кунларда унинг биров билан учрашиб юрганини сал-пал сезгандай бўляпман. Туркчани балодай ўрганиб олган. Ҳамсуҳбати билан туркча гаплашади. Бир куни «Хотининг тўполон қилиб қолса нима, менга хайр-хўш, иссиғинг битди дейсанми?» деди. Мен дарров унинг қўлидан телефонни тортиб олиб, қулоғимга тутдим. Шунда Селимнинг овозини эшитдим, — дея кўзидан ёшини оққизганча эрига қаради Роза.

Фаттоҳ Норқуловичнинг қўли мушт бўлиб тугилган, ранги оқарганди.

— Селим?! — деди у қалтираб. — Мендан бор-йўғи уч-тўрт ёш кичкина-ку у! Қандай қилиб?..

— Мен ҳамма томонлама ўйлаб кўрдим! Сиздан баттар эзилдим. Аммо, барибир, Сабинани эгалик қилиб қўймасак бўлмайди.

Фаттоҳ Норқулович бирдан ўрнидан турди. Шаҳт билан юриб музлаткичдан оладиганини олди-да, стаканга тўлдириб қуйди. Бир кўтаришда охиригача ичди. Сўнг кўзини юмганча бир муддат туриб:

— Мен ўта замонавий одамман. Замонамда нимаики бўлса, дарров мослашиб кетаман. Гапингда жон бор. Аммо бунинг орқасида манфаат бўлиши керак. Селим ҳам менинг бойликларимни, ҳам қизимни тортиб олиши мумкин эмас. Аксинча, мен унинг бор топган-тутганига эга чиқишим зарур. Ўзи охириги пайтларда Селимнинг қилаётган ишлари менга кўпам ўтиришмаётганди. Пул камайиб кетди. Ҳар сафар сўрасам, баҳоналарни қалаштириб ташлайди... Пулни қўлим билан топширганман. Ҳеч қанақа хат-хужжат қилмаганман. Бекзод «Шошманг, ака, бирдан бериб қўйманг. Қандайдир фирма-пирма очайлик, ҳиссадор қилайлик», деганди. Лекин унинг гапларига қулоқ солмадим. Кўриниш бермай, панада турай дегандим-да. Аммо қарасам, панада туравериб, захлаб кетадиганга ўхшайман.

Роза эрига тикилиб турар, ҳар битта сўзини жон қулоғи билан эшитарди. Майли, Сабина эгали бўлса бўлди, деган гапни кутарди. Бироқ Фаттоҳ Норқулович умуман бошқа томонга «ўрмалаб» кетди. Охири онанинг сабри чидамади.

— Нима қиламиз, шундан гапиринг? — деди Роза.

— Ҳужжатлаштирамиз. Селим мендан йигирма ёш катта бўлмайдами? Олдинги хотини билан ажрашади. Сабинани расман никоҳига олади. Ана шунда мабодо эртага Худо кўрсатмасин, ажрашиб-негиб қолишса, Селимнинг бор топган-тутганининг ярми уники бўлади.

— Нима, уларда шунақа қонун борми?

— Бор. Бўлмаса, бор қиламиз!..

Дарҳақиқат, Сабина билан Селимнинг алоқалари Фаттоҳ Норқулович ўйлагандан-да чуқурлашиб кетганди. Бундан роппа-роса икки ой муқаддам улар ресторанда учрашишди. Бундан икки кун аввал Селим Фаттоҳ Норқуловичнинг уйига иш юзасидан келганди. Ўшанда Сабинани кўрди-ю, «оғзидан суви» оқди. «Агар офисимга борсангиз, сиз билан мода уйи ҳақида гаплашиб олар эдик. Кўришингиздан, гап-сўзларингиздан ниҳоятда фаросатлига

ўхшайсиз. Устингиздаги кийимларингиз ҳам дидингизнинг нечоғли ўткир эканидан далолат», деди. Фаттоҳ Норқулович ҳеч ҳам ёмон хаёлга бормади. Илло, у Селимнинг ёшини ҳисобга олганди ва яна намозхонлигига гувоҳ бўлганди. Аммо шу ерда Сабинанинг ниҳоятда очиқ кийинганини, бундай кийимда юрадиганларга эркакларнинг фикри бошқача бўлиши кераклигини эътиборга олмаганди. Бунинг ўрнига «Сабинахон ҳам, албатта, қандайдир яхши юмушнинг бошини тутса, фақат хурсанд бўлар эдик», деди.

Шундай қилиб орадан икки кун ўтказиб, Сабина Селимнинг офисига борди. Селим унинг юзидан ўпиб кўришди. Бори-йўғи иккинчи марта кўриб турган қизга нисбатан шундай қилиқни қилди. Сабина эътироз билдирмади. Чунки у замонавий қиз-да!..

Бир муддат мода олами, бугунги кун Европаси тўғрисида гаплашилганидан сўнг Селим Сабинани ресторанга таклиф қилди. «Тушлик вақти, қолган гапларни емак устида гаплашсак», деди у.

Ресторандаги суҳбат хийла чўзилди. Ундан кейин меҳмонхонага боришди... Шу-шу иккисининг алоқаси кучайгандан-кучайди.

Селим гапида турди. Шаҳарнинг энг гавжум жойидан Сабина учун дўкон очди. «Ҳозирча Овропа молларини келтириб сотамиз, ундан кейин дўконнинг битта хонасида тикув ишларини бошлайсан», деди. Шунинг билан бирга севгиси кучайиб кетганини, энди ҳар тунни унинг билан бирга ўтказишни таклиф қилди.

— Сира имконим йўқ. Уйимдагилар қўйишмайди, — деди унга жавобан Сабина, — қолаверса, хотинингиз бор.

— Хотинимдан сўраб ўтирмайман. У қайтанга хурсанд бўлади. Уйингдагилар масаласига келсак, мен келишиб оламан. Сен «хўп», десанг олам гулистон, — дея умид кўзларини Сабинага қадади Селим.

— Ҳозир бир нарса дея олмайман. Ўйлаб кўришим керак, — деб баҳона қилди Сабина.

Унга бировга қарам бўлиб яшаш ҳаёти умуман керак эмас эди. «Эркин ҳаётда яшайман. Жуда қийналсам, Селимми ва ёки бошқасими, фарқи йўқ, бирортасининг

хизматидан фойдаланаман-да, кейин яна эмин-эркин юра-вераман», деган хаёлда эди у. Аммо кутилмаганда Селим бунақа таклиф бериб турибди. Севиб қолган эмиш. Саби-на севги нималигини унутганига анча вақт бўлди. Ўша Фир-давс рад жавобини берганидан кейин севги деган нарсани ёмон кўриб қолди қизгина. Биров биров учун жонини бе-ришга тайёр турса-ю, нариги томон ўзини тарозига сол-са... «Селим мени «ҳис» этиб бўлди. Демак... Демак, у шун-дай онлар бўлишини истайди. Энди гап менда қолган», дея хаёлидан ўтказди қиз.

Бироқ тезда жавоб бермади ва кунларнинг бирида унинг билан Селим ўртасидаги ишқий суҳбатни онаси эшитиб қолди. Бақир-чақир, ур калтак-сур калтак қилмади. Ўзини жуда хотиржам тутди.

— Кўнглинг борми у одамда? — дея сўради.

— Кўнглим? Билмадим, ойи. Ҳайронман. Лекин ёмон одам эмас.

— Сирингни олдирдингми?

— ...

— Тушунарли.

Роза бошқа ҳеч нима демади. Индамай чиқиб кетди.

Орадан мана, ҳафта ўтди. Сабина билан онаси орасида баланд, қалин девор пайдо бўлганга ўхшайди. Бир-бири билан қарийб сўзлашмайди. Фаттоҳ Норқулович буни сез-майди. Чунки унинг хаёллари бошқа нарсалар билан банд. Мана, юқорида айтганимиздай, эр-хотин гаплашиб бир тўхтамга келишди. Энди қизни ўртага олиши керак.

Кутилмаганда Сабинанинг телефони жириглаб қолди. У дўконда эди. Озарбайжондан келган мижоз билан гап-лашаётганди. Иши юришиб турган пайт. Франциядан кел-тирилган эркаклар қўйлагига яхшигина буюртма олаёт-ганди. Шу боисдан кўнғироқ қилган Селим бўлса керак, деган ўйда юзида табассум билан телефон гўшагини кўтар-ди.

— Сабина, — деган овози келди онасининг.

— Лаббай, — деди бирдан ҳаяжон босган Сабина.

— Ишингни йиғиштиргин-да уйга кел, иш чиқиб қолди.

— Тинчликми?!

— Тинчлик. Сен кел. Фақат тезроқ.

Онаси бошқа ҳеч нима демай гўшакни қўйиб қўйди.

Сабинанинг хаёли алғов-далғов бўлди. У онаси уни тушунмаётганидан хафа эди. «Аёл-ку, аёллар бир-бирини яхши тушуниши керак... Менинг қанчалик қийналишимни яхши билади-ку! Нега қовоғини осилтиради? Энди уйга борганимда нима дейишади?!»

У озарбайжонлик аёл билан апил-тапил савдо қилди. Ўзида борини берди. «Кейинги сафар келганингизда истаганингизча топиб қўяман. Фақат олдиндан закалат ташлаб кетишингиз керак», деди ва юз минг доллар олиб қолди. Кейин дўконни шоша-пиша ёпди-да, кўчага югурди...

Ота-онаси қаҳва ичиб, телевизор томоша қилиб ўтиришарди. Охирги пайтларда улар турк тилини яхшигина ўзлаштириб олишган, киноларини бемалол тушунишарди. Шу боисдан ҳам уйга келиши билан телевизорни ёқишарди. Ахир илгари бунақанги кўрсатувларни кўришмаган, очиқ-сочиқ кийим кийган аёлларнинг алламбало ишлари тўғрисидаги киноларни кўришмаган эди. Шунинг учун ҳам телевизорда бериладиган нарсалар уларга қизиқ эди.

Сабина салом берди. Бироқ на отаси ва на онаси алик олди. Фаттоҳ Норқулович ўтирган жойида пулт билан телевизорни ўчирди ва бутун қаҳрини юзига тўплаб, қизига қаради-да:

— Кимга эрга тегиб, кимнинг оиласини бузмоқчисан?!
— деди.

Сабина довдиради. Худди ўғирлик устида қўлга тушгандай дам отасига, дам онасига қаради. Унинг кўзлари ёшга тўла эди.

Роза қизидаги ўзгаришни дарров сизди ва чаққонлик билан турди-да, енгил қадам ташлаб қизининг ёнига келди ҳамда энди уни кучмоқчи бўлганида Сабина онасини итариб ташлади.

— Шунча айбни бир ўзим қилишим мумкин эмас! — дея бирдан бақириб юборди.

Қизни обдан сўроқ-саволга тутмоқчи бўлган ота-она карахт бўлиб қолди.

— Ўзингни бос, — деди Роза юмшоқлик билан ва қизининг қўлини ушлади.

— Ўзимни ўлдирсам, розимисизлар?! Шунда ҳамма нарсадан бир йўла қутуламанми?! — деди Сабина кўзларидан ёш оқизиб.

Фаттоҳ Норқулович ширакайф эди. Сабинанинг сўзлари унга жуда тез таъсир қилди. Унинг ҳам йиғлагиси келди. Аммо йиғлай олмайди. Қизининг олдида бундай қилолмайди. Қизи уни кучли деб билади ва бу шундайлигича қолиши керак. У бориб, шишадагини охириги томчисигача стаканга қуйди.

— Биз, — деди Фаттоҳ Норқулович жойига қайтиб ўтираркан, — сени эзиш, қийнаш, азоб бериш мақсадида чақирмадик, қизим. Сен, яхшиси, менинг ёнимга келиб ўтир. Ота-бола бир мириқиб маслаҳатлашиб олайлик. Хоҳласанг, ойинг биз билан ўтиради. Хоҳламасанг, чиқиб кетади.

Розанинг бирдан эрига нисбатан нафрати кўзиди. «Ўзи яхши бўлиб, мени ёмонотлиқ қилмоқчи!» дея ўйлади. Сабина эса ҳеч нарса демади.

— Ўтир, — дея Фаттоҳ Норқулович қизига ёнидан жой кўрсатди.

Сабина диванга ўтирди. Қизининг ёнидан онаси жой олди.

— Масала, — деди Фаттоҳ Норқулович қизига қараб, — сен ўйлагандан анча жиддий. Мен ҳаммасини эшитдим. Қон бўлиб эшитдим. Тупроққа беланиб эшитдим. Расво бўлиб эшитдим. Лекин эшитдим. Эшита олдим. Сабаби, мен сенинг дунёга келишингга сабабчи бўлганман. Мен сени тарбиялаганман!..

— Ада! — дея Фаттоҳ Норқуловичнинг кўлидан тутди дув-дув кўз ёши тўкаётган Сабина.

— Майли, қизим, сени эзиш ниятим йўқ... Масала... Масалани ҳал қилишимиз керак. Биргалашиб... Мен Селимни озми-кўпми биламан. У сен билан мен ўйлаганимиздан анча маккор. Арқонни жуда узун ташлайди. Яна у кутишни ҳам билади. Жуда сабр билан иш қилади. Шунинг учун ҳам бой. Бўлмаса, бу ердагиларни кўрдинг... Буларнинг орасидан алоҳида ажралиб бой бўлиб кетиш ҳар кимнинг ҳам кўлидан келавермайди. Аммо Селим ажралиб чиққан, бой бўлган. Демак, маккор... Биз эса ойинг иккаламиз сенинг бахтли бўлишинг истаимиз...

Шу ерга келганида у гапиришдан тўхтаб, бир нуқтага термилиб қолди.

— Хуллас, — деди бирдан ташаббусни қўлга олган Роза,

— биз сенинг у билан турмуш қуришингга розимиз. Фақат битта шарт билан...

— Қандай шарт? — дея онасига қаради Сабина.

— Шарт шуки, Селим биз, аниқроғи, сен билан шартнома тузади... Чунки эртани ўйлашимиз керак. Худо кўрсатмасин-у, бирор кун, қандайдир сабаб билан ажрашадиган бўлсанг, бурнингга қўлингни тиқиб қолма... Мен аданг билан гаплашиб олганимдан кейин бунинг яхши томонлари кўплигини тушуниб етдим. Шулардан энг аввалгиси, сенинг ҳурматинг. Ҳа, худди шундай. У ярим бойлигидан айрилиб қолишни истамайди. Шунинг учун сенинг ҳурматингни жойига қўяди.

— Менимча, — дея хотинининг гапини давом этказди Фаттоҳ Норқулович, — Селимнинг мақсади менинг бор бойликларимга эга чиқиб олиш бўлса керак. У тахминан бўлса ҳам бой эканлигимни билиб олди. Аммо ўша бойликларим қаерда эканлигини билмайди. Бунга сен орқали эришмоқчи... Севиб қолдим, ўлиб қолдим, деган гаплар унинг ёшига тўғри келмайди. У аллақачон бундай ҳис-туйғулар ёшидан ўтиб кетган. Ҳозирги севиб қолиши эса тижоратга пайвандланган.

— Ада, — деди Сабина бироз хотиржам тортиб, — аслида, мен ҳам шуни ўйлаётгандим. Ёш бола эмасман-ку. Мана бугун, — деб у ҳали ҳамон елкасида илиниб турган сумкачасини олиб очди-да, бир даста пул чиқарди, — нақ ўн минг доллар. Бир кунда ишлаб топдим. Бир кунда эмас, қанақандидир бирор икки соатда... Шартнома тузишга розиман. Кейин бу ерда яшамоқчимасман. Лондонга кетмоқчиман, ада.

— Тушунмадим, сен турмушга чиқмоқчимисан ёки?..

— Униси ҳам, буниси ҳам. Селим билан... Ада, унинг умри яна қанча қолганини билмайман. Агар бу ерда Селим билан яшасам, унинг имконияти меникидан кўпроқ бўлади. Қонунлари ҳам уларга кўпроқ ишлайди. Агар Лондонга борсак, тенг ҳуқуқли бўламиз. Менга инглиз тилини билишим ҳам ёрдам беради.

— Лекин бунинг учун у маккорни шунга кўндириш керак, — деди Фаттоҳ Норқулович ва ўрнидан турди-да, катта тош ойна қаршисига борди. Шу тош ойна остидаги столнинг тортмасида у истаган нарса бор эди. Ҳа, ҳа, худ-

ди ўша нарса. У худди хорижлик, овропалик задагонларга ўхшашни истарди. Катта стаканга қизил суюқликдан беш-олти ҳўплам қўйди ва кейин бир-бир қадам босганча музлаткичнинг ёнига боради. Уни очиб муз бўлакчаларини олади-да, стаканнинг ичига ташлайди ва ўта файласуфларча гапиришни бошлайди... Аммо унинг бундай ишига хотини халақит берди. Бўлмаса, бари ўта чиройли кетаётганди. У муз «бўлакчаларни эндигина стаканга солган эди.

— Бўлди-да, энди, ҳадеб ютаверасизми? Бу ёқда қизингизнинг тақдири ҳал қилинаётган бир пайтда қилган ишингизга қаранг! — деди Роза.

— Сенинг ишинг бўлмасин. Сен аралашма. Мен сенга нега Сабина бахтиқаро бўлди, демаяпман-ку! Аслида, сени бир ёқли қилишим керак эди! Мен кўчанинг одами эдим! Умрим кўчада ўтган менинг! Сенларни яхши яшасин деганман! Гдлян, Иванов деган аждаҳоларга қарши турганман! Олишганман улар билан! Ким учун?!.. — дея бақирганча Фаттоҳ Норқулович идишдагининг ҳаммасини ичиб юборди-да, стаканни полга уриб, чил-чил синдирди.

— Ада! — деди Сабина ва ўзини полга ташлаб тиззалаб ўтирди. — Мени кечиринг, ада!

— Уф, уф! Узр, бақириб юбордим! Уфф! Ҳозир, ҳозир ўзимга келиб олай, ҳозир, — деб Фаттоҳ Норқулович шишани қўлига олди-да, кўтариб оғзидан қулқуллашиб ичди, сўнг шишани столнинг устига яна тақиллатиб қўйиб, лабини енгига артди. — Бекзодни чақираман. Биргалашиб шартнома тузамиз. Мабодо Селим сен билан ажрашадиган бўлса, мол-мулкининг ярмидан кўпи сенга ўтади. Аввал у хотини билан расман ажрашади. Кейин буларда шайрий никоҳ деган нарса бор экан. Буниси бизга тўғри келмайди, тўғри келмайди, тўғри келмайди...

Собиқ горкомнинг кайфи ошиб қолди, шу боисдан битта гапни такрорлаганча диван ёнига тебранганча зўрға етиб келди. Агар Сабина чаққонлик билан ўрнидан туриб, ушлаб қолмаганида диванга ётолмасди. Тўғри полга қулар эди.

* * *

У шу заҳоти ниятидан қайтди. «Фирт аҳмоқлик. Келиб-келиб укамни хавфга қўяманми? Адамнинг чалажон бўлиб ётгани камлик қилаётганми?» дея ўйлади ва кулиб (ўзини мажбурлаб қулди):

— Ҳазиллашдим, велигинг ўзингга буюрсин. Бизга, мана, Худо иккита оёқни бериб қўйибди. Паст, баланд демайди. Чуқур демайди, қаёққа юр, десам кетаверади. Шунчаки сени бир синадим-да, шуюм акам дермикин, деб синаб кўрмоқчийдим, — деди.

— Ака, — деди Нодир пешонасини тириштириб, — бунча майдалашдингиз, бошқа гапингиз бўлмаса, тошингизни теринг.

Шерзод укасининг қўполлигини олдиндан яхши биларди. Лекин ҳозир ҳаддидан ошиб кетди. Шундай эса-да, у аламини ичига ютди. Эртага борманми-йўқманми, кўнглини оғритиб қўймай, деган хаёлга борди...

Учрашув жойида одам кўп эди. Ҳаво дим. Салгина ҳаракат қилсанг, жиққа терга ботасан. Хиёбоннинг нариги томонида университетнинг юридик факультети бор. Ҳозир у ерда дарслар тугаган. Ҳамма уйига шошяпти. Чарчаган, тинкаси қуриган юзлар худди бирор нимадан қуруқ қоладигандай ер остига ҳовлиққанча тушяпти. Фақат баъзи-баъзилари шериги билан бир нималарни гаплашиб келяпти. Орасида иржайиб-тиржайганлари ҳам бор. Уйқусираганлари ҳам учрайди. Ўғил болаларга нисбатан қизлар тетикроққа ўхшашади. Чунки уларнинг чиройлари очиқда.

Шерзод соатига қаради. Кейин пешонасидаги терни артиб, орқа чўнтагидаги қоғозни олиб, энди уни очмоқчи бўлганида Моҳина ёнига келди. У метродан чиққан эди. Шерзодни кўрқитмоқчи эди, улгурмади. Шерзод бирдан унга қараб қолди. Иккиси ҳам жилмайди.

— Куттириб қўймадимми? — деди Моҳина салом берганидан сўнг.

— Қарийб умуман куттирмадингиз. Шунчаки ҳаво дим экан. Қаранг, осмонни булут қоплаб олган. Ернинг ҳовури шу булутларга урилиб, яна орқага қайтиб келяпти-да. Мен эса сояга ўтиб олиб, осмондан тушаётган иссиққа чап бериб турибман.

— Соядамассиз-ку?! — дея жилмайди Моҳина.

— Тўппа-тўғри. Кетдик. Ҳов анави ёқда, — дея қарама-қарши томонни кўрсатди Шерзод, — табака бор. Зўр табака. Ҳозир одам камайган пайти. Маза қиламиз.

— Менинг қорним тўқ.

— Яхши, унда мен табака ейман, сиз томоша қилиб ўтирасиз. Майли, сизга музқаймоқ олиб бераман. Айтиб қўяй, студентларнинг ҳотамтойлиги камдан-кам бўлади. Иккинчи томони, у ер салқин. Битта ичимлик бор. Зўр. Муздай, ичсангиз яйрайсиз. Номи «Кока-кола». Мен бир марта ичиб кўрганман. Оҳ, оҳ, оҳ.

— Майли, — дея кўнди Моҳина.

Улар беш-олти қадам босиши билан Шерзод қўлидаги қоғозни очиб кўрсатди:

— Манавинга бир қаранг.

Моҳина тўхтаб букланган қоғозни очди ва қиқирлаб:

— Нима бу? Қулоқли машиналар, қулоқли дарахтлар, ер... Менимча, майсалар, булар ҳам қулоқларми? — дея Шерзодга қаради.

— Ҳа, тўппа-тўғри, ҳамма ёқ қулоқ. Кейин кўзлар ҳам бор. Яхшилаб эътибор беринг. Машинанинг кузови қулоқ, мана, эшиклари ҳам қулоқдан ясалган. Қулоқ бўлганда ҳам одамнинг қулоғи. Ундан кейин филдираклари... Филдираклар кўзлардан иборат. Ҳайдовчига қаранг. У одам эмас, машинани қулоқ бошқаряпти. Ёнидаги дарахтларни кўряпсизми, ҳаммаси қулоқ дарахтлар...

— Нега бунақа қилиб чиздингиз? — дея сўради Моҳина кулгидан ўзини зўрға тийиб.

— Билмадим?! Шунақа қилиб чизгим келди. Рассомлигим тутиб кетди. Мен илгари рассом бўлишни орзу қилардим. Эҳ-ҳе, қанча нарса чизганман... Айтганча, манави дарахт бор-ку, — дея Шерзод қулиб ёнидаги чинорлардан бирини кўрсатди, — бунинг қулоғи, кўзидан ташқари тилиям бор.

— Нималар деяпсиз?!

— Рост. Фақат уни сиз билан мен гапиртиролмаимиз. Лекин гапиртирадиганлар бор ва улар бемалол гапиртиради. «Қани, сўйла, нималар кўрдинг? Нималарни эшитдинг?» дейишади. Худди шу пайт дарахт тилга киради. Қизиқ томони, унинг оғзи қаердалигини билиб бўлмайди...

— Шерзод ака, уйимизда акам ҳам қарийб худди сизга ўхшаган философ. Келинг, қандайдир қулоқлар, кўзлар, оғизлар ҳақида эмас, бошқа нарсалар тўғрисида гапла-

шайлик. Ахир дунёда улардан-да бошқа, улардан-да чиройли нарсалар ҳам кўп-ку. Масалан, тилсиз, қулоқсиз ва кўзсиз гуллар. Улар ўз ҳисси билан дунёни кўради. Худди бизга ўхшаб кўрмайди улар. Уларнинг кўзи теран бўлади. Нарсаларни рангли кўради улар. Биз кўргандай эмас, уларнинг нигоҳи биз илғамайдиган ранглари ҳам илғайди. Қалай?

— Даҳшат! Иккаламиз ўтирволиб, дунёда яна қанақа ранглари борлиги тўғрисидаям гаплашсак бўлар экан.

Улар шу тахлит гаплашганча йўл бўйига етиб келишди.

— Эй-й, — деди Моҳина бирдан юришдан тўхтаб, — акам!..

Шерзоднинг юраги шув этди. Қўрқувдан эмас, қандайдир уялишдан. Яна қандайдир бир нарсадан чўчиди ва атрофига аланглади.

Фирдавс «Жигули»дан тушган эди. Уларга қараб турарди. Моҳинанинг оёқлари юришдан секинлади. Икки кўзи акасида. Уятдан юзи қизарган.

— Шерзод ака, акам бир сўзли, қайсар, адолатли, қаттиққўл, — дея шивирлади Моҳина.

Шерзод Фирдавсни кўрди ва унинг қарашига бардош беролмай бошини эгди.

«Битта менмас, синглим ҳам учрашувга чиқиши мумкинлигини илгари кимдир менга айтганида, шубҳасиз, жағини синдирган бўлардим. Лекин... Учрашар экан. Гаплашар экан. Кўриш менга жудаям оғир. Аммо... Бекор машинани тўхтатибман, кўрмаганга олиб кетсам бўларкан», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс. Бироқ энди кеч эди. Ҳамма нарсага кеч. Энди бўлажак куёви билан кўришиши, гаплашиши лозим. Ундан кейин нима дейди? «Яхши ўтиринглари, менинг ишларим бор эди», деб икковини ёлғиз қолдириб кетадими?.. Ҳали никоҳи ўқилмаган, оила қурмаган синглисини бегона йигит билан қолдирадими?! Мумкинми шундай қилиш?..

Ака шундай ўйлар гирдобиди турганда Моҳина ёнига келиб салом берди. Овози эшитилар-эшитилмас чиқди қизнинг. Фирдавс бошини қимирлатиб алик олди. Худди шу маҳал унинг ичида ўта қудратли бир нарса «Ўзингни бос... Мавзуна билан кўришганингни эсла. Сенинг ҳам ни-

қоҳинг йўқ эди. Лекин сен уни қучдинг. Ҳамманинг кўз ўнгида қучдинг! Агар одамлар бўлмаганида эди, ўпардинг ҳам», деди ва у зўрма-зўраки жилмайди. Буни кўриб бироз дадилланган Шерзод ҳам салом берди.

— Хўш, — деди Фирдавс уларга тикилганча, — кейинчи...

— Менинг исмим Шерзод. Ҳалиги, биласизми, Моҳинага бир нарсани айтмоқчийдим. Шунга чақиргандим. Бировларнинг олдида айтолмасдим. Шунга чақиргандим.

Шерзод шоша-пиша гапирди. Гўё эртароқ шундай демаса, Фирдавс уни калтаклайдигандай.

— Аслида, мен ҳам сен билан гаплашиб олмақчи эдим. Бир ҳисобдан ўзингни учратганим яхши бўлди... Бу ерда, — дея Фирдавс атрофига аланглади, — ҳа-а, табака. Лекин қиммат табака. Адашмасам...

— Стипендия олганман, — деди Шерзод бирдан ҳозиржавоблик билан.

— Яхши, бир ўтиришда бутун бошли стипендиянгни еб қўйсанг, сўнг нима қиласан?..

— Ака, уялтирманг...

Фирдавс кулиб юборди.

— Узр, билмасдан гапириб қўйдим, — деб Фирдавс кечирим сўради ва кўришиш учун Шерзодга қўлини узатди.

Улар кўришишди. Фирдавс унинг қўлини тезда қўйиб юбормади.

— Гапим бор эди, — деди.

Шу заҳоти Моҳинанинг ранги ўзгарди. Лаблари титраб акасига термилди. «Илтимос, акажон, илтимос, урманг», дея хаёлидан ўтказди.

— Хўп, — деди Шерзод.

У Фирдавсдан бор-йўғи бир ёшга кичкина. Ҳозир эса қаршисида бирор ўттиздан ошган, салобатли одам тургандай ўзини ноқулай ҳис этаётганиди.

— Моҳина, — деб синглисига қаради Фирдавс, — сен бемалол юқорига чиққинда, битта столни банд қилиб тур. Айтганча, Мавзунани ҳам чақириб керак эди. Тўрталамиз ўтирардик.

Сингилнинг энсаси қотди. «Сизлар учрашганларингда

мен ёнларингда қоровулчилик қилганмидим?» дея кўнглидан ўтказди. Аммо дилидагини тилига чиқазмади. Акага қарши гапиришга ўрганмаган. Аканинг гапини ҳамиша қонун деб қабул қилган. Гарчи у нотўғри бўлса ҳам. Шунинг учун ҳам индамай бошини эгиб, қаҳвахонанинг иккинчи қаватига олиб чиқувчи зиналар томон кетди.

— Мен ҳақимда эшитганмисан? — дея сўради Фирдавс Моҳина озгина узоқлашиши билан Шерзоддан паст овозда.

— Йўқ, — деб бошини қимирлатди Шерзод.

— Мен катта банданинг каттасиман.

Бирдан Шерзоднинг эти жимирлади ва бир нималарни англагандай бўлди. Кейин шу заҳоти жаҳли чиқди. Қони кўпчиди. Ўлдирса ўлдириб ташласин, деди. Бу ўй унинг хаёлидан яшин тезлигидан ўтиб:

— Мен эса кўғирчоқман, — деди.

— Тушунмадим?!

Фирдавснинг пешонаси тиришди. Бургут кўзларидан ўт сачради.

— Мен ҳам бошида сира тушунмагандим. Ҳозир синглингизни шунга чақиргандим. Йигитлик гуруримни топтаб, ер билан битта қилиб кўғирчоқлигимни синглингизга айтмоқчийдим.

— Ҳой бола, нималар деб валдираяпсан?! — газаби кўзиди Фирдавснинг.

— Мен сизнинг хабарингиз бўлса керак, деб ўйлагандим, — деб бошини эгди Шерзод.

— Нимадан хабарим бўлиши керак?!

Шерзод бошини кўтарди, унинг кўзи ёшга тўла эди.

— Адам касалхонада эканини биласизми?

— Ҳа-а...

— Касалхонага тушмасидан олдин сочларининг бир донаси ҳам оқармаганди. Қоп-қора эди. Юзи ёш йигитларникидай эди. Лекин бир кунда ҳаммаси ўзгарди. Сабабини биласизми?

— Йўқ...

— Сабаби, менинг уйланишим...

— Нима, менинг синглимга уйланишингга отанг қаршимиди?

— Йўқ, қарши эмас. Адам шунчаки виждон азобидан шу аҳволга тушди. Мен илгари Моҳинани сира кўрмаганман. Биринчи марта учрашувга чиқаётганимда ҳам йигит киши уйланиш учун аввал қиз бола билан учрашиши керак, деб тўғри тушунганман. Аммо кейин билсам, уйланмаётган эканман.

— Эй-й, аҳмоқ, нималар деб валдираяпсан?!

Фирдавснинг тепа сочи тикка бўлди. У машина томонга юзланиб:

— Соли амаки! — деди.

Ҳайдовчи шу заҳоти машинадан тушди ва Фирдавсга қаради.

— Сиз тепага чиқиб, Моҳинанинг ёнида ўтиринг. Айтганча, телефон ҳам бўлиши керак у ерда, Миразиз амакимникига қўнғироқ қилиб, Мавзунани чақиринг. Менинг шу ерда эканлигимни айтманг. Моҳина чақираётганини айтинг. Аниқроғи, Моҳинанинг ўзи чақирсин, — деди йигит.

— Хўп, — дея Соли машинанинг эшигини ёпди-да, югуриб кетди.

— Энди гапир, — деди Фирдавс газаб билан Шерзодга тикилиб:

— Ака, ўлдириб ташласангиз ҳам розиман. Лекин унга сизга ҳаммасини айтиб берай, кейин ўзингиз хулоса қилаверасиз... Мен ҳали уйланиш тўғрисида умуман ўйламаётгандим. Уйимдагилар ҳам бу ҳақда гапиришмаганди. Беш-олти кун аввал ўқишдан келсам, ойим шундай-шундай, битта қиз билан учрашувга чиқишинг керак, сени уйлантирамиз, деб қолди. Майли, деб чиқдим. Моҳина билан кўришдим. Ҳақиқатан ҳам, бир кўришдаёқ уни ёқтириб қолдим. Уйланаман, деб қатъий қарорга келдим...

Уйга қайтдик. Мен ойим билан ўзимга муносиб қиз топганлигимни нишонлайман, дедим ва торт олиб келмоқчи бўлиб кўчага чиққанимда битта машина ёнимда тўхтади... Дағдаға қилишди. «Сен қўғирчоқсан, шунчаки куёв ролинни ўйнаб берасан, аслида, унга бошқа битта одам уйланади. Агар қизнинг қўлини ушласанг, ўша қўлингни синдириб ташлаймиз», дейишди... Яна қилаётган ишим ҳақида бировга гуллаб кўйсам, бутун уруғ-аймоғим билан ўлдириб юборишларини айтишди.

Мен адамдан хафа бўлгандим. Кейин дарров ҳаммасини тушундим... Бугун Моҳинага «Менга тегманг, илтимос», демоқчи эдим. Шунинг учун учрашувга чақиргандим.

— Менга гуллаб қўйдинг-ку, энди нима қиласан?..

— Билмайман. Бир ҳисобдан учраб қолганингиз ҳам яхши бўлди. Моҳинага қандай айтаман, деб ўйлагандим. Лекин сиз оддий одам бўлганингизда айтмасдим. Мелиса бўлганингизда ҳам айтмасдим.

Фирдавс бироз кўзини юмиб турди-да, сўнг бирдан:

— Уйланасан! Ўзинг уйланасан Моҳинага! Энди югур, бояги одамни бу ёққа чақириб юбор. Лекин битта гап қулоғингда турсин, Моҳинага орамиздаги гап ҳақида лом-мим демайсан. Умуман ҳеч нарса айтмайсан, тушундингми?! Энди югур! — деди.

Фирдавснинг ичига ўт кирди. Бирдан хаёлига Арслон келди. «Шунинг иши. Шунинг режаси. Ит! Менинг синглимга уйланмоқчи бўлдингми ҳали?! Ифлос, қонга ботган қўлингни синглимга теккизмоқчимисан, мараз?! Сен унинг босган изига ҳам нолайиқсан. Шу пайтгача қилгиликларингга чидаб келдим, энди бу ёғига яхшилик кутма. Ёмонликниям юмшоғини кутма!»

Фирдавс ўзининг хаёлидан ўтаётганларга ўзи чидаёлмаганидан Соли ёнига етиб келгунича бир неча марта йўл ёқасидаги темир панжарани тепиб олди.

— Нима гап? — деди Соли Фирдавснинг юзидаги ўзгаришни кўриб.

— Арслон қопқон қўйганга ўхшайди. Ҳозирнинг ўзидаёқ бир нечта жойларга қоровул қўйишимиз керак. Шерзод бундан бу ёғига бегона эмас. Демак, унинг уйини, касалхонадаги отасини ва яна ўзини ҳам ҳимоялашимиз керак. Ёдгор амакимга қўнғироқ қилинг-да, Шерзоднинг уй манзилини беринг, беш-олтита йигитни жўнатсин. Бирорта ҳам бегона одам уларнинг уйларига кириши мумкин эмас. Абдулатиф амаким эса касалхонага бориб, қуда бува ётган палатани қўриқлашсин. Сизнинг вазифангиз эса Шерзод билан Моҳинани омон-эсон уйга обориб қўйиш. Ҳали замон Мавзуна ҳам келиб қолиши керак. Униям қўриқлашимизга тўғри келади. Ўзи бекор уни чақирган эканмиз!

— Сен қаерга боряпсан?! — деди Соли.

— Музаффар ака билан қиладиган ишимиз бор. «Тил» керак. Агар Арслон ўйинни бошлаган бўлса, тамом, гўрковга қўшимча иш топилибди.

— Балки...

— Йўқ, амаки, сиз айтганимни қилинг. Гап тамом, — деб Фирдавс зувиллаб ўтиб турган машиналарга қўл кўтара бошлади.

Моҳина зўр ҳаяжонда эди. Бир неча марта дераза ёнига бориб, пастга қаради ва: «Эй-й, Художон, ишқилиб, акам Шерзод акамни уриб қўймасин, ишқилиб, бечоранинг бурнини қонатмасин. Акамдан ҳеч қачон хафа бўлмаганман. Лекин агар, шу сафар... Кечирмайман, бир умр кечирмайман», дея хаёлидан ўтказди.

Олдиниға Соли амакиси келди. Кейин ҳар тугул Шерзод ҳам кўриниш берди. Бироқ унинг рангида ранг йўқ эди. Қандайдир бошқача эди у.

— Акам нима деди? Сизни хафа қилмадимми?! Сизга қаттиқ гапирмадимми?! — дея сўради Моҳина Шерзоддан Соли уларнинг ёнидан кетиши билан.

— Йўқ. Тилла одам экан. Зўр одам экан. Шундай одамнинг синглиси эканлигини билмаган эканман. Моҳина олдинги учрашувимизда ва бугун ҳам сизга мен ўзимнинг ички туйғуларимни айтмагандим. Энди ҳозир айтаман. Бемалол айтаман!

Моҳина бирдан бошини эгди. Унинг юзи зумда қизарган эди.

— Йўқ, айтманг, — дея шивирлади у.

Худди шу пайт кўзининг биттаси гилай, сочи елкасига тушадиган, лаби билан ияги орасида тиртиғи бор, бадбашара бир одам келиб, Шерзоднинг елкасига қўлини қўйди-да:

— Сен билан нимага келишгандик, ит?! — деди.

Шерзоднинг бирдан эти жимирлаб кетди ва секин орқасига қаради. Қаршисидаги одам унга нафрат билан қараб турарди. Яна нотаниш меҳмоннинг кўзи сузилган эди. Ичиб эмас, билагига игна уриб кайф олганди у. Бунақалардан ҳар нарса кутса бўлади. Керак бўлса, тўғри отасининг ёнига бориб унинг жонига қасд қилиши ҳам мумкин. Иккинчи

томони, у Арслонни умуман танимайди. Қаер-қаерлардадир исмини эшитган-у, шу заҳоти эсидан чиқариб юборган. Бундан бор-йўғи ярим соатча бурун Ўктам исмли йигит билан учрашди. Ўктам ҳамиша унга керакли нарсани топиб беради. Билакка, томирга урадиганидан. Текинга эмас, албатта. Жуда қиммат. Бобурнинг ҳозир ҳеч нимаси қолмаган. Бир пайтлар унинг хотини, икки боласи бор эди. Яна шиная ҳовлида яшарди. Ҳовлиси нақ олти сотих бўлиб, шаҳарнинг марказига яқин жойда эди. Иши ҳам бор эди. Ойига икки юз эллик сўм маош оларди. Рўзғорига бемалол етиб, яна ортиб ҳам қоларди. Кейин ҳаммаси ўзгариб кетди. Бобур мана шу Ўктамнинг орқасидан игнага «ўтирди». Олдинига ишидан айрилди. Ҳовлисини сотди. Уч хонали дом олди. Аста-секин буниям сотди. Хотини икки боласини олиб кетиб қолди... Энди унинг ҳеч нарсаси йўқ. «Дори» эса ҳаммиша керак. Шундай экан, Ўктам ниманики буюрса, бажаради. Ўғирликми, бировни ўлдиришми — унга фарқи йўқ. Ўлиб қолса ҳам Ўктамнинг айтганини қилади. Мумкин қадар ошириб, қойиллатиб бажаришга ҳаракат қилади...

Бундан роппа-роса ярим соат муқаддам Бобур Ўктамнинг оёқлари остида эди. «Илтимос, итинг бўлай, битта «доза» бер», дерди. Ўктам уни тепиб юборар, «Олдинги қарзларингни тўла», дея дағдаға қиларди. Атай шундай қилаётганди. Бобурни роса тавбасига таянтирмоқчи эди. Бўлмаса, аллақачон буюртмани олган. «Тайёр тур, вазият ўзгарадиган бўлса, ишга киришасан, фақат ўлдириб қўйма, шундай қилгинки, бироз ўлмай турсин, иш битганидан кейин ўлдирасанми, эшак қилиб минаянми, ихтиёринг» дейишганди», унга.

Ташқаридагилар имо-ишора қилишди. «Қовун тушди», дейишди. Ана шундан кейин Ўктам Бобурни битта «доза» билан сийлади-да, иккинчи «доза»ни унга кўрсатди. Сўнг Шерзодни кўрсатди. «Ўша боланинг абжағини чиқарасан», деди.

— Қанақа келишув? — деди Шерзод ва секин ўрнидан тураётганди, кўзларига қон тўлган Бобур унинг елкасидан босди.

— Чўк, чўк! — дея оғзидан тупук сачратди. Унинг ниго-

ҳида, юзида, қошида, бурнининг устида шайтон ўтирарди. Шу боисдан ҳам Бобур ўта хунук ва жирканчли кўри-нарди.

Шерзод чамаласа, гавдаси уникидан катта. Бўйи ҳам узун. Бунинг устига дағдага қилаётганнинг кўзи сузилиб турибди. Демак, кайфи баланд. Олишса, бемалол енгади. Фақатгина унинг кўлидаги пичоқни тортиб олиши керак.

— Сизга нима керак?! — деди Моҳина чидай олмай.

Қизнинг баланд овозда гапиргани Шерзодни қандайдир руҳлантирди ва у ўрнидан турди-да, кўлини мушт қилди. Шу онда қаердандир Соли пайдо бўлди ҳамда чап-дастлик билан Бобурнинг пичоқ тутган кўлини орқага қайирган эди, пичоқ унинг кўлидан тушиб кетди.

Соли гапирмади. Бобурнинг кўлини қаттиқроқ қайирган эди, у икки букилди. Шундан сўнг Соли «зўравон»ни зина томонга судради. Бўйни билан елкаси аралаш тушган муштдан сўнг Бобур зинадан пастга думалади. Соли кўлини қоқди-да, ортига қайтиб, йигит билан қизнинг ёнига келиб:

— Сизлар эртароқ кетмасанглар бўлмайди. Шунақа бўлиб қолгани учун минг бор узр. Аммо, биринчи навбатда, соғлиқларинг керак. Омон бўлсанглар, чиройли учрашувларинг кўп бўлади. Юринглар, кетдик, — деди.

Моҳина ич-ичидан йиғларди. Ахир бу нима деган гап. Эндигина рўшнолик кўраман, эндигина бахтим чаманида юраман деган бир пайтда яна битта касофат бошига тушиб турибди. «Аям бечораям мана шунақа нарсаларни кўравериб-кўравериб ёшгина ўтиб кетди. Энди навбат менгами? Бу фалокатларнинг охири борми ўзи?!» дея кўнглидан ўтказди ва шу заҳоти йиғлай бошлади.

— Қизим, — деди Соли уни юпатмоқчи бўлиб, — шунчаки, ҳозир мана шунақа бетайинлар...

— Керакмас, амаки! Нега шунақа қилаверасизлар? Нимани синаяпсизлар?! — дея Моҳина ўрнидан турди-да, бир кўли билан оғзини беркитганча югуриб кетди.

Қизнинг ортидан Шерзод, кейин эса Соли чопди. Солининг билагида кучи бор. Бироқ кўп югуролмайди. Нафаси тикилиб қолади. Сабаби, биринчидан, ёши олтмишни қоралаб қолган бўлса, иккинчидан, жудаям кўп чекади...

У Шерзодга илтимос қилди.

— Тўхтат, ушла қўлидан, — деди.

Шерзод сўнги зиналарда Моҳинага етди. Тирсагидан тутди. Моҳина силтаб ташламади. Тўхтади ва ёшли кўзи билан Шерзодга қаради.

— Мени кечиринг. Мен... Мен... Билмайман, — дея яна югуриб кетмоқчи бўлганида, Шерзод тагин қизни ушлаб қолди.

Моҳинани овутиш қийин бўлди. Шерзод билан Соли қизнинг кўнглини кўтаришга роса ҳаракат қилишди. Бироқ Моҳина сира кўз ёшини тўхтатмас, нуқул бошини қимирлатиб йиғлагани-йиғлаган эди. Охири амаллаб уни машинага ўтқазишди. Аммо кетиб бўлмайди. Сабаби, ҳали замон Мавзуна келиб қолади. Кетиб қолишса, ким билади яна бу ерда кимлар пайт пойлаб турганини...

Соли машинада ўтиролмади. У жудаям тоқатсизланаётганди. Чунки ҳали Фирдавс айтган юмушларнинг бирортасини ҳам қилгани йўқ. Қўнғироқ қилиши керак. Эртароқ буйруқни ўзиникиларга етказиши керак. Аммо қандай қилиб? Гўё кимдир унинг кетишини пойлаб турганга ўхшайди. Бу ёғи, анави думалаб тушган гиёҳвандга биров ёрдам бермади. У зинанинг охиригача юмаламаган эди. Ярмига келиб тўхтаганди. Шу тўхтаган бўйи ётарди. Қимир этмасди. Моҳина унинг устидан сакраб ўтаётганида юраги ёрилаёзганди. Энди ана шу нусха ҳам муаммо бўлиб турибди. Шу сабаб Соли бу ерда узоқ туролмайди. Чунки ҳали замон шапкачилар ҳам пайдо бўлиши мумкин.

— Менга қара, — деди Соли машинанинг ёнига келиб Шерзодга, — ҳайдашни биласанми?

— Ҳа, — дея бошини қимирлатди Шерзод.

— Унда ҳайда. Сенга Моҳина йўл кўрсатади. Тўғри уларникига бор. Ўша жой хавфсиз.

— Хўп, — деб Шерзод машинадан тушди-да, айланиб ўтиб рулга ўтирди.

Соли шу ондаёқ қаҳвахонанинг биринчи қаватидаги барга югурди. Пўписа билан бармендан телефон апаратыни олди. Барменга чиқиб тур, деди ва тўппончасини кўрсатди. Қуролга кўзи тушиши билан бармен ташқарига югурди.

Фирдавс қаерга қўнғироқ қилиб, кимга нима дейиш кераклигини буюрган бўлса, ҳаммасига қўнғироқ қилди. Топшириқни етказди. Сўнгра югуриб ташқарига чиқди. Қараса, Моҳина битта қиз билан кучоқлашиб турибди. Қиз орқаси билан тургани учун Соли уни таниёлмади. Лекин Мавзуна эканлигини тахмин қилди. Айни пайтда жаҳли чиқди. «Нега ҳалигача булар кетгани йўқ?» дея ўйлади ва машинанинг ёнига борди-да:

— Нарийёққа ўт! — деди Шерзодга, сўнг қизларга қараб бақирди. — Тезроқ ўтиринглар!

Қизлар шоша-пиша орқа ўриндиққа ўтиришди.

Машина бирор икки юз метрча юриб, эндигина «Дўстлик» меҳмонхонаси тарафга бурилган эди ҳамки, ёнгиналарида қаймоқ ранг «Волга» пайдо бўлди. Машинанинг очиқ деразасидан автомат чиқди. Соли энгашишга улгурмасидан қурол тариллади. У бошқарувни йўқотди.

* * *

Масжиддан уч киши чиқди. Бирининг ёши ўттиз бешдан ўтган, қолган иккитаси эса йигирма бешнинг нариберисида эди. Улар беш вақт намозни канда қилишмас, ҳар қандай юмушини намоз вақти келиши билан йигиштириб, масжидга келишарди. Намозларини ўқишарди. Сўнгра бирор икки бекатча пиёда юришарди. Сабаби, ҳар учови ҳам футбол жинниси эди. Англия футболини томоша қилишарди. Ҳаммасини эмас. Телевизорда оралатиб бериб қолганларини. Кейин бўлак бўлиб олган Россияникини, ўзимизникиларга ҳам ора-чора кўз ташлашар ва жудаям норози бўлишарди. Бизда роса бақувват битта дарахт бор. Қолганлари ҳали новда. Улар ё соя ташлаб турган дарахтнинг соясини писанд қилмай юқорилаши керак ва ёки битта дарахтнинг баҳридан ўтиш зарур. Иккинчи йўл — тўғриси. Чунки ҳар қандай шароитда ҳам новда сояда улгайиб кетолмайди, дейишарди...

Табиийки, футболда ҳамманинг фикри бир жойдан чиқиши жуда қийин масала. Буларнинг учови ҳам худди шундай. Биттаси «Битта жамоанинг ҳамма ўйинчиларини бошқа жамоаларга тарқатиб юбориш керак, шундагина тенглик бўлади», деса, иккинчиси «Унда ҳаммаёқ расво бўлади, чунки битта футболчининг қўлидан ҳеч нарса кел-

майди, бунинг ўрнига худди Англиядагидай ҳар битта команда чет элдаги зўр-зўр ўйинчилардан тўрт-бештадан сотиб олиши керак, ана шунда бошқалар ҳам зўрларга эргашиб командани кучайтириб юборади», дерди. Учинчи шерик дарров пул муаммосини ўртага ташларди...

Бугун ҳам баҳс қизигандан-қизиётган эди. Сабаби «МЮ» ютқазиб қўйди. Яна азалий рақиби «Ливерпул»га. Сухбатдошлардан иккитаси «МЮ» деса, ёши улугроғи «Ливерпуль» тараф...

Улар Фирдавснинг қаҳвахонаси рўпарасига етишди. Шунда рўпараларидан нақ саккизта маст чиқди. Улар бири-бирига суянишиб, кўчани тўлдириб келишарди. Оғзиларидан боди кириб, шоди чиқарди. Шунақанги эмин-эркин сўқинишардики, худдики атрофда улардан бошқа ҳеч ким йўқдай. Яна сўқинишларининг нақадар «гўзаллиги»ни таърифлашиб мақтанишарди.

Уч киши бирдан тўхтади. Лекин сира қўрқишмади. Ахир ҳаммаси олдиндан келишилган. Булар ҳам жа намозхон бўлиб, намозхон ҳам эмас. Уларга шунақа-шунақа деб ўргатишганди. Шундай қилишди улар. Лекин футбол тўғри. Ётволишиб кўришади улар. Гоҳ-гоҳида келишиб қаҳвахонага боришади. Ўртага пул тикишади. Кейин бақириб-чақирившади. Ур! Бунча ўлакка бўлмасанг, нон егансанми ўзи?! Садқаи отнинг калласидай ойлик кетсин!» Бу бўкиришлардан кейин қаҳвахонанинг деразалари қимирлайди...

— Манавиларни қаранглар?! — деди мастлардан биттаси олдинга ажралиб чиқиб, — ўзларича ақлли! Бошидаги дўппиларини ечволиб кийсак, бизга ярашмайдими?! Яна кўк дўппи! Бойваччаларнинг дўпписидан! Соққалариям кўп бўлади буларнинг! Лекин ўзлари писмиқ, аферист!

— Ҳов, — деди «намозхон»ларнинг каттаси, — оғзингга қара!

— Оғзимга? Вой, эшитдингларми?! Оғзимга қарармишман!.. Гапингга, ҳов сўтак?!

— Тўрт кун масжидга борганига ўзларича муллавачча бўлиб олишган булар, тупурдим бунақаларга! — дея бақирди унинг ортида турган бошқа маст.

— Ҳаддиларингдан ошмаларинг! — деди «намозхонлар»дан яна бири.

— Ия! — деб олдинга чиққан маст уларнинг ёнига борди-да, биттасининг юзига мушт туширди. Шу заҳоти ўзи ҳам худди шундай зарба қабул қилди... Тўполон бошланди... Мастлар рақибларини сира аяшмасди. Дуч келган жойларига тепишар, уришарди. Орадан бир дақиқа ўтмасдан, мастларнинг сони ошди. Албатта, қаердандир «ақллилар»га ҳам ёрдам берувчилар етиб келишди. Улардан бири қаҳвахонага югуриб кирди ва:

— Мусулмон киши борми бу ерда!? Иймони бор одам борми!? — дея кўзида ёш билан жон алфозда бақирди.

Фирдавс йўқ эди. Музаффар ака бор эди. Яна ошпаз, официант йигитлар бор эди. Нима гап, нима сўзлигини суриштирмасдан ташқарига югуришди. У ёқда ит эгасини танимас эди. Муштлашаётганлар сони элликдан ошиб кетганди.

— Тўхта! — дея бақирди Музаффар ака иккала кўлини ёзиб, ўзиникиларнинг йўлини тўсаркан.

— Мана, яна итваччалар! — деб бўкирди худди шу пайт муштлашаётганлардан биттаси ва кўлидаги тошни Музаффар ака томонга улоқтиди. Ошпаз чап беришга улгурмади. Тош елкасига тегди...

* * *

Абрам Фирдавсининг «сквер»да эканидан хабар топиши билан йигитларидан иккитасини ёнига чақириб:

— Фирдавс билан қиз омон қолсин, қолганларни отиб ташланглар! — дея фармон берди.

Йигитлари профессионал эди. Бирорта ҳам ўқни зиён кетказмайдиганлар хилидан эди улар. Анча тайёргарликдан ўтган, иккиси ҳам хорижлик эди. Машгулотларни ҳам хорижда ўтаган, Абрамга ёрдам бериш учун махсус юборилганди. Улар дарров ҳамма маълумотларни олишди-да, битта автомат, иккита тўппонча билан йўлга тушишди.

— Фирдавс иш жойида бўлмаса, жанжални орқага сурамизми? — деб сўради худди шу маҳал унинг ёнида турган Арслон.

— Асло, бир-бирига сира зиёни тегмайди. Қайтанга фойдаси бор. Зарба икки томондан берилади. Қиз кўлдан чиқди! Йигитларингни жўнат, анави «куёв бола»нинг оиласидан бирорта ҳам тирик жон қолмасин! Ўлмасни дорга

ос! Ўлмас эмас у, ўладиган! — деди Абрам жаҳл билан ва юмшоқ оромкурсига ўтирди. Одатдагидай оёқларини ча-лиштирди ва лаблари орасига қистирадиганини қистирди. — Бизнинг йўриғимизга юрмаганлар итнинг азобини тор-тади!

Арслоннинг эти музлади. Ахир Ўлмас унинг энг яқин одами. Бошқалар ҳар қанча хиёнат қилса ҳам, у Арслон учун жонини беришга тайёр. Бир марта соддалик қилибди. Ана борингки, «қовун туширибди». Лекин бунинг учун уни ўлдириб юбориш тўғри бўлармикин? Балки, имкон бериш керакдир?

— Хўжайин, — деди Арслон қўрқа-писа Абрамга, — мен Ўлмаснинг кафиллигини оламан.

Абрам бирдан сапчиб ўрнидан турди-да:

— Нима дединг сен палид?! Кафиллигини оламан, де-дингми?! Ит! Эртанги кунингни ўйлайсанми?! У бутун бошли улкан режанинг расвосини чиқарди. Бунинг учун бир жон эмас, ўн, юз жоннинг баҳридан ўтсанг ҳам кам-лик қилади! — дея томоқ йиртганча бармоқлари орасида тутаб турган тутатқисини Арслоннинг башарасига улоқ-тирди.

— Бўлди, — деди шу заҳоти Арслон, — айтган гапин-гиз биз учун қонун! Ҳозироқ бориб ўз қўлларим билан осаман!

Абрам гижинди. Бошини сарак-сарак қилди ҳамда қай-тиб ором курсига ўтирди-да, столнинг устидаги идишни қўлига олди. Қадаҳни қип-қизил суюқликка тўлдирди. Сўнг ундан бир хўплаб, ўзига-ўзи гапира бошлади: «Охирги пайтларда бунинг ҳаддан кўп ичяпман. Соғлиғим учун зарар. Жудаям зарар. Пулим эса кўп. Мен роҳат-фароғатда умр-гузаронлик қилишим керак эди, аслида. Аммо ҳар кунини бошимни қотирадиган иш бор».

Арслон Абрамга киприк қоқмасдан термилиб турарди. Яна қўшимча буйруқ кутаётганди. Айни чоғда бу Абрам-нинг қонини янада қайнатаётганди. Чунки «куёв бола»-нинг ишини ҳал қилиш ортга чўзиляпти...

Абрам ичмади. Суюқликка бир муддат термилди-да:

— Сенинг ҳам каллангни олишимни истаяпсанми? — деди ўта юмшоқ овозда.

— Бўлди! — деди Арслон ҳозиржавоблик билан ва эшик томонга югурди.

Абрам тутатқидан яна биттасини тутатди ва бехосдан кўзи боя улоқтирганига тушди. У гиламни куйдира бошлади.

— Оббо, оvsарлар, мени яқинда тириклай гўрга тиқишади! — деб ўрнидан турди-да, олдиниға тутаётганни олди, сўнг гиламға қадаҳдаги суюқликдан қуйди ва яна қайтиб келиб, оромкурсига ўтириб ўзини орқаға ташлади.

Кўзини юмди. Бир лаҳза ёшлик даврини, Хонзода билан илк танишган дамларини эслади. Ахир айни лаҳзада уни ёдига олмасдан иложи йўқ-да. Айни ўшандаги ўйламай қилинган иш ҳозир баъзи бир нарсаларға қўл уришдан тўхтатиб турибди. «Ўшанда ёшим катта эди. Арслонникидан катта. Ойим «Сен ҳаддан зиёд ақллисан. Бир кунмас-бир кун шу ақлинг бошингға етмасайди!» дерди. Чунки мен онамни ҳайратлантирардим. Пулларим кўп эди. Этикдўзликдан ташқари, бир марта яхшигина ўғирлик қилганман. Элёр деган бир бола билан», дея ўйлади у иржайиб, суюқликдан сипқорар экан. Сўнг идишни жойига қўйиб, воқеанинг давомини эслади: «Дўхтирникиға кирганмиз. Мен кирмаганман. Пойлоқчилик қилганман. Лекин дўхтирнинг бой эканини билардим. Тиш дўхтири эди у. Одамларнинг оғзига тилла тиш кўярди. Иш ҳақи қиммат эди. Мени унинг қаердан тилла олиши ўйлантирарди... Элёр ишни қойиллатган. Бир рўмолча тилла олиб чиққан, яна адашмасам, ўн мингча пулни ҳам ўмарган. Шунда бирдан шумлигим тутди. Элёрдан ўз улушимни олишни истамадим. «Ўзингға турсин», дедим. «Бориб бир жойда ўтириб, роса маза қиламиз, фақат ҳамма кирадиган ресторан ва ёки қаҳвахоналарға бормаймиз», дедим. У уйига таклиф қилди. Рози бўлдим... Ўзиям ўн шиша «отадиган»дан олдик. Обдан бўкиб қолгунича ичирдим. Шу вақт оралиғида бир лаҳза бўлсин, пулларни ҳисоблашдан тўхтамадим. Аммо унинг қанча тилла ўмарганини ҳам билолмадим. «Ўчиб» қолганидан кейин эса секингина пулининг бир қисмини, тиллаларининг ярмини тинчитдим-да, уйға кетдим. Орттирганларимни яширдим, сўнг яна қайтиб келиб, икки пиёла ютдим. Қарабсизки, биз ҳам «тайёрмиз». Эртасига у пулларини ҳисоблади. «Чўғи камдай», деди.

Шунингдек, тиллаларининг ҳам чўғи кам кўринди унга. Менга шубҳаланиб қаради. Мен бирдан қовоғимни осилтирдим-да, жаҳд билан ҳамма кийимларимни ечдим. «Кўр, агар мендан сариқ чақа тополсанг, мана шу жойнинг ўзида ўзимни-ўзим сўйиб ташлайман. Тўғри, мен сенга қўшилиб ўғирликка бордим, лекин хиёнат қилмадим. Умуман, бунақа одат йўқ менда. Мен ҳалол одамман, керак бўлса, кеча сендан олдин «қотиб» қолганман», дедим. Элёр сўзларимга ишонди ва ноилож қолган ўлжани бўла бошлади. Мен эса бош тортдим. «Керак эмас, сен бир марта мендан шубҳаландинг. Демак, бундан кейин ҳам шубҳаланиб юрасан. Қолаверса, мен ҳеч нима қилмадим. Ўзинг кириб қўпориб чиқдинг. Бари ўзингники, мен сенга шунчаки ичишга шериклик қилдим», дедим. Табиийки, у ич-ичидан хурсанд бўлди. Мен ҳам хурсанд эдим, лекин хурсандлигимни билдирмадим... Орадан ҳеч қанча ўтмасдан Элёр қўлга тушиб, қамалиб кетди. Мен эса ўз эҳтиёкорлигим сабаб озодликда қолдим. Агар ўша пайтда Элёр билан ўғирланган молни бўлишганимда, албатта, у мени сотарди. Натижада мен ҳам панжара ортига равона бўлардим. Лекин ҳозир нега бунга эслаб қолдим? Ахир ўша воқеанинг Арслонга, унинг онасига дахли йўқ-ку! Тўхта, бор, мен худди ана шу кезлари Хонзодани ресторанга олиб боргандим. Ўғирлик пуллар билан меҳмон қилдим уни. Сўнг лаззатли онларни бирга кечирдим. Аммо эҳтиёт бўлмаган эканман. Балки, бу ҳам яхшилиқкадир?! Биз яҳудийларнинг баъзан хато қилган ишларимиз алал-оқибат фойда келтиради...» Абрам ўйини шу ерда тўхтатди-да, ичимлигидан ичди. Бу сафар мириқиб ичди. Охиригача, қадаҳда бир томчи ҳам қолмагунча ичди. Сўнг битта қарорга келди: «Арслон мен ўйлагандай эмас экан. Демак, мен уни ўзимизга яқин ва ёки Мария, Валя, Наташаларнинг бирортасига уйлантираман. Аёл ҳомиладор бўлгунича Арслон яшайди. Кейин баҳридан ўтаман. Туғилган фарзандни эса яхшилаб тарбиялайман. У ҳақиқий яҳудий бўлиб улғаяди». Бу фикри Абрамнинг ўзига жуда маъқул келди.

* * *

Арслон ҳамма топшириқларни эга-эгасига етказгач, тўғри Ўлмаснинг ёнига борди. Айни Ўлмас билан Саъдул-

ла маишат устида эди. Арслонни кўриши билан Саъдулла ўрнидан сапчиб туриб:

— Эй-й, хўжайин, хўжайин, келинг-келинг! — деди кўлини кўксига қўйиб бироз эгиларкан.

— Бир оғиз ҳам айтмайсанлар, индамай, ими-жимиди тўп-тўп бўлиб оласанлар-да, кайф қиласанлар, биз бўлсак, моховни юқтирган одамдай ёлғиз юрамиз, — деб ўпкалаган бўлди Арслон.

— Йў-ў-ў-қ, ундай эмас! Шунчаки, сизга ҳаддимиз сизга майди-да, — дея иржайди Саъдулла.

— Ўх-хў, таниш шиша-ку, — деди Арслон ва столнинг устига ишора қилди.

Саъдулла қизарди. Гарчи Арслон келса-да, унинг ҳурмати учун ҳеч бўлмаса ўрнидан туриб қўймаган Ўлмас эса:

— Саъдулланинг каромати, — деди.

Арслон бирдан Саъдуллага ўқрайиб қаради-да:

— Шефникини тинчитдингми? — деб сўради.

— Ҳалиги, шунчаки, ҳавас, жудаям ҳавасим келганди.

Оғзимнинг суви оқиб юрувди. Шу нафсим қўймади-да! Бу ёғи Ўлмас акамнинг ҳам кўнглини кўтарай, дедим. Шунга жонимни хатарга қўйиб...

Арслон иржайди. Кейин:

— Бўпти, мен ҳам жа-а авлиё эмасман. Сен тинчитган бўлсанг, мен шундай яшиқдан иккитасини суғуриб олиб келдим. Лекин сенинг қилган ишингни мен кўрдим. Аммо шефнинг бошқа одамлари кўриб қолишса, нақ терингни шилиб олишади. Бор, анави Абдураҳмон сариқ билан бирга битта қўйни бўғизланглар. Бир соатдан кейин мана шу ерда яхши пишган бир лаган қўй гўшти бўлиши керак. Айтиб қўяй, гўштга кўзингни олайтириб юрма, агар салгина камайиб қолса, ўрнига сенинг гўштингни қозонга босаман, — дея ҳиринглаб кулди Арслон ҳамда ёнидан битта шишани олиб столнинг устига қўйди.

Буни кўриб Ўлмаснинг чиройи янада очилди.

— Дўстим, — деди унга ачиниш билан қараган Арслон, — кўнглингда киринг йўқлигини жуда яхши биламан. Агар ҳамма ҳам сендай тоза бўлганида, мен ҳозир нафақат шаҳарни, балки бутун республикани, керак бўлса, СССРни кафгимда тутиб турган бўлардим.

— Раҳмат, Арслон. Мен сенга ҳамиша содиқ бўлганман, Худо хоҳласа, бундан кейин ҳам шундай бўлади!

— Кел, бугун икковимиз бир маишат қилайлик. Айтсам ишонмайсан, лекин гапим рост. Битта қўйни сен билан бирга тинчитмоқчиман. Айтганча, Саъдуллани ҳам чақирамиз. Қизталоқ, нуқул ёлғон гапиради-ю, лекин гаплари мазали, — деди Арслон шишани очаркан.

Чанқаб турганмиди ёки кайфияти шундаймиди, ҳар қалай, Арслон бир пиёлани бир кўтаришда симирди. Сўнг дастурхондаги бор нарсалардан газак қилган бўлиб ўрнидан турди, эшик ёнига борди ва ташқарига қараб:

— Саъдулла! Анави ишни Абдурахмон Хамир билан бирга қилсин, сен бу ёққа кел! — дея бақирди-да, қайтиб келиб жойига ўтирди ва яна пиёлани тўлдириб, Ўлмасга қаради: — Нега ичмадинг?

— Сен ҳозир қандайдир бошқачасан. Тўғри, илгари ҳам ҳозиргидай очиқ эдинг. Лекин кейин бирдан ўзгариб қолдинг.

— Билсанг, ҳозир ҳам ўша ўзгаришдаман. Лекин нимагадир сен билан улфатчилик қилгим келди.

— Арслон, сен мендан хафа бўлма. Азбаройи, сени ўйлаганим учун анави болани кўрқитгандим. Чунки сенинг хотининг булоқ сувидай шаффоф бўлиши керак, дейманда.

— Тўппа-тўғри. Ҳалиям сен уни шунчаки кўрқитиб қўйгансан. Ўрнингда мен бўлганимда, калласини олардим. Шунчаки олмасдим, копток қилиб ўйнардим. Шундай экан, мен сендан умуман хафа эмасман. Ундан кейин хоҳлайсанми-йўқми, Фирдавснинг ёнига яқинлашиш яхши эмас. Ҳар нима бўлган тақдирда ҳам у менинг душманимлигича қолаверади. Чунки у билан бошимиз битта қозонда қайнамайди. Қани ол, — деб Арслон Ўлмасга пиёлани кўрсатди.

Ўлмаснинг хийла кайфи ошиб қолганди. Лекин шунга қарамасдан, Арслон келиши билан унинг кўнгли хижил бўлди. Ҳозир ана шу хижиллик баттар ошяпти.

Ўлмас пиёлани қўлига оларкан, ундаги суюқликка тикилганча бироз туриб қолди.

— Заҳар-паҳар қўшилган, деб ўйлаяпсанми? — дея иржайди Арслон.

— Йўқ?! Сен заҳар берсанг ҳам қулогимни қимирлатмасдан ичаман. Лекин қандайдир бир нима бордай туюляпти менга.

— Ҳеч нима йўқ! — дея бирдан бақирди Арслон. — Айни мана шу суюқликда ҳеч нима йўқ! Фақат шайтон бор!

Ўлмас унинг бирдан бундай жазавага тушганига ҳайрон бўлди ва бир кўтаришда пиёлани бўшатди. Шу онда Саъдулла кириб келди. Қўлида бир лаган тўғралган помидор бор эди. Иржайиб, тиржайиб кириб келди у.

— Аслида, мана шу газакнинг зўри, — деди қўлидаги лаганни кўрсатган Саъдулла ютиниб қўяркан.

— Қўй бу ерга лаганни, — дея Арслон дастурхондан жой кўрсатди, — кейин тез қорангни ўчир, чақирмагунимча келма!

Ўлмас бир нуқтага тикилган, ҳеч нима емасди. Арслон унга пиёлани қайтадан тўлдириб узатган эди, олмади.

— Ростини айт, жудаям ўзгариб кириб келдинг. Нима бўлди? — деди у ўзига қараб турган Арслонга.

— Ҳозирча ҳеч нарса. Лекин бўлади. Бўладиган нарсани биламан, — деб Арслоннинг ўзи ичди ва помидор бўлакчаларидан бирини оғзига солди ҳамда чайнар экан, чўнтагидан тутатқисини олди-да, ичидан бир донасини сугуриб, қутини столнинг устига ташлади. Тутатди. Тутунни ичига ютди. Сўнг кўзини чирт юмиб, бироз турди-да, қайта очгач:

— Аҳволинг чатоқ, — деди.

— Нега? — сўради ҳайрон бўлган Ўлмас.

— Қовун туширишинг қимматга тушди. Режани бутунлай бузиб юбординг. Катта уруш бошланди. Анча одам қурбон бўладиганга ўхшайди. Шуларнинг орасида сен ҳам борсан. Энг биринчиси сенсан.

Ўлмас Арслонга еб қўйгудек тикилиб ўтирар, газабдан бўйин томирлари бўртиб кетган эди. У илгари Арслондан кўрқарди. Ўзидан эмас, «орқасидан». Шунинг учун сира ўқраймас, қанчалик жаҳли чиқиб турган бўлса-да, ўзини босиб хотиржам гаплашишга уринарди. Ҳозир ўша кўрқувни унутди. Ахир бу ярамас унинг ўлиmidан башорат бериб турибди. Энди ҳам кўрқсинми?

— Аслида, — деди Ўлмас Арслоннинг олдида турган

шишани юлқиб олиб, — ўшанда бекор менинг ёнимга борган экансан ёрдам сўраб!

— Тушунмадим?! Мен сенинг ёнингга қачон борган эканман илтимос билан?

Ўлмас Арслоннинг гапига жавоб бермай, шишадагидан пиёлага қуйиб қулт-қулт ича бошлади.

— Мараз! Ҳали сен мени қарздор деб ўйлаб юрганмидинг?!

Ўлмас пиёладагини ичиб тугатди ва идишни тўқ этказиб столнинг устига қўяркан, кафтининг орқаси билан оғзини артиб:

— Устахонамга борганинг эсингдан чиқиб кетдимиз?! Ё буни ҳам тан олмайсанми?! Мен нима қилган бўлсам, сен учун қилдим. Ўша бола сен уйланадиган қизнинг белчасидан кучоқлаганда... У ёғини айтаверайми?! Ўшандаям хотин қилармидинг?! — деди.

— Ҳақсан! Лекин буни фақат мен тушунаман. Бошқалар...

— Менга қара, оғайни, бошқалар қачондан бери пайдо бўлиб қолишди? Ҳамма нарса пишиб, оғзимиз ошга текканидан кейинми?!

— Нима бўлган тақдирда ҳам улар ҳозир жудаям катта куч. Чет эл уларни қўллаяпти. Лекин қайси чет элиги менга қоронғи. Шуни биламанки, Абрам ҳамма кучни ўша ёқдан оляпти. Атрофидаги «хўкиз»лар шу атрофники деб ўйлайсанми? Шундай экан, Абрамнинг гапи билан юришга мажбурмиз. Ҳозирча...

— Сен юрасан. Мени эса...

— Ўлдиришни хоҳлаганимда индамай келиб, пешонангдан отардим. Кераксиз бўлганингда сени тепкилашаётганида ўзимни билмаганга олардим. Лекин ундай қилмадимку?! Адам раҳматлига бунчалик ачинмаганман. Бунчалик ичим куймаган... Буйруқ бўйича бугуннинг ўзидаёқ осишим керак сени.

— Унда нимага қараб турибсан?

Арслон секин эшик томонга қараб олди, сўнг иржайиб:

— Бошқа режа тузганман, — деди.

Ўлмаснинг энди бутунлай кайфи ошган эди. У кўзларини сузганча бепарво тикилди Арслонга.

— Сени осиб расмга оламиз-да, дарров бўшатамиз, кейин расмни Абрамга кўрсатамиз. Шу билан олам гулистон. Фақат сени...

Ўлмас унинг гапларини охиригача эшитмай қўлини силтади ва ёнбошлаб кўзини юмди ҳамда шу заҳоти кўрпачага чўзилиб хуррак ота бошлади.

— Оббо, қизталоқ, бу ёғи ажали келиб турибди-ю, ухлашини қаранг, — дея тутаб бўлган тутатқини кулдонга эзди Арслон ва у ҳам ётди.

У умрида бунақа кўрпачаларда шифтга қараб, қўллари-ни бошининг остига қўйиб ётмаган. Бошқача бўларкан. Одам қандайдир, енгил тортадим, бир нарса-да...

Арслон Абрамнинг ёнидан чиққанидан бери Ўлмасни қандай бўлмасин сақлаб қолиш тўғрисида ўйлаганди. Энди эса ўзининг жони кўзига кўриниб кетди. Ахир унинг ҳийла ишлатаётганини Абрам сезиб қолса, аниқ калласини олади. Бир неча марта кечирди. Негадир шундай қилди. Энди бунисини кечирмайди. Чунки у улкан режа тузганди. Миллионлаб пул келиши керак эди. Қанчадан-қанча одамнинг ёстиги қуриши керак эди. Аммо ўхшамади. Арзимаган сабаб билан ўхшамай қолди. Энди бунинг бадали жуда оғир. Биргина Ўлмаснинг жони билан Абрам қаноатланса қанийди. У ими-жимиди яна бир-иккитанинг бошини олиши ҳеч гап эмас. «Эҳтиёт бўлишим керак. Ўлмас жондай азиз дўстим. Аммо начора, бу ёғи тиқилинч бўлиб турганида, аввало, ўзимнинг жонимни сақлашим лозим. Лекин мен иштирок этмайман. Ана, Абрамнинг хос соқчилари бажарсин. Ҳаммаси қотил. Ҳаммасининг энг севимли машғулоти бировнинг юрагига ханжар тиқиш», дея хаёлидан ўтказди Арслон ва секин ўрнидан туриб, шишага қаради, тагида озгина қолибди. «Агар бошқа пайт бўлганида бу занғарнинг икки қултуми мени ағдарарди. Энди шунчасини ичибман-у, ҳалигача қилт этганим йўқ. Ўлмас тўнтарилди. Олдин ҳам ичган экан-да. Лекин унинг дарди меникидан-да оғир. Эҳтимол, шунинг учун ухлаб қолгандир? Бечора...»

Арслон ўрнидан туриб ташқарига чиқди. Кўзи биринчи бўлиб Саъдулага тушди. У оёқларини чалиштирганча дарвоза ёнидаги стулда ўтирар ва қўлидаги алланимани ўйнар эди.

«Ҳаммадан шуники маишат. Ҳеч ташвиши йўқ. Бордир уйида бир-иккита боласи, хотини? Лекин унинг учун бу ташвиш эмас. Ўйламайди ҳам уларни... Мен ҳам бир пайтлар ҳеч нимани ўйламасдим. Лида билан маза қилардим. Ҳеч ниманинг фарқи йўқ эди менга. Лекин анави падарингга лаънати Абрам пайдо бўлди-ю, ҳаммаёқ муаммога тўлиб кетди. Уни қилсанг ҳам ўхшамайди, буни қилсанг ҳам. Шундай топшириқлар берадики, умуман эплаб бўлмайди. Агар ўзимга қолганида аллақачон Фирдавс билан топишиб олардим. Унинг томорқасига мен, менинг томорқамга у ораламас эди. Энди эса бир-бирига тиш қайраган иккита йўлбарсмиз. Ишу дардимиз биров-бировнинг ерига ўтиш. Ағдар-тўнтар қилиш... Тўғрироғи, мен қиляпман. Ҳалигача у мен томонга бир марта ҳам ўтмади», дея хаёлидан ўтказган Арслон чуқур нафас олиб чиқарди. Худди шу маҳал Саъдулла бошини кўтариб у томонга қаради-ю, бирдан ўрнидан сапчиб туриб, ёнига югуриб борди ва қўлини кўксига қўйиб:

— Хизмат, хўжайин, — деди иржайганча.

— Нима қиляпсан? — сўради Арслон.

— Бармоқларим илгаригидай чаққонми-йўқми, сина-япман.

— Нега?!

— Бирор жойга уч қарта ўйинига жўнатиб қолсангиз, керак бўлади-да!

— Уч қартанинг замони ўтди. Бор, шофёрга айт, машинани ҳовлига олиб кирсин. Шу ерда минаман. Сен итлар менинг кўчага чиқиб ўтиришимга ўрганиб қолдинглар!

— Хўп, — деди Саъдулла икки букилиб, сўнг югуриб кетди.

Арслон Абрамнинг уйига борганида уни ўта шод ҳолда кўриб, енгил тортгандай бўлди.

— Эшитдингми? — деди Абрам кўзлари чақнаб.

— Йўқ, — жавоб берди Арслон.

— Шунақасан-да! Эшитмайсан-да! Анави чурвақанинг аҳволига энди маймунлар йиғлайди. У энди ё ўзини осиши ва ёки сувга ташлаши керак. Шундагина бўйнига илинганлардан осонгина қутулади. Лекин, — деб Абрам Арслоннинг яқинига келди ва қўлини унинг елкасига қўйди,

— бунда сенинг хизматинг катта. Сен ҳақиқий устознинг шогирдисан. Қонинг тоза сен боланинг. Барибир, аслингга торгасан.

Арслон унинг «Устозинг зўр», деганига тушунди. Устоз бу Абрамнинг ўзи. Аммо қони масаласи уни ўйлантириб қўйди... «Демак, отам раҳматли ҳам зўр одамларнинг боласи бўлган экан-да», деган хаёлга борди.

— Фирдавснинг қаҳвахонаси ерпарчин бўлди, — деб Абрам Арслоннинг елкасидан қўлини олди-да, бориб оромкурсисига ўтирди ва «Гаванна»ни лаблари орасига қистириб, гугурт чақди. — Эҳ, — деди сўнгра оғзидан пағапаға тутун чиқариб, — биров менга умрбоқийсан, фақат бунинг учун шу чекадиганингдан воз кеч деганида, ҳеч иккиланмасдан шу матоҳни оёқларим остида эзгилаган бўлардим... Энди сенга иккинчи янгиликни айтайми?

* * *

Тош кафтдек эди. Музаффар ака унинг отилганини кеч пайқаб қолди. Шунинг учун ҳам чап беришга бироз кечикди... У зирқираган елкасини ушлаганча бироз энгашди-да, ичкарига югурди. Официант қизлар худди бир тўп жўжадай залнинг бурчагига йиғилиб олишган эди. Юзларида кўрқув бор эди. Иккитаси аллақачон йиғлашни бошлаб юборганди.

— Ташқарига! Ташқарига! Ўзимизнинг йигитларни олиб киришлар! Сизларга биров тегинмайди! — бақирди Музаффар ака.

Қизларда унинг айтганини бажариш учун юрак борми? Ўзи шундоқ ҳам зўрға туришибди. Мабодо уришаётганларнинг бирортаси ичкарига кириб қолса борми, аниқ ўзларини ерга ташлаб юборишади. Аммо буни қарангки, қизларнинг орасида ҳам марди, унча-мунча хавф-хатарни писанд қилмайдигани топилар экан. У узун бўйли, бақувват, сочини доим ўриб орқасига ташлаб юрадиган, овози бироз йўғон, ёши ўттиздан ошган, лекин ҳали бирор марта остонасига совчи келмаган Мавлуда эди. Қизларнинг деярли ҳаммаси унинг гийбатини қилишарди. «Кўпол. Бунақалардан аёллар тугул эркаклар ҳам кўрқадди», дейишарди.

Мавлуда:

— Ҳозир, — дея енгини шимарди-да, Музаффар ака-нинг ёнидан ўтиб ташқарига чиқди ва бор овозда бақирди:

— Ҳамманг ичкарига кир!!!

Уришаётганлар бир зумга жанжалашишдан тўхташди. Барча баробарига Мавлудага қаради. Хизматчи, офицант йигитлар бир-бирини туртишди ва секин муштлашаётганлар орасидан сирғалиб чиқа бошлашди.

— Бу эркаксифат ким бўлди?! — дея бўкирди пиёнисталардан биттаси.

— Ҳов, оғилхонада туғилган бола, кимлигимни айтайми?! Иштонингни ҳўллаб қўймайсанми?!

Дарҳақиқат, пиёниста йигит отасининг кимлигини билмасди. Эсини танибдики, онаси билан бирга, отасини ёшлигида юз марталаб сўраган. Ҳамиша битта жавоб эшитган: «Отанг ҳайвон!»

— У-у-у-у-р!!! — дея кимдир чинқирди.

Шу заҳоти яна ур калтак-сур калтак бошланиб кетди. Қаҳвахона хизматчиларидан учтаси ичкарига киришга улгурмади. Талотўпда қолди. Кейин милтиқ отилгани эшитилди. Бир эмас, тўрт-беш марта. Кимларнингдир жон алфозда бақирини, ортидан «Бизникиларни отишди ҳаромилар!» дея бошқа бирининг бўкиргани милтиқ овозидан-да баланд эшитилди... Ва бунинг ортидан қаҳвахона деразаларининг ойналари бирин-кетин чил-чил сина бошлади. Музаффар ака ходимларининг барини орқа эшикдан қочирди. Аммо ўзи кетмади. Худди яқинда келиб хизматчини кутаётган мижоздай залнинг ўртасидаги стулда ўтириб, ташқарига термилди.

Орадан яна ярим соатча вақт ўтди. Шу вақт оралигида қанча одам майиб бўлди ва яна қанчаси омонатини топширди. Ана шундан кейин «чур-чур» бошланди. Ҳарбийлар билан лик тўла машиналар етиб келди. Тўполончиларни бирма-бир ушлаб, судраганча ойналари темир панжаралар билан ёпилган автобусларга тиқишди...

Музаффар ака эса йигларди. У умри бино бўлиб бунақа жанжални кўрмаганди ва ич-ичидан кимдир айнан мана шу жойда, айнан Фирдавсга зиён етказиш мақсадида ташкил қилганини сезарди. Сезгани учун ҳам йиғлаётганди.

Яна иккинчи томондан хурсанд ҳам эди. Чунки жанжалда Фирдавснинг ўзи иштирок этмади. Агар бўлганида қатнашарди. Катта эҳтимол билан зўравонларнинг бир нечтасини уриб, ер тишлатарди. Ва яна битта эҳтимол билан ўзи ҳам жароҳат оларди. Ахир кимларнингдир қурол ишлатганини эшитди-ку!.. Ҳозир у ташқарига чиқиши, ўзиникиларни топиши керак. Аммо оёқлари ишламаяпти. Бутун вужудидан қувват кетган. Ўрнидан туришга мажоли етмайди. Бу ёғи эса кўз ёши тўхтамаяпти...

Юзига ниқоб таққан ҳарбийлар автоматларини олдинга чўзганча кириб келишди.

— Аввалроқ қаерда эдинглар? — деди Музаффар ака кўз ёшини артиб.

— Кимсан?! Ким бор бу ерда?! — дея пўписа аралаш сўрашди ундан.

— Мана шу ошхонанинг бош ошпазиман. Ҳеч ким йўқ. Ҳамма ходимларимни орқа эшикдан қочириб юбордим. Фақат учтаси ташқарида эди, уларнинг ҳоли нима кечди? — деб Музаффар ака стулга суянганча амаллаб ўрнидан турди.

Кириб келганларнинг Музаффар акага раҳми келди. Ахир улар ҳам хизматдаги оддий ходимлар. Тепадагилар билан ҳеч қанақа алоқаси йўқ. Қийналганларни кўришса, жони ачийди. Ёрдамга ошиқади.

Ҳарбийларнинг биттаси автоматини тушириб югуриб келди-да, Музаффар акани суяди. Кейин:

— Яхшимисиз?! Ҳеч қаерингизга ҳеч нима тегмадими? — дея ҳол сўради.

— Елкам... Елкамга тош тегди. Учта болам билмай ташқарига чиқиб қўйганди, шуларга нима бўлганини билма-япман-да!

— Ҳозир дўхтир келади. Сиз ўтириб туринг.

— Ука, яхшиси, ташқарига чиқай, йигитларимни топай!

Ҳарбий унга монелик кўрсатмади. Эшиккача кузатиб чиқди.

Музаффар ака иккита официант йигитини инграган ҳолда топди. Бири қорнини чангаллаб ётарди. Иккинчисининг бошидан қон оқарди. Учинчиси шогирди эди. Бир ой

бурун шогирдликка олганди. Оёқ-қўли чаққон, синчков, интилувчан, доим кулиб турувчи, яқиндагина техникумни битирган йигит эди. Уни ўлик ҳолда топди. Йигитчанинг кўксини ўқ тешиб ўтгани боис чалқанча ётарди. Музаффар ака бўкириб юборди. Жони борича бақирди.

— Ота-онангга нима деб жавоб берама-а-а-н?! Норм-а-а-т!!! — дея ингради.

Кўзидан тизиллаб ёши оқди. Кейин негадир боши айланиб, ўтириб қолди.

Бир нечта «Тез ёрдам» машинаси ҳам етиб келганди. Шифокорлар аллақачон жароҳатланганларга ёрдам кўрсатишни бошлаб юборган, баъзиларини машиналарга ортишга улгуришганди ҳам. Улардан бири Музаффар аканинг ёнига югуриб келиб:

— Яхшимисиз? Сизга нима бўлди? — деб сўради.

Музаффар ака уни туман ичида кўрди. Аммо овозини эшитмади.

— Қандай? Қандай жавоб бераман? — деди.

У шунчалик секин гапирган эдики, товушини шифокор эшитмади. Бироқ Музаффар аканинг юзининг ҳаддан зиёд қизарганидан нима бўлганини тахминан билди. Бунинг устига билак томирини ушлаб кўрди-ю, ўзини ҳам ҳаяжон босди. Чунки томирдаги «товуш» тезлигини санаб улгуриб бўлмасди.

Дарров сумкачасидан юрак дорисини олиб, Музаффар аканинг тилининг тагига ташлади. Ошпазнинг кўзи юмилди ва орадан бир лаҳза ўтиб, қулоғидаги шанғиллаш йўқолди. Атрофдаги овозларни бемалол эшитди ҳамда ёнида унинг аҳволини кузатиб турган докторга қаради-да:

— Мен яхшиман, сизга раҳмат, ука. Манави, — деб бир қадам нарида жонсиз ҳолда чўзилиб ётган жасадни кўрсатди, — менинг шогирдим эди. Қаёқдаги итлар... Қаранг ётишини унинг!

— Амаки, ўзингизни босинг. Сиз айбдор эмассиз.

У кетди. Илло, ҳали инграётганлар бор эди. Уларга ёрдам кўрсатиши керак...

* * *

Фирдавс таксидан тушди-ю, хайрон бўлди. Чунки қаҳвахонасининг олдидаги йўлда «Тез ёрдам», ҳарбийлар ва

милиционерлар турибди. Яна автобуслар ҳам бор. «Нима бало бўлди? Нега булар бу ерда турибди?» дея кўнглидан ўтказди ва илдам юриб шу томонга кела бошлади. Шунда қандайдир одамларни машинага суяб миндираётганликларини, баъзиларини эса замбилга ортаётганларини кўрди. Юраги гупиллади. Илдам юришга қаноатланмай югурди.

Кўлларида автомат ушлаган иккита ҳарбий Фирдавснинг йўлини тўсди.

— У ёққа мумкин эмас? — деди улардан бири.

— Отишма бўлган, одам ўлган, — деди иккинчиси.

Бу хабарлар Фирдавсни баттар ҳаяжонлантириб юборди.

— Мен қаҳвахонанинг хўжайиниман. Ким ўлибди? Ким отишма қилибди? Нималар бўлди ўзи?! — деди у қизариб.

— Хабаримиз йўқ!

— Илтимос, мени ўтказиб юборинглар!

Ҳарбийларда инсоф бор экан, Фирдавсни қўйиб юборишди. У Музаффар акани оёқларини узатиб ўтирган ҳолда топди.

— Музаффар ака! Музаффар ака! Нима гап?! Нима бўлди?! — дея бақирди Фирдавс.

Музаффар ака худди отасини кўрган ёш боладай йиглаб юборди ва шу йиглаш асносида ўлган шогирдини, Норматнинг жасадини кўрсатди.

— Ким?! Кимнинг иши?! — қичқирди Фирдавс.

— Билмайман, билмайман, энг яхши шогирдим эди!

Фирдавс бирдан Музаффар акани қўлтигидан кўтариб ўрнидан тургазди ва суяб қаҳвахона ичкарасига киритди. Стулга ўтказди. Сув олиб келиб ичказди. Шунинг билан бирга шиша синиқларини кўриб ичи эзилди.

— Гапиринг, Музаффар ака, гапиринг! Бир бошидан гапиринг, нима бўлди? — дея сўради сўнгра мумкин қадар ўзини босиб.

— Бирдан ташқарида қий-чув бошланиб қолди. Ҳайрон бўлиб чиқдик. Бир тўда одам бир-бирини аямасдан ураётган экан. Яна қўлларига илинган нарсани бир-бирига улоқтираётган экан... Менинг елкамга тош тегди. Ичкарига зўрға кирдим-да, қизлардан бирини ташқарига чиқардим. Бешолтита ишчиларни амаллаб ичкарига олиб кирди Мавлу-да...

— Нега бир-бирини уришаётганди улар? Нима деб бақираётганди?! — сўради Фирдавс Музаффар аканинг гапини бўлиб.

— Нима деб?..

Музаффар ака кўзини юмди. Хотирасини титкилади. Эслади.

— Нима деб? — дея такрорлади, сўнг қолган гапларни айтди. — «Мусулмонлар, ёрдам беринглар!» деган овозни эшитдим. Яна шунга ўхшаш бақир-чақирларни ҳам... Лекин, очиги, жанжал нимадан чиққанини билолмадим. Фақат ичкарига кирганимдан кейин ўқ отди кимдир. Ёки кимлардир...

Ичкарига шапкалилар кириб келишди. Аввалига Фирдавсни сўроққа тутишди. У ҳеч нима билмаслигини айтганидан сўнг Музаффар акани ўртага олишди. Фирдавс ўзининг кабинетига югурди. Ичкарига кириши билан телефон жиринглади. Шоша-пиша гўшакни кўтарганди, кимдир унга бақира кетди:

— Қанақа ҳайвонсизлар?! Кеккайиб, гўдаймасдан сал у ёқ-бу ёқларингга қарасанглар ўласанларми?! «Сквер»да машиналаринг тўнтарилиб ётибди!

— Қанақа машина?!

Жавоб бўлмади. Кўнғироқ қилган одам гўшакни кўйиб кўйди.

Фирдавсининг хаёлига бирдан Соли амаки келди: «Наҳотки?! Бўлиши мумкин эмас?! Соли амаким эски ҳайдовчилардан. Ўзидан-ўзи машинани ағдаравермайди. Лекин хиёбонда фақат у бор эди... Шошма, Моҳина ҳам шу ёқда эди-ку!»

У хонасидан отилиб чиқди ва Хондамирга урилди. Хондамир бундан уч ой олдин уларнинг сафига қўшилган. Ёш йигит. Шунда ҳам Фирдавсдан икки ёшга катта. Уларнинг иккиси ҳам сал қолса, йиқилаёзди.

— Қаерда юрибсизлар?! — дея унга бақирди Фирдавс.

— Ҳалиги...

— Ҳалиги-палигини йиғиштиринг, қани қолганлар?!

— Залда, беш киши бўлиб келдик.

— Ҳаммаёқнинг иссиқ-совуғига қаранглар! Муртазо мен билан юрсин! Соли амаким «сквер»да авария қилибди. Авария бекордан-бекорга бўлмаган!

Залда боягиданда одам кўп эди. Шапкалилاردан ташқари костюм-шим кийганлар ва шунингдек, шу атрофда яшовчилар ҳам бор эди. Булар томошатаалаблар эди. Ҳамма нарсани миридан-сиригача билишни истовчилар эди. Билиб олса-да, ҳов нарироққа бориб, бошқа бировларга кўшиб-чатиб, бўрттириб гапириб беришади. Гўёки шунинг орқасидан улкан мукофот оладигандай.

Фирдавс тишини тишига босди. Елкаси оша Хондамир-га қараб:

— Музаффар акага қаранглар, — деди паст овозда.

Бунгача Хондамир пешвоз чиқаётган Муртазога Фирдавс билан кетажагини имлаб тушунтирганди.

Фирдавсни шапкалилاردан бири таниб қолди. Фақат унинг кимлигини дарров эслай олмади. Шу боис Фирдавс чиқиб кетганидан сўнг унинг ортидан тикилди. «Бу қандайдир жинойтчи. Қидирувдаги одам бўлиши керак? Мен уни қаердадир кўрганман. Кўрганман! Аниқ кўрганман. Ё расмини кўрганман?.. Балки, мана шу тўполоннинг ортида айнан у тургандир?! Қўлга олиш керак... Ҳозир унинг ортидан тушсам, ушласам, қўлига кишан солсам, обрўм ошади. Елкадаги юлдузлар катталашади. Амалга кўтаришади», дея ўйлади у. Ҳамда касса ёнида кўрганларини ён дафтарига «илдириб» қўяётган полковникнинг ёнига борди-да:

— Ўртоқ бошлиқ, ҳозиргина биттаси чиқиб кетди. Ашаддий ва қўлга тушмаслардан... Ҳозир эсладим уни. Фирдавс деган бола бор эди. Бир нечта жинойтлар қилган бўлса ҳам ҳалигача қўлга тушмаган. Эсингиздами, Чўлоқнинг калласини олган бола. Ҳозиргина...

— Нимага қараб турибсан унда, овсар?! Ортидан югур!
— деди полковник унга кўзини олайтириб.

— Лекин бир ўзим...

— Онангни кўшиб бераманми? Кўрмаяпсанми, ҳаммаёқнинг тўполони чиқиб ётганини!

Полковникнинг қаҳри капитаннинг ўпкасини босиб қўйди. Полковник бегона эмасди. У Миразизнинг садоқатли шогирдларидан эди. Фирдавсни яхши биларди. Яхши танирди. Бу ер Фирдавс ва унинг жамоасига тегишлилигидан хабари бор эди. Ҳатто бир марта овқатланиб ҳам

кетган оиласидагилар билан бирга... Фирдавс келиши билан уни кўрди, таниди. Аммо кўрмаганга, танимаганга олди ўзини. «Бу ерда ўралашмасдан, хатга тушмасдан эртароқ кетиши керак!» дея кўнглидан ўтказди ва унинг кетаётганини кўриб хурсанд ҳам бўлди...

Фирдавс машинага ўтириши билан Муртазонинг елкасига туртди-да:

— Бос! Жонни чиқариб ҳайда, «сквер»га! — дея буюрди. Ўзи эса кўзини юмиб, «Эй, Худо, яқинларимни Ўз паноҳингда асра. Мен уларнинг бирортасига бирор нима бўлса чидай олмайман... Ўзимни босолмайман! Кўп жойга ўт кўйиб юбораман!» дея хаёлидан ўтказди.

Сирғали билан хиёбон оралиғи бунчалик узоқ деб сира илгари ўйламаган эди. У ёқдан-бу ёққа дарров бориб кўйишарди илгари. Энди эса... Яна чорраҳалар ҳам ҳаддан зиёд экан. Бир ишинг орқага кетса кетаверар экан. Ҳамма светофор чироқларининг айнан қизили ёниб турарди.

— Ҳайда! Тўхтама! Газни бос! — деди тобора газаби ошаётган Фирдавс.

* * *

Тўда одамни кўриши билан Фирдавснинг юраги орқага тортиб кетди. Бақриб юбормаслик учун тишини тишига босди. Кўлини шундай мушт қилдики, кафтининг юқорисига гарчи тирноғи йўқ эса-да, бармоғи ботганди.

— Хўжайин, — деди тўпланганлардан бирор юз қадамча берига машинани тўхтатган Муртазо, — шу ердан пиёда борганимиз яхшими, дейман.

— Яхши...

Фирдавс шоша-пиша пастга тушди. Кейин югурди.

Машина унга хабар берганларидай ағдарилиб кетмабди. Бориб чинорга урилибди. Танаси қулочга сиғмайдиган чинорга. Қандай урилган бўлса, шундайлигича турибди. Ичида ҳеч ким йўқ. Ҳайдовчи томоннинг эшигида қон изи бор. Кейин синган деразада ҳам. Бошқа жойда қон йўқ эди. «Шундан маълумки, фақат Соли амакига нимадир бўлган. Бошқалар... Ахир қон чиқмаслиги ҳам мумкин-ку, ич эзилса, суяк ёпиқ синса, қон чиқмайди. Бу одам соғ-омон қолди дегани эмас», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс. Шунда у одамларнинг ўзаро гапларини эшитиб қолди.

«Бошқа машинадагилар автоматдан отганмиш. Ҳайдовчини ўлдиришибди...»

Унинг эти жимирлади. «Соли амаким. Соли амакимни ўлдиришибдими?»

Фирдавс шундай дея кўнглидан ўтказиб, овоз келган томонга қаради ва ҳеч нима сўрамасидан унинг ўзи гапириб қолди: «Ўқ ҳайдовчининг ёнидаги йигитга ҳам тегибди. Фақат кўлига. Орқа ўриндиқда иккита қиз бор экан, уларга ҳеч нима қилмабди. Лекин бечоралар шунақанги кўрқиб қолишган эканки, рангида ранг қолмабди!»

— Сиз уларни кўрдингизми? — дея сўради Фирдавс гапирётган одамдан.

— Йў-ўқ, кўрганлардан эшитдим. Улар аллақачон кетиб бўлишди. Эҳ-ҳе, бу ерда қанча одам бор эди? Қандай қилиб автоматдан ўқ отганини кўрганлар ҳам бор экан. Шулардан иккитаси чол экан. Уларни мелиса олиб кетди... Лекин, барибир, топишолмайди. Чунки машинанинг рақамини сал нарироққа бориб алмаштириб олишади ва ёки ўша «Нива»нинг умуман рақами бўлмаган. Лекин уларнинг ҳайдовчида нима қасди бор экан, шуни билолмадик, — деди ёши қирққа яқинлашиб қолган кал одам.

— Машинадагиларни қаерга олиб кетишибди? — дея сўради яна Фирдавс ўзини гўлликка солиб.

— Билмасам, кимдир биринчи шаҳар касалхонасига дегандай бўлди-ёв! — дея жавоб берди у.

— Ҳмм, — деб бошини қимирлатди Фирдавс. Кейин: — Ҳаммаёқда ошкоралик, демократия бўлаётган бир пайтда бундай ҳодисаларнинг бўлиши ақлга сиғадиган иш эмас, — дея кўшимча қилди.

«Яна қаерларга ҳужум қилдинг, ярамас?.. Энди жавобини узоққа чўзмайман, шу бугуннинг ўзидаёқ уйингни куйдираман... Худо мени кечиради. Мен ўзимни ҳимоя қиляпман. Фақат айнан сен милтиқ кўтариб келганлигингни билишим қолди. Агар... Тўхта, Арслон бирдан шунча жойга бараварига ҳужум қила оладими? Йў-ў-ў-қ, унинг ақли калталиқ қилади. Бунинг орқасида бошқалар турибди. Кўринмас одамлар... Керак бўлса, кўринмасларни микроскопнинг остига оламан. Топаман!» кўнглидан ўтказди Фирдавс.

Машина шаҳар касалхонаси ёнига келиб тўхтади. Фирдавс уловдан тушишдан олдин чуқур нафас олди. Бир қур атрофга назар ташлади. Аслида, сакраб тушмоқчи, шифохонанинг ичкарасига югуриб кирмоқчи эди. Бироқ бундай қилиш фикридан дарров қайтди. Чунки ҳамма нарса бўлиши мумкин. Падарингга лаънати Арслон унинг тезда бу ёққа келишини билиб пистирма қўйиши ва у машинадан тушиши билан «қарс-курс», қилиб «ўйинчоғидан» отиб қолиши мумкин. Ҳозир ҳамма нарсани кутса бўлади. Ҳозир Арслоннинг йигитларининг айна қутурган пайти. Ҳеч нарсадан қайтишмайди улар.

Ҳеч ким йўқлигига амин бўлган Фирдавс машинадан тушиб, илдам юрганча ичкарига кирди. Биринчи учратган одами Миразиз амакиси бўлди. Шу заҳоти унинг ўпкаси тўлди. Тишини тишига босиб, амаллаб йиглаб юборишдан тийилди. Сўнг жуда маҳзун овозда:

— Ҳаммаси яхшими? — дея сўради.

— Солидан айрилибмиз! Қолганларнинг ҳаммаси омон. Қизларга ҳеч нима қилмаган, анави Шерзод қўлидан яраланибди. Ўқ «ялаб» ўтибди. Дўхтирлар «Ҳеч нима қилмайди. Яраси оғир эмас», дейишди...

— Амаки, қаҳвахонада ҳам битта йигитимиз ўлдирилган, ҳаммаёқ алғов-далғов. Йигитларни жўнатаман. Сизларни уйингизга обориб қўйишади. Дадамни ҳам шу ёққа чақириб олинг. Мен яна бир жойга боришим керак...

— Шошилма, яхшилаб ўйлаб, режа тузиш керак, бирдан...

— Ҳаммаси ўйланган, Арслон бугуннинг ўзидаёқ жавобини олади.

— Арслонлигини билмаймиз-ку! Кейин жуда ақлли одам аралашган ишга. Арслоннинг аҳмоқ калласига бундай режа келмайди.

— Биламан, амаки, лекин мен ўша ақллини ҳам топаман. Ким бўлишидан қатъи назар Арслоннинг қўли билан қилинган бу ишлар... Энди мен кетдим. Эҳтиёт бўлинглар, — деди Фирдавс ва энди ортига бурилган эди ҳамки:

— Ака! — дея чақирди Моҳина.

У овоз келган томонга қаради. Йўлакнинг нариги бошида Моҳина турарди. Ёнида Мавзуна. Уларнинг бўйи тенг.

Гўзаллиги ҳам. Буни қарангки, изтироби ҳам бир-бирига ўхшайди.

Фирдавс синглизининг ёнига борди. Моҳина акасининг бўйнига осилди. Йиғлади. Фирдавс синглизининг елкаси оша Шерзодни кўрди. Унинг битта қўли боғланган ва бўйнига осиб қўйилган эди.

— Ҳаммаси яхши бўлади. Буниси охиргиси, энди ҳеч ким сизларни хафа қилмайди...

Фирдавс шундай деркан, ўпкаси тўлаверди. Йўқ, бўлғуси куёвининг жароҳатлангани учун эмас, у сабаб синглиз, Мавзуна қийналаётган эди. Ҳолбуки, шунга ўхшаган гапни Мавзунага айтганди. Мавзуна унинг шу гапини эслади. Бироқ Фирдавсни ваъдабозликда айбламади. Чунки унинг ўрнини меҳр эгаллаб олганди. Айни лаҳзада Мавзуна ўзини Фирдавсга Моҳинадан яқинроқ ҳис этарди. Моҳина сингил, шунинг учун ҳам акасининг бўйнига осилгани уят саналмайди. Бироқ у...

— Дўхтир сизларни текширдими? — дея сўради Фирдавс Моҳинани қучоғидан бўшатиб.

— Ҳа, психолог кўригидан ўтдик, — жавоб берди Мавзуна Моҳинанингни ўрнига.

— Яхши, энди кетинглар. Амаким билан бирга кетсанглар, мен хотиржам бўламан. Пастда машина кутиб турибди, — деди Фирдавс ва шу заҳоти ортига бурилиб кетди.

У иккинчи қаватдан пастга югуриб тушди. Сўнг ташқаридаги эшик ёнига борди. Ҳовлини бир сидра кўздан кечирди. Хавфсиз эканини билгач, чиқди. Аммо шунда ҳам Муртазонинг ёнигача югурди. Муртазо «Энди кетсак керак», деган ўйда моторни ўт олдириди. Аммо Фирдавс машинага чиқмади. Унинг ёнидан ўтиб, йўл ёқасига борди.

Чап тарафда ўша машина турарди. Таксисифат «Волга». Унда икки киши ўтирибди. Иккаласи ҳам сариқдан келган. Соқол қўйган. Бирови сақич чайнаяпти. Иккинчиси соқолини силаб маишатни ўйлаяпти. Ҳозир Фирдавсни бир ёқли қилишади. Ана ундан кейин маишат... Булар ҳаммаёққа мос тушишади. Қизғиш соқолини кўриб ҳурматингиз ошади. Ҳойнаҳой, намозхонлардан бўлса керак, деб ўйлайсиз. Яхшилаб суриштирсангиз, намознинг яқини-

га ҳам келишмайди. Айшни бўлса, энг юқори нуқтагача чиқазишади... Яна аёл зотини ўлгудай яхши кўришади. Шунингдек, ўта шафқатсиз. Киприк қоққунча бир одамни йўқ қилишлари мумкин ва бунда бир туклари ҳам қилт этмайди... Аммо ўзларида ҳўкизнинг кучини жамлаган эсада, ўта гўл одамлар. Абрамга ўхшаганлар буларни эшакдай ишлатишади. Керак бўлса, Абрамларнинг оёқларини икки букилиб ювиб қўйишдан ташқари, жойи келса ўпишади ҳам...

Фирдавс уларни кўриши билан бирдан ортига қайтди. Муртазога «Абдували амаким билан эски шаҳардаги уйга борасизлар», деб тайинлади ва ўзи деворнинг ички томонига юрди. Тез юрди, шошиб юрди ва адоққа ўтди-да, деворнинг устидан ошиб тушди. Деворнинг баландлиги бирор икки метрдан ошиқроқ эди. Шу боисдан осонлик билан устига чиқди-да, нариги тарафга сақраб тушди. Сўнг ўзини пойлаб ўтирганларнинг олд томонида пайдо бўлди... Кўйлагини, майкасини ечиб ерга ташлади. Кейин шимини ҳам ечишга мажбур бўлди. Ахир спортчилар шимда югуришмайди-да...

Пойлоқчилар Фирдавсни кўришди. Бироқ эътибор беришмади. Чунки кутилаётган одам орқадан чиқиши керак. Дарвозадан. Машинада ва ёки пиёда. Ҳар икки ҳолда ҳам улар Фирдавсни жуда яхши таниб олишади. Ва машинадан тушишади-да, худди шеригини отиб ташлагандай отишади. Кейин жўнаб кетишади.

— Давид, — деди сақич чайнаётган соқолтой, — охириги марта қачон югургансан?

— Эсимда йўқ... Йўқ, эсладим, ўтган йили Москвада хитлардан қочгандим. Во-о-о!!! Нақ тўрт километр югурдим. Қочиб кетганман ўшанда, — деди ҳайдовчи деразадан «чирт» этказиб ташқарига тупуриб.

Фирдавс машина ёнига етганда бирдан тўхтаб:

— Сигарета беринглар, — деди.

Сақич чайнаётган соқолтой чайнашдан тўхтаб иржайди:

— Сен спортчи...

У гапини охиригача етказолмади. Фирдавс машинанинг

очиқ ойнасидан унинг жағига чунонам мушт туширдик, соқолтойнинг боши шериги томонга қийшайиб қолди.

Ҳайдовчи бирдан қотиб қолди. Тўппончани олай, деса улгурмайди. Чунки қурол машинанинг бардачоғида, ўтирган жойидан душманига қаршилиқ қилолмайди.

— Туш! Эркак бўлсанг туш пастга! — деди унга Фирдавс газаб билан.

Шу маҳал қуролини кучоқлаб боши қийшайганча ўтирган соқолтой кўзини очди. Фирдавс унинг сочидан гижимлади ва пешонасини бардачокнинг тепасига қарсиллатиб урди. Шу билан биринчи душман анча муддатга «уйқу»га кетди. Иккинчиси эса бундан газабланди ва шоша-пиша машинадан тушиб, югурганча унинг олдидан айланиб ўтди.

Уларни огоҳлантиришганди. «Фирдавс билан муштлашишни хаёлларингга ҳам келтирманглар. Фақат отинглар, яқинига йўламанглар!» дейишганди. Аммо буни соқолли барзанги унутган эди... Аввал томоғига, сўнгра қорни ва чотига теккан муштдан нафаси ичига тушиб кетди. Агар Фирдавс орқасига, умуртқа поғонасига тирсаги билан урмаганида эди, эҳтимол, бўғилиб ўларди...

Фирдавс уларнинг иккисининг ҳам қўлини орқасига ўзларининг камарлари билан чандиб боғлади. Ҳамда машинанинг орқа ўриндиғига остинма-устун ётқизди. Сўнгра машина рулига ўтирди-да, бироз наригача ҳайдаб борди. Боягина ечиб ташлаган кийимларини кийди.

Воқеага гувоҳ бўлганлар ўн бешдан ортиқ эди. Худди сеҳрлангандай муштлашувни томоша қилишди. Бироқ биров бориб «Ҳой, нима қилипсиизлар? Қўйинглар жанжални!» демади. Умуман шундай дейишга улгуришмади ҳам. Чунки олишув тез тугаб қўйди-да. Фирдавс машинани ҳайдаб кетганидан кейин эса бир-бирига яланғоч йигитни мақтай бошлашди: «Бало экан. Чаққон экан. Ҳўкиздай одамни уч уришда жойига солди». Лекин улар ҳеч қаерга қўнғироқ қилишмади. Ораларида бир-иккитаси милицияга хабар бермоқчи эди. Бироқ машинанинг давлат рақами йўқлини кўришиб, ҳафсалалари пир бўлди.

Фирдавс ўзи асир олганларни эски шаҳардаги эски уйга олиб борди. Абдували йигирма кунча аввал шу уйни кўрсатганди. «Ҳар эҳтимолга қарши сотиб олдим. Бирор кори-

мизга яраб қолар», деган ва калитлардан биттасини берганди.

Ҳар икки асирни ҳам ертўлага туширди. Сўнг ертўланинг шифтидаги ёғочга қўлларидан осди ва ҳар бирининг юзига бир челақдан сув сепди. Шундан кейингина улар ўзига келди.

— Менинг исмим Фирдавс. Сенлар ўлдирмоқчи бўлган одамман. Лекин қарангларки, ҳали тирикман. Чунки сенлар оддий ишни ҳам эпллмадинглар. Энди навбат меники. Хоҳласам, икковингни ҳам борса келмасга жўнатаман, хоҳласам, тирик қолдираман!

— Биз қаердамиз? — сўради гафлатда қолган соқолтой ён-атрофига қараб қўйиб.

— Умрларингда келмаган жойдасанлар. Сенлар ўлдирмоқчи бўлган одамнинг уйининг ертўласида, — жавоб берди Фирдавс хотиржамлик билан.

— Сени бу қилмишинг учун нима қилишларини биласанми? — деди Фирдавс билан муштлашмоқчи бўлган барзанги.

— Фарқи йўқ. Барибир, сенлар кўрмайсанлар. Чунки у пайтда тупроқнинг остида ётган бўласизлар. Тўғрироғи, сенларнинг суякларинг ётади. Гўшларингни эса итларга бераман. Улар маза қилишади.

— Нима истайсан биздан?

— Кимсизлар? Ким жўнатди? Нега Солини ўлдирдинглар? Мана шу учтагина саволга жавоб берсанглар, яшайсанлар. Кўриниб турибди четдан келгансанлар. Менимча, Кавказдан бўлса керак?! Яна рус тилида гаплашяпсанлар. Унда ими-жимиди машинада юртларингга жўнатиб юбораман. Сабаби, самолётда ҳам, поездда ҳам кетолмайсанлар. Чунки вазифани бажармаганликларинг учун ўлдириб юборишади.

— Биз сенинг кўзингга эчкига ўхшаб кўринаётган бўлсак, кўзингни яхшилаб даволатиб ол!

— Эчки дедингми? Керак бўлса, эчки бўласан, керак бўлса, эшак бўласан. Ана итлик қилиб юрибсанлар-ку! Бировнинг юртига келиб одамларни ўлдиришларингга бало борми?.. Ўз ихтиёрим билан қилдим, сени олдиндан танирдим. Сен мендан қарздор эдинг, шу қарзимни ундир-

гани келдим, дегин-чи! Деёлмайсан. Сабаби, мени тушингда ҳам кўрмагансан! Сен Арслон маразнинг ялогини ялагани келган итсан!

— Биз ҳеч қанақа Арслонни танимаймиз, — деди ҳайрон бўлган соқолтой.

Айнан у биринчи бўлиб Фирдавснинг мушти «таъми»ни тотган эди.

— Исминг нима? — деди Фирдавс унга яқинлашиб.

— Коба.

— Сеники-чи? — сўради Фирдавс унинг шеригидан.

— Давид.

— Мана, танишиб ҳам олдик. Хўш, энди менинг саволларимга жавоб беринглар-чи...

— Ундан кўра икковимизнинг ҳам пешонамиздан отиб ташла, — деди Коба башарасини бужмайтириб.

— Отиб ташлашдан осони йўқ. Майли, бироз осилиб туринглар-чи, кейин гаплашамиз. Очиғини айтсам, мен ҳеч нарсага шошилмаяпман. Боя шошаётгандим, энди шошмаяпман. Чунки қоронғи тушгунича анча вақтим бор. Ҳали одамларимга кўчада юрадиган оч итлардан бирор бештасини тутиб келишини буюришим керак. Улар тутиб келгунигача, эҳ-ҳе, қанча вақт кетади. Айтиб қўяй, мен сенларни уриб қийнамайман. Шунчаки итларнинг олдига ташлайман. Ундан у ёғи уларнинг ихтиёри. Хоҳлашса, бирдан бўғиб ўлдиришсин, хоҳлашса, аввал у ёқ-бу ёқларингдан тишлаб, азоб беришсин... Бундай олиб қараганда, итдан фарқларинг йўқ. Бирсанлар. Улар ҳам олди-орқасига қарамай, суриштирамай-нетмай ўлжасига ташланади, сенлар ҳам.

Фирдавс ҳовлига чиқиб жўмракни очди-да, муздай сувда юзини ювди ва устунга суянганча энди ўтирган эди ҳамки, ташқарида машина тўхтагани эшитилди. Орадан ҳеч қанча ўтмай дарвозанинг кичик табақаси очилиб, аввал Абдували ҳовлиққанча кириб келди. Унинг ортида эса яна тўртта йигит бор эди. Улардан бири Мургазо.

— Нега бу ердасан? Қани улар?! — сўради Абдували Фирдавснинг ёнига келиши билан.

— Ертўлада.

— Сайрашдимми?

— Йўқ, имкон бердим. Бироз ўйлашсин, — деб Фирдавс Муртазога қаради.

— Хўжайин, ҳаммаси жойида. Мен уларни олиб бориб қўйдим. Йигитлардан қўриқчиликка чақирдик, — дея шу заҳоти жавоб берди Муртазо.

— Яхши. Энди Абдували амаки, ўзингиз сўроқ қиласизми ё менга қўйиб берасизми? Менинг кўнглим юмшоқ. Аммо Соли амаким кўзимнинг олдида турибди. Унинг ўчини олишим керак!

— Аввал ўзинг бир синаб кўр, яхши гапга тушунишса, хўп-хўп, йўқса мен қандай қилишни жуда яхши биламан.

Улар биргалашиб ертўлага тушишди. Шифтга осилганлар Фирдавснинг бунча кўп одам билан қайтишини кутишмаганди. Шунинг учун довдирашди ва бир-бирига қараб олишди.

— Шошма, — деди Абдували бирдан Фирдавсга, — ўзим омбур ёрдамида булбулигўё қиламан буларни.

У ўзини тутиб туролмади. Кобанинг қорнига бор кучи билан мушт туширди. Коба инграб юборди.

— Сени ким ёллади, итнинг боласи?! — деди Абдували газабдан титраб.

Барзангилар илгари бунақанги пўписалардан кўпини эшитишган. Битта муштнинг, дағдаганинг кучи бир тукларини ҳам қимирлата олмайди.

Фирдавс Абдувалининг елкасига қўлини қўйди.

— Амаки, мен ташқарида бўламан. Гапиртиришни сизга қолдирдим.

Орадан нақ ярим соат ўтди. Ертўладан Муртазо чиқиб келди.

— Биттаси кетди. Иккинчисига жон ширин экан. Сотди, — деди муштидаги қип-қизил юқини артиб.

— Ким экан? — дея сўради бирдан Фирдавс.

— Абрам деган яҳудий. Ҳозир Арслон ҳам унинг қўлида экан. Унга хизмат қилаётганмиш.

— Абрам?! Ўша одам мени роса авраганди. Эпложмагандан кейин... Демак, Арслоннинг синглимга хуфёна уйланиши, қаҳвахона ёнидаги тўполон, Соли амакимни ўлдириш, Шерзоднинг отасига дўқ-пўписа — ҳамма-ҳаммасининг ортида Абрам турган экан-да... Қайси бири айтди?

— Коба дегани. У Давиднинг ўлганига ишонч ҳосил қилганидан сўнг гуллай бошлади. Абрамининг ҳозир қаерда яшаётгани, уни кимлар қўриқлаётгани ҳақида ҳам айтди.

— Сотқин, барибир, сотқин. У ҳам ўлиши керак. Лекин мен унга ваъда берганман. Гарчи, Соли амакимнинг қотилларидан биттаси бўлса ҳам. Уни аниқ бошқа жойда ўлим кутиб турибди. Бўлди, унга тегишмасин, — деди Фирдавс.

Муртазо югуриб ертўлага тушди. Бироздан кейин у Абдували билан бирга қайтиб келди. Абдували тинимсиз тутун ютарди. Уни кўриб Фирдавс ҳам «Зора асабларим бироз тинчланса», деган ўйда ундан олиб ютиб кўрди. Аммо шу заҳоти йўталиб, икки букчайиб қолди. Кўзидан ёш чиқди.

— Амаки, қанақа қилиб шу расво нарсани чекасизлар? — дея Фирдавс кўз ёшини артди.

— Эй-й, бир пайтлар ўрганганман-да! Энди ташлолмай қийналиб юрибман.

— Нима қиламиз?

— Бунисини ҳам тинчитиб, зовурга ташлаб юбориш керак. Оёқларига яхшилаб оғир темирлардан боғласак, сувнинг юзасига чиқмайди. Балиқларга ем бўлади, — деб жавоб берди Абдували пинагини ҳам бузмасдан.

— Йўқ. Ваъда берганман! Қўйиб юборамиз иккинчисини. Наригисини қандай йўқотиш ўзингизга ҳавола. Мен шу ерда бўламан, ҳозирча Абдулатиф амаким, Ёдгор амакимни олиб келинг. Жавобни бугундан кечга қолдирадиган бўлсак, кейин кучимиз етмай қолади. Абрам баттар қутуриб кетади!

— Ҳозироқ киришамиз. Манавиларни? ..

— Тириги қолсин. Муртазо иккимиз ювинтирамиз. Едириб-ичирамиз. Кейин балки, ўзим қўйиб юборарман, — деб Фирдавс қўлларини орқага қилганча бошини эгиб ҳовлининг адоғига кетди.

У ерда яна иккита томча бор. Биринчисида пишир-қуйдир қилинади, иккинчиси емакхона...

Машина ичкарига кирди. Давид юкхонага ортилди... Ҳовлида Фирдавс Муртазо билан қолди.

— Хўжайин, — деди Муртазо, — бирор нима пиширайми?

— Йўқ. Томоқдан ҳозир ҳеч нима ўтмайди. Лекин чой ичсак бўлади. Мен ўзим дамлайвераман. Сен анавининг қўлларини ечиб бу ёққа олиб чиқ, — дея Фирдавс қўлини пешонасига тиради.

У чигалликлар исканжасида эди. Муаммоларнинг на боши ва на охири кўринарди. Ҳаммаёқ шунчалик аралаш-қуралаш бўлиб кетганки, ишни нимадан бошлашни билмайсан. Фирдавс кўрпачага ёнбошлади ва кўзини энди юмган эди ҳамки, ташқарида товуш эшитилди. Бошини хиёл кўтариб деразадан қаради. Муртазо Кобани ертўладан олиб чиқибди. Бечора жангари икки букилиб қолган, зўрга қадам ташларди. Ҳали ҳам бир томонидан Муртазо суяб олганди. Йўқса, йиқилиши аниқ...

Фирдавс қуш уйқусини ухлади. Агар Муртазо киришга рухсат сўрамаганида, одам уйқусига ўтиб кетарди.

— Кирсинми, гаплашасизми? — деди Муртазо.

— Ҳа, икки оғиз гапини олайлик-чи, — деб Фирдавс қаддини ростлаб ўтирди.

Кобанинг башарасига қараб бўлмасди. Шунчалик шишгандики, ҳатто кўзи кўринмайди.

— Ўтир, шоввоз, — деди унга Фирдавс.

Коба бошини кўтариб унга бир қараб қўйди-да, кўрпачанинг бир четига амаллаб ўтирди.

— Нима истайсан? — сўради ундан Фирдавс.

— Чекиш...

— Ундан кейин-чи?

— Ичадиган...

Фирдавс Муртазога нигоҳи билан Коба сўраган нарсаларни келтиришни буюрди.

Муртазо қўлини кўксига қўйди-да, «хўп», дея тезда ташқарига чиқиб кетди.

— Ҳозир, — деди Фирдавс Кобага тикилиб, — сени кўрган маймунлар ҳам йиғлаб юборишади. Шу нарсалар сенга керакмиди?

— Ҳе, — деди Коба ва шу заҳоти инграб юборди-да, қўлини белига қўйиб, — ҳеч нима ўзидан-ўзи бўлмайди, — дея афтини бужмайтирганча гапини тугатди.

— Илгари қамалганмисан?

Коба гапиришга мажолли йўқлигидан бошини қимирлатди.

— Неча марта?

У учта бармоғини кўрсатди.

— Тушунарли. Абрам билан қачон танишдинг?

— Имм, — деб Коба бошини ушлади.

Фирдавс эса деразадан ташқарига қаради. Муртазо қўлида Коба сўраган нарсалар билан тез-тез юриб келарди. Шу боис Фирдавс Кобани бошқа сўроққа тутмай, кутиб турди.

Муртазо келди. Шишани очиб, Кобага бир пиёлани тўлдириб узатди. Коба гўё чўлда қолиб кетгандай шошапиша охиригача сипқорди. Бир томчи ҳам қолдирмади. Сўнг «Яна бир пиёла бер», деб тутатқи томон қўлини узатди.

Икки пиёладан кейин Кобанинг бош оғриғи кетди. У қаддини бироз ростлади.

— Сен менинг саволимга жавоб бермадинг, — деди Фирдавс энди унга нафрат билан тикиларкан.

— Мен уни илгари умуман танимасдим. Бу ёқларга бир ҳафта олдин келдим. Шу пайтгача Москвада тинчгина ишлаб юардим. Топишим ҳам ёмон эмасди. Қозон вокзалининг атрофи менга тегишли. Сен бориб, бирор жойга гугурт ташлаб кет. Мен уни топаман. Ҳатто қандай қилиб гугуртни ташлаганингни ҳам айтиб бераман. Абрамнинг Сергей деган ўртоғи бор. У ўрис эмас, яҳудий. Банк бошқарувчиси. Ўша мени бу ёққа жўнатди. «Зўр пул ишлаб келасан», деди... Сенинг бошинг учун Абрам нақ эллик минг ваъда қилди. Ўзинг биласан, эллик минг кўчада ётмайди...

Фирдавснинг кулгиси қистади. У беихтиёр бошини қашлади ҳамда Муртазога қараб қўйди-да:

— Бунча арзон? Мен ўзимни камида бирор уч юз ё тўрт юз мингга кетсам керак, деб ўйлаб юардим, — деди.

— Тўғри, — дея Фирдавснинг гапини тасдиқлади Коба тутунни чуқур-чуқур ичига тортаркан, — сенинг қилган ишларингни кўриб, мен ҳам жуда арзонга келибмиз, дедим.

— Энди ўз нархингни ҳам биларсан, — дея мийиғида кулди Фирдавс.

— Биламан! Мутлақо текин. Менинг ўлимим ўзимдан бошқа итга ҳам керак эмас.

— Нима, ўзингни-ўзинг сотиб ололмайсанми?

— Бемалол...

Коба яйради. Ахир у Фирдавсдан бунақанги гапни умуман кутмаганди. Агар ўртада савдо бўлса, ундан кейин йўқотилган пулни топиш осон. Фақатгина Абрамининг қўлига тушмаса бўлгани. У ёғини амаллайди. Ёки туғилган жойи — Батумига кетади. Шу ёқда ҳам иш қилса бўлади. У ёқнинг ўғрибошилари аллақачон йўқолган. Фақат майда-чуйдалар қолган. Майдаларнинг бошини бириктириш осон.

— Қанча сўрайсан? — деди Коба бир муддат тўхтаб олганидан сўнг.

— Кўп. Айтайлик, юз минг. Шунча пулни бера оласанми?

— Таниш-билишлар йиғишади. Хотинимга айтаман, уйимдаги бор пулларни жўнатади. Яна битта квартирам бор, уни сотаман. Топаман. Аммо битта шартим бор...

— Гапир?!

— Менинг тириклигимни Абрам умуман билмаслиги керак. Ҳатто қамаб қўйсанг, яхшироқ. Хотиржам бўламан. Чунки у сенинг томорқанга оралашга қўрқади.

— Оралабди-ку. Иккита одамимдан айрилдим.

— Энди қўрқади. Худди Гитлердай бир гап. Битта ҳамлада ниятига етишишни хоҳлайди. Ана шу ҳамласи ўхшамадими, дарров ортга чекинади. Шундай қиладики, умуман кўринмай қолади. Тополмайсан. Лекин у яшашда давом этади.

— Кўрамиз...

Коба шоша-пиша пиёлани тўлдириб, биттада ютиб юборди-да, бармоқлари орасидагини кулдонга эзди. Унинг ўрнига бошқасини тутатди. Тез-тез тутунни ичига ютиб:

— Менга ҳатто қўриқчи қўймасанг ҳам бўлади. Чунки мен, биринчидан, бу ерларни яхши билмайман. Иккинчидан, башарамни кўрган одамнинг кўнгли бузилади. Кейин Абрам ва ёки Арслоннинг одамлари кўзига тушиб қолишим мумкин. Шундай экан, қочиб кетиш хаёлимнинг бир чеккасига ҳам келмайди, — деди.

— Битта тутуруқсиз, ўғри, тайинсиз каззобни қўриқ-

лаб ўтирадиган одамим йўқ менинг. Сенга телефон олиб келишади, қўнғироқ қиласан. Хотининг билан гаплашасан. У пулни жўнатади. Биз пулни оламиз, ана ундан кейин орқанга яхшилаб битта тепаман, шу билан орамиз очик, келишдикми? Ҳа, айтганча, унақа катта пулни почта орқали юбориб бўлмаслигини ўзинг ҳам яхши биласан. Сенга эртага тонгача муҳлат, — деди Фирдавс ва дераза томонга ўгирилди-да, кичкина табақчасини очиб, ҳовлида юрган Муртазони чақирди. Унга Кобани ертўлага қамаб қўйишни буюрди. Шунингдек, ичимлик ҳам беришини айтди. «Шу билан андармон бўлиб турсин. Кейин йигитлар келишганида бирор жойга олиб бориб Москвага қўнғироқ қилдириб келасизлар», деди.

Муртазо Кобани олиб кетганидан сўнг Фирдавс бир сапчиб тушди. «Аҳмоқ, нима қилияпсан?! Нималар дединг?! Сен ўгри, муттаҳамдан пул ундирмоқчимисан?! Анави кўчанинг безориларидан нима фарқинг қолди?! Айт! Нима фарқинг қолди?! Зўравонлик билан ҳаром пулларни ўзлаштириб олмоқчи бўляпсанми?! Сен ҳам шу ишлардан кейин одаммисан?! Ўзингча адолат ўрнатмоқчи эдинг! Кўчанинг адолатини! Биров-бировнинг бекордан-бекорга бурнини қонатмайди. Биров-бировга зуғум ўтказмайди. Биров-бировнинг чўнтагига тушмайди, деганмидинг?! Энди чи, ўзинг нима қилияпсан?!» дея хаёлидан ўтказди ҳамда сочларини гижимлади. «Оҳ» тортиб, қўрпачага ётиб олди-да, юзини ёстиққа босди. Кейин: «Эй, Худо, нима қилай? Нима қилсам, адашмайман? Боши берк кўчага кириб қолдим... Ҳаром пуллар! Ҳаром пуллар! Йўқ, Кобани қўйиб юбораман. Тўрт томони қибла. Хоҳлаган жойига кетаверсин. Унинг менга пули ҳам, ўзи ҳам керак эмас», дея якуний қарорга келди...

Аммо Абдували келганидан кейин бу қароридан қайтишга мажбур бўлди.

— Ўша сен айтаётган ҳаром пуллар бир пайтлар кимларнинг чўнтақларида бўлган? Оддий одамлар. Оддий одамлар уларни маош қилиб олишган. Ҳалол, пешона териси эвазига ишлаб топишган. Кейин Коба улардан ўша ҳалол ишлаб топган пулларини тортиб олган. Энди тақдирни

қараки, Кобадан яна ҳалол одам тортиб оляпти. Бунинг ҳечам ёмон жойи йўқ, — деди Абдували.

— Унда бир тийинини ҳам ўзимизга ишлатмаймиз. Болалар уйига...

— Тўғри ўйлабсан, лекин ўша болалар уйи директорларнинг нафси аждаҳоникидан ҳам каттариб кетганини ҳисобга ол.

— Унда нима қил дейсиз?

— Кийим-бош тиктирамиз. Бориб ўша етимхонадагиларнинг ўлчамларини олиб келамиз. Кейин «Малика»га буюртма берамиз. Улар тикиб беришади. Ўзимиз бориб етимларга кийдирамиз. Шунда қорнини қаппайтирадиган директорлар бармоқларини тишлаб қолади. Пул жудаям кўп. Битта-иккита етимхонадан ортади.

— Қариялар уйи бор, масжидлар бор... У ёғини ўзингиз тўғирлайверасиз. Энди бугуннинг иш...

— Абрамнинг уйини кўриб келдим. Ҳақиқатан ҳам, одамлари кўп экан. Суриштирдим. Одамларининг ҳаммаси тиш-тирноғигача қуролланган. Териб ташлашади. Шунинг учун қандайдир бошқа бир йўл билан бориш керак, — деди Абдували.

— Ҳеч ким бормаиди. Мен яна ўзимизникилардан кимнингдир азобланишини ёки кимнингдир таъзиясида қатнашишни истамайман, — деб йиғилганларга бирма-бир қараб чиқди Фирдавс.

— Бир ўзинг бормоқчимисан? — деди Ёдгор.

— Ҳа!

— Бекор айтибсан! Битта билак билан ҳамма нарсага эришолмайсан! Каллани ишлатишимиз керак!

— Нима таклиф берасиз? — дея сўради Фирдавс Ёдгордан.

— Билмадим. Ҳозирча калламга ҳеч нима келмаяпти.

— Каллани ишлатиш керак бўлса, ўзим ишлатаман, билакни ишлатиш керак бўлса, унда ҳам мен ишлатаман. Ҳаммангиз тўғри тушунинг, мен Соли амакимнинг ўлимида ўзимни айбляпман...

— Тўхта!.. Сенга индамасак, ҳар балони гапиряпсан. Биринчидан, бу тақдири азал. Солига ким мана шунақа йўлга кирсин, деди. Ҳеч ким! Ўзи танлади. Мен ҳам шунча жой-

ларда ишлаган бўлсам ҳам охир-оқибат ёнларингга келдим. Биров орқамдан итариб, мажбурлаб олиб келгани йўқ. Худди шундай бу ерда ўтирганларнинг бари ўз ихтиёри билан атрофингга тўпланди. Энди ким ўлади, ким қолади, Худо биледи. Шундай экан, ҳамма нарсада ўзингни айблаб, асабингни бузаверма! — деди Миразиз Фирдавсга кескин.

— Лекин...

— Менда битта режа бор, — деди бирдан Абдували.

Ҳамма бараварига унга қаради.

— Абрамнинг ишини худди шундай қилиб унинг ўзига қайтарамиз. Қаерларда нималари борлигини яхши биламиз, ўша жойларнинг қулини кўкка совурамиз. Бу пайтда Фирдавс унинг ўзини бир ёқли қилади. Ундан у ёғига Худо подшо! — дея Фирдавсга тикилди Абдували.

— Мен кўшиламан, — деб шу заҳоти унинг гапини маъқуллади Ёдгор.

— Тўғри, одамларимиз етарли. У бизни қандай саросимага солган бўлса, унинг ўзини ҳам шу аҳволда бир кўрайлик, — деди Абдулатиф.

— Агар ҳамма шундай фикрда бўлса, бугундан қолдирмайлик ишни. Кечаси — соат икки билан уч оралиги айни пайт. Ҳаммаси думалаб ухлаётган бўлади. Фафлатда қолишади.

— Маъқул, — деди бирдан Миразиз.

— Маъқулликка маъқул, лекин сиз бунда қатнашмайсиз, — дея унга юзланди Фирдавс.

— Нега? Менинг айбим борми? Оёғим чўлоқ, қўлим йўқми? Бораман...

— Сиз бизнинг энг асосий ҳимоячимизсиз. Тўғри тушунинг. Бу ердагиларнинг бирортаси сизчалик қонунни билмайди.

— Оғайни, — деб Ёдгор Миразизнинг елкасига қўлини қўйди, — тўғри айтяпти Фирдавс. Сен шу ерда қоласан. Қоғоз-қаламинг билан ҳамма нарсанинг ҳисоб-китобини ол. Биз Худо хоҳласа, ишни дўндириб, ёнингга келамиз. Бўлган воқеаларнинг барини бирма-бир айтамиз. Ҳисоб-китобини ўзинг қилиб оласан. Биз калла ишлатмаймиз, сен ишлатишга мажбурсан.

Арслон қаршисида улкан сиймо ўтиргандай, кўзлари чақнаб, юзида табассум билан унга тикилиб турарди. Айни чоғда ич-ичидан хурсанд эди. Чунки унга тақдир мана шундай неъматни ато қилиб турибди. Абрам — Арслон учун неъмат. Агар Абрамнинг саъй-ҳаракатлари бўлмаганида эди, Арслон аллақачон тупроқнинг остида ётган бўларди. Ҳар қалай, у шундай деб ўйларди-да.

— Айтинг, устоз, юрагим ҳаприқиб кетяпти, — деди Арслон.

— Фирдавснинг машинасини тўнтариб ташладик. Минг афсуски, ичида ўзи йўқ экан. Лекин битта яқин ёрдамчиси асфаласофилингга қанот қоқди. Бу сенинг «ўртоғинг» учун чиройли, бақувват битта зарба. Кейин мен унинг ўзини ҳам ўлдиришга буюрдим.

— Йўғ-э!!!

— Аммо ўзим ўйланиб қолдим. Рақибсиз қолсанг, зерикмасмикинсан?!

— Эй-й-й, зерикишга вақт қаерда? Ҳали шаҳарни қўлга олганим йўқ. Тирранчалар ҳали у ёқда-ҳали бу ёқда пайдо бўлишяпти. Ҳаммасини эзиб, мажақлаб ташлардим-у, лекин сира вақтим бўлмаяпти.

— Тушунаман. Ўзимнинг ҳам бу ерларда сарсон-саргардон юришга сира хоҳишим йўқ. Чарчадим. Бирорта тропик мамлакатга бориб, денгизда чўмилишни истайман. Ўйлаб қарасам, умуман ўзимга эътибор бермас эканман.

— Сизга ярашади. Айтганча, Шерзодникилар нима бўлди?

— Ана шунисига улгурмадик. Фирдавс бирдан қўриқчиларни қўйиб ташлабди. Улар итнинг уруғидан ҳам кўп. Аммо ҳечқиси йўқ, — деб кулди Абрам ва қадаҳга қўл узатаркан, — нега айтганимни қилмаяпсан? — дея сўради.

— Мен учун ҳар битта сўзингиз қонун, устоз!

— Икки марта айтдинг, — дея бармоқларини кўрсатди Абрам, — бироқ сен менга шогирдликка ярайсанми? Ўзинг шу ҳақда ҳеч ўйлаб кўрдингми?

— Билмадим?!

— Кел, яхшиси, мен сени ўғлим, дейман. Шошилма...

Арслон қизариб, сўзлаш учун оғиз жуфтлаганида Абрам шундай деди:

— Шошилма. Бунга иккита омил бор. Биринчиси, ҳар қандай шогирд ўғил қатори бўлади. Иккинчиси, биласан, менинг фарзандим йўқ. Бу камина пуштсиз дегани эмас, исталган аёлдан фарзанд кўришим мумкин. Аммо мен уйланмадим. Сабаби, оддий — вақтим йўқ. Тўғрироғи, олтинга тенг сонияларимнинг қадрига етадигани ҳаётимда учрамаган. Сен билан эса салом-алигимиз ҳавас қиладиган баландликка чиқди. Бемалол сени тутинган ўғлим десам, бундан фақат сен фойда кўрасан. Эшитганлар нима дейишади? Тутинган ўғли, бундан чиқди, тегиниб бўлмайди.

— Мен бу ёғини ўйламаган эканман...

— Ана шунақа-да! Энди тур, ўғлим, сени бир бағримга босай.

Абрам шундай қилиб ўзининг ўғлини тутинган ўғил қилиб олди ва ичида, «Бундан бу ёғига ҳеч қачон «тутинган» сўзини тилимга олмайман», дея онт ичди.

— Ана энди, ўғлим, — деди Абрам Арслонни бағрига босиб бўлганидан сўнг жойига ўтқазар экан, — сен ёнимдан кетганингдан сўнг тўғри бориб, Ўлмасни жаллодга топширасан. Кўриб турибман, қўлинг билан ўлдиришга юрагинг дов бермайди. Ахир озми-кўпми, қийинчиликларни бирга тортгансан. Осон эмас. Лекин бу ёқда отаннинг амри турибди. Хўш, айт-чи, сенга ота афзалми ёки «қовунчи» дўст.

— Албатта, — деди Арслон, — сиз ҳар нимадан устунсиз. Мен боя сизни кўрганимдаёқ афсуслангандим. Ҳозирнинг ўзида бу масалани ҳал қиламан.

Шу сўзларни айтган йигит ўрнидан туриб, ташқарига чиқди ва тутатди. Унинг боши ҳам эди. Ахир Ўлмасга ваъда берганди... Йўқ, ваъда эмас, кейин ўзининг жони тўғрисида қайғурди. «Қалтис ишга қўл уриб, ўзимни-ўзим азобга қўймайман», деди... Лекин, барибир, оғир бўларкан. Яна Ўлмасга ўхшаган садоқатли дўст топиладими-йўқми, Худо билади. «Эсиз, тилининг орқасидан кетиб турибди-я», дея кўнглидан ўтказди Арслон ва секин бошини кўтариб, дарвозахонада гаплашиб турган бақувват йигитлардан биттасини чақирди:

— Саша, бу ёққа кел!

Саша ҳамсухбатига кўрсаткич бармоғини кўрсатиб қўйди-да, югуриб келди.

— Фармонни эшит, — деди Арслон алланечук ҳорғин товушда...

Худди шу пайт ичкарига Владик ҳовлиқиб кирди. Ортидан дарвозанинг кичик табақасини қаттиқ итариб юборганди, темир темирга урилиб қарсиллаб кетди. Арслон билан Саша бирдан шу томонга қаради. Владик дарвозахонада тўхтамади. Югуришда давом этди. Ҳаттоки шу югуришда сал бўлмаса Арслонни туртиб, ағдариб юбораёзди.

— Падарингга лаънати, сўқирмисан, мараз?! — дея сўкинди Арслон.

Бироқ Владик унинг гапларига парво ҳам қилмай, уйга кириб кетди.

— Фарқи яҳудийлигида. Унга ҳамма нарса мумкин. Қара, Арслон сен хўжайинга қанчалик яқин бўлма, менсимасдан ўтиб кетди, — деди Саша.

— Калласини оламан!

Саша Арслоннинг гапига шунчаки кулиб қўя қолди. Арслон яна бир марта тутунни ичига чуқур тортди ва суҳбатдошининг елкасига қоқди:

— Бурнингга нима қилган?

— Ҳеч нима.

— Унда нега ғалати?

Саша бурнини ушлади ва сиқиб қўйди.

— Ана кўрдингми, мениям кулгим қистади. Энди икки қулоғинг билан яхшилаб эшитиб ол. Ҳозир борасан-да, ўлмасни...

Арслон яна гапини охирига етказолмади. Владик қандай тезликдан уйга кириб кетган бўлса, худди шундай тезликда яна қайтиб чиқиб:

— Арслон, тез ичкарига кир, хўжайин сўраяпти! — дея яна изига қайтди.

Арслон Абрамнинг ёнига боришдан олдин бошини қашлаб олди. Тутатқини қаттиқроқ тортиб, ерга ташлади. Товони билан эзди, сўнг Владикнинг ортидан эргашди.

Абрам асабий эди. Тинимсиз уйнинг нариги боши билан бу бошига бориб келарди.

— Лаббай, — деди Арслон унга тикилиб.

Абрамининг афт-ангори бирдан бир юз саксон градусга ўзгарди. Ҳалигина бужмайган, қор ёғиш эҳтимоли кутилаётган башарасида кулги пайдо бўлди.

— Буни қараки, сенга бояги хушxabарлардан бирини бекор айтган эканман. Дарров кўз тегиб қолди. Давид билан Коба қўлга тушибди. Итлар! Яна профлармиш. Тупурдим унақа профларга. Ишонасанми, иккисини ҳам Фирдавс осонгина қўлга туширибди. Қўлларида қуроллари бор эди. Фирдавс бўлса, яланғоч экан. Тушуняпсанми, яланғоч. Шу ҳолида иккисининг ҳам пачағини чиқарибди. Бунинг учун у, албатта, мақтовга лойиқ! — дея ҳайқирди Абрам.

— Ўх, ярамас! — деди Арслон.

— Мана шунинг учун ҳам унинг нархи баланд. Эсиз, шундай йигит қўлимда бўлганида борми, бутун шаҳар у ёқда турсин давлатни олардим. Лекин начора... Ё осмондан тушади ва ёки ернинг остидан юмронқозикқа ўхшаб тешиб чиқиб келади. Худди балиқдай қармоққа илинамиз. Бу ерда иккита йигит қолади. Қолганлар «Рабочий городок»даги уйга кўчамиз. Ҳеч нарса олиб кетмаймиз. Шунчаки... Айтганча, ҳамма нарса бор-ку, тўғрими, Владик? — деб серрайиб турган йигитга қаради Абрам.

— Нима, биз кўрқамизми?! — деди Арслон хафа бўлиб.

— Нега энди? Эҳтиёткорлик кўрқоқлик эмас. Минг гўдайганинг билан тоғни қўлингда кўтаролмайсан. Биз ҳарбий позициямизни ўзгартирамиз. Уруш фитнасиз бўлмайди. Буни қараки, қайси китобни варақлама, урушда ҳийла-найранг ишлатган одам гуноҳга ботмайди... Битта нарсани олинглар. Менинг сеvimли ичимлигим бу ерда қолиб кетмасин. Санаб қўйибман, агар бир донаси камайса, нақ териларингни шилиб оламан. Энди бор иккаланг ҳам... Мен бир муддат холи қолишни истайман.

Ҳамма чиқиб кетганидан сўнг Абрам бошини чангаллади. «Наҳотки муштдай бола мендан ақлли бўлса. Кимсан Абрамдан?! Йўқ, айб ўзимда. Кўзга кўриниб қўйдим. Хуфёна ишлашим даркор эди. Энди хориждагилар мендан хафа бўлишади. Ҳа, улар мени кечиришмайди. Майдалашиб кетдим. Оҳ, бу ёғи чарчадим ҳам. Хў-ў-ш, шошма, тақсир масаласи ҳали ҳамон ҳал бўлмади. Демак, биринчи

зарбани мен бераман», дея хаёлидан ўтказган Абрамнинг юзи ёришди. У шоша-пиша телефоннинг ёнига бораётган маҳали қўнғироқ жиринглаб қолди. Гўшакни кўтариб қулогига тутди-да:

— Алло, — деди.

— Салом. Буни қара, қанчалик яширинма сени, барибир, топиб оламан.

Таниш овозни эшитиши билан Абрам яйраб:

— Барак! Сени эсладим десам, барибир, ишонмайсан! — дея ҳайқирди.

— Албатта. Мен умуман ҳеч нимага ишонмайман. Айниқса, сенга. Лекин ишонсанг, қулогимда умуман кир йўқ. Қуни кеча тозалатиб келдим... Ишонасанми, нақд уч сўм тўладим. Ҳалигача ўзимга келолмаяпман. Ўзи, аслида, тушлик вақтидан бери кайфиятим яхши эмас.

— Нега, менинг қадрдоним?! — деди Абрам ўзгача меҳрибонлик билан.

— Тушлик маҳали ёнимиздаги ошхонага овқатланиш учун кирдим. Қарасам, бўш чойнак турган экан. Ичини текширдим. Албатта, ўйлаганимдай шамаси бор экан. Ичимда хурсанд бўлиб чойхоначининг ёнига бордим-да, «Мана шунга қайнаган сув солиб бер», десам «Йўқ», дейди ярамас. «Уялмайсизми? Чой бор-йўғи уч тийин туради», дейди. «Ўшанда қайнаган сув бир тийинми?» дедим. У миқ этолмай қолди. Сувни-ку, қуйиб берди бир тийинга. Ҳолбуки, текин бўлиши керак! Инсоф қолмабди одамларда! Сувни сотиб олсанг, айт, бу нима кўргулик?!

— Сенинг дардинга шерикман, оғайни...

— Тўхта, бундан ҳам баттари кейин бўлди. Қарасам, битта йигит овқатини емай чиқиб кетди. У косасига икки мартагина қошиқ солганди. Кейин афтидан нимадир эсига тушиб қолди, шекилли, ўрнидан турди-ю, қоп-қора сумкасини елкасига илиб югурганча чиқиб кетди. Хўш, унинг овқати увол бўлиши керакмиди? Йўқ! Шартта ўтирдим-да, ликобчадаги нонни олиб эндигина синдирган эдим ҳамки, официант келибди бошимга. «Нега бировнинг овқатини еяпсиз?» дейди. Жон-поним чиқиб кетди. «Нима, ўзинг кўз олайтириб турганмидинг?» десам, «Ўзи келади», дейди. «Аниқ биламан, у шошиб кетди. Қайтиб

келмайди!» дедим газабим ошиб. «Қаердан биласиз?» деб безрайиб турибди. «Биринчидан, соатига қаради, иккинчидан, сумкасини ҳам олволди», дея далилларни қалаштириб ташладим. «Бировнинг овқатини ейишга қандай кўнглингиз бўлди?» дея хизматчи терс бурилди-да, кетди. Абрам, дўстим, биродарим, булар нимани ҳам тушунисарди. Ахир увол бўлади-ку, тўғрими?!

— Барак, оғайни, айни керак пайти кўнғироқ қилдинг. Ёрдаминг керак бўлиб турганди. Салгина боши берк кўчага кириб қолгандайман...

— Оғайни, нимага қараб турибсан? Нималарга эришганингни яхши биламан-ку. Сенга ҳавасим келиб юрганди. Айтганча, Швецариядан вилла олибсан. Ёнингга табриклаш учун бормоқчийдим.

— Албатта, сени кутаман. Лекин чой даври ўтди. Сен асабинг бузилганини гапиряпсан-у, мен ёшлигимни эс-ляяпман. Хўп ажойиб замонлар эди. Соғиндим. Хотининг Алла ҳалигача хотинингми?

— Биласан-ку, у менга бир умрлик. Аммо охири пайтларда қарзларини бермай қўйди. Нақ йигирма минг бўлди қарзи. Бошқа жойда уйлари борлигидан хабар топдим. Бироқ уларни соттиришнинг сира иложисини тополмаяпман. Ахир мендан қарзларини узиши керак-ку?!

— Барак, сен билан гаплашиб енгил тортдим. Имкон топиб, суҳбат қурайлик. Биттаси бор, ҳоли-жонимга қўйма-япти. Кабобхўрликка таклиф қиляпти. Агар сен ҳам ўша маишатда қатнашсанг, бошим осмонга етарди.

— О-о-о! Сен доносан! Албатта, бораман. Айтганча, мен ҳам яқинда «ўйинчоқ»лардан анча-мунчасини йигиб қўйдим. Биргаликда овсарларга пулласак, деб тургандим...

— Эплаймиз. Фақат менинг улушим йигирма беш фоиз.

— Кўп айтяпсан!

— Нархни аниқ-тиниқ кўрсатаман.

— Ўйлаганингдан кўпроққа сотасан.

— Келишдик.

Абрам гўшакни жойига қўйди. Кафтларини бир-бирига уриб, ишқалади. Сўнг хурсанд бўлган кўйи ҳовлига чиқди-да, керишиб олди.

— Машина тайёр, — деди уни кўриши билан ёнига келган Владик.

— Ким қоляпти? — сўради ундан Абрам.

— Сергей билан Владимир.

Абрам шу заҳоти Владикнинг бошига урди. Владикнинг бошидаги думалоқ «дўппи» учиб кетди.

— Сен аблаҳ қачон одам бўласан? Неча марталаб сенга ҳақиқий кўриниб турган душман қолиб, ўзимизникиларни ва ёки ўзимизникига яқин бўлганларни хавфга қўйма, деб айтганман?.. Ҳозир улар содда. Нима десак, ишониб кетаверишади. Қанақа инсонсан ўзи?! Бор, Алишерни қўй, Тўрамурудни қўй. Ана шунда Фирдавс келади-да, уларни ўлдиради. Ўлдирилса агар! Тушундинг?!

Владик иржайди. Кейин қўлини кўксига қўйди ва тавозе билан «Хўп бўлади», деди.

Алишер билан Тўрамуруд аллақачон «қизил чизик»ни кесиб ўтиб кетишган эди. Улар учун бировнинг ҳамёнини ўғирлаш, бировни ҳақорат қилиш, одам ўлдириш оддий бир нарсага айланган эди. Эртага буларнинг жазоси жуда қаттиқ бўлиши хаёлларининг бир чеккасига ҳам келмасди. Чунки атеистлар оиласида катта бўлишганди улар...

Уларнинг қўлига қурол тутқазилиб: «Ҳар бир сўроқсиз келган одамнинг пешонасидан отиб ташлайсизлар. Агар ўзимизникиларни жўнатадиган бўлсак, телефон қиламиз. Бошқа маҳали яқинлашган одамдан кимсан, нимасан, нега келдинг, мақсадинг нима, деб сўраб ўтирмайсизлар. Кўкси тўғри келадими, бошини мўлжалга оласизларми, фарқи йўқ, «қарс-курс» қиласан, тамом-вассалом. Сўнг мурдани ичкарига киритиб ташланглар. Қўнғироқ қилинглар. Вакил жўнатамиз. Агар бизга ёқмайдиган одамни ўлдирган бўлсанглар, ҳар иккалангга биттадан яп-янги машина ва уч хонали уйдан совға қилинади... Бошқа ҳолда ҳам мукофот бор, албатта. Аммо кичикроқ. Айтайлик, бирор икки минг сўмдан», дейилди. Шу пайтгача ўғирлик учун икки мартадан қамалиб чиққанларга мукофот деган жойи мойдай ёқди. Қани энди ўша исталмаган одам эртароқ келсаю, уларнинг иккаласи баравар тепкини босишса, «титиб» ташлашса... Гарчи уларга очик айтилмаса-да, хавф туғдириши мумкин бўлган одамни улар жуда яхши билишади.

Фирдавс. Бошқа ҳеч ким эмас. Сабаби, айна мана шу йигитлар Фирдавснинг қаҳвахонаси ёнида уриш-жанжал уюштирганлардан эди.

* * *

Фаттоҳ Норқуловичнинг боши лўқиллаб оғирди. «Ҳозир сакраб тураман-да, арслондай наъра тортаман. Тўхта, арслоннинг эркаги қандай бўкирарди ўзи? Ғалати. Ўхшатомайман. Аммо нима фарқи бор, бўкирсам бўлди-да, арслонми, шерми, нима фарқи бор?» дея хаёлидан ўтказди ва бирдан бошини кўтарди-ю, бўкирмоқчи бўлганида товуши чиқмади. Чиқди, лекин «хирр» этган. Худди бўғизланган ҳўкизникига ўхшаб. Кейин сакраб туриши ҳам ўхшамади. Қўлларида жон йўқ экан.

Амаллаб каравотдан тушди ва қадди букилганча ҳаммом томонга кетди. Ўзидан-ўзи гижинди. Чунки оғзи биррам аччиқ эдики, афти бужмайди. Яна ҳали ўзи билмайди. Сабаби, ўша аччиқ таъм бекордан-бекорга эмасди. Ошқозони бижғиб ётганди. Ҳар нарсани аралаштириб ичавеганидан кейин ошқозон бечора нима қилсин?! Қайси бирини ҳазм қилсин?! Энди битта суюқликка кўникдим деганида ортидан умуман бошқаси қуйилиб турибди. Яна компот билан қаҳва ҳам кетма-кет келди. Илож қанча, унинг ҳам меҳнат қилиши чегараланган. Ҳар нимани саранжом қилишга улгуролмаганидан кейин ортгани димиққанидан бижғийди-да.

Фаттоҳ Норқулович қўлини томоғига тикди. Ўқчиди ва ичидагининг борини чиқариб ташлади. Сўнг тишини ювди. Чўмилди. Ана ундан сўнг ҳолсизланганча ҳаммомдан чиқди ва кўзи хотинига тушди. Роза жавраниб, деразаларни очаётганди.

— Хўжайин, ичингизда ит-пит ўлиб қолмаганмиди? — деди аёл Фаттоҳ Норқуловични кўрганидан кейин, — умуман ётоққа кириб бўлмай қолибди!

Фаттоҳ Норқулович қўлини силтади ва шиппагини судраганча ётоғига юзтубан ётиб минғирлади:

— Аччиқ қаҳва дамланглар. Бошим ёрилиб кетай деяпти, дори-пори ҳам олиб кел. Имм, падаринга минг марта лаънат бўлсин. Чет элда ҳамма нарса тоза бўлади дейди. Шуми тозаси?! Эссиз, илгари энг яхши «бўйни узун»лар-

дан хушомадга яшиклаб олиб келишарди. Эссиз, у даврлар ўтиб кетди-я!

— Айвонга чиқинг, муздай шамол эсяпти. Енгил торгасиз, — деди эрига ачиниб қараган Роза.

Фаттоҳ Норқуловичнинг ўзига келиб олишига нақ икки соатча вақт кетди. Аммо, барибир, тушгача карахт бўлиб юрди. Қаҳва ичди. Шунинг билан бирга узлуксиз чекди. Ҳатто бир муддат мизғиб ҳам олди. Унинг кайфияти кўтарилди. Бунга денгиз томондан келаётган сал-пал намхуш ва мўътадил шабада ёки Розанинг курка гўштини қизартириб қовуриб келганининг алоқаси йўқ. Уни қизининг кеча бир кунда ишлаб топган нақд ўн минг доллар пули эсига тушиб, яйратди. Бир муддатга Селим ўғирлаган пуллар унинг эсидан чиқди. Бўлмаса, унча-мунча ақча йўқотгандими Фаттоҳ Норқулович. Ана шу ерда бир нарса аниқ бўлди. Яъни одамзод эсдан чиқарувчи экан. Буни янаям ойдинлаштирсак. Воқеа содир этилгандаги оғир руҳий ҳолат вақт ўтиши билан йўқоларкан. Бўлмаса, Фаттоҳ Норқулович пулларини йўқотганини англаб етганида эҳ-ҳе-е, жиғибийронлигининг чеки йўқ эди. Ҳаттоки қон босими ҳам ошиб кетганди. Энди эса бироз хотиржам тортди. Айниқса, Сабинанинг ўн мингини кўрганида ҳатто келажакка ишонч пайдо бўлди. «Мен миллионер бўлиб кетаман! Йўқ, йўқ, ҳозирнинг ўзига қарийб миллионерман, миллиардерга айланаман. Қўриқчиларимнинг сони юздан ошади. Ана шунда ҳақиқий тегиниб бўлмас шахсга айланаман!» деди ўзига-ўзи.

Фаттоҳ Норқулович мана шундай хаёл оғушида ўтирганида, Сабина билан бўлғуси куёв келди. Уларнинг ҳовлига кирганини, иккинчи қаватга, ундан ўтиб айвонга чиққанликларини Фаттоҳ Норқулович сезмай қолди... Олдин Сабина кўриниш берди, кейин Селим.

Фаттоҳ Норқулович ўрнидан турди. Иржайди ва кучоғини очди.

— Ўзимнинг тиллога тенг қизим, — деди ва Сабинани кучоқлаб пешонасидан ўпди ҳамда унинг елкаси оша Селимга қараб қовоғини осилтирди.

— Ассалому алайкум, — деди Селим ўнг кўлини кўксига қўйиб, хиёл бошини эгаркан.

— Мен сендан бундай хатти-ҳаракатни умуман кутма-гандим. Бизнес ҳамкор деб ўйлагандим, — дея саломга алик олмасдан жавоб қилди Фаттоҳ Норқулович.

— Буни, тақдир дейдилар, афандим. Ҳеч ким қочиб қутолмайдиган тақдир.

— Аммо қарийб мен тенги одамнинг қизимга уйлани-шини мен тақдир деб ҳисобламаган бўлардим.

— Чўк, янглиш қилдингиз, афандим.

— Янглишганим рост бўлсин!

— Қани, ўтиринглар стулга. Буни қаранглар стулми-сан-стул. Битта... Йўқ, менимча, бирор иккита ва ундан ортиқ ёшгина дарахтнинг пўстлоғини шилиб, стулнинг ўриндиғини шу билан ёпибди...

— Афандим, — дея унинг гапини бўлди Селим, — бу ўтирган стулларингизнинг териси тимсоҳники. Ёшани яшаган, ошини ошаган тимсоҳникдан. Тўртта стулингизга бор-йўғи иккита тимсоҳнинг териси кетган, холос.

— Бечора тимсоҳ. Менинг дарахтга ичим ачиб ўтирган-ди. Энди билсам... Лекин, начора, боягина тақдир деган-мидингиз, жаноб? Демак, тимсоҳларнинг ҳам пешонаси-га шундай нарса бўлиш ёзилган экан.

— Қўйинглар нималаргадир ачинишни. Ахир мен Се-лим билан янглик олиб келдим-ку! — деди Сабина гапга араллашиб ва бўйнини чўзиб отасининг юзидан чўлпилла-тиб ўпиб қўйди.

Улар айлана столнинг ёнига ўтиришди. Сабина эса ўтир-ган заҳоти яна дик этиб ўрнидан турди.

— Янглик нишонланмайдими?! Мен ҳозир... у югуриб ичкарига кириб кетди.

— Хўш, — деди оёғини чалиштирган Фаттоҳ Норқуло-вич, — бундан кейинги режалар қандай? Адашмасам, сиз-нинг хотинингиз бор...

Селим жавоб беришдан олдин ўрнидан турди, қўлини орқасига қилиб боғлади-да, айвоннинг четига борди. Ден-гиз томондан эсаётган майин шабада олиб келган намхуш ҳаводан симирди.

— Режани бироз ортга суриб, жавобни иккинчи саво-лингиздан бошласам. Ҳа, менинг тақдиримда илгари уй-ланиш ва учта боланинг дунёга келишига сабабчи бўлиш

ёзилган эканки, мен буни бекаму кўст адо этганман. Аммо эндиликда, чўқ қийинчилик исканжасидаман. Бунинг олдинги сабаби, хотинимнинг касаллиги. Ва минг афсуслар бўлсинки, ҳозирда у сўнгги кунларини яшамоқда. Эҳтимолки, эртага менинг уйимга таъзия билдиргани борсангиз керак... Бироқ бу сизнинг қизингизга уйланишимга асос бўла олмайди. Гарчи аввалги хотиним касал бўлмаганида ҳам Сабинага зўр иштиёқ билан уйланардим. Мен уни севдим...

— Олдингисини-чи? — деди Фаттоҳ Норқулович кесатиб.

— Зарурат...

— Наҳотки? Шунчалик оддий айтяпсизми бу гапни?

— Бошқача тушунтиролмайман ва бунинг тарихи жуда ҳам узун. Бунинг учун иккимиз қаергадир дам олгани боришимиз ва мен ўша ерда миридан-сиригача калламни бошқа нарсаларга бўлмай сўзлаб беришим зарур. Энди эса...

У гапни охиригача етказмасидан Сабина кўриниш берди. Унинг қўлида битта шиша ва учта ярақлаган қадаҳ бор эди. Буни кўриб эркакларнинг иккиси ҳам иржайди.

— Менга беринг, хоним, — деди Селим ўзига хос илтифот кўрсатиб.

— Албатта.

Қадаҳлар тўқиштирилганидан кейин бир қултумдан ичилди.

— Адажон, — деди Сабина қадаҳни столнинг устига қўйиб, — янгилик шуки, биз никоҳдан ўтиб келдик!

— Ни-ма?! Қандай қилиб? — деди Фаттоҳ Норқулович ҳайратдан кўзлари олайиб.

— Жудаям оддий. Мен Селимга кўнглимдагиларнинг барини очиқ-ойдин айтдим. У эса кўз очиб юмгунча барини бажарди. Ада, мен ҳозиргидай ҳеч қачон бахтли бўлмаганман! Ишонинг!

Қизнинг ҳайқирганини эшитибми ёки олдиндан гап-сўзларга қулоқ солиб турганмиди, ҳар қалай, Роза ҳам лоп этиб чиқиб келди. Фаттоҳ Норқулович қандайдир енгил тортди. Худди ёш боладай қувонди. Ахир у ҳам кимгадир суяниши керак-ку. Бир пайтлар шундай бўлган, хотинига суянган. Чунки унинг отаси амалдор эди. Қаердан

қандай ундиришни жуда яхши биларди. Ва яна унинг юришини бир кўринг, худди хокисор одамга ўхшайди. Ҳа, ҳа, ишонаверинг, қўй оғзидан чўп олмаган ювош ва хокисор. Лекин аслини кўрсангиз, сокин оқаётган дарёнинг тубига ўхшайди.

— Бугун, — деди Фаттоҳ Норқулович хотинига қараб, — қизингнинг бахтли куни экан. Қизинг бугунгидай ҳеч қачон бахтиёр бўлмаган экан. Унинг бахтини Селим яратибди. Ишонасанми, Селим?! Сабина бугунгача адашиб, қоқилиб, туртиниб юрган экан. Буни қараки, Туркияда уни бахти кучоқ очиб кутган эканки, бизнинг хабаримиз бўлмабди.

— Адаси, Сабина бахтга лойиқ эмасми? Биз уни қафас ичидан чиққани билан табриклашимиз керак!

— Менинг онажоним! — дея яна ҳайқирди Сабина.

Фаттоҳ Норқулович эса хотини айтган қафас тўғрисида ўйлай бошлаганди.

— Биз сенинг бахтли кунингни, албатта, ресторанда нишонлаймиз. Шундайми, Селим? — дея юзида олам-олам табассум билан куёвига қаради Роза.

— Албатта, бусиз бўлмайди. Мен аллақачон буюртма бериб қўйганман. Ҳозир Сабина билан сизларни ҳам таклиф қилгани келгандик, — деб жавоб берди Селим.

— Сабина қўлингдаги шишани менга бер. Барибир, қачон қуйиш ва ичиш кераклигини билмайсан, — деб кулди Фаттоҳ Норқулович.

Навбатдаги тўқиштиришдан кейин уларнинг ҳаммаси яна қайтиб жойига ўтирди.

— Барибир, — деди Фаттоҳ Норқулович лаблари орасини тутатқи билан банд қилиш олдидан, — мен тузилган режани кўришим керак. Ёш бола эмасмиз. Шундоқ экан кейинги кунларимизнинг режасини тузиб қўйишим «чўк» иш бўлади.

Селим ҳайрон бўлгандай Сабинага қаради. Сабина эса отасига.

— Никоҳ шартномасини кўришим керак, — деди қатъий Фаттоҳ Норқулович.

— Нега? — деди Селим бу гал ҳайрон бўлганини очиқча кўрсатиб. — Нега энди?

— Келгусида зарурат бўлиб қолмаслиги учун.

Селим илжайди ва ўрнидан турди-да, столни айланиб ўтиб, Фаттоҳ Норқуловични ортидан кучоқлади.

— Афандим, энди бундан бу ён, бабам...

— Бабам? Эсини еганми бу? Биз илгари кичкина кучукчаларни «баба» дердик. Энди бу қисталоқ... Яна ўрисларда, «баба» деган атама бор. Хотин, аёл, жувон ва ҳоказоларнинг кўпол варианты.

— Ада, — деди Сабина жиддий тортиб, — майнабозчиликни бас қилинг. Туркияда биринчи кун яшаётганингиз йўқ. Селим нима демоқчи бўлганини яхши биласиз. Сиз менга ишонинг, тамом-вассалом!..

Фаттоҳ Норқулович нажот истаб хотинига қаради. Эй, воҳ, унинг ҳам юз-кўзидан Селим томонда эканлиги кўришиб турарди.

— Селим, — деди Фаттоҳ Норқулович, — Розахоннинг ўрнига ўтир, сенга битта гап айтаман. Хотиним эса менга кеча ютганимдан келтиради. Унинг ҳали ўн шишаси очилмасдан турибди.

— Балки, ичмассиз, кеча жудаям кўпайиб кетганини ўзингиз ҳам яхши биласиз, — дея эътироз билдирди Роза.

— Айтганни бажаринг, тамом-вассалом.

Роза ноилож эрининг буйруғини бажариш учун қовоғини осилтирганча кетди. Шундан сўнг ёнидан жой олган Селимга юзланган Фаттоҳ Норқулович бармоқларини қайриб қарсиллатганча:

— Кўп эмас, бор-йўғи икки юз эллик минг доллар берасан. Ана ундан сўнг шартнома тузасанми, тузмайсанми, ихтиёринг, — деди.

Селимнинг ранги бирдан оқарди. Ахир унда айна пайтда бунча пул йўқ эди. Бор. Лекин чет эл банкларида. Нақд икки миллион. Ахир пулларини чўнтагига солиб юрмайди-ку.

— Афандим. Жоним садқа бўлсин. Мен пулнинг юзига қарайдиган одам эмасман. Илло, ундан жирканаман. Пулни кўп топишимдан мақсадим, албатта, хобби.

— Жирканасиз, аммо хобби? Ғалати эмасми?

— Албатта, шундай дейишингизни билардим. Табиатнинг ўта ноёб ҳодисаси. Ўзингиз ўта севмайдиган ва расво

ҳисоблайдиган нарсани тўплашни бошқа ҳар нимадан устун қўяркансиз.

— Шундайми? Майли, сиз айтганча бўла қолсин. Аммо икки юз мингни келтириб қўясиз.

Селимнинг ранги бироз гезарди.

Роза билан Сабина уларнинг суҳбатини айвон остонасида туриб эшитишди. Ҳар иккиси ҳам хафа бўлди Фаттоҳ Норқуловичдан. Ахир шунақаси ҳам бўладими? Сабина чўри эмаски, ота унинг устида савдолашса.

— Мана, — деди Роза турган жойидан олдинга илдамларкан, — бусиз ҳар қандай суҳбат зерикарли! Ундан кейин бугун ҳамма кўнгилхушлик қилиши керак. Жиддий гап-сўзлар тахмонда туриб турсин. Унинг ҳам ишлатиладиган вақти-соати бор.

Селим мийиғида куларкан: «Сен хотиннинг калланг ишларкан. Сабина сенга ўхшаганидан жудаям хурсандман. Аммо Фаттоҳ Норқуловичнинг куни битганга ўхшайди... Дарвоқе денгиз балиқларининг одам гўшти емай қўйганига анча бўлган бўлса керак?» дея кўнглидан ўтказди.

* * *

Фирдавс метродан чиқди. У охириги поезд билан келган, одам сийрак эди. Одамларнинг ҳаммаси уйига шошаётганди. Бир Фирдавс жонини хатарга қўйиш учун кетаётган бўлса, яна бир йигит шунчаки санғиб юрганди. У бугун эрталаб Хоразмдан поездда келган. «Янги ТошМИ»да отаси ётибди. Ўпкаси касал. Ўпкаси. Бир неча йилдан бери. Ҳар йили нақ бир ой даволанади. Ҳар йили ўғли уни кўрганни келади. Ҳар йили меҳмонхонага жойлашолмайди. Пули камлик қилади. Ҳар йили у касалхонанинг ўриндиғида ўтириб, тунни тонгга улайди. Фақат бу йил унинг санғигиси келиб қолди. Метронинг у бошидан-бу бошигача саккиз марта бориб келди. Шу билан вақт ўтганини билмай қолди. Кейин «Мана шу поездга ўтираманда Чорсудан чиқаман. Кейин автобусда «ТошМИ»га етиб оламан», дея ўйлади. Лекин поезд уни умуман бошқа томонга олиб кетди ва сўнгги бекатда қизгинанинг ширали овози эшитилди. «Охириги бекат «Максим Горький». У вагондан чиқди. Аммо нариги томондаги йўлда поезд йўқ эди. Шунда кимнингдир «Поездлар тўхтади. Метро ёпилади», деганини эшит-

ди ва эл қатори ташқарига чиқишга мажбур бўлди... Яна битта уйига шошмаётган одам — Миразиз. У Фирдавснинг «Ёлғиз ўзим бораман» деганига, «хўп», деди-ю, лекин кўнгли бўлмади. Чунки Фирдавсни худди ўғлидай яхши кўради. Ундан кейин Фирдавс билан Мавзунанинг орала-ридаги муносабатдан озми-кўпми хабари бор. Ич-ичидан хурсанд. Лекин буни билдирмайди. Шу боисдан ҳам секин Фирдавсга сездирмасдан унинг ортидан тушди. Кўйнида эса тўппонча бор.

Фирдавс бекордан-бекорга бундай вақтни танламаган-ди. Абрам уни кутса, тахминан соат икки-учдан кейин кутади. Чунки худди шу пайт одам оёғи сийраклашгандан сийраклашади. Худди шу маҳал ўғрилар учун ҳам айни вақти. Демак, ундан олдин бориши керак. Токи Абрам гаф-латда қолсин.

Фирдавс ёш, жисмонан бақувват, бунинг устига, спортчи. Бир пасда енгил қадам ташлаб илгарилаб кетди. Миразизнинг эса бирор икки юз қадамдан кейин юраги ҳаприқиб қолди. «Эссиз, ёш бўлганимда, керак бўлса, Фирдавсдан ҳам ўтиб кетардим», деди ўзига-ўзи. Шунга қарамасдан, илдамлаб юришга ҳаракат қилди. Аммо, барибир, ортда қолиб кетаверди. Бу орада Фирдавс маҳалла ичка-рисига кириб, кўздан йўқолди. Яхшики, Миразиз Абрамнинг уйини билади. Акс ҳолда, бўлғуси куёвини тополмай, бўлари бўларди.

Абрам қўйиб кетган қўриқчилар олдидан Фирдавсгача олти киши кетма-кет ўтди. Шулардан учтаси ёлғиз эди. Қўриқчилар уларнинг олдини тўсиб чиқишди. «Кимсан, қаерга боряпсан, ўтишга бу ердан бошқа йўл қуриганми-ди?» деб дўқ-пўписа қилишди. Кейин иккисининг ҳам ҳафсаласи пир бўлди. «Абрам ваҳима қилган: Фирдавс келмайди. Ҳозир ўзининг ёғига ўзи қовурилган пайти. Бунақанги пайт бировнинг уйига бостириб боришга унинг асаби дош бермайди», деб ўйлашди ва нарда ўйнай бошлашди. Олдинига шунчаки ўйин бўлди. Қизимади. Дарров бири иккинчисига қимор таклиф қилди. Қарабсизки, ўйинга жон кирди. Тақир этказиб тошларни буниси ташлайди. Униси бутун диққат-эътиборини рақибининг ҳаракатларини кузатишга қаратади. Кейин ўзи тош отади. Кўнгли-

даги рақам тушмайди. Сўкинади ва ёнига қўйилган шишадан қулқуллатиб ичимлик ичади. Ўша-ўша ичимликдан — бошни айлантириб, кайфни тароқ қиладиганидан.

Улар Фирдавснинг дарвозадан ичкарига кирганини сезишмади ҳам. Чунки рақиблардан бири тошни битта илгариллатиб қўйган. Иккинчиси буни кўриб қолган ва жаҳл отига минган эди.

Фирдавс оёғининг учида юриб, уларнинг жуда яқинигача борди.

— Сенга икки-ю олти тушганди. Сен учу олти юрдинг! Тошни қайтариб қўй!

— Бекор айтибсан! Тош икки-ю олти. Лекин мен мана-ви тешиқдан олдим! Кўзингни каттароқ оч!

— Бундан эмас, манавиндан олдинг! Кўрмади деб ўйладингми?!

— Кайфинг ошиб қолибди!

Фирдавснинг кулгиси қистади ва нардага қараб:

— Мен ҳам кўрдим! Ўйнасанг тўғри ўйна! Нега фирромлик қиласан? — деди.

— Ана гувоҳ! — деди жабрдийда.

— Сен — деди тошни нотўғри қўйган нардабоз, — сотилгансан! Икковинг бир бўлиб... Тўхта. Қаердан келиб қолдинг? Сен кимсан?

Нардабоз шеригига қаради ва шу заҳоти иккиси ҳам тўппончасини олиш учун қўлларини чўнтакларига тиқмоқчи бўлишди-ю, аммо кеч қолишди. Фирдавс бирининг бўйнига урди. Унинг нафаси қайтди. Иккала қўли билан бўйнини ушлади. Иккинчисини эса тирсагидан тутиб, орқасига қайирди. Бирдан оғриқ пайдо бўлиб, нардабоз бақчириб юборди ва қуролидан айрилди. Шу заҳоти тўппонча биринчи нардачининг пешонасига тиралди. Илло, у энди нафас ола бошлаган ва ўзига келишга улгуриб, қуроли томонга қўлини узатган эди.

— Менга бер! — дея таҳдид қилди Фирдавс.

Ноилож қолган йигит унга қуролини берди.

— Энди иккаланг ҳам ўрнингдан туриб, камарингни еч. Мени таниган бўлсанглар керак. Шундай экан, шафқат кутманглар. Айниқса, бугун. Чунки мен кутурганман. Би-

ласизлар, қутурган одам ҳеч нимадан қайтмайди. Тез-тез айтганимни қилинглар!

Нардабозлар дарров унга камарини ечиб беришди.

— Ким бор уйда? — сўради Фирдавс уларнинг камари билан қўлларини чандиб боғлаш асносида.

— Ҳеч ким, — деди биттаси.

— Огоҳлантираман: ёлғонни ёқтирмайман! Шундай экан, рост гапиринглар. Йўқса, мияларингнинг қатигини тўкаман!

— Рост. Икковимиздан бошқа ҳеч ким йўқ?!

— Абрам-чи?

— У алақачон кетган.

— Қаерга?..

— Бизга ҳисоб бермайди. Бошқа йигитлар билан бирга кетди.

— Нега унда бу ерда ўтирибсизлар?

— У сени «Келади», деди. «Келиши билан отиб ташланглар», деди.

— Нега отмадинглар?

— Ҳалиги... биз...

Фирдавс унинг гапини охиригача эшитмай кўксига урди. Кейин:

— Иккаланг ҳам уйга юр, — деди.

Фирдавс ичкарида битта мушукдан бошқа жонзот тополмагач, баттар асабийлашди. Бир хаёл манави иккисини ўласи қилиб калтакламоқчи ҳам бўлди. Аммо бундай қилишдан мазмун топмади. Бунинг устига, қўлида тўппонча билан Миразиз ҳам келиб қолди.

* * *

Арслон дўстининг бошини кўрганида титраб кетди. Ранги докадай оқарди. Бутун вужуди қалтирашга тушди. Абрам эса, аксинча, хурсанд эди. Унинг кўзлари чарақларди.

— Сен учун жудаям оғир бўлган иш менга енгил. Барибир, айтганимни қилмадинг. Кўнглинг бўшлиқ қилди, — деди у ва қўлидаги қадаҳни шундай ерга урдик, қадаҳ чил-чил синди. Шу заҳоти Абрам Арслоннинг ёқасидан олиб:

— Мараз! Сен маразсан! Мана шу бошнинг ёнида сеники ҳам бўлиши керак эди! — дея бор овозда қичқирди.

Ана шу палла Арслон сал бўлмаса иштонини хўллаб қўяёзди.

— Кечиринг, кечиринг мени! — деди у энди қўрққанидан дағ-дағ қалтираб.

— Чўлоқнинг бошини олганингда қахрамон эдинг-ку?! Қани ўша қахрамонлигинг?! Қани деб сўраяпман, сўтак?!

Арслон кўзини чирт юмди ва шу туришида:

— Озгина, озгина ичай, — деди.

Унинг овози жуда паст ва бечорасифат чиқди.

Абрам қачон нима беришни биларди. Шу боис йигитларига юзланган эди, унинг қўлига бирдан оқидан тутқазишди. Бу сценарий аввалдан ёзилганди. Абрам Арслоннинг худди мана шундай кўйга тушишини тахмин қилганди. Шу боисдан унинг қўлига бериладиган шиша қанақа бўлишини шотирларига айтиб қўйган эди.

Идишдагининг тенг ярми Арслоннинг ичига кириб кетганидан сўнг ҳақиқатан ҳам, у шерга айланди.

— Мен қўрқмайман! Ҳеч нимадан қўрқмайман! Ўлмас менинг қадрдоним эди! Мен унга ўзимдан ҳам кўп ишонардим! — дея бақирди Арслон томоғи йиртилгудек бўлиб.

Абрам иржайди ва йигитларига каллани йўқотишни ишора билан буюрди. Кейин бармоқларини силкитиб ҳаммага «Кўзимдан йўқолинглар!» деди. Аммо Владикка «Қол», дея ўзи оромкурсига ўтирди-да, вазминлик билан гап бошлади.

— Сенинг қадрдонинг Владик бўлади. Иккинчиси эса мен. Аслини олганда, мен биринчи рақамли яқинингман. Шунинг учун ҳам тириксан. Ҳали замон Барака ҳам келиб қолади. У ҳам сенинг жигаргўшаларингдан ҳисобланади... Мана шуларнинг бошидан бир дона сочи тўкилса ҳам дунёни остин-устун қилиб юборамиз. Аммо қаёқдаги Ўлмас, Алишер, Эшмат, Тошматларнинг уйи куйиб кетса ҳам бир тукимиз қилт этмайди. Мана шу гапларимни икки қулонингга ҳам куйиб ол. Уқдингми?

— ...

— Нега жимсан?

— Гангидим. Нима дейишга ҳам ҳайронман.

— Гангимадинг, бироз кайфинг бор! — деб Абрам билагидаги соатга қаради ва шу заҳоти унинг туси ўзгарди. Владик эса хавотирланиб унинг юзига қаради.

— Барибир, анавиларингнинг қўлидан бир иш келмайди. Фирдавс иккисини ҳам бир ёқли қилади. Юқорига қўнгироқ қил. Махсус бўлинманинг йигитларидан бир автобусини жўнатишсин. Ана унда зўр бўлади. Сенинг ландовурларинг қилолмаган ишни улар эплаб ташлашади. Буни қара, шундай ажойиб режа бор эканки, мен кечроқ ўйлабман. Бор, тезроқ! — дея амр қилди Абрам Владикка.

* * *

Фирдавс уларнинг иккисига ҳам тегмади. Ҳатто қўлоёқларини ҳам боғлатмади. Фақат қуроолларини тортиб олди. Кейин Алишернинг ёқасидан олиб бир-икки силтаб:

— Нима бўлса бўлсин, лекин яҳудийга хизмат қилма. Сенга олтиндан қаср қуриб берган тақдирда ҳам. Каллангни ишлат. Нима, атрофида иккингдан бошқа одам қуриб қолганмиди? Нега айнан сенларни қоровулликка ташлаб кетди? Сизларнинг ҳам, менинг ҳам бахтим бор экан. Уришмадик. Уришганимизда, Худо кўрсатмасин, нималар бўлиб кетарди, — деди-да, қўйиб юборди. Сўнг Миразиз билан кетар экан, дарвозахонадаги столнинг устида турган иккита шишани бир-бирига уриб чил-чил синдирди.

Улардан биттаси яримлаб қолган, иккинчиси эса ҳали тўла эди. Очилмаганди. «Ҳали кўп нарсани худди мана шундай парчалайман. Албатта, синганларнинг ҳаммаси ҳаром бўлади. Абрам ҳам ҳаром», дея қўнглидан ўтказди Фирдавс.

Улар қўчанинг бошига етишмаганди. Олдинда жуда катта тезликда келаётган учта машина кўзга ташланди. Уловлардан биттасининг томида айланма яшил чироқ ёниб ўчарди.

— Дарахтларнинг орқасига ўтамиз, — деди бирдан Миразиз.

Улар йўл четидаги уйларнинг чеккасида ўсган ўрикнинг ортига беркинишди.

Машиналар яшин тезлигида уларнинг ёнидан ўтиб кетди.

— Қойилмисан? — деди Миразиз Фирдавсга. — Яна битта тузоқ қўйган экан Абрам. Фақат вақтда бироз адашибди. Айтганча, анави икковининг ҳеч қаери кўкармаганмиди?

— Менимча, кўкармаган! Аммо мен ҳозир ортда қола-

ётганимизни сездим. «Қоровуллар»га Абрам қаёққа кетаётганини айтмабди.

— У жинни эмас. Бировга ишонмайди. Агар қоровуллар ўрнида онаси қолганида ҳам қаерга кетаётганини билдирмасди. Катта эҳтимол билан ҳозир Абрам ўша борган жойини ҳам ўзгартирган. Бизга «тил» керак. Жудаям ишончли. Абрам билан бирга қадам босадиган.

— У фақат яҳудий бўлиши мумкин.

— Яҳудий ҳеч қачон дўстлик қилмаган, қилмайди ҳам. Жойи келганда манфаат учун улар бир-бирининг кўзини ўйиши мумкин. Шундай экан, бу вариантни четга суриб қўявер!

— Тушундим. Демак, бориб ўйлаб кўрамыз. Айтганча, амаки, биз ҳам зудлик билан жойимизни ўзгартиришимиз керак. Баъзан услубга қарши худди шу услубни қўлласангиз, услубчининг ўзи ютқазиб қўяди... Шошманг, гап бундай. Сиз бориб иккаламининг келишганимизни қилинг. Менинг бу ёқда ишларим бор. Эрталабгача ярамасни ернинг тагидан бўлса ҳам топаман.

— Бир ўзинг...

— Хавотир олманг, амаки. Ҳали мен ўзимгаям керакман. Бўпти, шошилайлик, — деб Фирдавс ортига бурилди.

Махсус бўлинма йигитлари қуроолларини ўқталганча ичкарига бостириб киришди. Алишер билан Тўрамуроднинг кайфи аллақачон тарқаб кетганди. Улар тинимсиз бир-бирини айблашарди. «Сендан бўлди, сендан бўлди», «Сен нард ўйнашни таклиф қилдинг», «Ўзинг пул тикамиз деддинг» ва ҳоказо. Бундай тортишишнинг боиси қўрқишаётганида эди. Чунки қовун тушириб қўйишди. Бунинг жавоби энди қаттиқ бўлади. Абрам иккисининг ҳам терисини шилиб олади. Энди...

Иккови ҳам бирдан қўлини кўтарди.

— Биз ҳеч нарса қилганимиз йўқ! — дея бақирди Алишер.

— Биз қоровулмиз!..

Йигитлар уларнинг гапига қулоқ солиб ўтирмади. Бири келиб оёқларининг орқасидан тепди. Натижада улар бирин-кетин тиззалаб ўтириб қолишди. Яна битта йигит елкасидан босди ва Алишер билан Тўрамурод ерга қапишди-қолди...

Тўрамурад «тутади».

— Биз ёмгирдан кейинги кўзиқоринмизми?! Нега ҳамманг келиб уриб кетаверасан?! — дея жон алфозда бақирди.

Шу бақириси билан бирга унинг кўзидан ёши тирқираб оқди.

Бўлинманинг йигитлари ҳовлидан мана шу иккисидан бошқа ҳеч кимни топишмади ва яна қўлга илингулик нарасагайм дуч келишмади. Бундан чиқди, уларга ёлгон хабар берилган... Аҳмоқ бўлиб шунча одам ҳовлиқиб келган. Келган-у, бурнини тишлаган.

— Сенлар кимсанлар?! — дея сўроққа тутди махсус бўлинма бошлиғи.

— Айтдим-ку, қоровулмиз, — деб жавоб берди ҳалиҳамон ўпкаси тўлиб турган Тўрамурад.

— Қанақа қоровул?

— Мана шу уйга қоровулмиз.

— Ким қўйди қоровуликка?

— Виталик деган бола. «Янги давлат корхонаси очилипти, шунга ишга кирасизлар», деганди. Биз лаққа ишониб келибмиз... Бу ерда одам кўп эди. Шунга ҳақиқатан ҳам, корхона очилибди. Ҳамма иш сўраб келибди, деб ўйлабмиз. «Бугунча қоровуллик қиласизлар», деса хурсанд бўлибмиз. Ҳаммаси кетди. Алишер икковимиз қолдик... Битта бола келиб обдан иккомизнинг қонамайдиган, кўкармайдиган жойимизга тепди.

— Ким эди у? Башараси қанақа? Нега икковинг ҳам ҳўкиздай бўлиб, битта болага қарши туролмадинлар?

— Командир, у жуда ёмон экан. Спортчими, бир бало? Нард ўйнаб ўтиргандик, бир гўрдан пайдо бўлди-да, ташланиб қолди...

— Тушунарли, ичиб дабдаламиз чиқиб ётганди, дегин!

— Йўқ. Аниқроғи, озгина-озгинадан ичгандик. Тўғриси, ишонмасангиз, анави асбобларингиз билан текшириб кўринг. Ароқни ана шу бола синдириб кетди!

Тўрамураднинг илҳом келганди. Рост-ёлгон гапни шундай кўшиб-чатиб гапирардики, командир сўзларига лаққа ишонди. Аслини олганда, унинг учун Тўрамураднинг гапларининг сариқ чақалик аҳамияти ҳам йўқ эди. Унга алам қилаётгани алдаб бу ёққа жўнатишгани эди.

— Бу аҳволларингда, — деди у бармоқларини қайириб қарсиллатаркан, — ёш болаям кўкармайдиган, қонмайди-ган жойларингни... кетади.

Унинг ҳақоратидан Тўрамурад бир сапчиб тушди. Қишлоқнинг боласи-да. Фурурли-да. Лекин ҳозир чидагани маъкул. Майли, бу зўравон ҳам сўкиб турсин. Бир вақти келиб у ҳам роса сўкади. Хуморидан чиққунича сўкади. Буни бўлмаса бошқа бировни. Шу йўл билан аламидан чиқади.

Махсус бўлинманинг йигитлари махсус машиналарга ўтириб, жўнаб кетишди.

Ана шундан кейин Алишер бор овозда кулиб юборди. Тўрамурад башарасини буриштириб:

— Падарингга лаънат, нега ўзингдан-ўзинг тиржанг-тиржанг қиляпсан?! — деди.

— Йиғлайми?! Кўрмаяпсанми, нима қилиб кетишяпти?! Биз боксчиларнинг қопимиз, хоҳлагани келиб тепиб-тепиб кетади! — дея жавоб берди Алишер.

— Менга қара, манави, — деб Тўрамурад шишанинг синигини тепиб кўрсатди, — дардисардан яна борми, йўқми? Ҳозир бир-икки қултум ютмасам, бошим отилиб кетади.

— Ана, даҳлизда бир яшиги турибди, — деб қўлини силтади Алишер ва стулга ўтирганча чўнтагидан тутатқисини чиқарди...

* * *

Барак келди. Уни кўрган одам дайди деб ўйлайди. Сочи ўсиб кетган, увадаси чиққан кийимларининг ҳамма ёғи кир, туфлисининг учи тешилган, соқоли ўсган. Қўлида эса жандаси чиққан қоп бор эди. Агар уни Абрамнинг йигитлари уйидан машинага миндириб келмаганида, бу ерга биров қўймасди.

— Жигарпорам, ҳали-ҳамон ўша-ўшасан! — деди Абрам уни кўриши билан.

— Сенга ўхшаб турланиш қўлимдан келмаса нима қилай? — дея қўлларини икки ёнига ёзди Барак.

— Мен сени бағримга босишга ошиқман, лекин, илтимос, кийимларингни еч! — деди Абрам.

— Оҳ, оҳ, оҳ! Аввал ичкарига кирит, номард! — деб бурнини тортиб қўйди Барак.

Ҳа, худди шундай экан. Буларни кўрганингда жирка-

наркансан, лекин аслига кўзинг тушса, ҳайратдан ёқа ушларкансан. Баракнинг ички кийимлари топ-тоза эди. Яна яп-янги. Соқоли ва сочи эса ясама. Ўша дайдилар қопининг ичидан эса яп-янги туфли чиқди...

Улар оғиз-бурун ўпишиб кўришди. Кейин кулишди.

— Брежневга ўпишиб кўришишни биз ўргатганмиз! — деб мақтаниб қўйди Абрам.

— Хотиранга балли! Энди мени меҳмон қил. Биринчидан, ўлгудай очман. Иккинчидан, хумор тутиб турибди. Ўзинг тортганинг-тортган. Лекин биздай фақирларга бундай қайрилиб ҳам қарагинг келмайди, — дея Барак елкаларини кенг ёзиб, ўтириб олди.

Унинг гапларига Абрам кулди. Чапак чалди.

— Албатта, биринчи навбатда, мен сени яхшилаб «сугораман». Аммо битта нарсада мени ишонтираман, деб ўйлама. Сен фақир эмассан!..

— Бўлмасам-чи, сенинг олдингда мен тиланчиман!

— Оҳ!..

— Бу ёгини қўй. Мени бекордан-бекорга кўргинг келиб қолмагандир?!

— Битта қайсарнинг сира бўйинини эголмаяпман...

— Начора?! Юсуф алайҳиссаломга ҳам шайтоннинг кучи етмаган. Сен ҳам ундан узоқлашасан-да, атрофидагиларни васвасага соласан. Қарабанки, ўша қайсарни уларнинг ўзи суробини тўғирлаб қўяди. Аммо битта нарсани сира эсингдан чиқарма, Юсуфни Зулайҳо зиндонга ташлатган эди. Албатта, сенинг иблис ота-боболарингнинг саъй-ҳаракатлари натижаси ўлароқ. Бироқ Юсуф зиндонда шунақа кучайиб кетдики... Бу ёгини яхши тушунасан, деб ўйлайман... Зангар мenden бир-биридан ширали маслаҳатларни эшитяпсан-у, ўзинг ваъдангда турмаяпсан. Қани узумнинг мазали суви?

— Сабр. Сабр.

— Унда сен ҳам сабр қил.

Орадан бир муддат ўтиб, Барак сўраган нарсани келтириб столнинг устига қўйишди. Барак Абрамни хизмат қилишга қўймай, шишани ўз кўлига олди. Ўзи қадаҳга қўйди. Бир ҳўплади ва иягини артиб қўйиб:

— Ўлдиришинг керак, — деди.

— Қандай қилиб? Бир неча марта уриниб кўрдим, аммо...

— Олдингдаги қадаҳни қўлингга ол. Бир лабингни тек-
киз...

Абрам унинг гапларига кулди ва бирдан жиддий тортди.
Илло, Барак уни ёш бола қилаётган эди.

— Хўш, Владик! — дея қичқирди.

Владик Барак келганидан кейин Арслон билан бирга
чиқиб кетганди. Орада бир кирди. Унда ҳам Баракнинг ис-
тагини қондириш мақсадида. Ҳозир эшикнинг ортида қуло-
гини динг қилиб турибди. У ўзининг исмини эшитиши
билан эшикни очиб бошини сўқди.

— Анча вақт бўлиб қолди. Йигитларингдан иккитасини
олгин-да, Алишер билан унинг шеригидан хабар олиб кел.
Дарвоқе, махсус бўлинма аллақачон у ерга бориб, ишини
битириб кетгандир... Ҳар қалай, хабар олиб кел. Мен се-
нинг ақлингга ишонаман. Ҳа-а, Арслон ҳам бирга борсин.
Сал-пал ҳаво алмашитириб келади, — деб амр қилди Аб-
рам, сўнг қадаҳдагидан бир хўплам ичиб, лаблари орасига
«гавана»ни қистирди-да, гугурт ёқди.

— Сенинг омадинг келганига ишонгим келяпти. Айт-
ганча, қачон кетмоқчисан бу ерлардан? — дея сўради Ба-
рак.

Абрам жавоб беришдан олдин мириқиб тутун ютди. Сўнг
бошини қашлади-да:

— Аслини олганда, сендай юрсам бўларкан. Қичимаган
жойимни қашиб қўйдим. Буни қараки, менинг йўлларим-
ни ёпиб қўйишди. Жуда катта сўрашяпти.

— Сумма ошиб кетаверади. Бизникиларни яхши била-
сан. Судхўрлик. Оҳ, гарчи менинг энг сеvimли машгуло-
тим эса-да, сендай қадрдонларимга қарши қўлланилганда
сесканиб кетаман. Сенга берганларини олмаслигинг керак
эди. Начора, эртадан қолдирма, олганларингни ўн баро-
бар қилиб қайтаргин-да, секин ўйиндан чиқ.

— Айтмоққа осон. Сен билан мен каби улар ҳам яхудий.
Аланга ўчоғини кутишяпти улар. Аланга ўчоғини.

— Водийдаги «иш»нинг бошида ўзинг турибсан, адаш-
масам.

— Ҳа...

— Бўлди, етарли. Мен сен томонда бўламан. Албатта,
овоз бераман.

— Қанча эвазига?

— Бунисини ўйлаб кўришим керак, — деб Барак ичадиганидан бир хўплади. Қониқмади ва бирдан ҳаммасини ичиб, тугатиб қўя қолди. Сўнг лаб-лунжини кафти билан артганча иржайди: — Мазали экан.

Абрам шу заҳоти нима мазалигини тушунди. Албатта, йўқ жойдан бир бало пул келиб турганидан кейин мазали бўлади-да! Яна бир оғиз гап учун. У ичидан зил кетди ва истар-истамас Баракнинг қадаҳини қайта тўлдирди. Ҳамда:

— Бухоро усулини қўллашимиз керакмиди? — деди.

Барак бирдан унга қаради. Бир муддат ўйланиб турди ва юзи ёришди:

— У пайтлар бемалолхўжалик бўлган. Нақ йигирма беш йил кутишган. Аммо бизнинг бунга вақтимиз йўқ. Ҳар лаҳза олтинга тенг.

— Улар бойликни ўйлашмаган, мақсади бутунлай бошқа бўлган.

— Тўппа-тўғри. Аммо масаланинг нозик томони борки, буни беш-олти яҳудий бир бўлиб ҳал этмоқ керак. Яъни...

— Мен тарихни айтиб берай, албатта, қисқача. Бизнинг кадрдон бобокалонларимиздан бирининг ўғлининг бошини маҳаллийлардан биттаси уриб ёради. Шубҳасиз, ота қасос ўтида ёниб, қўлига ханжар олади-да, йўлга отланади. Шунда унинг олдида худди сен ва менга ўхшаган донишманд чиқиб қолади ва қасос ўтида ёнаётган қондошининг нега бундай кўйга тушганининг боисини сўрайди...

Абрам ҳикоянинг мана шу жойига келганида, Барак ялтир бошини силади. Унинг париғи олинганидан сўнггина каллиги маълум бўлган эди. Ўша кал бош ҳозир терлаганди. Барак терни артиб бўлгач, қадаҳдагини сипқорди. Абрам эса ҳикоясини давом этказди.

— Қайт. Сенинг бу амалинг иш бермайди. Аксинча, бошимизга улкан ташвиш олиб келади. Бунинг ўрнига бир мажлис қиламиз ва булардан ўч олишнинг бошқача йўлини топамиз, дейди. Хуллас, мажлис бўлади. Унда шундай қарор қабул қилинади: янги туғилган чақалоқни уларнинг «йўлига» ўтказиш, ўқув масканларида (мадраса) ўқитиш, мавқеини ошириб, уламо мартабасига кўтариш ва унинг ёрдамида маҳаллий халқнинг илдизига болта уриш...

— Сен, — деди Барак Абрамнинг гапини бўлиб, — му-

ҳим бир масалага тўхталмадинг. Яъни иқтисодий таъминот масаласи...

Абрам бурнини жийирди ва ўзига ҳам қуйиб ичди, ортидан тутун ютганидан сўнг давом этди:

— Ҳа, ўша чақалоқнинг ота-онаси тўла иқтисодий таъминланиши қафолатланган. Буни айтмасам ҳам билардинг. Хўш, кейин нима бўлади? Режа иш беради. Чақалоқ ниҳоятда истеъдодли чиқиб қолади ва илмда ҳаммадан ошиб, уламога айланади. Ҳамма ундан маслаҳат сўрай бошлайди. У эса фатволарни қойиллатади. Бирор кимса ўлса, унинг еттисини, йигирмасини, қирқини, йилини ўтказиш, турмуш қураётганда келин-куёв оловни айланиши, оташпарастлик, мозорларга чироқ ёқиш, уйларга ва ҳоказо-ҳоказо жойларга, яна тўйларга мумкин қадар кўпроқ одамни чақириш ва шодумонликни нишонлаш учун май-хўрлик қилиш...

— Оҳ, — деди қувончдан юзи ял-ял ёнган Барак кафтларини бир-бирига уриб, — қандай ажойиб давр бўлган экан! Аммо бунинг учун йигирма беш йил керак бўлган. Чақалоқ йигирма бешга кирган. Тушуняпсанми? Сен билан мен шуни кутуламизми? Ҳозирги шиддатли замонда-я!..

Хизматчилардан бирининг эшикни тақиллатиши Баракнинг гапини бўлиб қўйди.

— Кир! — деди Абрам жаҳл билан.

— Владик қўнғироқ қиляпти, — деди Абрамнинг шотири.

— Олиб кел!

Хизматчи телефон симини судраб олиб келди-да, гўшакни Абрамга берди.

— Ҳолвами? — деди Абрам бирдан.

— Ундан баттар...

— Икковиниям бу ёққа келтир!..

* * *

Абрам шундай амр қилганида Фирдавс Владик миниб келган машинанинг юкхонасида эди. У кутди. Сабр-бардош билан кутди. Юпун кийингани ва бир жойда қимирламай тургани учун эти жунжикди. Аммо шундай бўлсада, кутди. Олдинига махсуслар кетишди. Кетаётганида улар обдан сўкинишди. Ахир аҳмоқ бўлиб келиб кетишяпти.

Сўкинишмасинми? Кейин эса уйга яна иккита машина келди. Уларнинг биридан Арслон тушганини кўргач қўллари ўз-ўзидан мушт бўлиб тугилди ва секин ўрнидан турди. «Шошилма, шошилма», деди ўзига-ўзи ва яна букчайиб ўтириб олди... Унинг бирорта ҳам режаси йўқ эди. Шунчаки қоровулларнинг «зиёрати»га келганларни кўриб олмоқчи эди. Аммо бирдан бунинг фойдаси йўқлигини англаб, ўрнидан кўзгалди ва бироз эгилганча югуриб, машиналар ёнига борди. Бу пайтда Владик, Арслон шотирлари билан бирга уйга кириб кетишганди. Кўча томонда ҳеч ким қолмаганди. Шу боисдан ҳам Фирдавс «Волга»нинг юкхонасини очди-да, секин кириб олди.

Бир муддатдан сўнг машиналар жойидан қимирлади.

Машинадагилар роса сўкинишди ва орада бир-икки марта «их, их» этган товуш ҳам чиқди. Шубҳасиз, бу анави икки қоровулнинг овози эди. Машинада ўтирган жойида уларни уришаётганди...

Тонга бир соатча вақт қолган эди. Фирдавсни уйқу босди. Нафақат уни. Балки, Абрам ва унинг шотирлари, ҳаттоки Баракни ҳам уйқу забтига олди. Чунки буларнинг бари кеча куни билан тиним билмади. Бир жойда ўтирмади. Мана, қоронгилик тушганидан бери бирортаси мижжа қоқиш учун ҳам кўзини юммади. Натижада сахар яқинлашганида бирортаси ҳам бошини кўтаролмай қолди. Абрам эса телефонда гаплашганидан сўнг гўшакни хизматчига бериб, столга тирсагини тиради-да, кўзини юмди. У шундай қилиб янги бир ержа тузмоқчи эди. Бунинг ўрнига пинакка кетиб қолди. Барак унинг устидан очиқчасига кулди. «Ўла, шунақа бой бўлмай. Бир лаҳзанг йўқки, оромда ўтирсанг. Мендан ўрнак олсанг бўлмайдим, гарчи пулим сеникидай кўп бўлмаса-да, мен кечки пайт массаж олдим. Валя массаж қилиб қўйди. Мутлақо текинга. Мен унга арзимас совға бердим. Бор-йўғи бир шиша ўткиридан. Ҳолбуки, унга ўзим ҳам шериклик қилгандим. Валя, Валя яйради. Роса уқалади. Сўнг...» дея хаёлидан ўтказган Баракнинг кўзлари юмилиб кетаверди. У Абрамга ўхшаб пинакка кетмади. Ўрнидан туриб эшик ёнидаги қора чармли диванга чўзилди ва зумда ухлаб қолди...

Фирдавс ўзининг юзига ўзи шапалоқ туширди ҳамда

юкхонани секин очди. Ташқарига қулоқ солди. Жимжитлик...

Бирорта ҳам улов йўқ эди. У нақ беш километрни пиёда босиб ўтди. Аммо уйигача ҳали яна шунчадан ҳам ортиқ масофа бор. Бу ёғи тонг аллақачон оқариб бўлган, ҳаттоки қуёшнинг дастлабки нурлари ҳам кўрина бошлаганди. Кейин машиналар ҳам кўринди. Фирдавс уларни тўхтатиш учун қўлини кўтарди. Аммо беш-олтитаси тўхтамади. Лекин кейин эски «Москвич» тўхтади. Рулни оппоқ соқоли кўксига тушиб турган чол бошқараётган экан. Фирдавс манзилни айтар-айтмас «Ўтир», деди.

— Бировининг тўхтагиси келмайди, — деди Фирдавс аввал салом бериб сўнг машинага ўтиргач.

— Шошишаётгандир-да?! Асло бировни айблаб бўлмайди. Ҳар ким ўзининг ташвиши билан юради, — деди чол эътироз билдириб.

— Сиз тўхтадингиз-ку?!

— Мен Худодан қўрқаман. Тўғрисини айтсам, Уни яхши кўраман. Шунинг учун Унга маъқул келмайдиган ишни қилиб қўйишдан қўрқаман. Масалан, сен бирорта қизни севиб қолдинг, дейлик. Ўша қизнинг олдида унга ёқмайдиган бирор нима қиласанми? Йўқ. Ваҳоланки, у ҳам худди сен каби банда. Аслида, бандага меҳр-муҳаббат берилмайди. Уни яхши кўриш, меҳр бериш мумкин. Аммо севиб бўлмайди. Фақат Аллоҳ севилади. Фақат У севишга лойиқ. Шундоқ экан, болам, мен ўзимнинг севгилимни жудаям қадрлайман. Сенинг ҳожатингни чиқаришга имконим бўла туриб, бу ишни қилмасам, муҳаббатимнинг менга қараши ўзгариб қолиши мумкин, — деб қулиб қўйди чол.

Фирдавснинг эти жимирлади. Қандайдир бошқача бўлди. «Мавзунани севаман. Лекин уни севиш мумкин эмасканда! Уни шунчаки оддийгина ёқтирсам бўлди экан-да! Нега? Нега шундай?» кўнглидан ўтказди у.

— Сабаби, — деди чол худди унинг хаёлини уқиб олгандай, — Аллоҳ яратувчи. У бутун борлиқни яратган. Кўзга кўринадиган, кўринмайдиган, ҳамма-ҳамма нарсани — юлдузлар, ой, қуёшни ва бизнинг ақлимиз етмайдиган қанчадан-қанча нарсани. Ва яратилганларнинг ўз мазмун-моҳияти бор. Одамни эса Ўзига ибодат қилиши учун яратган ва бунинг учун бу дунёда ҳам, охиратда ҳам улкан-

улкан неъмат билан сийлаган. Ён-атрофингга қара, нималарни кўряпсан? Ўша кўраётганларингнинг барчаси одам учун. Хўш, шундай экан, нега биз бунинг шукронасини қилмаймиз? Нега ибодат қилмаймиз? Нега севмаслигимиз керак экан? Ҳолбуки, У яратган жонзотни севамиз-ку!..

Фирдавс музлади. Ўзини жудаям айбдор ҳис этди. Чуқур хўрсинди.

— Агар намоз ўқиётган бўлсанг, нур устига нур, мабодо, шу кунгача ўқимаган бўлсанг, тезда бошла. Ҳар лаҳза ганимат. Эртага, индинга деган гапларнинг барининг таги пуч. Чунки эртага бормисан-йўқмисан, фақат Аллоҳ биледи, — деди чол.

— Хўп, — деб бошини қимирлатди Фирдавс.

Айни чоғда у бирор нимани ўйлашга ҳам кўрқарди. Чунки бу чол тушмагур у ниманики хаёл қилса, дарров уқиб оладигандай эди.

Манзилга етганларидан сўнг Фирдавс пул берган эди, чол кескин рад этди. «Ота-онангнинг хизматини қилиб, ибодатингни бажарсанг, ана шу менга берган йўл киранг», деди жилмайиб.

Бундан бор-йўғи бир-икки соат муқаддам Фирдавс бутунлай бошқа одам эди. Мана шу қисқа фурсатда эса умуман бошқа тарафга ўзгарди. У энди шошди. Эртароқ уйига етиб олишга, таҳорат олишга шошди...

Дарвозани Мавзуна очди. Очди-ю, Фирдавсга бошдан-оёқ қараб олди.

— Қаердан келяпсиз? — деди.

— Бир жойдан. Ўзинг қачон келдинг бу ерга?

— Кеча.

— Уйда ким бор?

— Ҳамма. Аям, дадам, Моҳина, дадангиз.

— Яхши. Ҳаммаси ухлаётган бўлса керак...

— Йўқ. Чой ичиб ўтиришибди. Сизни кутиб.

— Сен-чи?!

— Менми? — дея секин ортига бурилиб қараб олди Мавзуна. — Мен сизнинг яхшилаб адабингизни бериб қўйишга тайёргарлик кўриб турибман.

— Бунинг сира иложи йўқ. Чунки уйдагиларга айтиб бераман.

— Уларнинг ҳаммаси мен томон.

— Дарров сотиб олдингми?
— Сотиб олиш шарт эмас, сизга ўхшаган дайдиларнинг давоси шу.

— Уйга кирсам майлими?

— Нега?..

— Ҳар қалай, мен ҳам чой-пой...

— Тўйдиришмадимми?..

— Ишонсанг, бир бурда нон ҳам беришмади. Кеча пешинда ҳам овқатланмаганман. Кун бўйи оч юрдим.

— Агар ичим ачимаганда баттар бўлинг дердим, — деди Мавзуна меҳр билан.

Мавзунанинг қалбида бир дунё қайғу бор эди. Ахир куни кеча унинг ўлишига бир баҳя қолди ва яна унинг кўз ўнгида бутун бошли одамни отиб ташлашди. Фалокат. Касалхонадаги таҳлика... Яна кечаси билан Фирдавснинг йўқлиги. Унинг қаердалигини ҳеч ким билмас экан. Ҳатто отаси ҳам... Отаси «Бу ердан бошқа жойга кўчамиз», деди. Ярим кеча келиб, ҳе йўқ-бе йўқ. Аммо Фирдавснинг дадаси кўнмади. «Кейин Фирдавс бизни тополмай қолади», деди. Унинг гапига бирдан ҳамма қўшилди. Мавзуна ҳам. Фақат Мавзуна ошкор этмади. Ич-ичидан қарши бўлди.

Фирдавс қизнинг ёнидан ўтаётганида Мавзуна унинг биқинидан чимдиб олди.

— Қўлинг омбурдан ҳам баттар экан-э! — дея ёлғондакам афтини буриштирган бўлди Фирдавс.

— Буниси ҳолваси, зўрини ҳали кўрасиз.

— Хўп, юр, бирга кирайлик уйдагиларнинг ёнига. Ҳимочим бўласан.

— Йўқ!

— Илтимос...

Фирдавс эшикдан кириши билан ҳамма бараварига унга қаради. Ҳамманинг кўзида қатор-қатор савол кўрди Фирдавс.

— Ассалому алайкум. Мендан нимадир сўрашларингиздан олдин мен сизларга битта нарсани айтаман, — деди Фирдавс ва жиддий қиёфада яқинларига яна бир қур қараб чиқди.

— Айт, — деди Миразиз.

— Мени ҳозирнинг ўзидаёқ уйлантириб қўйинглар. Мавзунага!

Ҳамма бирдан ҳангу манг бўлиб қолди. Мавзуна дув этиб қизарди. Моҳинанинг юзида табассум пайдо бўлди. Сал бўлмаса, «Ур-э-э!» дея қичқариб юбораёзди. Миразиз секин Достонга юзланди. Ўз навбатида Достон елкасини қисди. Рухшонанинг кўзи эса қизида. «Бунчалик ошқора, уятни унутдингми, қизим?!» деяётгандай эди унинг нигоҳи.

— Болам, — деди, ниҳоят, Достон тилга кириб, — буни сал бошқачароқ айтиш керакмиди? Ҳар қалай, менинг, Миразиз амакингнинг, Рухшона холангнинг обрўси бўлса керак олдингда? Ёки бизни аллақачон?..

— Йўқ, — деди бирдан Миразиз, — бўладиган гапнинг бўлгани яхши. Фирдавс бекордан-бекорга, дабдурустан бундай демаётгандир? Сабаби бордир?..

— Кўнглимнинг хотиржамлиги, тўғри йўлдан адашмаслигим, ҳамманинг бизга ола қарашларини йўқотиш ва яна бир нарсалар учун шундай қилиш шарт, — деди бошини эгиб Фирдавс.

Бу гапларнинг ортига «Биз бир-биримизни севамиз, тоқайгача айрилиқда яшаймиз!» сўзлари яширин эди. Фирдавс «севаман» сўзини дарров ислоҳ қилди. «Мен Худони севаман. Ундан қўрққаним ва Унга ёқмайдиган ишларни қилмасликка онт ичганим сабабли ҳам тезда Мавзунага уйланишим керак. Чунки Мавзуна билан шунчаки кўришмайман, шунчаки гаплашмайман. Унга қарашларим бошқача. Бироқ у билан ҳали никоҳланмаганман. Демак, ҳирс билан қарашга ҳақим йўқ. Лекин шу кунгача қараб келдим. Бундан чиқди, ҳақиқий муҳаббатим эгасига ёқмайдиган амални қилганман. Бир кунмас-бир кун у мендан юз ўгирса, тамом, бутун ҳаётим остин-устун бўлади. Зулматда қоламан».

— Урф бор, одат бор. Фирдавснинг томдан тушган тарашадай бундай дейиши жуда галати бўлди-ку! Болам, — деб ўрнидан турди Рухшона, — сен ҳар қанча осмонга чиқиб кетган бўлсанг ҳам менинг кўчада қолган қизим йўқ!

Рухшонанинг гапларига Достон бир сесканиб тушди. Миразиз қизарди.

— Ҳозир замон бошқа. Ўзгаришлар жудаям катта. Урф-одат, ирим-сиримни эмас, мусулмончиликни кўриш керак. Агар Фирдавснинг гаплари мусулмончиликка тўғри келса, нега уни айбларканмиз? Хоним, бирор нима дей-

иш учун олдин обдан ўйлаб кўриш керак. Қолаверса, Фирдавснинг бегоналиги йўқ. У Достон билан синглисидан ташқари керак бўлса бизга ҳам жонини беради. Мен розиман, тамом-вассалом! — деди Миразиз қатъий.

Рухшона қизарди, кўзи ёшга тўлди. Мавзуна эса бирдан уйдан чиқиб кетди. Моҳина унинг ортидан югурди.

— Шуни, — деди Достон мулойим овозда, — секингина ўзимга айтсанг бўларди-ку?! Ўзим Миразиз билан Рухшонага ётиги билан тушунтирдим.

— Дада, мен битта таксида келдим. Такси эмас, шунчаки битта қария машинасига миндириб келди. Шундай гапларни айтдики, ўзимни қўйга жой тополмай қолдим. Уятсизлик қилганим учун мени кечиринглар. Аслида, ўзимнинг ҳам ниятим бошқача эди.

Унинг сўзларидан кейин Рухшонанинг лабида табассум пайдо бўлди. Бир-бир қадам босиб Фирдавснинг ёнига келди-да, икки қўллаб йигитнинг бошидан ушлади ва пешонасидан ўпди. Кейин:

— Сен ҳам мени кечир! Аслида, биз битта оиламиз... Болам, муборак бўлсин, — деди.

Аёлнинг овози бечорасифат, йиғи аралаш эди. Хонадагиларнинг кўнгли бузилди бундан. Ҳалигина, бундан борйўғи бир-икки соат муқаддам барининг ўй-хаёли Фирдавсда эди. «Соғ-омон юрганмикин? Уни яна кўриш бизга насиб этармикин?» дея ич-этини еб ўтиришганди. Фирдавснинг пайдо бўлиши ва бундай гапларни гапириши уларнинг хаёлини ўзгартириб юборганди. Улардан биринчи бўлиб Рухшона ўша эзилганини ёдга олди ва аччиқ устида айтиб қўйган гапларидан афсусланди. Ана шундай қалтис маҳали аёллиги қўл келди. Фирдавснинг пешонасидан ўпиши, болам дейиши, кечирим сўраши бошқаларнинг ўзига нисбатан меҳрини жонлантирди.

— Дадаси, нимага қараб турибсиз? Фирдавс дангал бўлдими, сиз ҳам орқада қолманг-да, боринг, бирорта мулла топиб келинг!

Энди Миразиз шошиб қолди. Илло, у шунчалик қисқа фурсатда хотини бутунлай бошқа томонга ўзгариб кетади, деб ўйламаганди.

— Шошма, менинг рози бўлдим деганим, ҳозирнинг ўзидаёқ никоҳ ўқитиб...

— Ўғлим, — деди Достон Миразизнинг гапини бўлиб,
— тинчликми? Нега бундай қиялсан?

— Дада, ҳамма ёқ тинч. Тинч бўлмаганида келмаган бўлардим. Ҳеч нимадан хавотир олманг.

— Бўлмаса ҳалиги қария сенга нима деди?

— Уф-ф, дада, қўйинг шуни, мен ниятимни айтдим. Бу ёғини ўзингиз биласиз.

— Достон ака, эй-й, куда бува, бу ёғига кудаиз бўласиз-да! Сиз бозорга бориб, битта қўй олиб келинг. Ўртоғингиз мулла топиб келади. Қолганини ўзимга қўйиб бераверинглар... Айтганча, Фирдавснинг ўзи тенги йигитлардан беш-олтитасини чақариш керак. Чунки қўйни кимдир емаса, шунча гўштни нима қиламиз?..

Миразиз билан Достон бошлари гангиган ҳолда чиқиб кетишди. Фирдавс эса Мавзунанинг хонасига кирди. Қиз дераза ёнида эди. Йиғлаётганди. Тинимсиз йиғлаётганди. Моҳина уни овутишга уриниб кўрди. Аммо эпллмади. «Бироз ўз ҳолимга қўй!» деди Мавзуна. Бошқа гап айтмади. Шундан кейин дераза ёнига борди. Ташқарига қаради. Унинг овози чиқмасди. Бироқ кўзидан дув-дув ёш оқарди...

«Совчилар келишди», дейди онаси. Мавзуна чой дамлайди. Чойнакни тўлдирмай, аччиққина қилиб дамлайди. Юрагини ҳаяжон эгаллаб, жуда эҳтиёткорлик билан бир-бир қадам босади. Совчилар ўтирган хонанинг эшигини овоз чиқармасдан очади. Майин ва ширали овозда салом беради. Совчилар унинг гўзаллигини кўриб, ўринларидан туриб кетишади...

Моҳирўй холаси Мавзунани илгари жуда кўп марта кўрган, бироқ ҳозир бошқа. Чунки у Мавзунанинг яна бошқа чиройини кўриб қолган бўлади... Ҳаммаси ўй-хаёл, ҳаммаси бекор... Моҳирўй холаси аллақачон борса келмасга кетган, Фирдавснинг бошқа аёл қариндошлари йўқ. Бўлишса ҳам келишмайди... Мавзуна йиғламасдан ким йиғласин?.. Шунақаси ҳам бўладими, ҳеч қурса, «Ҳозир мана шу гапларни ҳаммага айтаман, тайёргарлигингни кўриб тур» демайдими Фирдавс исмли безбет!..

Моҳина акасини кўриб, секин ўтирган жойидан турди. Фирдавс унга имлаб чиқиб тур дегандек ишора қилди. Қиз бошини қимирлатиб «Хўп», деди.

Елкасига теккан қўлни сезган Мавзуна кўз ёшини артди.

— Моҳина, ёлғиз қолмоқчиман, — деди.

— Нега?!

Мавзуна Фирдавснинг овозини эшитиши билан бирдан ортига ўтирилди. Худди шуни кутиб турган Фирдавс қизни бағрига босди...

— Жиннисиз! Аҳмоқсиз! Нега ўзингиздан-ўзингиз уйдагиларимга шунақа гапларни гапирдингиз?! — деди Мавзуна пичирлаб ва Фирдавснинг бағридан чиқиш учун типирчилаётган бошлади.

— Мен айтиб бўлдим. Энди айтилган гапни орқага қайтариб бўлмайди. Узоғи билан бир соатдан кейин никоҳимиз ўқилади.

— Жинни, қўйворинг, аям келиб қолади ҳозир!

— Тайёргарлик кўраман деб ваъда бер, кейин қўйиб юбораман.

— Ҳўп!

Фирдавс ич-ичидан хурсанд эди. «Шунақа қилса ҳам бўларкан-ку, қийналиб юргандан кўра, шартта-шартта мақсадингни айтасан, тамом-вассалом...» Лекин ёмон бўлди. У ўзини ўғирлик устида қўлга тушган одамдай ҳис эта бошлади. Ҳамма нарса очиқ айтилди. Аммо у ими-жимидида шошилишч никоҳдан ўтиши керак. «Нега шундай? Нега?.. Хужум. Ҳа, худди шундай, хужум мени бунақа ноқулайликдан қутқаради. Абрамнинг «ини»ни «чўп» тиқиб қўзитаман. «Қовоқарилар» ҳар томонга пириллаб учиб қолишади. Кимдан аламини олишни, кимни «чақиш» кераклигини билмай бошлари қотади. Бунгача мен эмин-эркин тўй қиламан».

Қалтис қарорга келганини Фирдавснинг ўзи ҳам сезиб турарди. Аммо нима қилсин? Бошқа чора кўрмаяпти-да! Кеча Абрам исмли иблис уни озмунча сарсон қилдими? У ёққа борса, бу ёқда бирор ишқал, бу ёқдан хабар олай деса, у ёқда бирорта касофат бўлиб турибди. «Бу ишларнинг бошида Абрам турибди. Демак, энди унинг кўзини очирмаслик керак... Бориб зудлик билан ишни битираман-да, кейин бирорта қаҳвахонани банд қиламан. Тушдан ўтиб-ўтмай, тўй қиламан... Йўқ, тўй бўлмайди!.. Соли амакимни кунни кеча ўлдириб кетишди. Таъзиясига ҳам боролмадим.

Бу ёғи Музаффар амаким ҳам шогирдидан айрилди. Демак, аза маҳали ҳеч қанақа кўнгилхушлик ярашмайди. Лекин никоҳ ўқитиб қўйсам... Ҳар қалай, энди буни ҳам тўхта-тишнинг имкони йўқ».

Фирдавс дарвоза томонга энди юрганида Абдували кириб келди. У қандайдир шошиб келганди.

— Нега? Нега ҳалигача ўтирибсизлар? У ёқда биз кута-вериб, хавотир олавериб бир ёқли бўлдик-ку! — деди у салом-аликсиз.

— Амаки, мен уйланияпман, — деди Фирдавс жилмайиб.

— Уйланияпман?!

— Ҳа. Дадам қўйга кетди. Энди яна битта дадам бор. Уни-си масжидга...

— Менга қара, иситманг йўқми? Ўйлаб гапиряпсанми? Ёки?..

— Шундай бўлиб қолди, амаки. Уриб ўлдирсангиз ҳам энди ўзгартириб бўлмайди. Дадам қўйга кетди. Миразиз амаким, бўлғуси қайнотам муллага!

— Ҳазиллашмаяпсанми? Жиддийми?..

— Уч марта жиддий, амаки. Сиз дарров қолганларга кўнғироқ қилинг. Ҳаммаси келсин. Айтганча, машина шу ердами?

— Ҳа.

— Яхши! Калитни беринг, зув этиб бир жойга ўтиб келай...

Абдували беихтиёр чўнтагига қўлини тикди.

* * *

Абрам тугул ундан бошқаси бўлган тақдирда ҳам чарчашга ҳожати бор. Тинкаси қурийди. Уйқу босади. Ўзини тутиб туролмайди ва бошини ёстиққа қўйишга мажбур. Бу сафар у бошини ёстиққа ҳам қўймади. Диванга чўзилди-ю, шу заҳоти хуррак ота бошлади. Барак унга қараб кулди. «Ярамас, туллак, қачон нима қилишни биласан. Гап энди қизиқ жойига келганди! Майли, начора», деб қўйнидан китоб чиқарди. Унинг мана шу одати ёшлигидан бор. Озгина бўш қолдими, дарров қўлига китоб олади. Фойдаси... Фойдаси аллақачондан бери тегиб келяпти. Ортиқча гапирмайди. Керакли гапни эса дона-дона қилиб айтади. У ҳар қандай китобни ўқийди ва ўзи учун бирор нима топа-

ди. Албатта, бу пайтда ярим хўплам-ярим хўплам анавиндан ичиб туради.

— Хўжайин, — деб эшикдан кириб келди бир маҳал Владик.

— Тсс, — деди шу заҳоти кўрсаткич бармоғини лабининг устига қўйган Барак, — фаросатсиз.

У ўрнидан турди. Оёғининг учида юриб, эшик ёнида нима қиларини билмай турган Владикнинг ёнига келди. Ва бошини ўгириб ухлаётган Абрамга қараб қўйди-да, секин оғзини Владикнинг қулоғи ёнига яқинлаштириб деди:

— Қалланг жойидами сен боланинг? Маданиятни қаерга йўқотдинг? Адашмасам, яҳудийсан! Яҳудийлар эса асло уятли иш қилмайди. Хўш, гапир... Шошма, чиқ, ташқарида гаплашамиз...

Айвонда Барак ўпкасини тўлдириб нафас олганидан сўнг чўнтагидан тамакисини олиб лаблари орасига қистирди. Шу ондаёқ Владик гугурт ёқиб, унга тутди. Барак унамади.

— Сен ярамаслар мени лаззатимдан айирмоқчимисанлар? Асли лаззат гугуртни ёқиб тутатиш, — деб ўзи гугурт донасини ёқди.

— Хўжайин билан тезроқ гаплашиб олишим керак, — деди уни кузатиб турган Владик.

— Нима бўлди? У чарчаган, менга айтсанг ҳам бўлаверади...

— Мумкин эмас!.. Ундан кейин сиз, барибир, тушунмайсиз. Тушунтиргунимча шеф уйғонади.

— Қалланг бор экан сен боланинг. Лекин битта нарсани айтиб қўяй, у сени қаерга жўнатаётганини мендан яширмади. Шундай экан, хўш, айт-чи, анави икковини нима қилдинг?

— Олиб келдим.

— Яхши. Энди қўлларига «билакузук» таққин-да, бирорта хонага киргазиб қўй. Дарвоқе, улар орқалари билан деворга тиралиб ётишсин. Бор, айтганимни қил. Йўқса, сўкинаман. Чунки мени энг яхши машгулотимдан айирдинг. Бунақаларни жиним суймайди...

Тонг отди. Ҳали-ҳамон қаер-қаерлардандир хўрозлар қолган экан. Навбатма-навбат қичқираётганди. Қуёш илк нурларини соча бошлаганида уларнинг ҳам қичқириши тинди. Чугурчуқларнинг чириллаши ҳам. Буни сезган Барак бирдан бошини кўтарди. У ёқ-бу ёққа аланглагач:

— Яхшилик эмас. Бу бирор нимадан дарак беради. Ҳеч курса, машиналарнинг гувиллаши эшитилиши керак эди. Лекин уларнинг ҳам бари бирдан бузилгандай «дами чиқмай» қолди. Ҳмм, — деб ўрнидан турди ва ташқарига чиқди.

Кўзи дарвозахонадагиларга тушди. Уларнинг бари ухлашяпти. Бири ўтирган жойида бир томонга қийшайиб қолган бўлса, бошқаси столнинг устига бошини қўйган.

— Буларга ишониб бўлмайди. Булар аниқ одамнинг ўлимига сабабчи бўлишади. Ҳаммасини гафлат босибди.

Барак шундай деб ичкарига кирди ва бир хаёл Абрамни уйғотмоқчи бўлди. Аммо шу заҳоти дўстига ичи ачиди. «Майли, шўринг қурғур озгина ухласин!» деди ва деразани очиб қўйди. Сўнг ташқарига чиқиб, ёпинчиқ топиб келди-да, Абрамнинг устига ёпди. Ва жойига ўтириб китобини очди. Бундан олдин эса ҳўплайдиганидан кўпроқ ҳўплади...

Ташқарида нимадир қарсиллаб кетди. Барак чўчиб тушди ва бирдан ташқарига югурди. Шунда бир ниқобли кимсанинг қўриқчи йигитларни калтаклаётганини кўрди. Йигит одамга ўхшамасди. Умуман, қандайдир махлуқ. Бир лаҳзага ҳам бир жойда тўхтамас, шўрлик қўриқчилару шовқин-суронни эшитиб отилиб чиққанларни ҳам аямасди. Барак яхшилаб қараса, у билан уришадиган йигитлардан бирортаси ҳам қолмабди. У ўзини ичкарига урди ва биринчи навбатда Абрамни тепди. Кейин:

— Сасиб ётаверма, ҳамма ёгингнинг расвоси чиқди! — дея бақирди.

Абрам сакраб турди. Бирдан қулогига ташқаридаги бақир-чақир эшитилди.

— Қочдик! Бўл тез, ўлдириб кетишади ҳозир!

Абрам деразанинг ёнига яқинлашмоқчи бўлди. Бироқ қандайдир жисм учиб келди-да, очиқ деразанинг битта кўзига тегди. Ойна чил-чил синди.

— Бу ёққа!

Абрам уй тўридаги шкафни итарди. У енгиллик билан бир четга сурилди ва эшик очилди. Иккиси ҳам шу ердан ўтишди ва Абрам ортидан эшикни ёпди. Сўнг қулфлади. Ҳамма ёқ зимистон эди. Улар бир-бирини кўришмасди.

— Чироқ-пироғи йўқми бу хонангнинг? — дея пичирлаб сўради Барак.

— Йўқ. Чироқнинг шуъласи нариги томонга тушиши мумкин.

— Ким бўлди у? — сўради Барак.

— Билмайман?! Кўрмадим. Лекин нима бўляпти ўзи?

— Битта йигит сеникиларни қон қақшатаётганди...

— Ҳа-а, тушунарли. Ярамас шу ергача келибди-да! Қандай топибди бу ерни?

— Исковичлари сеникидан яхшироқ ишлаган бўлса керак? Менга қара, нима, одамларингда бирорта ҳам қурол йўқми?

— Бор. Тсс!

Барак бошқа савол бермади. «Эшик»нинг нариги томонида яна ниманингдир чил-чил сингани эшитилди ва уларнинг ҳар иккиси ҳам ҳатто нафас олмай қўйишди. «Пулларим, бойликларим... Улар нима бўлади? Эҳ-ҳе, қанча машаққат билан йиққанман. Ҳатто бир қисмини қабримга қўйинглар, деб васият ҳам қилмадим. Падарингга лаънати Арслон... Эй-й, ўзимга-ўзим лаънат айтиб юбордимми? Бадбахтлик бўлди-ку! Ярамас Арслон ҳали менинг меросхўрим бўлди-ми? Йўқ, унга сариқ чақа ҳам қолдирмайман. Ҳаммасини ўзимизнинг фондга ўтказиб юбораман. Бир варақ қоғоз қолдираман. Қабримга ҳайкал қўйинглар, дейман. Узоқдан кўриниб турсин, дейман. Қоровулга ҳар ойда пул бериб туринглар, дейман. Токи у менинг қимматбаҳо қоп-қора тош билан ёпилган гўримни, бюстимни ювиб турсин», дея хаёлидан ўтказди Абрам. Худди шу маҳал у тутун исини туйди.

— Падарингга лаънат, уйингни ёқиб юборди! Оч эшигингни, бўғилиб ўлмасимиздан ташқарига чиқайлик! — дея чинқирди Барак.

— Чиқсанг отиб ташлайди у! Сабр қил, хумпар!

* * *

Фирдавс Абрамни топмади. «Яна адашдим. Яна ундан ортда қолдим», дея кўнглидан ўтказди ва ўзи билан олиб келган бензинни айна Абрам яширинган уйнинг ичкари-сига отди. Унинг ортидан гугурт чақиб ташлади-да, кўча томонга югуриб кетди.

Машинани бирор бекат нарида қолдирганди. У Абрамнинг уйидан чиқиши билан юзидаги ниқобни олганди. Машинага ўтирганидан сўнг эса кurtкасини ечди.

«Барибир, тўғри қилдим. Иблис гарангсийди. Ўзини у

ёқдан-бу ёққа ташлайди. Нима бўлганини англагунича вақт ўтади. Унгача мен бошқа ишларимни қилиб оламан», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс.

Уйда йигирматача одам йигилибди. Хотин-халажлар ҳам кўпайган. Кўй сўйилган. Дарвозанинг кўча тарафида Достон билан Миразиз у ёқдан-бу ёққа бориб келарди. Улар Фирдавс миниб кетган машинани кўриши билан юришдан тўхташди. Бир-бирига қараб олишди.

— Ҳақини бераман! — деди Достон.

— Оғирроқ бўлинг, қуда. У бекордан-бекорга юрмайди.

— Бекордан-бекорга?.. Юрагим тўкилиб бўлди-ку! Бундай айтиб кетмайдими?!

Фирдавс уларга етмай, машинани тўхтатди-да, эшикни очиб дарров тушди ва илдам юриб кела бошлади.

— Агар уйда меҳмонлар бўлмаганида қулоқ-чакканга ўхшатиб туширардим! — деди Достон жаҳл билан.

Фирдавс кулди ва кучоғини очди-да, дадасини маҳкам кучоқлаб қулоғига шивирлади:

— Срочний қиладиган ишим бор эди. Бундан кейин қўлим тегмайди, деб қўрқдим, дада. Шунинг учун бир қошиқ қонимдан кечинг.

Достоннинг кўнгли юмшади ва қудасига бош бармоғини тикка қилиб кўрсатиб, «зўр» ишорасини қилди.

Улар олдинма-кейин ичкарига киришди. Фирдавс нигоҳи билан Абдувалини қидирди ва дарров топди. Ёнига борди-да:

— Машинани бу ердан йўқотинг, — деди паст овозда.

— Бирор нима?..

— Кейин айтаман, — деди Фирдавс унинг гапини бўлиб.

Никоҳ ўқилди. Ош сузилди. Фирдавс ҳамма билан ҳовлида узун стол атрофида ош еди. Биров гапирмайди. Ўтирганларнинг бари ош ейиш билан овора.

— Менга қаранглар, — деди бир муддатдан сўнг Достон, — Ёдгор, нима ўтириш бу? Биз тўй ошини еяпмизми ёки худойида ўтирибмизми? Бундай базм қилмаймизми?

— Бўлади. Мен кечга мўлжаллаб қўйибман. Миразизга ҳам айтганман. Анҳорда ўтказамиз. Ҳамма йигитлар шу ёқда бўлади, — деди унга жавобан Ёдгор.

Шу пайт қўриқчиликда турган йигитлардан биттаси югуриб келди-да, Фирдавснинг қулоғига:

— Иккита милиса машинаси келди, — дея шивирлади.

«Наҳотки мени бирор кимса таниб қолган бўлса?!» дея кўнгилдан ўтказди Фирдавс ва энди ўрнидан турмоқчи бўлганида, Миразиз:

— Сен ўтиравер, Фозил, менинг ёнимга кел, — деб лаб-лунжини артди.

У Фозил билан бирга ташқарига чиқиб кетди. Ҳовлидагилар саросималана бошлашди. Бунга чидаб туролмаган Достон ҳам кўча томонга йўл олди.

— Сен, — деди Абдували Фирдавсга, — уйга кир, нима гап бўлса, ўзимиз ҳал қиламиз.

— Амаки, сиз дарров ертўлага тушинг-да, анавиндан бир яшик олиб чиқиб ҳаммасини столга қўйиб чиқинг. Битта-иккитасини очиб, озроқдан тўқинг. Токи милисалар келиб қарашса, нима бўлаётганини тушунишсин. Ундан кейин уларга ҳам озроқ-озроқдан ичириш керак. Тезлаштиринг, амаки! — деб буйруқ берди Фирдавс Абдувалига ва ўзидан катта одамга иш айтгани учун ноқулай аҳволга тушди. Бироқ начора?!

Фирдавс уйга кирди-да, дераза ёнига бориб, ташқарини кузата бошлади. Ана шу маҳал Мавзуна кириб келиб:

— Шошқалоқ, бу ерда нима қиляпсиз? — деди.

Фирдавс бирдан ортига ўгирилди ва кўзи жилмайиб турган Мавзунага тушди.

— Энди мумкин. Энди сен бутун борлигинг билан меникисан. Ҳатто ўй-хаёлларинг ҳам менинг измимда. Мендан бесўроқ хаёл суролмайсан. Оҳ, ўзимнинг қанчалик хўжайин бўлиб кетганимни тассавур ҳам қилолмаяпман...

Йигит шундай деганча Мавзунага яқинлаша бошлади.

— Қочиб кетаман. Уйда одамлар кўп, — деди юзида табассум билан бошини қимирлатган Мавзуна.

— Мумкин эмас! Қочсанг қуваман. Ана унда ҳамма кўради. Ана унда уят бўлади.

— Жинни...

Фирдавс қизнинг кўлидан тутди. Худди шу пайт ташқаридан бир кимсанинг:

— Чиқсин! — дея бақирган овози эшитилди.

* * *

Ярим тун эди. Фаттоҳ Норкулович ухламаётганди. Айвонга чиқиб, кўлида қадаҳини тутганча денгизнинг мавжланишини томоша қиларди. Узоқ-узоқларда, сувнинг қоқ ўртасида гоҳ-гоҳида чироқ кўриниб қолади. Қандайдир

кеманики. Бир муддатдан кейин эса у йўқолади. «Зўр манзара, ажойиб манзара. Кўриб кўзинг қувнайди. Нега шу пайтгача келмаганимга ҳайронман?! Ваҳоланки, имкони-ятим бор эди. Горкомлигимда бир марта бутун бошли делегацияни жўнатганман. Ваҳоланки, ўшанда уларга ўзим бош бўлиб келишим керак эди. Келмадим. Сиёсатни ўйладим. Айримларнинг кўнглига ёмон хаёллар келмасин, дедим. Бунинг ўрнига ўринбосарим Сергей Поповни жўнатдим. Қисталоқ бирам хурсанд бўлганди... У менга кўп совға олиб келди. Жинси шим. «Техас». Американики экан. Киёлмадим. Сиёсат шунақа эди-да! Душман давлатнинг ҳатто пайпоғини кийиш айб саналарди... Мана энди истаганимни кийиб юрибман!» дея хаёл сураркан, мийиғида кулиб қўйди. Ва стулга ўтирди-да, қўлидаги қадаҳни столнинг устига қўйиб, тутатқини олди. Уни лабига қистиришга қистирди-ю, ёқолмади. Негадир столнинг устида турган гугурт йўқ эди.

— Бу хотинда сира фаросат қолмади. Илгари бунақа эмасди. Бу ёққа келганидан кейин айниди-қолди. Менга қарши чиқади. Яна қўйган нарсамни бошқа ёққа олиб кетади, — деб Фаттоҳ Норқулович ҳамма ёғи ёп-ёруғ ҳовлисига қаради ва бир ҳафта олдин эктирган ям-яшил арчанинг ёнида одам турганига кўзи тушди.

Одам ўтирибди. Гарчи у арчанинг нариги тарафида эсада, кийими кўриниб турибди. «Бу энди ким бўлди? Шу кунгача бизнинг уйга биров кирганини билмайман. Умуман, бу юртда биздагидай мафия иш юритишини эшитмаганман. Ҳолбуки, бусиз бирорта ҳам давлат йўқ, деб ҳисобласам-да», дея кўнглидан ўтказди ва секин эгилганча уйга кирди. Шунда ҳам тик юрмади. Эшик ёнигача эгилиб борди. Кейин қаддини ростлаб, битта-битта қадам босганча, ётоқ тарафга кетди. Унинг қуроли бор. Ётоқда. Тор-тмасида. Бир эмас, иккита. Олиши керак. Кейин ҳовлига чиқади. Рухсатсиз деворидан ошиб ўтган одамни ушлайди. Сўроқ-саволга тутади. Эҳтимол, Селимни чақирар. Ҳар қалай, у энди куёви. Тўғри, икки юз минг сўраб унинг дилини оғритиб қўйди. Бироқ, барибир, қайнота қайнотада, уни ҳимоя қилиш керак... «Умуман олганда, унинг ёрдамига муҳтож ҳам эмасман. Уйга олиб кираман-да отиб ташлайман. Албатта, нега келганини, ким юборганини билганимдан сўнг!..»

Фаттоҳ Норқуловични қиқирлаган овоз эшикни очишдан тўхтатди ва у бир муддатга арчанинг остида ўтирган одамни унутиб, ичкарига қулоқ тутди. Ичкарида хотини ким биландир турк тилида гаплашарди.

— Йўқ, йўқ, минг афсуслар бўлсинки, боролмайман. Вақт алламаҳал бўлди. Бунинг устига эрим ухлагани йўқ. Хўп, хўп, жоним... Сабр, сабр ва яна бир марта сабр. Эртага, албатта, кўришамиз... Мен ҳам...

Фаттоҳ Норқуловичнинг бирдан хаёли бузилди, кўллари эса мушт бўлиб тугилди.

У ҳовлидаги, арчанинг остидаги нусхани умуман эсидан чиқарганди.

— Вой, пандавақи! Вой, падарингга лаънат, ҳали сен менинг кўзимга чўп суқиб юрганмидинг?! Ўйин қилаётганмидинг?! Айтдим, бу падарингга лаънати нима десам, шунинг аксини гапириб қолди, деб. Менинг ҳамма гапларим ногўғри, ҳамма ишларим расво, ҳаттоки бугун ташқарида «Ажойиб ҳаво десам!» «Йўқ, қандайдир одамнинг юрагини сиқади», деб гапирардинг. Демак, бошқа бир нималар билан шуғулланиб юрган экансан-да. Ниятинг бошқа экан-да!

Фаттоҳ Норқулович жаҳл билан эшикни очди. Роза тўшакда ётибди. Гўшакни қулогининг устига қўйиб олган. Бундан чиқди, жуда узоқ гаплашгани учун қўли оғриб қолган ва гўшакни қулогининг устига қўйиб қўя қолган.

— Нима деяпсан, итнинг боласи?! — деди у ичкарига кириши билан.

Менсимасликнинг аҳволини қаранг, Роза шошмасдан гўшакни қўлига олди. Секин Фаттоҳ Норқулович томонга бурилди.

— Ҳа-а, нима дедингиз? — дея бошини бўш қўли билан қашлади.

— Мараз, ким билан гаплашяпсан?!

— Мараз? Тушунмадим?! Нега ҳақорат қилиб қолдингиз?

— Қайси хушторинг билан гаплашяпсан, деб сўраяпман?! — дея баттар тутади Фаттоҳ Норқулович.

— Хушторим?! Адаси, сизга бир нима бўляптими?! — дея ётган жойида эридан ошириб бақирди Роза. — Мана, олинг, гаплашиб кўринг?! Кимлигини билинг! Қайси бетингиз билан шундай деяпсиз?!

Розанинг кўзидан ёш қуйила бошлади. Фаттоҳ Норқулович довдиради.

Кўлини силтади. «Ундан нарига ўтиб кет», деб шошганча тортмадан тўппончасини олди. Эрининг кўлида қурол кўриши билан Розанинг ранги оқарди ва секин ўрнидан туриб ўтирди.

— Адаси, адаси, — деди киприклари пирпираб, — мен сизга... Сизни... Мен ҳеч қачон...

Фаттоҳ Норқулович аёлининг гапларини эшитмади ҳам. Югурганча хонадан чиқиб кетди. «Наҳотки бечора ўзини ўлдиришни қасд қилган бўлса?.. Нима қилиб қўйдим? Аҳмоқ хотин! Яхшими-ёмонми шунча йилдан бери бир ёстиққа бош қўйиб, иссиқ-совуқ кунларни ўтказиб келаётгандик! Энди менга кераксиз бўлиб қолдимиз? Йўқ, инсофдан эмас!» дея ўйлаган Роза сакраб каравотдан тушди ва апил-тапил халатини елкасига илди. Шундай югуриш бироз ноқулай бўлди.

— Адаси! — бақирди Роза зинанинг бошидан пастга қараганча. — Нима қилмоқчисиз?! Қайтинг! Ким билан гаплашаётганимни айтама-а-а-а-н!!!

Аёлнинг бақирishi тўппонча овози билан қўшилиб кетди. Шу ондаёқ Роза бир ёқли бўлди. У энди илгаригидай бақиролмади.

— Адаси, нима қилиб қўйдингиз? — деди пичирлаб.

Роза бирдан ўзини енгил ҳис этди. Ич-ичидан эрининг ўзини отиб қўйганига афсусланаётганди. Аммо унинг ортида бир туйғу бор эдики, Розанинг елкасидаги юкни остидан туриб кўтарди. Аммо юк бутунлай тушиб кетмади. Шунчаки у бироз ҳавога кўтарилди. Чунки... Ҳали Фаттоҳ Норқуловичнинг мурдасини кўргани йўқ. Кўрмай туриб шундай енгилликни ҳис этди. Кўзи чарақлади. «Зинадан тушишим билан эшик томонга буриламаман-у, эримнинг жасадини кўраман», деди ўзича... Назарида, орадан бир лаҳзагина ўтди, холос. Аёл зинанинг бошини билади ва охири... Бирдан пастда пайдо бўлди ва эшик томонга бурилди-ю, эрини кўрди. У кўлида тўппонча билан деворнинг ортига яширинган қўйи ташқарига мўраларди.

— Адаси, — деди ҳафсаласи пир бўлган Роза.

— Ўчир овозингни, ифлос! Сенинг бақиршингдан у чўчиб қочиб кетди. Падарингга лаънат, доим оёғимга ту-

шов бўлдинг-да! — дея сўкинди Фаттоҳ Норқулович ва сўнгги бор ташқарига пойлаб қаради. Кейин эшикни очди.

У ҳеч кимни топмади. Бироқ кўрганди эшикнинг ёнига-ча келган кимсани. Роза уни чақириб бақирганида нусха бирдан қочишга тушди. Фаттоҳ Норқулович унинг ортидан ўқ узди. Лекин ўқи тегдим-йўқми, билмайди.

Фаттоҳ Норқулович тўппончасини олдинга чўзганча деворнинг остини, саккизта арчанинг тагини, дарвоза ёнини кўздан кечириб чиқди. Бироқ ҳеч кимни топмади. Ва сўкинганча қайтиб келди. Бу пайтда Роза халатига ўранганча эрини кузатиб турарди.

— Агар бўкирмаганингда, мен уни ушлардим. Отиб ўлдирардим, — деди Фаттоҳ Норқулович ва тепкидан бармогини олиб тўппончанинг миля билан қаншарини қашлади.

— Мен... Мен, адаси, биласизми, кўрқиб кетдим. Юрагим отилиб чиқай деди. Мен сизни ўзини-ўзи...

— Аҳмоқ деб ўйладингми?! Аҳмоққа ўхшайманми?! Битта нарсани қулоғингга яхшилаб куйиб ол, ҳаромхўрнинг қизи, сени ажал келиб олиб кетади. Хотин оламан, у билан йигирма-беш ўттиз йилча маишат қилиб яшайман. Ана ундан кейин ўламан.

— У-у-у-у-у!!! — дея увиллаганча йиглаб юборди Роза. — Ҳали менинг ота-онам ҳаромхўр бўлиб қолдими-и-и-и?!!

— Ҳа, ҳа, ҳа!!! — дея аёлининг ёнига ўдагайлаб келди Фаттоҳ Норқулович.

— Эсингиздан чиқдимми?! Сизни амалларга миндирган, киссангизни пулга тўлдирган адам раҳматли эмасмиди?! Сизни севганимдан озмунча авайлаб-асрадимми?! Охири мана шуни олдимми?! Топганим шу бўлдимми?!

Роза кафти билан юзини беркитганча зиналардан югуриб юқорига чиқиб кетди. Хонасига кирди-ю, эшикни ичидан қулфлади ва ўзини каравотга отди.

— Ўлигинг чиққур! Кўрнамак, аллақачон сенинг баҳрингдан ўтиб юборишим керак эди! Мен содда садоқат кўрсатай деб юрибман-а! Ҳа! Селимнинг ўртоғи билан гаплашаётгандим! Унинг ишқи тушиб қолган менга! Керак бўлса, у билан ресторанда икки марта ўтирдим. Яна ўтираман! Кўзингни ўяман сен нонкўр, ношукрнинг! — дея қарганди Роза.

У қарғаётганида Фаттоҳ Норқулович пастда эди. Зинада турганди. У хотинининг овозини эшитди, бироқ нима деганини тушунмади. Шу боис жойидан қимирлаб ҳам қўймади.

«Селим! Ҳа, худди шундай, ўша ярамаснинг иши. Бошқа кимники ҳам бўларди. Менинг кимлигимни, қанчалик мол-дунём борлигини у билади. Демак, у кимнидир ёллаган. Вой, қисталоқ. Менга куёв бўлмоқчийди-ку. Авваласи бўлиб ҳам улгурди. Энди нега жонимга қасд қилмоқчи бўлиб қолди?.. Бу ерда пулим оз. Узоғи билан бирор юз минг чиқар. Шунга эга чиқмоқчимиди?.. Салгина мазмун бермаяпти... Тўхта, мен унга икки юз минг берасан дегандим-ку, балки шуни бермаслик мақсадида ўлдиртириб юбормоқчидир?.. Уфф, у мени бир ёқли қилганидан сўнг Сабинани ҳам соғ қўймайди. Бир баҳона билан овлоқ жойга олиб боради-да, бўғиб ўлдиради!» Фаттоҳ Норқуловичнинг миясига шундай ўй келиши билан кўз ўнгида бўғилаётган, нафас ололмаётганидан бўйинининг томирлари бўртган, юзи қизарган, шаҳло кўзлари чақчайган, сочлари тўзғиган қизи намоён бўлди. Йиглади.

— Эй, Худо, нима гуноҳ қилдимки, бошимга бунчалик ташвишни соласан?! Қаерга борсам, нима иш қилсам, бари таҳликали. Ҳамма мени алдашга уринади. Ҳамма менинг бошимга кулфат ёғдиради. Айт, нима қилдим?!

У нималар қилганини эсламади. Ахир қанчадан-қанча оилани қон қақшатган. Бор-будини зўравонлик билан тортиб олган. У сабаб қамалиб кетган оталарнинг нақ олтитаси қамоқда жон берди. Қийноқларга бардош беришолмади. Хотин, бола-чақаси изиллаб қолаверди. Аёллар тилларига зўр беришди. Қарғашди. Ёмон қарғашди. Бундан ташқари, корхона директорларидан озмунча пора олганмиди?.. Амакисининг ўғлига фоизга пул берганди. Нақд йигирма минг сўм. Бечора бола бир амаллаб ўша йигирма мингни қайтарди. Ҳаттоки фоизларнинг ҳам бир қисмини берди. Аммо қолганига қарздор бўлиб қолди. Ҳозир ўша фоизлар қирқ мингдан ошиб кетган... Бу унинг қилмишининг бир қисми, холос. «Миёв-миёвлашганлари», раққосаларни ечинтириб, рақсга туширганлари қўшимча, уларни анави ҳисобга қўшмаймиз. Хўш, буларни Фаттоҳ Норқулович эслайдими? Йўқ, эслолмайди. Эсламайди ҳам. Чунки у ўзини доим

қордан ҳам, пахтадан ҳам оқ санаб келган... Ҳалиям Худо шу дунёнинг ўзида азобини беряпти. Кам-камдан. Шунинг ўзига Фаттоҳ Норқулович чидолмаяпти. Агар, ҳақиқатан, азоб берса борми, у ҳаттоки яшолмай қолади. Иккинчи томондан, шукр қилиш керак. Чунки шу дунёнинг ўзида дард чекдингми, қийналдингми, нариги дунёда ўшаларнинг ҳаммаси ҳисобга олинади... Аммо, барибир, «Нима гуноҳ қилдимки, мени бунчалик азоблайсан?!» дейишдан олдин ўтган умрини кўз ўнгидан ўтказиши керакмиди?

У ётоққа кирмади. Яна айвонга чиқди. Хавотир олиб ҳовлини юқоридан туриб обдан кўздан кечирди. Ҳеч ким йўқлигига амин бўлгач, ўтирволиб аламини ичкиликдан олди... Ва шу ўтиришида ухлаб қолди.

Фаттоҳ Норқулович уйғонганида пешин бўлганди. Сабина келибди. Онаси билан гаплашаётгани эшитилиб турарди. Роза нолияпти.

— Сўнгги пайтларда адангнинг мияси айниб қолган. Ҳамма нарсани пеш қиляпти. Ҳатто ўлиб кетган бобонг бечорани ҳаромхўрга чиқариб ўтирибди. Бу туришда менинг аданг билан яшашим қийин. Ажрашаман. Бугун эрта-лабгача ухламадим. Йиғлайверганимдан ёстигимни ҳўл қилдим. Охирги қарорим шу бўлди: аданг билан бошқа яшолмайман!..

Шу заҳоти Сабина онасининг кўнглини кўтаришга тушиб кетди:

— Ойижоним ўзимнинг! Сал шу ишингизни эртароқ қилганингизда бўлармиди? Чунки ҳозир жудаям кеч-да! Ажрашиб қаерга борасиз? Тошкентга қайтмоқчи бўлсангиз, аэропорнинг ўзидаёқ қўлингизга «билакузук» тақишади. Бу ерда бир ўзингиз сарсон-саргардон бўлиб юришингизни мен кўтаролмайман... Бундан кўра, Камронни ўйласангиз бўлармиди? Ахир у ҳам менинг жигарим, одамга ўхшаб яшашини, оила қуришини кўргим келмайди, дейсизми? Мен Селим билан шу масалада ҳам гаплашдим. «Ёрдам бераман», деди. Керак бўлса, унга мос, зўр қиз топаркан. «Ўша қиз дўхтир бўлади. Бир томондан, жигаргўшангни даволайди, иккинчи томондан, хотинлик қилади. Сен эса ундан хавотир олмасдан, қолган умрингни роҳат-фароғатда ўтказасан», деди. Шундоқ экан, адам билан ярашинг. Кечаси уйимизга ўғри тушгани масаласини эса

ўзим кўриб чиқаман. Керак бўлса, ҳаммаёқнинг ағдар-тўнта-рини чиқараман. Топаман, ўша маразни...

Фаттоҳ Норқулович қизининг қолган гапларини эшит-мади. Эринибгина ўрнидан турди-да, денгиз томонга қаради. Бели ва бўйни қотиб қолганини ҳис этди. «Ўх, ярамас, ёмон бўлибди-ку. Бу қиз келган экан, онаси билан валақ-лашмасдан ҳолимдан хабар олса нима қиларди? Совуқ қотибман, устимга бирор нима ташлаб қўйса, бир жойи камайиб қолармиди?! Келиб Селимдан гапиряпти. Фирт ўғри, муттаҳам, лўтгизбоз-ку у. Ўзи унга сен қулоқсиз қиз-нинг берухсат тегиб олганингга қандай чидаяпман, ҳали-ҳануз тушунмайман!»

— Бир ўзинг келдингми?! — дея турган жойида бақирди Фаттоҳ Норқулович оғриб қолган бўйнини силаркан.

Нариги томондаги гала-говур шу заҳоти тинди. Фаттоҳ Норқулович денгиз ҳавосидан чуқур нафас олди-да, стол-нинг устида турган тутатқи қутиси томон қўл чўзди.

Орадан сал ўтиб Сабина пайдо бўлди.

— Ада-ж-ж-о-н, — деди ва Фаттоҳ Норқуловичнинг ювиқсиз юзидан чўлпиллатиб ўпди.

— Қачон келганинг? — сўради Фаттоҳ Норқулович.

— Кўп бўлмади. Ойим сизнинг ухлаётганингизни айтганидан кейин безовта қилмадим.

— Ҳмм. Нега келдинг?..

— Вой, бу нима деганингиз, ада?! Шунчаки ўзим. Селим Грецияга кетганди. Кеча ярим тунда кетди. Шунга...

— Ярим тунда. Грецияга, — деб иржайди Фаттоҳ Норқулович ва оғзидан бошқа сўзлар учди, — балки, менинг «зиёратим»га келгандир.

— Ада, гапингизга тушунмадим?..

— Мен ҳам эрчангнинг ярим тунда кутилмаганда Грецияга жўнаб кетганини тушунмай турибман-да, она қизим, — дея кесатди Фаттоҳ Норқулович.

Сабинанинг лаби гезарди. Бурнини тортиб қўйди-да, деди:

— Ишонмайсизми? Ҳозир етиб олган бўлса керак, телефон рақам бериб кетган. Қўнғироқ қиламан. Туркияда туриб, у ёқдаги телефон гўшагини кўтармас. Ундан кейин сиз кечаси уйингизга келган одамни Селим деб тусмол қилияпсизми?

— Агар Селим бўлмаганида ҳам унинг одами. Лекин мени ўйлантираётган нарса унинг нега келгани. Ҳар қалай, пул учун бўлмаса керак?! Ҳар қалай, кимгадир менинг жоним зарур бўлиб қолгандир. Ҳайронман, кўринмайдиган, уш-лаш имкони йўқ бўлган бир нимани у нима қиларкин? Албатта, ҳеч нарса. Ҳеч нарса. Фақат шу жон унинг ҳаётига халақит бериб турибди.

— Ада, агар Селимнинг бошида шундай хаёл бўлса, сиз хавотир олманг, ўзим бир ёқлик қиламан...

* * *

Фирдавс ташқарига чиқди. Учта шапкали турибди. Уларнинг қарашидан от ҳуркади. Биттасининг қўлтигида папка, иккитасининг қўли мушт бўлиб тугилган. Гўё шер улар. Бир неча лаҳзадан кейин ҳовлидагиларнинг ҳаммасини бўғизлашга шай. Фақатгина, «ов»ни кимдан бошлашни билмай туришибди.

— Келинлар, — деди Фирдавс амаллаб жилмаяркан.

— Келдик. Сен кимсан?..

— Нимаиди?!

— Саволга савол билан жавоб берма...

— Мен тўйи бўлаётган, никоҳланиш арафасидаги одамман.

— Исминг нима? Тўй-пўй мени қизиқтирмайди! — бақирди шапкалилардан биттаси.

— Кечирасиз! Ҳар қалай, бировнинг уйида турибсизлар. Ҳар қалай, чақирилмагансизлар. Шунга кўра овозларинг-ни баландлатмасдан гапирсанглар ҳам ҳамма эшитади. Бу ерда бирорга ҳам гаранг одам йўқ!..

— Майнабозчиликни, ақллиликни йиғиштир, исминг-ни айт!

— Фирдавс.

Шу заҳоти шапкалилар бир-бирига қараб олишди. Папкали бўйинбоғини тўғирлаган бўлди.

— Ҳа-а, гўдаётганингдан сени Фирдавс бўлса керак, деб ўйлагандик!..

— Хўп, нимага келдиларинг?

— Бўлимга борганингдан кейин билиб оласан.

— Яхши. Ўша бўлимга қачон чақирсанглар, ўшанда жон деб бораман...

— Ҳозир!

— Мен сенларга қўйманми? Юр, десанглар, олдиларингга тушиб кетадиган. Олиб кетишга бирорта асосларинг борми?

— Бор!

— Қани?..

— Борганда кўрасан.

— Аввал олиб кел ўша асосингни, кейин бораман! — деди Фирдавс жаҳл билан.

Папкали папкасини очди. Лекин у ерда бор-йўғи тўртта оппоқ қоғоздан бўлак ҳеч вақо йўқ эди. У хўжақўрсинга папкасини кўтариб олганди.

— Олиб келамиз. Унда сен тўппа-тўғри турмага кирасан.

— Фарқи йўқ менга...

— Қисқаси, сен бугун битта одамнинг уйига ўт қўйиб юборганликда айбланасан, — деди шу пайтгача гапга аралашмай турган шапкачилардан биттаси.

— Кўрдингларми? Ушладиларингми? Бугун тўйим бўлаётган бўлса. Қандай қилиб миямга бировнинг уйини ёқиш келади? Бирорталаринг уйланиш кунларинг шу ишни қилганмисизлар?! — деди Фирдавс ва шу заҳоти жилмайди. — Ундан кўра уйга кининглар. Ризқ-насибаларинг бор экан, ҳуш келибсизлар. Меҳмон бўлинглар. Сизларга кимдир «Фалончини ушланглар. Фалончи ёққан бўлиши керак?!» деган. Сизлар келгансизлар. Лекин бу ерда тўйнинг устидан чиқиб турибсизлар. Амаки, — деб Абдувалига юзланди Фирдавс, — дарров жой қилайлик!

— Бўлди, ҳозир, — деди Абдували ҳам ҳозиржавоблик билан.

— Минг бор узр, тўй ресторанда бўладиган эди. Шунга бу ерга тайёргарлик қилмагандик. Стол тайёр бўлгунича уйга кириб туринглар.

Келгувчилар шаштидан тушишди. Аслини олганда, уларнинг кўнглида ҳам бировни олиб кетиш йўқ эди. Аниқ-тиниқ буйруқ олишмаганди. Ёниб турганида Фирдавснинг исмини эшитишлари билан унга ташланишарди. Кўллари-ни орқага қайиришар, кишан тақишар ва калласини пас-тага босиб машинага тиқишарди. Тўй, бошқа нарса ҳақида эшитишни ҳам исташмасди. Рация орқали эшитишди. «Шундай-шундай, шубҳали, рўйхатдаги одамларни тутиб келтиринглар», дейишди. Шунда папкали Фирдавсни эс-

лаб қолди. «Қаҳвахонаси бор экан. Яқинда шунинг олдида тўполон бўлган. Бекордан-бекорга бўлмагандир?! Олиб бо-райлик, ҳарна, ўзимизга битта плюс бўлади», дейишди ва келишди. Ўхшамайди. Бир ерни ёқиб келган одам ўзини сира бундай тутмайди. Майли, еб-ичар бўлса, еб-ичарда.

Уларни уйга олиб киришди. Дарров олдиларига ноз-неъмат, егулик, ичкиликлардан қўйишди. Бу ёғи «Сен ол, мен ол» бошланиб кетди. Қарабсизки, бир соат деганда учаласи ҳам «тайёр» бўлди.

— Агар, — деди уларнинг аҳволини кўрган Миразиз, — кунимиз шуларга ва шуларга ўхшаётганларга қолаётган экан, яхшилиқдан умид ҳам қилмаса бўлади.

Чақирилмаган меҳмонлар кетганидан кейин никоҳ ўқилди. Фирдавс ўзини қушдай енгил ҳис қила бошлади. Кунни кеча гарангсиб қолганди, «ўргимчак тўри» исканжасида эди. Қаерга борарини, нима қиларини билмасди. Бугун эса ҳаммаси у хоҳлагандай бўляпти. Қисман бўлса-да, Абрамдан ўч олди. Мавзунага уйланди. Энди қандайдир тўй ҳам қилиши керак. Ҳар қалай, тўрт-беш дўстини чақириб, меҳмон қилмаса уят бўлар.

— Сизлар Чилонзорга борасизлар. Уч хонали уй ҳамма жиҳозлари билан тайёр турибди. Келин-куёв бирор ҳафта бирор жойга чиқмасдан... Нима дединг? — дея ўшшайди Ёдгор.

— Нега энди? Менинг қиладиган ишларим бор. Ҳали Абрам тирик. Уни тополмадим. Токи у тирик экан, бизга тинчлик бўлмайди. Мавзуна Чилонзорга...

— Даданг билан қайнотанг буюрди. Илтимос ҳам қилмади. «Агар бизни деса, иккиси ҳам шу ёққа борсин. Бир ҳафта кўриниш беришмасин, унгача ҳаммаёқ тинчиб қолади», дейишди, — деди Ёдгор Фирдавснинг гапини бўлиб.

— Сиз нима дейсиз?..

— Энг тўғри йўл ҳам, аслида, шу. Сен ўзингга, ойнага бир қараб ол. Тўғриси, икки кунда бутунлай ўзингни олдириб қўйдинг. Бунақаси бўлмайди-да энди. Кўчани вақтинча ўзимизга қўйиб бер. Олди-орқасига қараб турамиз. Абрамдан ҳам хавотир олма. У қаерга боради, кимлар билан учрашади, ҳамма-ҳаммасидан хабар олиб турамиз. Мабодо бирор жойга «сурмоқчи» бўлса, дарров сенга етказамиз.

Фирдавс кўнди. Аслида, кўнишга мойиллиги бор эди. Мавзуна билан ёлғиз қолишни истаётганди. Гарчи унинг Мавзуна билан бирга сайр қилишига, мириқиб суҳбатлашишга имкони бор эса-да, ҳали бирор марта тузукроқ гаплашолмади. Жамолини томоша қилолмади. Қиқирлаб кулишини жуда кам эшитди. Ахир бу сира инсофдан эмас. Ана тенгқурларининг нечтасини кўча-кўйда кўради. Бир чиройли қизлар билан гаплашиб юришади. Хиёбонларда ёнма-ён ўтирволишиб, алланималарнидир сўзлаб беришади. Унда бўлса, ҳали у ёқ ёниб кетган, ҳали бу ёқда биттасини биттаси урган. Кимдир кимнидир пулини тортиб олган ва ҳоказо, ҳоказо. Қизиқ томони, бу бош оғриқларнинг бари келиб у билан боғланаверади...

Уй Алгоритмда дейишса, тўғрироқ бўларкан. Етти-саккизта тўрт қаватли уйларнинг ўртасида экан. Учинчи қаватда. Ўзиям ҳамма шароити бор...

Фирдавс ошхонага кириб чой кўйди ҳамда энди стулга ўтирган эди ҳамки, Мавзуна оппоқ ҳарир рўмол ёпиниб кириб келди ва келинсалом қила бошлади. Эғнида атлас кўйлак... Фирдавс беихтиёр ўрнидан турди.

— Кў-ўп яшанг, кў-ўп яшанг. Кўшганингиз билан кўша қаринг. Ували-жували бўлинг. Серфарзанд, сердавлат бўлинг...

Фирдавс гапини охиригача етказолмади. Чунки Мавзуна пиқ-пиқ йиғлай бошлаган эди.

— Сенга нима бўлди? — деди Фирдавс қизнинг ёнига келиб.

—...

— Менга турмушга чиққанингдан норозимсан?

— Йўқ!

— Нега унда йиғлаяпсан?

— Билмадим. Билмадим...

— Бундан бу ёғига ҳамиша биргамиз. Ҳеч қачон сени ёлғизлатиб қўймайман.

— Ишонаман! Лекин энг чиройли, энг бахтли куним шунақа зерикарли, таҳликали бўлади, деб сира ўйламагандим. Ҳеч қурса, Моҳинага келинсалом қилмоқчи эдим, дадажонга келинсалом қилмоқчи эдим. Тўйхонанинг тўрида оппоқ кийимда сиз билан ёнма-ён ўтирмоқчи эдим. Лекин орзуларимнинг бирортаси ҳам рўёбга чиқмади. Бизни

шаҳарнинг бир чеккасига худди кераксиз одамлардай келтириб ташлашди. Мана, энди икковимиз мана шу каталакдай уйда ўтирибмиз. Уй каталакдай, лекин шу ҳам бизга кенглик қиляпти.

Фирдавс қизни қучди.

— Мен сени бахтли қилишга ваъда бераман. Ширин, чиройли кунларимизнинг бари олдинда. Ўзи ҳозир ҳаммаёқ остин-устун бўлиб ётибди...

— Нега бунчалик тезлатиб юбордингиз? Бир кунда ниятни айтиш, ўша куннинг ўзидаёқ унаштирув ва никоҳ... Одам нафас олишга ҳам улгурмади.

— Ҳаммасига анави чол сабабчи...

— Қайси?..

— Мен эрталаб машинасига миниб келган чол-да! У шундай гапларни гапирдики, эгим жимирлаб кетди. Ўзимни айбдор ҳис эта бошладим. Биласанми, гарчи сени севсамда, қўлингни ушлашга ҳақим йўқ экан. Сабаби, номаҳрамсан. Ҳаттоки ёлғиз қолишимиз ҳам катта гуноҳ саналаркан... Мен сени гуноҳга ботиришни истамайман. Аммо жудаям гаплашгим келади. Холи қолиб. Бир ўзинг билан. Чунки учинчи одамнинг ёнимизда бўлиши тилимни «қулфлаб» қўяди... Хуллас, чол гапирарди-ю, мен сени эслардим. Ўзим гуноҳга ботганим етмагандай ўша ботқоққа сени ҳам тортибман. Кейин бирдан «Бугуноқ Мавзунага уйланаман!» дедим ўзимга-ўзим. Мана, қара, ўжарлигим фойда бериб турибди. Тўй бўлади. Зўр тўй. Икковимиз столларни безатамиз. Тасаввур қиляпсанми? Келин билан куёв столларнинг устига нарсаларни қўйишяпти. Зўр-ку! Мен видео айтаман.

— Видео? Нима у?

— Иккаламининг тўйимизни кинога олади-да...

— Шошманг, қорнингиз очқамадими? — деди Мавзуна Фирдавснинг гапини бўлиб.

Фирдавснинг юзида табассум пайдо бўлди. У секингина Мавзунанинг бошидаги рўмолни олди. Келинчак бўянганди. Шугинага улгурганди. Жудаям очилган. Ўзи шундоқ ҳам чиройли эди. Пардоз қилгач янаям, янаям гўзаллашиб кетганди. Фирдавснинг кўзи чақнади. Бу сафар Мавзуна ўзини олиб қочмади. Балки, унинг ўзи шуни тусаётганди...

Орадан нақ икки соат ўтгандан кейингина Мавзуна овқатга уннади. Унинг юзи қизарган, бирор сўз айта олмас,

боши эгик ва шу ҳолида қозонни кавларди. Фирдавс ундан кўзини узмас, завқи ошарди.

— Ундай қараманг, йўқса, овқатни ўзингиз қиласиз, — деди Мавзуна паст овозда.

— Иложим йўқ. Гавҳардай, йўқ, олмосдай товляняпсанки, кўзимни ололмаяпман...

— Бошқа хонага кириг, телевизор кўриг. Мен овқат тайёр бўлганида чақираман.

— Биргаликда тайёрлайлик овқатни?

— Уяляпман...

Мавзуна Фирдавснинг бағрида кўзини юмди.

* * *

На Баракнинг ва на Абрамининг бир туки қилт этди. Улар гўёки ҳеч нарса бўлмагандай ёнма-ён юриб кўчага чиқишди. Ҳатто дарвозахонада чўзилиб ётганларга бирров қараб ҳам кўйишмади. «Тур, кўчага югур, бу ерда ётсанг, куйиб ўласан», дейишмади. Бирортасининг қўлидан ушлаб ўрнидан туришига, олов исканжасидан қутулишига ёрдам беришмади. Шунчаки ташқарига чиқишди-да, қарийб бараварига орқаларига ўгирилишди.

— Абрам, бу уй сенга қанчага тушганди? — дея сўради Барак ўта хотиржамлик билан.

— Ўттиз минг...

— Тилла-пиллоларингдан келтирмаганмидинг?

— Эсинг жойидами?..

— Ўттиз мингингни уч юз минг қилиб қайтариб олишингга ишонаман...

— Паст кетма! Уч миллиондан кам бўлса, ёққан одамнинг ҳам, унинг атрофидагиларнинг ҳам, керак бўлса, шунга шароит яратиб берганларнинг ҳам уруғини қолдирмайман, — деди Абрам йўл четига ўтаркан.

Бу пайтда иккита тиши синган, бурни қонаган Владик оғзини рўмолчаси билан беркитганча қуюқ тутун орасидан чиқиб келди. Ҳамда энгашиб бир неча марта йўталди. Шунда унинг димоғига йиғилиб қолган қоп-қора шилимшиқ ерга тушди.

— Ўлганлар борми? — сўради ундан Абрам жуда паст овозда.

— Ҳозирча йўқ. Лекин...

— Нимага қараб турибсан? Бор, олиб чиқ, ҳаммасини!

Бирортаси ўлиб, жазодан қутулиб қолмасин! Югур! — деди Абрам.

Ана шу маҳал узоқдан «Вию-вию», дея шитоб билан келаётган ўт ўчирувчилар машинасининг овози эшитилди.

— Ана, келишяпти! Керак бўлса, ўзлари қутқариб олишади. Хўш, юр, кетдик. Бизникига борамиз. Мен сени шунақанги лаззатли суюқлик билан сийлайки, манави ёнғинни бутунлай эсингдан чиқариб юбор, — деб Барак дўстига қаради.

— Ҳа, тўғри айтасан. Аммо, барибир, эсимдан чиқармайман. Хотиржамлик учун эса сеникига боришим керак. Лекин сен қисталоқ мендан пул ундираман, деб ўйлама.

— Бе-е, кўнглинг хотиржам бўлаверсин, — деб Барак қўлини орқасига қилди.

Улар кетишди. Анча масофагача пиёда кетишди. Агар орқаларидан Арслон машинада келиб қолмаганида яна кетаверишарди. Қизиқ томони, икки ошна умуман ёнғин ва Фирдавс ҳақида гаплашмасди. Бироқ ҳар иккисининг ҳам миясини ундан қандай қилиб ўч олиш ва унинг уруғаймоғини қуритиш ҳамда таниш-билиш, ошна-оғайнилари бир умрга қарздор қилиш масаласини ўйлашаётганди...

— Қайси гўрда эдинг? — дея сўради Абрам машинага ўтирганидан кейин Арслондан.

— Чарчоқ ёздига кетаётгандим. Ҳали кўп узоқлашмагандим. Кўп чой ичиб юборган эканман. Тўхтаб орқага қарасам, ҳавога бурсиқиб қоп-қора тутун кўтариляпти. Биз томонда... Кўнглимга шубҳа оралади ва дарров машинани орқага бурдим.

— Буни қара-я, Фирдавс шунча ишни қилибди. Уйни ёқибди. Лекин сен баччагар уйдан узоқлашиб кетишга улгурмабсан. А? Нима дединг? Шунчалик ҳам имиллаб юрдингми? — дея кесатди Абрам.

— Хўжайин, бу ёғини билмасам! Мен бўлган воқеани айтдим, холос.

— Бўпти, тезроқ ҳайда!

Абрам Баракнинг таклифи билан нақ ўн икки кун дам олди. Ҳеч нимани ўйламасликка ҳаракат қилди. Еди, ичди, ётди. Икки марта тоққа чиқиб келди. Биринчисида Хонзо-

да билан. Иккинчисига москвалик қиз ҳамроҳлик қилди. Дўстлари жўнатишибди. Ольга экан исми. «Жудаям чарчаган, асаблари толиққан, инсонтерапия ишларини бажариб кел», дейишибди. Абрам ҳеч кимга ҳеч қанақа хабар жўнатмаганди. Унинг ўрнига дўсти Барак ишлабди. «Танишбилишларга айтдим. Уларнинг гапига қараганда, сени жуда яхши танишаркан. Ҳа, ҳа, танишаркан. Кўпдан-кўп ютуқларингни эшитишиб, роса хурсанд бўлишди. Кейин уларнинг ўзлари таклиф беришди. «Бизда шундай бир чарчоқ оладиган борки, ундан кейин киши ўн саккиз ёшли бўлиб қолади», дейишди. Сени жуда яхши биламан. Ёшлигингдан. Илгари ҳали оёқ-қўлинг бақувватлигида бирор кунингни ҳам «куруқ» ўтказмасдинг. Ўйлайманки, ҳозир ҳам чакимассан».

Баракнинг ҳамма гапи рост бўлиб чиқди. Ҳақиқатан ҳам, дам олгач Абрамнинг мияси тиниқ ишлай бошлади. Бўлмаса, кимсан Абрам қаёқдаги Фирдавс деган ёш болага ютқазиб юрармиди? Мана, энди бошқатдан бу Фирдавсни «элак»дан ўтказди.

— Арслонни олиб келинглар, — деди Абрам сўнгги куни, — ярамас қаёққа йўқолиб қолди?..

Гарчи Баракнинг уйига ҳамма егулик-ичгуликларни Абрамнинг йигитлари келтиришаётган эса-да ва яна чироқ, ижара пуллари ортиги билан тўланган эса-да, Баракнинг уларни ёқтирмаётгани шундоққина кўриниб турарди.

— Мен ҳам Исроилга кўчиб кетишни мўлжаллаб юрибман. Эртароқ, ҳамма эшикларнинг очиқлигида кетиб олмасам, кейин қийналиб қолишим мумкин, — дерди у ҳар икки гапнинг бирида.

Унинг мақсади нима эканини Абрам жуда яхши тушунса-да, индамасди. Гапни бошқа томонга бурарди. Хусусан, Баракнинг ташаббуси билан Москвадан келган сариқ-оқ аралаш ўттиз ёшдаги Ольганинг нақадар устамонлигини кўп тилга оларди. «Эҳтимол, мен ҳам Москвага кетсамминкин, балки ўша ёқда қолган умримни тинчликда, хотиржамликда ўтказарман!» деб тутун ютарди. Ҳа, у сўнгги кунларда ҳаддан зиёд чекаётганди. Негадир шунақа бўлиб қолди. «Бошида нега оқсоқлик қилдим? Бутун бошли ўттиз минг сўмдан ажралдим-а», дея хаёл қилди ва чекди. Энди илгаридан чекишни қанда қилмасди, бу сафар доналар ора-

лигини яқинлаштириб юборди. Аста-секин бирининг орқасидан иккинчисини «улаб» юборадиган одат чиқарди. Барак унинг асабийлашаётганини дарров сезганди. Аммо ўзини билмасликка олди. Чунки Абрамнинг меросхўри йўқ деб ўйларди. Энг яқин дўсти эса Барак. Шундоқ экан, мол-мулкнинг бари унга қолади. Бунақа пайтда Абрам қанчалик тез ўлса, шунчалик яхши. «Яхудий яхудийга дўст эмасми?» дерсиз. Йўқ, уларнинг дўсти бўлмайди. Ҳатто ота-онасини ҳам дўст ҳисоблашмайди. Бари вақтинча. Бари ўткинчи. Бари фойда келиб тургунича.

Арслон ўзининг эски йигитлари билан бирга келди. Абрам эътибор берди, Арслоннинг атрофидагилар анча-мунча семириб қолишибди. Бу уларнинг ишламай еб ётганлигидан далолат беради. «Ярамас, ҳаромхўр, текинхўрлар!» дея кўнглидан ўтказди Абрам.

— Арслон, ёниб кетган уй сенга, ундан кейин бошқа ҳамма корхоналар ва бозорларни, шунингдек, вокзалларни ҳам топшираман. Қўшимчасига йигитларни бераман.

Абрам шундай деб Арслоннинг юзига тикилди. Ўзгариш дарров содир бўлди. Арслон қувонганини юзи илжайганча ошкор этди.

— Лекин, хўжайин...

— Шошма, — деб Арслоннинг гапини бўлди Абрам, — гапимни охиригача етказиб олай. Албатта, бераётган иноларим сенга мойдай ёққанини биламан. Бироқ ҳеч нима шунчаки берилмайди сенга. Ҳатто сенинг қўлингга тутқазаётган игнамнинг ҳам нархи бор. Кўп сўрамайман, бор-йўғи бир миллион долларлик тилла...

Арслоннинг бирдан капалаги учиб кетди. Ранги оқарди.

— Мен шунча тиллани қаердан топиб бераман? — деди у.

— Бунга қара, Барак, қаердан топиб бераманмиш?! Ярамас, хумпар, ахир мен сенга шунча нарсани беряпман-ку. Қолаверса, атрофингда итваччаларинг аккиллашиб юришибди. Буни қара, — дея ўрнидан турди Абрам ва Жавлонни кўрсатди, — сап-сарик, кўзи кўм-кўк. Шу ҳолига қоринча ҳам қўйган. Бунинг лақабини сен «Хамир» деганмидинг? Аммо жуда тўғри топгансан. Чунки хамирнинг суяги бўлмайди. Яна араблар ароқни хамир дейишади. Нонга ишлатиладиган хамирга ҳам, спиртли ичимликка ҳам мос тушади бунинг.

Жавлон безовталанди. Қизариб бошини эгди. Арслон менсимайгина Жавлонга қараб қўйди-да:

— Яхшилаб семиришини кутяпман, кейин сўйиб юбораман. Сизнинг рухсатингиз билан бўрибосар ит боқмоқчиман. Унга мана шу Хамирга ўхшаганларни сўйиб, гўшти-ни бераман, — деди.

— Хўш, шартларимга розимисан? — дея кўзини қисганча Арслонга қаради Абрам.

— Ҳаммаси ўзингизда қолаверсин, мен «йигим-терим»-ни топшириб юравераман. Шу баҳонада ҳисобот ҳам оласиз.

Абрам Баракка қаради-да:

— Менинг дўстгинам, қани айт-чи, ўзимизникиларга ўхшайдими-йўқми? — деди.

— Баъзи бир жиҳатларида ўхшашликлар учраб турибди. Сўзларида демоқчиман, — дея жавоб берди Барак.

— Эртага саҳарда Фирдавснинг устига бостириб борасизлар. Ернинг тагидан бўлса ҳам унинг «ини»ни топинглар. Қиймаланган ҳолда келтиринглар менинг олдимга! — дея амр қилди Абрам Арслонга.

Арслон қўлини кўксига қўйиб, хиёл бошини эгди-да:

— Хўп бўлади, — деб орқача юриб, хонадан чиқиб кетди.

Барак қарсак чаларкан:

— Ҳақиқий ҳоқонсан. Табриклайман! — деди.

— Битта нарсани билиб қўйишингни истайман. Арслон менинг ўғлим!..

Абрам шундай дейиши билан Барак жиддий тортди ва қошларини чимириб:

— Қанақасига? — дея сўради.

Абрам жавоб беришдан олдин «тортди», сўнг лабининг атрофини кафтининг орқаси билан артди ва оромкурсига ястаниб ўтирганча, тутатқини лаблари орқасига қистириб, шошилмасдан Хонзода билан танишиб қолганини ва бошқа ишларни гапириб берди. У сўзлагани сайин Баракнинг умидлари чиппакка чиқаётганга ўхшаб бораверди. Ахир Арслон тайёр меросхўр экан-ку! Бунақада Абрамнинг мулки унга тегмай қолади-ку!..

— Наҳотки, — деди Барак Абрам ҳикоясини тутатганидан сўнг, — мен беҳабар қолган бўлсам?! Яхши эмас. Ле-

кин ёнингда олиб юрган экансан, демак, тарбияси ёмон бўлмайди. Аммо мени ажаблантиргани, нега энди уни Бухоро услубига ўтказмадинг?

— Билмадим. Ҳозир сен айтганингдан кейингина эсимга тушди. Ҳақсан...

— Энди-чи?..

— Энди кеч бўлди, шекилли?!

— Барибир, салгина ул-бул нарсани ўргатгин-да масжидга чиқар. Ҳар хил иғволарни тарқатсин.

— Қўйсанг-чи. Бунинг учун сенинг билан менинг умримиз етмайди. Қолаверса, ҳазрат бор. Бир лаҳзада фитнамиз ошкор бўлади. У бизни шарманда қилади. Бунга сира шубҳам йўқ. Қизиқ, нега бизникилар ҳалигача ҳазратга ҳужум қилишмаяпти? Ахир у бор экан, бизнинг ҳамма хатти-ҳаракатларимиз ҳавога учиб кетади-ку!

— Сабр.

— Қанча? Лекин кетма-кет менга буйруқ бериляпти...

— Тўғри. Яқинда ўша ҳазратингнинг ўзи тумшуғидан илинади. Унинг ноиб бўлишига, бир нечта масжидларнинг очилишига сабабчи бўлганига ва яна атрофида шогирдларининг кўплигига ҳозирча чидаб турамиз. Эшитишимга қараганда, унга текинга бир самолёт китоб берилаётганмиш. Гап-сўзларга қараганда, ҳазрат ҳам текин тарқатармиш. Фақат келтирилиш харажатига тўлов бор экан. Ана шуниси биз учун айни муддао. «Пуллади. Чўнтагини қаппайтирди!» деймиз. Қарабсанки, ҳазратингнинг устида қора булутлар тўпланади. Чақмоқ чақиб, шунақанги жала қуядики, ҳазратингни қайсидир қўлда кўрасан. Салласи бир ёқда, калиши бошқа ёқда.

— У жудаям билимли...

— Йўқ, мен сенинг гапингга қўшилмайман. У билимлидан ҳам кўра, ақллироқ. Билимлини бошқарса бўлади. Аммо ақллини жуда қийин. Балки, у сенинг суробингни тўғрилаб қўйиши ва бошқариши мумкин. Гарчи Громикога қўшилиб, бир неча ўнлаб жигаргўшаларимиз СССРни бошқаришган ва ўз измларида тутиб туришган эса-да, ҳазратнинг чет элга чиқиб кетишига ва ўқишига йўл қўйиб беришган. Аслида, мақсад умуман бошқа эди. Бироқ у биз кутганимиздан-да ақллироқ чиқиб қолди. Ўзинг ўйлаб кўр, қайси мулла бориб кимсан Горбачёвдан масжидлар қурили-

шига рухсат олиб кела олади... Эшитганимда, бутун аъзои баданим бижирлаб кетди. Музладим. Громика, Сусловларни ниҳоятда аҳмоқ одамлар эканликларини тушуниб етдим.

— Қайғурма, Барак. Биз, барибир, ютиб чиқамиз. Эҳтимол, ҳазратнинг четда ўқигани қайсидир томондан яхшидир?! Бизга қўшимча имкониятлар эшигини очиб берар?!

— Абрам, сенинг ақлингга нимадир соя солиб қўйибди. Йўқ, ҳаммаси жойида. Шунчаки, жудаям чарчагансан. Мен бу ҳақда яна хориждаги ҳамтовоқларимизга хабар бераман. Минг марта айтаман. Бир одамнинг елкасига бунчалик оғир юкни юклаб бўлмайди. Майли, уруғдошларимиздан қайсидир оила бутун дунёнинг пулини чиқарар, яна қайсидир бири нефтни бошқарар, лекин бу Абрамни эзиш, тинкасини қуритиш дегани эмас-ку?! Хуллас, менинг қадрдоним, сенга ўн икки кунлик таътил камлик қилди. Ўзим Европага жўнашингга ёрдам бераман. Ана... Кечирасан, майли, ўғлингдир-ку, аммо бизникиларга зиғирча ҳам яқин келмайди. Уни гўдаклигида қўлингга олишинг керак эди. Хуллас, унга ҳамма нарсани топширгин-да, жўна. Тўплаган пулларингни Америка банкларига қўйсанг, отнинг калласидай фоиз беришади. Ўшаларни еб-ётаверасан. Дарвоқе, ўғлингга ўзимизникилардан битта келин топ. Иложи бўлса, шу бугун ва уларни қовуштир. Шу бир куннинг ўзида келинингни қорнида набиранг пайдо бўлсин. Ана уни меросхўр қилсанг, ярашади. Яна «Ўзиникига тортяпти», демагин-у, аммо менинг яхши битта жияним бор. Ўзи Тошкентда туғилган, лекин ҳозир Симферополда яшайди. Ўн саккизга кирди. Агар хоҳласанг, бугуноқ қўнғироқ қилиб чақираман. Ими-жимида тўйини ўтказамиз. Эртага ҳали кўзга ҳам кўринмайдиган набиранг тайёр.

— Сен эса ўта кетган айёрсан! Барак, айёрсан. Аммо нима қилайки, ҳақсан.

Баракнинг бирдан юзи ёришди. Бироқ дарров яна тунд қиёфага кириб олди. Чунки хурсандлигини Абрамга сездирмаслиги керак-да.

Абрам кўзини юмди ва ўзини орқага ташлади. Барак эса ўрнидан турди. Кейин кулганча:

— Дўстим, мен битта қўй буюртириб қўйганман. Ҳойнаҳой, сўйиб бўлишгандир, юр, бу ерда сиқилиб ўтиргунча, ўз қўлимиз билан кабоб тайёрлаймиз, — деди.

Абрам бир хаёл «Қайси пулингга қўйни сотиб олдинг?» дея сўрамоқчи бўлди-ю, яна индамади.

Улар Барак айтгандай, ўзлари кабоб пиширишди деса сангиз адашасиз. Йигитлари қилишди бу ишни. Улар эса қўра ёнида ўтиришди. «Ўчоқ бошида ейиш бошқача», дейишди ва ейиш билан бирга ичишди ҳам.

Владик келди ва хўжайинининг қулоғига бир нималар деб пичирлади. Абрамнинг шу заҳоти юзи ёришди. У дарров ўрнидан туриб, қаддини ғоз тутди.

— Албатта, — деди унинг кўринишидан бирорта хушхабар келтирганини тахмин қилган Барак, — иккимиз ҳам байрам қиламиз.

— Худди шундай, — деб Абрам бояги жойига ўтирди-да, ошнаси томонга бироз энгашди, — катталар ҳазратга хужум қилишни бошлашибди.

* * *

Ўлмаснинг ўлдирилишидан кейин Арслон бутунлай ўзгарди. Аввал ҳам у бировга ишонмай қўйганди. Энди эса ўша ишончсизлик янаям ошиб кетди. Ахир қандайдир шафқат бўлиши керак эди-ку. Нега энди Арслоннинг хоҳиши, фикри инобатга олинмади. Олдинига Ўлмаснинг ўлдиришни унинг зиммасига юклашди. Орқа-энлик қилаётганди, ўзлари тинчитиб қўя қолишди. Бу Арслоннинг битта қаноти кесилди дегани. Бундан чиқди, навбат уники.

У ўша ёнғин бўлган куни уйида эди. Аввалига онаси билан гаплашди.

— Менга ростини айтинг... Энг ёмон, паст нарсани айтсангиз ҳам хафа бўлмайман. Чунки расволарнинг-расвоси тўғрисида эшитдим, кўрдим. Сиздан илтимос қиламан, яширманг. Нега Абрам «Мени ҳамиша кечиради», дейди? Бу биринчиси. Иккинчиси, нега доим ёрдам беради?

Хонзода бундай саволни умуман кутмаганди. У эри Хурсанд Хидирович шубҳаланмай қўйгач «Бўлди, ҳаммаси ортда қолди. Энди биров Арслоннинг ҳақиқий отаси ким эканини суриштирмайди», деб ўйлаб юрарди. Йўқ, мана, Арслоннинг ўзи бу ҳақда қизиқиб сўраяпти.

— Балки, унинг ўзидан сўрарсан, — деди Хонзода ўғлига жавобан.

— Ўзидан?.. Ўзи менга бирор нимани айтади, деб ўйлайсизми? У туллакнинг туллаги, у ҳаттоки отасига ҳам ях-

шилиқ қилмайдиган одам. Кейин мени қизиқтиргани қанақа қилиб оддийгина этикдўз шу даражага эришди?

— Чунки у яхудий. Саволларингнинг ҳаммасига жавоб шу.

— Нега ёрдам бераётганига ҳамми?

— Билмадим...

— Тўғриси айтинг. Ёшлигимда менга одамлар «Бу бола сира отасига ўхшамайди», деб айтишганини кўп эшитганман. Нега?

Хонзоданинг эти жимирлаб кетди. У шартта ошхонага кирди-да, ош пичоқни олиб чиқиб, ўглининг олдида ташлади. Кейин:

— Мана шуни олгин-да, мени сўйиб ташла, — деди.

— Нега?..

— Чунки отангга айтмаган гапимни сенга айтишга мажбур қилипсан. Сен, аслида, Абрамнинг ўғлисан!

— Нима?!

Арслоннинг кўзи олайди. Пешонасида тер пайдо бўлди.

— Отанг ландовур эди, ундан бола бўлмасди. Лекин бойлиги жудаям кўп эди. У ниманики ушласа, тиллага айланарди. Агар сен туғилмасанг, мени ҳайдаб юбормоқчи эди... Шунда Абрам пайдо бўлди. Энди нима қилишни ўзинг биласан!

— Бундан чиқди, менда ҳам яхудийнинг қони бор экан-да. Бундан чиқди, мен ҳам оддий одам эмасканман-да. Зўрку?! Мен сизни сира айбламайман, қайтанга хурсандман. Агар Лида кимгадир турмушга чиқса-ю, тугса, бундан чиқди ўша бола меники бўлади. Шундайми?

— Билмайман! Юрагимни қон қилиб юбординг! Мен энди яшашни истамайман! Тўйиб кетдим ҳаммасидан! Сени ақлли, дунёни сўрайдиганлардан бўлади деб ўйлагандим. Аммо кўча боши бўлиб чиқдинг!

— Ҳе, — дея иржайди Арслон, — бунинг сира ажабланидиган жойи йўқ, чунки ҳақиқий отам кўча бошлиғидан минг чандон ортиқ. Кўчанинг катталарини бошқараяпти. Қаерда игво, гурбат, зўравонлик, одам ўлдириш бўлса, албатта, унинг иштироки бор. У худди шайтонга ўхшайди, осонлик билан одамларнинг орасини бузади. «Бировни биров ўлдирди», деса шунақанги хурсанд бўладики, кўриб ёқа ушлайсиз. Лекин яқинда, куни кеча менинг энг яқин

дўстимни ўлдирди. Шунчаки ўлдирмади, калласини олди! Фақатгина олса майли эди. Лекин менга танасиз бошни кўрсатди. Тасаввур қиялпсизми?! Мен Ўлмаста суянардим. У мен учун жонини беришга тайёр эди. Аммо Абрам ўлдирди. Кичкинагина хатоси учун ўлдирди!

— Бу ҳам сенинг фойданга бўлса керак?! У сенга ҳеч қачон ёмонликни раво кўрмайди. Агар Абрам сени ҳимоясига олмаганида, балки, ҳозир мен билан гаплашиб ўтирмаган бўлардинг?!

— Ойи, бўлди. Тамом! Онамсиз, шунинг учун ҳам сизга қўл кўтаролмайман. Аммо менга айтганингизни бошқа ҳеч кимга айтманг. Биров эшитмасин. Мен бош кўтаролмай қоламан. Кўчада обрўм тўкилади. Абрам эса қилган гуноҳи учун товон тўлайди. Ё ўлади, ёки бор-будини менга топширади. Ҳозир унинг бойлиги ҳар қачонгидан ҳам кўп. Битта оёғига тушов бўлиб турган одам Фирдавс. Ундан кейин яна кимдир. Ҳазрат дейишяпти. Мен ҳазратни ҳеч қачон кўрмаганман. Абрамнинг гапига қараганда, унинг энг катта душмани, аслида, ўша эмиш. Бизнесига халақит бераётганмиш.

— Қанақа бизнес? — дея пешонасини тириштириб сўради Хонзода.

— Қурол сотиши керак. Бунинг учун ҳамма ёқда ур-калтак-сур-калтак бўлиши керак. Айтайлик, сиз қўшнингизни ўлдиришингиз, нариги қўшнингиз ундан наригисини отиб ташлаши керак. Ва сизлар ишлатган қуроллар Абрамники бўлиши керак. Абрамдан сотиб олган бўлишларингиз керак. Яна сиз ва бошқалар унга қарздор бўлишларингиз керак. Бу қарзнинг охири бўлмаслиги керак. Ҳаттоки Абрам ўлиб кетса ҳам унинг номига пул тўлашингиз керак. Қаерга, қанча, бунинг фарқи йўқ. Керак бўлса, гўрига, ҳар хил тиканлар ўсиб ётган қабрига. Гўшти аллақачон ирибчириб кетган бўлади, шундай бўлса ҳам гўрни очиб, пулни тиллага айлантириб лаҳадни очиб, суякларнинг устига ўша тиллаларни ташлашингиз керак. Нафақат ташлайсиз, кейин қўриқлаб ҳам ётасиз. Кимдан қўриқлайман, дейсизми? Бошқалардан қўриқлайсиз! Ана мени ҳам яҳудийсан дедингиз, бундан чиқди, мендан ҳам эҳтиёт бўлишингиз керак. Чунки ўлгудай очофатман, ҳеч қачон тўймайман!

— Арслон, бақирининг, бир балоларни гапиришинг мени тентак қилиб қўйди. Жон болам, раҳминг келсин.

Ҳозир ўзимнинг ўлгим келиб турибди! Илтимос, қийнама мени!

Арслон шартга ўрнидан турди-да, ташқарига чиқди ва алам билан лаблари орасига тутатқи қистириб тутатди. Тутунни ютар экан, дарвозахонада машина ичида ўтирган Саъдуллани чақирди:

— Ҳароми, бу ёққа кел!

Саъдулла иржайди. Илгари уни худди шундай деб кўп чақиришган ва у ҳамиша иржайган. Чунки жуссаси кичкина. Яна юраги ҳам кичкина. Демак, кимдир уни сўкса, ҳақорат қилса, дарров иржайиб-тиржайиши керак. Шундагина унга тегинишмайди. Тегинишса ҳам узоғи билан юзига бир шапалоқ тушириши мумкин. Аммо шунга қарамасдан ҳақорат унинг бир жой-бир жойларига тегиб кетади.

У эшикни очди-ю, машинадан тушиб, Арслоннинг ёнига югуриб борди.

— Менга қара, ичим ёниб кетяпти! Муаммолар эзиб ташлади, нима қилсам бўлади? — дея сўради Арслон ундан.

— Йўли осон, битгани олиб, мен билан бирга шартта ўртасидан бўласан, ҳаммаси эсингдан чиқади-қўяди.

— Фойдаси йўқ. Баттар бўламан. Лекин гапингда жон бор. Сен шу ерда тур, мен ҳозир.

Арслон ичкарига кириб кетди ва дарров қўлида Саъдулла айтган нарса билан қайтиб чиқди.

— Сен билан бўлишмайман. Яхшиси, мен ичиб ўтирмаман, сен қартангни суз. Қимор ўйнаймиз, мени алдашга ҳаракат қил. Қўрқма, алдаганинг учун сенга бирор нима қилмайман. Қайтанга хурсанд бўламан.

— Хўп, — деди Саъдулла ва машина томонга югуриб кетди. Бориб уловнинг кичкина юкхонасидан қарталарини олди ва қайтиб келди.

Бунгача Арслон оёқларини чалиштирганча ерга ўтириб олганди. Шишани очган ва анча-мунча ичиб қўйган эди.

Саъдулла ҳам худди шундай қилиб унинг рўпарасига ўтириб олди-да, қарталарни ерга ташлай бошлади.

— Манавиниси қизил, буниси ҳам қизил, буниси эса қора, қорани топасиз, ютасиз. Фақат пулини берасиз! — дея иржайди Саъдулла.

— Вой, қисталоғ-эй, — деб Арслон чўнтагидан битта «ленин калла»ни чиқарди-да, ўзи қора деб ўйлаган қарта-нинг устига ташлади, — мана шуниси меники. Ўн сўмим йигирма бўлади.

Саъдулла шу заҳоти устига пул тушган қартани очди. Қизил.

— Вой, онангнинг боласи, боягина қора эди-ку! Сен ит бир бало қилганга ўхшайсан. Энди майдлашмаймиз, — деди Арслон ва бу сафар бир даста пул чиқазди чўнтагидан.

— Ана, энди ҳақиқий ўйин бўлади, — дея Саъдулла каф-тларини бир-бирига уриб ишқалади ва чаққонлик билан қарталарини ерга ташлай бошлади. — Бу қизил, буниси ҳам қизил, яхшилаб қаранг, кейингиси, мана, кўрсатиб ташлаяпман, қора, қора, қора!

Арслон қартани очди. Қизил! Унинг мияси қизий бош-лади ва кутилмаганда ҳаёлига даҳшатли ўй келди. «Ҳаро-миманми? Ким мени ҳароми қилган?! Биринчи навбатда ойим... Ўлдираман! Ойимни ўлдираман!..»

— Топдингиз! — дея ҳайқирганча Арслоннинг ўйини бўлди Саъдулла. — Топдингиз!

— Жуда тўғри айтдинг, мен ўзимни қийнаётган саволга жавоб топдим. Сен ёрдам бердинг! Энди манавиндан ич! — деб Арслон шишани Саъдуллага узатди.

* * *

Осойишта ўн икки кун. Дастлабки беш-олти кун қандай ўтганини Фирдавс сезмай ҳам қолди. Бироқ кейинги кун-ларда зерикди. Тўрт деворнинг орасида ўтиравериш тинка-сини қурита бошлади. Бир-икки марта ташқарига чиққан-ди, дарров йигитлари ёнига келишди. «Хўжайин, ҳали сизга чиқиш мумкин эмас, Абрамнинг одамлари итдай изғиб юришибди. Ҳеч қурса, бир ой хотиржам яшашга мутлақо ҳақингиз бор», дейишди. Фирдавснинг энсаси қотди. Бироқ лом-мим демади. Уйига қайтди. Шунда ҳам Мавзуна қово-гини осилтирди. Айтдики: «Соғиндим. Юрагим така-пука бўлиб роса кутдим. Бошқа бунақа қилманг». Фирдавс кул-ди. «Одамлар ҳаттоки боғчага борадиган болаларидан ҳам бунчалик хавотир олишмайди», деди. «Кошки эди, сиз ҳам боғча боласи бўлсангиз, сиз улардан ҳам баттар қаровга муҳтожсиз!» «Йўқ, жа, унчаликмас. Лекин маза қилдим. Чунки биров мени бунақа тергамаган, мендан бунчалик

хавотир олмаган-да. Тўғри, хавотир олишарди... Аммо унга эркаланиш, севиш аралашмагани!»

Мавзуна уялди. Юзи қизарди. Бошини эгди ва бунинг эвазига Фирдавсдан бўса қабул қилди.

Бунақа ўтириш эр кишига умуман тўғри келмаслигини Фирдавс жуда яхши билгани учун орадан яна беш кун ўтказиб, Абдували амакисини чақирди.

— Кўчада нима гап? — дея сўради.

— Айтсам, ишонмайсан, ҳамма ёқ худди сув қуйгандай жим-жит. Фақат кундузи. Лекин қуёш ботиши билан худди кўршапалакдай «кўча»дагилар потирлашиб пайдо бўлади. Оёқ босишга жой қолмади ҳисоб. Ҳамма зўравон, ҳамма «разборчи», инсоф деган нарса қоронгиликка сингиб кетгандай худди. Улар дуч келган одамни уришади. Дуч келган одамнинг чўнтагидаги бор пулини тортиб олишади. Агар пули бўлмаса, кийимини ечиб олишади...

— Сиз буларнинг ҳаммасига индамай қараб турибсизми? — деди Фирдавс унинг гапини бўлиб.

— Битта-иккитасини, ана борки, ўнтасини тўхтатармиз, лекин ҳаммасини...

— Тўхтанг, бунақаси кетмайди. Шуларга ҳам кимдир бошчилик қилаётгандир?! Йўл-йўриқ кўрсатаётгандир?!

— Балки? Чунки имкониятимиз камроқда бизнинг. Биз Абрамнинг одамлари билан оворамиз.

— Унинг ўзи кўриниш бердими?

— Йўқ. Қайсидир инига кириб кетган. Боя айтганингдай айнан Абрамнинг ўзи сувни лойқалаётгандир?

— Тушунарли. Амаки, мен бу ерда, — деб Фирдавс секин эшик томонга қараб қўйди-да, гапини давом этказди, — керагидан ортиқ ўтириб қолдим. Ўзиям роса бўшашдим. Бу туришда занглаб, ҳеч вақога ярамай қоламан. Бугуноқ кўчага чиқиб, бир айланиб келаман.

— Сен ҳақингда бир-биридан даҳшатли гаплар юрибди. Эшитишимга қараганда, Абрам бутун бошли ҳарбий бўлинмани чақиртирибди. Четдан. Базилари умуман рус тилини билишмайди. Ҳатто африкаликлар ҳам бор эмиш. Ёдгор кўрибди. Шундай экан, сени ҳозирги алгов-далгов замонда асрамасак, йўқотиб қўйишимиз мумкин...

— Мен қандайдир нарса эмасманки, бой бериладиган. Пешонамга нима ёзилган бўлса, ўшани кўраман. Минг

марта тақдирдан қочишга уриндим. Аммо эплломадим. Кейин бир жойга биқиниб олганимдан кимга нима наф?

— Яна битта муаммо бор...

— Нима экан?!

— Ҳазратга ҳужум бошланибди. Ҳар қадамини пойлаб юришибди. Кеча эшитдим, масжидни қандайдир мулла-ваччалар ўраб олишибди.

Фирдавснинг бирдан кўзи каттарди. Эти жимирлади. Абдували эса гапини давом этказди:

— Қаёқдаги бўлмағур гаплар билан сўкишибди. Бечора роса қора терга ботиб чиқиб кетганмиш. Бундан ҳам баттари ҳазратнинг бўйнига китоб сотганлиги айби қўйилаётганмиш...

— Қанақа китоб?..

— Билмайман...

— Тамом, мен ҳозироқ ҳазратнинг ёнига бораман. Дунёга келиб, ҳеч бўлмаганда биттагина савоб иш қилай, — деб Фирдавс ўрнидан турди.

Эшикдан чиқаётганида Мавзуна унга савол назари билан қаради. Бироқ жавоб ололмади.

Ҳазрат Фирдавс келганида китоб мутолааси билан машгул эди. Айни чоғда ёзарди. Кўп ёзганидан бармоқларининг ораси қавариб кетганди. Бироқ ўзи сезмасди. Ўқишга ва ёзишга шунчалик берилиб кетгандики, бутун дунёни унутганди. Ўғли кириб бир йигит сўраётганини айтганида, «Кирсин», деди-ю, шу заҳоти яна машғулотига берилди.

Фирдавс олдин эшикни тақиллатди. Сўнгра кириб, салом берди. Ҳазрат бошини кўтариб унга қаради. Фирдавс ҳазратнинг юзидаги табассумни кўриб, эшитганларига шубҳаланди. «Мумкин эмас, одам бошида шунча ташвиши бўла туриб, бундай жилмаёлмайди. Қолаверса, унинг олдида қарийб саккизта китоб очиқ ҳолида турибди. Ўзи эса бир нарсаларни берилиб ёзипти!»

— Халақит бермадимми? — сўради Фирдавс.

— Асло, бир қур нафас ростламоқчи бўлиб тургандим. Яхши келиб қолдингиз. Одамнинг кўнгли яхши суҳбатдошни тусаб турганида сиздай йигитнинг пайдо бўлиши айни муддао, — дея ҳазрат ўрнидан турди.

Шу ондаёқ Фирдавсни ҳазратнинг салобати босиб, ҳаяжонлана бошлади.

— Қани, ўтиринг, — деб ҳазрат кўрпачадан жой кўрсатди.

Озгина сўрашиш ва дуодан сўнг ҳазрат Фирдавснинг ишлари тўғрисида сўради. Фирдавс бирдан «очилди». Ўзи турмуши тўғрисида бирор нима демоқчи эмасди. Қайтанга, «Эшитишимга қараганда, босган изингизни пойлаб юрганлар бор экан. Бундан бу ёғига ёнингизда бўламан», демоқчи эди. Қаёқда, ўхшамади. Ҳазрат эса унинг ҳар бир сўзига диққат билан қулоқ солди. Ора-чора қалин қошлари чимирилар ва тобора нур сочиб турган юзини жиддийлик эгалларди.

— Фитна. Бунинг боши жуда узоқларга бориб тақалади. Халифа Усмон ибн Аффон розияллоху анху ана шундай фитналарнинг қурбони бўлган. Хўш, шундай улуғ алломага қарши фитна уюштиришга кимнинг ҳадди сигди? Яҳудийларнинг. Каттасининг исми Абдуллоҳ ибн Сабо. Расули акрам соллаллоху алайҳи васалламга ҳеч бир таъсир ўтказолмаган. Ўтказолмасди ҳам. Абу Бакр Сиддиқ ва Умар ибн Хаттоб розияллоху анхуларга ҳам қарши ҳеч бир иш қилолмаган. Аммо учинчи халифага нисбатан унинг фитнаси, макр-ҳийласи ўтган. Ҳозир сиз айтган Абрам ҳам ўша фитначининг авлодларидан бўлса, не ажаб?! Жуда эҳтиёткор бўлмоғингиз даркор. Улар фирибнинг одамнинг тушига ҳам кирмайдиган йўлларини топишади. Подшоёларни ҳам таъсирлари остига олиш уларнинг қўлидан келади... Водийда қанча одамнинг ёстиғи қуриди. Бошқа жойларда қанчадан-қанча уруш ўчоқлари очилди. Бари ўзидан-ўзи бўлди дейсизми, асло. Шайтоннинг ҳаммаси очиқ душман. Улар ўта мослашувчан бўлишади. Айтайлик, бизнинг юртда ёшаётган бўлишса, исм-шарифини бизникига ўхшатиб қўйишади. Баъзилари бошига дўппи ҳам қўндиришадики, кўрсангиз ўзбек дейсиз, — деди ҳазрат.

— Шунчалик экан, улардан қандай қилиб ҳимояланамиз?

— Зикрни кўпайтиринг. Намозни тўхтатманг. Вақтида ўқинг. Мабодо қазолари бўлса, ўқиб олинг. Кечаси кўпроқ ўқинг. Расули акрам соллаллоху алайҳи васаллам Ухуд урушида жуда кўп жойларидан жароҳатланадилар, аммо шунга қарамасдан намозларни ўқиганлар. Ваҳоланки, Аллоҳнинг элчисига жаннат кафолати берилган. Сизга иккинчи бир

мисол, Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам бир марта узоқ сафардан қайтаётиб, йўлда дам олиш учун тўхтаганларида Али розияллоҳу пайгамбаримизнинг тиззаларига бошларини қўйиб, ухлаб қоладилар. Ва қуёш ботганидан кейин уйғонадилар. Ҳамда Али розияллоҳу анҳудан «Аср намозини ўқидингми?» дея сўрайдилар. Амакисининг ўғли, «Сизни уйғотиб қўйишдан чўчиб ўқимадим», деб жавоб берадилар. Шунда пайгамбаримиз дуо қиладилар, қуёш изига қайтади. Али розияллоҳу анҳу намозларини ўқиб бўлганларидан сўнг яна ботади. Кўрдингизми намознинг аҳамиятини. Энди ўзимизга бир савол бериб кўрайлик. Нима халақит беряпти намоз ўқишга? Ўша нарса арзийдимиди намозни тўхтатишга? Ҳатто қуёш намоз сабаб ортига қайтган бўлса, сиз билан биз қандай бир арзирли баҳона топамизки, энг керакли амални четга суриб, ўша билан шуғуллансак.

Фирдавс бутунлай «музлаб» қолганди. У намоз ўқиш нима эканини биледи. Бироқ ҳалигача бир марта бўлсин боши саждага тегмади. Зикрни эса ёдига ҳам олгани йўқ. «Бугундан қолдирмайман! Бораман-у, ўқийман. Тўхта, қандай ўқишни билмайман-ку. Ҳазратдан сўрайман, бирорта шогирдини берсин... Лекин қандай қилиб намозни билмайман дейман», дея кўнглидан ўтказди.

— Биродар, менинг битта шогирдим вилоятдан келган, агар имкони бўлса, бирорта ижарага уй бўлса, — деди унга қараб турган ҳазрат.

У Фирдавснинг кўнглидан нима ўтаётганлигини ўқиб тургандай эди гуё. Бу Фирдавс учун аини муддао-ку. Уй? Ундан кўпи бормикин?

— Ҳозирнинг ўзидаёқ менга қўшсангиз, жойлаштираман. Бекор турган уйларимиз бор бир-иккита. Ижара ҳақининг кераги йўқ. Қайтанга, битта уй эгали бўлиб туради, — деди Фирдавс қувончдан кўзи порлаб.

— Яхши...

— Ҳазрат, мен Абрам ва унинг ҳамтовоқларидан шунчаки қутулиб кетолмайман. У менга зиён етказганидай мен ҳам унинг анча-мунча оромини буздим. Шунга...

— Оилани ҳимоя қилиш эр кишининг бурчи. Юртни ҳимоя қилиш улкан савоб иш. Шунга қараб хулоса қилинг.

— Хўп. Унда мен борай. Кўриб турибман, ишларингиз жудаям кўп.

Ҳазрат шу заҳоти дуога қўл очди. У Фирдавснинг эрта-роқ кетиши учун шундай қилмади. Балки, биров кетишга изн сўрадимиз, дарров рухсат бериш керак, деган ақидасига содиқ қолди.

Ҳазратнинг шогирди шаҳарнинг марказидаги уйлардан бирига жойлашди. Унинг кийим-кечакларидан китоблари кўпроқ эди. Фирдавс у билан бирга бормади. Ярим йўлда машинадан тушиб қолиб, уйига равона бўлди. Мавзунага айтдики, «Энди бу уйда яшамаймиз, Моҳина, дадам билан бирга яшаймиз, ҳаммаси жонга тегди. Айтмоқчи бўлганим, кимдандир хавфсираб, яқинларимиздан узоқлашиб кун кечириш одамни қийнаб юбораркан, нарсаларингни йиғиштир, уйдагилар Юнусободга кўчишибди. Аслини олганда, кўчиб юравериш уларнинг ҳам жонига тегиб кетган бўлса керак?! Яна битта янгилик, даданг билан аянг бундан бу ёғига бизга қўшни. Менимча, ҳозирги шароитимизда шундай бўлгани яхши. Ундан кейин сен иккита оиллага хизмат қиласан. Иккинчи қаватга тушасан, даданг билан аянгнинг ош-овқатини қиласан, учинчига кўтариласан, яна ош-овқат, қалай ёқдимиз?»

Мавзуна эрига ишониб-ишонмай термилиб турди. Бир томондан олиб қараганда бу жудаям яхши. Лекин иккинчи томони, у худди турмушга чиқмагандай бўлиб қолади. Ўзи шундоқ ҳам тўй кўрмади. Аяси бозорма-бозор югуриб, унга сарпо-суруқ қилмади, эрталаб ҳаммадан олдин уйғонган Мавзуна қайнота-қайнсинглисига келин салом қилмади. Уларга чой дамлаб узатмади. Яна аяси билан дадаси қўшни. Ҳар куни уларнинг уйига киради... Келинчакнинг кўзларида ёш ҳалқаланди. У оғир ютинди. Фирдавс қучганида эса йиғлаб юборди...

— Ҳар доимгидан ҳам ҳозир бошқача шиддаткорман. Ўз-ўзидан бутун танамга қувват оқиб кирапти. Мен сенга бахтли қиламан деб, ваъда бердимми, демак, гапимнинг устидан чиқаман. Ишқилиб, Худо мени ёлғончи қилиб қўймасин. У ёғига бошқа нарса сўрама, хўпми? Ўзинг ақлисан-ку, ўзинг фаросатлисан-ку, тўғрими?

— Лекин, — деди Мавзуна бирдан Фирдавснинг қучогидан чиқиб, — сизни йўқотиб қўйишдан кўрқаман. Тўғриси айтияпман сизга. Устимдан кулманг фақат...

— Жиннивой, нега йўқотар экансан? Мен йўқолиб қола-

диганлар хилидан эмасман. Энди бўлди, вақтни ўтказмайлик, эртароқ кетайлик. Вақт шунчалик зиққи...

— Душманларингиз бу ерда эканлигингизни билиб қолишдими?

— Йўқ. Мен бир одам билан учрашдим. Зўр одам. Унақаси камдан-кам учрайди. Шунинг айтганини қилишим керак. Лекин ҳозир кўз тегиб қолмаслиги учун унинг менга нима деганини ва мен нима иш қилмоқчилигимни айтмайман. Сен ҳам сўрамайсан, келишдикми?

Мавзуна кулди ва тезда кўз ёшини артди-да:

— Ҳозир тегади. Ҳозир сизни ағдариб ташлайди! Ҳозир ёнимдан қимирломай қоласиз! — деди.

Иккиси ҳам қулишди.

Уларнинг юки бор-йўғи икки жомадон бўлди. Булар, асосан, кийим-кечаклар эди. «Қолганини ўзлари олиб бориб беришади», деди Фирдавс.

Ҳазратнинг шогирди Абдураҳим Фирдавснинг бунчалик илмга ўчлигини, хотирасининг зўрлигини кутмаган экан. Фирдавснинг икки соат ичида таҳорат олишдан тортиб тўрт ракат намозни тўкис адо этганини кўриб, чапак чалиб юборди. «Агар мана шу тезликда ўрганиб борсангиз, мени ортда қолдирасиз», деди. Фирдавс ҳам ўзида йўқ хурсанд эди. «Бир йўла араб алифбосини ҳам ўргатинг, мен кўпроқ билишни хоҳлайман. Лекин ҳозир мақтовингизга лойиқ эмасман. Чунки шунча умримни бой бериб бўлганман», деди унга жавобан.

— Ҳечдан кўра, мана олдинга қадам ташладингиз. Энди бу ёғига тўхтатмасангиз, ҳали айтганимдай, унча-мунчадан ўтиб кетасиз, — дея Фирдавснинг елкасига қоқди Абдураҳим.

— Энди гап бундай, ошна, бозорга борамиз. Яхшилаб бозорлик қилиб келамиз. Кейин ўзим сизга қўлбола ош дамлаб бераман...

— Мен...

— Гапимни бўлмай туринг, менинг ошпаз, деган касбим ҳам бор. Керак бўлса, мен тайёрлаган овқатни ейман, деб қанчадан-қанча одам навбат кутиб турган. Ўзимни мақтамоқчимасман, аслида ҳам шундай. Иккинчи томони, Алишер Навоий «Тўғри йўлда, яъни Ҳақ — Аллоҳнинг йўлида сенга битта ҳарф ўргатса, сен унга юз тилло бериб

ҳам узолмайсан», деган экан. Қолаверса, қарасам, иккала-миз қарийб тенгдошмиз. Ош устида бошқа масалаларни ҳам гаплашиб оламиз, — деди Фирдавс ўжарлик билан.

Абдураҳим кўнди. Чунки Фирдавснинг не чоғлик қайсарлигини билиб бўлган эди...

Улар бозорда юрганида иккита «кўча»нинг одам ортларидан тушганлигини сизди. Уларнинг бири озгин, иккинчиси хўппа семиз эди. Бунақалар Фирдавс учун бир лаҳзалик. Аммо Абдураҳимнинг кўз ўнгида уларнинг суробини тўғирлаб қўёлмайди. Бироқ айни чоғда уларнинг ортларидан пойлаб юришига, керак бўлса, изма-из Абдураҳимга берилган уйгача кузатишларига йўл қўёлмайди. Сабаби, ўша-ўша.

— Сиз, — деди бозорлик қилиб бўлганларидан кейин Фирдавс Абдураҳимга, — таксида бораверасиз, мен шундай битта ишимни битираман-у, орқангиздан етиб оламан.

— Майли, — деб мийиғида кулди Абдураҳим.

У Фирдавснинг кутилмаганда бундай гапни айтганидан ҳайрон бўлганди. Лекин начора...

Абдураҳим таксига ўтириб, жўнаб кетиши билан Фирдавс ортига бурилди. Пойлоқчиларни кўрди. Улар бирор йиғирма қадам нарида эди. Иккиси ҳам бошқа бир таксини тўхтатганди. У югурди. Пойлоқчилар шошиб қолишди. Бирдан машинага ўтиришга ҳаракат қила бошлашди. Ўтиришди ҳам. Аммо такси жойидан қимирлашга улгурмади. Фирдавс машинанинг олдини тўсиб чиқди. Сўнг ҳайдовчи томонга ўтиб, эшикни очди.

— Ҳа! — деди бирдан кўзлари олазарак бўлган ҳайдовчи. — Нима гап?! Эсинг жойидами сен боланинг?!

— Меники жойида, — деб Фирдавс тезлик билан калитни олиб қўйди-да, гапининг давомини айтди, — аммо манави иккита шоввозники жойида эмас!

У орқа ўриндиқдагиларни кўрсатган эди. Бечораларнинг ранги докадай оқарган, нима қилишларини билмай ўтиришарди.

— Қани тушинглар! — деди Фирдавс орқа эшикни очиб.

— Нимага? Сен кимсан? Нега биз тушарканмиз? — деди семиз пойлоқчи.

— Нимагалигини айтаман-да, туш, тез бўл, йўқса, таксини ушлаб турганинг учун ҳам пул тўлайсан!

Қилтириқ пойлоқчи қулт этиб ютинди. Унинг овозини хайдовчи ҳам эшитиб, секин ортига ўгирилиб қаради-да:

— Ўғрими булар? — деди.

— Топдингиз, акам, топдингиз, булар ҳақиқий ўғрилар. Ўғри бўлганда ҳам унча-мунчаси эмас, пихини ёрган ашаддийларидан! Туш тез иккаланг ҳам!

Аввал семиз, кейин озгин пойлоқчи машинадан тушди. Улар Фирдавсни жуда яхши танишади. У ҳақда бир-биридан ваҳимали гапларни кўпдан-кўп эшитишган. Бундан чиқди, энди осонлик билан қутулишнинг иложи қолмаган ҳисоб... Қочиш деярли имконсиз нарса. Қилтириқ на-рироққача бориши мумкин. Аммо семиз икки қадам ҳам узоқлашолмайди. Ўзи ҳозирнинг ўзидаёқ ҳансирашни бошлаб юборган у.

— Агар, — деди Фирдавс уларга янада яқинроқ бориб, — сўраган нарсаларимга рост жавоб берсанглар, чин эр-как сўзим, чертмайман ҳам. Аммо алдашга уринсанглар, уйларингга соғ этиб олишларингга кафолат бермайман. Балки, кимлардир кўтариб олиб боришар, латга-путтага ўраб, уйдаям узоқ турмайсизлар ёғоч отга миндиришади-да, кўплашиб кўтаришиб, энг охириги борадиган жойларингга етказиб қўйишади.

Пойлоқчиларнинг юраги адоий-тамом бўлди. Семизнинг пешонасида маржондай-маржондай тер кўриниш берди. Қилтириқни эса йўтал тутди. Бежизга эмас, у ашаддий кашанда, бир кунда уч қутини тугатмаса, ўша кун яшамаган ҳисоблайди ўзини.

— Нега орқамдан юрибсизлар?

— Йўқ, биз ўзимиз шундай бозор айланиб...

Семиз гапини охирлатмай, Фирдавс унинг осилиб турган қорнидан гижимлади:

— Огоҳлантирдим-а!

Семизнинг афти бужмайди.

— Ҳалиги ўзимиз...

Бу сафар Фирдавс оғиз очган қилтириқнинг билагидан ушлаган ва қисганди. Унинг ингичка-ингичка иккита суяги бир-бирига яқинлашди. Агар Фирдавс сиқишни давом этказса, синиши ойдаи равшан бўлиб қолди.

— Бу ерда ўхшамайдиганга ўхшайди. Чунки сизлар одамлар, айниқса, хотин-халажнинг кўз ўнгида ўкириб йиғ-

ламайсизлар. Эркаксизлар-да! Кимсан фалончи билан фи-
стончи. Мана шу бозорда «иш» қиладиган. Агар ҳозир шар-
манда бўлсанглар, биров сизларни бир тийинга олмай
қўяди. У ёқда окахонларинг, соққа кутиб турибди сенлар-
дан. Йўқ десанглар, азобни давом этказаман.

Юзи қизариб-бўзарган пойлоқчиларнинг ҳар иккиси ҳам
қарийб бараварига бошини қимирлатиб, Фирдавснинг га-
пини тасдиқлади.

— Ана сал-пал ўзларингга келдинглар. Энди айт, икко-
винг ҳам, ўлай агар гапларингни бошқага етказмайман.
Унақа одатим йўқ.

— Эллик минг, — деди қилтириқ семиз «полвон»га қараб
қўйиб, — «Ким Фирдавсни кўриб қолса, қаерга кетгани-
ни аниқ айтса, эллик минг мукофоти бор!» дейишганди.

— Оббо, хумпарлар-эй, дарров бой бўлиб қолишни хоҳ-
лабсизлар-да. Энди ўша пулни мен бераман сизларга. Мен-
га аниқ кимнинг оғзидан шу гап чиққанини айтасизлар.

— Ака, — деди семиз йигламоқдан бери бўлиб, — ик-
ковимизниям ўлдириб юборишади. Менинг битта болам
бор. Шеригимнинг қари отаси билан онаси. Раҳм қилинг.

— Раҳм? Лекин сенлар мени ўйламадинглар-ку. Шуним-
ям оиласи бордир, демадинглар-ку?! Пулни эшитишла-
ринг билан бирдан қидиришга тушдинглар.

— Биз қидирмадик. Кўриб қолдик. Кейин шайтон йўлдан
урди.

Фирдавс уларни қўйиб юборди.

— Бўпти, гапларингга ишондим. Лекин айтиб қўяй, ик-
кинчи марта осонлик билан қутулмайсанлар.

Такси кетмаганди. Ҳайдовчи ур калтак-сур калтакларни
томоша қилишни хуш кўрадиганлар хилидан эди. Яна чой-
хонага бориб, кўрганларини оқизмай-томизмай оғайни-
ларига сўзлаб бериш ҳам унинг жони-дили эди. Айниқса,
ҳозирги даврда. Шунинг учун Фирдавснинг ҳар битта га-
пини эшитиб қолиш учун қулоғини динг қилди. Боягина
ғўдайган, олдиндаги таксини кўрсатиб «Ана шу машина-
нинг орқасидан изма-из юрасиз», деб турган иккита «шо-
ввоз»нинг бечорагина бўлиб туришганини, башаралари-
нинг буришиб-тиришганлигини хотирасига «михлаб»
қўйиш учун киприк қоқмай тикилди... «Томоша» у кутган-
дай бўлмади ва Фирдавс унинг ёнига келди-да, калитини
берди.

— Мени обориб кўясиз энди.

— Бемалол, бемалол, ўзи мана шу жипириқларнинг турқи менга ёқмаганди, қани ўтиринг, — деб ҳайдовчи ён томонидаги эшикни очди.

Фирдавсга унинг сизлаши ёқмади. Чунки ҳайдовчининг гаплари бирам бачкана туюлдики, ҳатто газабини кўзгатди.

Пойлоқчилар қутулганларига шуқр қилиб, елкаларини қисишиб, Фирдавснинг жўнаб кетишини кутишди. Машина жойидан кўзгалганида эса ҳар иккиси баробарига чуқур нафас олди.

— Кабан, — деди қилтириқ, — сал бўлмаса, икковимиз онамизни кўрардик. Кўрдингми кучини?!

— Қорнимнинг терисини шилиб олай, деди. Кўзимдан ўт чақнади. Агар сен итвачча, орқасидан тушамиз, демаганинда шу азоб йўқ эди бизга.

— Аввал ўзинг кўрсатдинг-ку. «Ана, Фирдавс. Омадимиз келди. Шефдан қуртдай қилиб эллик минг санаб оламиз», деган сенмасмидинг?

— Лекин мен изма-из юрайлик, демадим-ку?!

— Нима фарқи бор?

— Ўпка, — деб қорнини силади семиз пойлоқчи, — юр, қутулганимизни ювамиз. Шефнинг «соққа»сини те-риб бўлдик. Ўзимизникини эртага йигаверамиз.

— Мен ҳам сенга шуни айтмоқчийдим...

— Ювиш шартмас, ўзлари бутунлай чўмилтириб қўйи-шади!

Дағал овоз бирдан иккисининг ҳам юрагини ўйнатиб юборди. Икковиям жуда секинлик билан ортига бурилди. Шу бурилишда «Шунчаки бизга эшитилди. Бўлиши мумкин эмас!» деб ўйлади. Бироқ бўлиши мумкин экан. Уларнинг қаршисида бурни тиртиқ, совуқ башарасини чўтир босган, иккала қошини ҳам песлик оқартирган, овози дағалдан-дағал ҳўкиздай Фармон турарди.

— Оначаларингни мана шу ерда турганларингда кўришни хоҳлайсизларми? — деди у хунук тиржайиб.

— Шеф, биз битта одамни кўриб қолгандик. Сиз айтган анави оти нимаиди, Фирдавс, шунга ўшаркан, ўшаминкин деб тургандик, — деди бақалоқ ҳозиржавоблик билан.

— Ў-ў, тилинг бор экан-ку, Фирдавснинг олдида икко-

винг ҳам соқовга ўхшаб қолгандинг-ку, дарров тилларинг чиқиб қолдими? Бўлди, тушундим, ҳечқиси йўқ. Раз соқовмисанлар, демак, мен сенларни соқовга айлантираман. Кейин қулоқларингни ҳам тешаман. Стоянкага қўяман, келган машиналардан пул олиб турасанлар. Бундан олдин орзуларингга етишишларингга ёрдам бераман. Қани олдимга туш, борадиган жойни яхши биласанлар, — деб барзанги чўнтагидан тутатқи чиқарди.

У оддий тутатқи чиқармади. «Ўрайдиган» тутатқи чиқарди ва ичидаги қуритилиб, эзилган баргларни секин ерга тўка бошлади. Бунинг маъноси даҳшат эдики, пойлоқчилар дарров англаб етишди... Уларга сўнгги истакларини бажаришга имкон беришади. Истак ҳаммада бир хил бўлади. Яъни бир шишадан шайтон суви ва бир кўтаришда шиша бўшаши керак. Кейин эса «жаллод» ишга киришади...

* * *

Фирдавс узоқлаб кетмади. Машина қайсидир бекатга яқинроқ келганидан кейин ҳайдовчидан уловни тўхтатишни сўради. Кейин шоша-пиша керагидан ортиқроқ пул бериб машинадан чаққонлик билан тушди-да, ортига юрди. Нафақат юрди, қарийб югурди. Шошгани сайин унинг юрак уриши тезлашиб кетаверди. Кўнгли бир нохушликни сезиб турибди. Агар вақтида етиб бормаса, кимнингдир уволига қолиши мумкин. Тўғри, унинг айби бўлмайди. Аммо, барибир, хоҳда у ёғидан олиб қара, хоҳда бу ёғидан, у сабабчи. Унинг юраги шундай деб турибди.

Фирдавс ўзи тенги икки йигитга туртилиб кетди. Йигитлар рўпарасидан гаплашиб келаётганди. Масофа озгина қолганида бир-биридан озроқ узоқлашишди. Фирдавс ораларидан ўтиб кетмоқчи бўлганида эса яна яқинлашишди ва у ҳар икки йигитнинг елкасига елкаси билан урилди. Йигитлар шу заҳоти тўхташди ва кетиш асносида узр сўраган Фирдавсга:

— Ҳой, кўзми бу ё пўстакнинг тешигимми?! — дея бақаришди.

Фирдавс бирдан тўхтаб ортига ўгирилди-да:

— Кечирасизлар, билмасдан урилиб кетдим, дедим-ку, — деди уларга жавобан.

— Ия, бўлдими?! Битта кечирим сўраш билан иш битиб кетаверадими?! — деб пўписа қилди улардан бири.

— Хўп, яна нима қилиб берай, елкаларингни силаб кўяйми? — деди тоқатсизланаётган Фирдавс.

— Эшитдингми?! Бизнинг елкамизни силаб кўяркан. Ундан кўра ўзининг жағини силаб кўймаймизми, ундан кейин юришни ўрганиб оларди, — деди йигитлардан бири шеригига.

Фирдавснинг қони қайнади. Илло, унинг вақти жудаям тигиз эди. Ҳар лаҳза ганимат. Агар булар билан яна бироз тортишиб турса, бошқа жойда фожиа юз бериши мумкин.

У икки ҳатлашда «туртилгувчилар»нинг ёнида пайдо бўлди ва ҳар икковининг ҳам билагидан ушлаб қаттиқ қисаркан:

— Ҳақоратларингга индамадим, яна «сасиб» вақтимни оляпсизлар! Яхшиликча кетасанларми ё бошқачаси керакми?! — деди.

— Вой, вой, окажон! Биз билмабмиз, минг бор узр, ёмон оғрияпти, окажоним! — дея ўкириб юборди улардан бири.

Иккинчиси эса шунчаки тиззалаб ўтириб қолди-да, афтини буриштирганча осмонга қаради.

Фирдавс уларни кўйиб юборди ва кафтини бир-бирига уриб қоққан киши бўлди-да, йўлида давом этди. Йигитлар эса йиғламоқдан бери бўлишиб, ичида Фирдавсни ҳақорат қилишди. Чунки овоз чиқазишга қўрқибди. «Кўринишидан кичкина, нимжонгинага ўхшайди-ку, лекин чайирнинг чайири экан», дейишди.

Фирдавс эса юғурди. Чунки йўқотилган вақтнинг ўрнини қоплаши керак эди.

* * *

Шефнинг боши қотди. Бирови қилтириқ, иккинчиси семиз. Лекин икковининг ҳам иши «тоза». Шу пайтгача кунлик режани вақтида бажариб келган. Шундай ёрдамчиларни... «Йўқ, «ҳақ»ларини олиши керак. Бошқаларга кўрсатаман. Агар биттангнинг оёғинг қийшайса, мана шуларнинг куни бошларингга тушади, дейман», дея ҳаёлидан ўтказаркан, биров кузатмаётганмикин, деган ўйда икки ёни ва ортига қаради-ю, қутилмаганда кўзи Фирдавсга тушди. У шитоб билан яқинлашиб келаётганди. «Ўлдиради!» дея бирдан ҳаёлидан ўтказди ва қочди. Олдинда кетаётган иккита «шўртумшуқ»нинг ёнидан «учиб» ўтиб кетди. Қилтириқ билан семиз бирдан тўхтади.

— Қаерга кетди? — деди қилтириқ.

Семиз унга жавобан елкасини қисиб қўйди ва у ҳам ортига бурилди-ю, тушунди. Шу заҳоти унинг ичига шодлик кирди. Ўпкаси тўлиб, кўзига ёш қалқиди.

— Ўпка, Худо деган одам экансан, биз қутулдик, — деди ярим йиғи овозда.

Фирдавс уларнинг ёнига келди. Иккисига ҳам бошдан-оёқ қараб чиқди-да:

— Сизларни дабдурустан кўргим келиб қолди. Боя турқтароватларингга эътибор бермаган эканман. Яхшилаб қараб олай, кейинги сафар кечирмаганимда қаерларингдан бошлаб азоб беришни билишим керак, — деди.

— Фирдавс, укагинам, майли, сен нима қилсанг қилавер, сенда инсоф борлиги кўриниб турибди. Ҳозир ростманасига қутқардинг. Агар келиб қолмаганингда Морда расвомизни чиқарарди, — дея қилтириқ бошини қашлади.

— Ким у Морда? — деб сўради Фирдавс ўзини гўлликка солиб.

— Сен учун эллик минг бераман, деган шеф-да!

— Биладан, — деди семиз қилтириққа қараб қўйиб, — кимдир юз минг ваъда қилган. Лекин у эллик мингини ўзига олиб қолади-да, ярмини бизга беради.

— Бир тийин ҳам бермайди, мен уни жуда яхши биламан, — деди қилтириқ.

— Бўпти унда, — деб Фирдавс кўнгли хотиржам бўлганидан яна келган томонига кетаётганди, «пойлоқчилар» ортидан эргашди.

— Фирдавс! Фирдавс! — деди семиз ҳансираганча нафас оларкан. — Менинг исмим Аббос, шеригимники Шерали. Илтимос сендан, бизни ўзинг билан бирга олиб кет! Шайкаларингга қўш!

Фирдавснинг бирдан эти жимирлади.

— Нима дединг? — деди у ортига ўгирилиб. — Шайкаларинг дедингми?

— Ҳалиги... энди сен ҳам катта одамсан. Ҳар қалай, ёлғиз юрмайсан...

— Менинг атрофимда бирорта одамни кўряпсанми? — дея сўради Фирдавс Аббоснинг гапини бўлиб.

— Йўқ, энди барибир-да... Эшитганмизда, лекин нима

бўлгандаям бизни ўзинг билан олиб кет. Ишни эплотмага-
нимиз учун иккимизни ҳам ўлдириб юборишади. Шунча-
ки ўлдиришмайди, аввал азоблашади, кейин чавақлаша-
ди. Сўнгра Ўрикзорнинг нариги томонидаги каналга таш-
лаб юборишади. Бўйнимизга тош боғлашади. Шунда ҳеч
қачон танамиз сув юзасига чиқмайди. Ҳеч ким бизни то-
полмайди. Дунё ағдар-тўнтар бўлгунича сув остида ётамиз.
Раҳминг келсин, Фирдавс. Ана, шеф сени кўриши билан
куён бўлиб қолди.

— Нега менинг ёнимда қутулиб қоламиз, деб ўйлаяп-
сизлар?

— Отам айтган, «Кимдан кўрқсанг, шунинг ёнига югур»,
деб.

— Мендан эмас, шефингдан кўрқасан-ку?!

— Тўғри, лекин у ҳам сендан кўрқади-да! Унинг ёнига
югурсам, мени ўлдиради. Сенинг ёнингда юрсам, қўлини
теккизолмайди.

— Хўш?!

— Бу аферистлик эмас. Жонни сақлаб қолиш учун ҳара-
кат. Агар бошим омон бўлса, қолгани бир гап бўлар.

Фирдавс индамади. Секин-аста кета бошлади. Пойлоқ-
чилар ҳам унга эргашди. Бирор ўн қадамдан сўнг Фирдавс
тўхтаб ортига бурилди-да:

— Нега келяпсизлар? — деб сўради.

— Шернинг орқасидан эргашаяпмиз. Шер ов қилади, биз
унинг овига шерик бўламиз, чунки шоқоллармиз, — деди
Аббос.

— Ҳов, шоқол, ҳозир юрма ортимдан! Қачон қаерга
келишингни кейинроқ айтаман!

— Айтгунингча бизни асфаласофилинга жўнатишади.
Керакми шу сенга? Иккита тирик юрган жон сен сабаб
ўлиб кетиши шартми? Унда Худонинг олдида қандай жа-
воб берасан?! Мен, масалан, вақти келганда ҳақимни та-
лаб қилиб, туриб оламан. Агар шу одам ёрдам берганида,
мен итдай ўлиб кетмасдим, оилам хонавайрон бўлмасди,
жавоб берсин, дейман.

Фирдавс кулди:

— Бу ёғи қизиқ бўлди-ку. Ҳе йўқ-бе йўқ мени айбдор
қилиб қўйдингми? Биринчидан, сенга ўғирлик қил дега-
ним йўқ, кўчага чиқиб бировнинг башарасини бузиб қўй,

демадим, қалтис йўлга бошламадим. Шунчаки ортимдан пойлаб юрганингни кўриб, ўзимни ҳимоя қилдим. Хўш, шунинг учун даъвогар бўляпсанми?

— Иккита бечора олдинга ёрдам сўраб келиб турибди. Сен бўлсанг, ёрдам беришни хоҳламаяпсан, тўғрими?

— Қалламни қотирма, сен ногирон, бечора эмассанки ёрдам берсам. Шавлани ўзинг пиширдингми, энди ўзинг е. Агар орқамдан соядай эргашадиган бўлсанг, Морда қилмаган ишни қиламан.

— Сен инсофсиз эмассан. Қайтиб келмаганингда ҳам бўларди. Аммо бизга ёрдам бериш учун қайтдинг.

— Жонимга тегдинг-ку! Гапимни эшит! Ҳар куни худди мана шу жойга соат ўн икки билан учнинг орасида келасан. Агар фикрим ўзгариб қолса, балки олиб кетарман. Унгача Мордадан қандай сақланасан, ўзинг биласан. Тамом!..

* * *

— Йў-ў-ў-қ, — дея кутилмаганда бирдан бақириб юборди Арслон, — менинг қўлим бормайди! Мен қилолмайман бу ишни!

Саъдулла ҳайрон бўлди. Айни чоғда чўчиганча унга тикилди.

— Қартани йиғиштир, ўрнингдан тур! — дея Арслон Саъдулланинг ёқасидан ушлаб кўтарди. — Айт, мен ўз онаминг қотили бўлишим мумкинми?! Шу иш менинг қўлимдан келадими?! Гапир, итнинг боласи?!

Саъдулланинг бирдан юраги ўйнади, ранги докадай оқарди. Қора одамнинг оқаргани галати бўлар экан.

— Йў-ў-ў-қ, — деди у аранг бошини қимирлатиб.

— Мен ҳам шундай деяпман-да, лекин... Лекин бу ёғини айтолмайман!

Арслон Саъдуллани қўйиб юбориб, пешонасига урганча йиғлай бошлади.

Албатта, Хонзода ўғлининг овозини эшитган ва бир сапчиб тушган эди. «Наҳотки ўз болам, авайлаб-асраганим, кўзимга суртиб катта қилганим мени ўлдириб юборса?! Қандоқ чидайман?! Ким ўлдирса-ўлдирсин, лекин ўз ўғлим эмас! Эй, Худо, Сенга нима ёмонлик қилгандимки, пешонамга шу тақдирни ёздинг, ахир менда гуноҳ йўқ-ку?! Мен нима қилсам ҳаммаси яхши бўлиши учун қилдим-

ку?! Энди шунинг учун кўзимнинг гавҳари, умримнинг давомчиси бўлмиш эркатойим мени азоблаб ўлдирадими?! Бундан кўра эртароқ ўзимни-ўзим ўлдирганим афзал эмасми?!» Хонзода сўнгги ўйи хаёлига келиши билан атрофига олазарак боқди. Нигоҳи билан нималарнидир қидирди. Кейин бирдан кўзига жони ширин кўриниб кетди. Оний лаҳзада ўзига-ўзи қасд қилолмаслигини тушуниб етди. Кейин бўшашганча оромкурсининг суянчигига орқасини тираб, кўзларини юмди ва бошини бир томонга қийшайтирди.

— Тўхта, тўхта! — дея бақирарди бу пайтда Арслон. — Мен бутунлай бошқача йўл тутаман! Саъдулла, оёгингни қўлингга ол! Югур, фақатгина ўзимга тегишли бўлган йигитларнинг ҳаммасини йиғиб кел! Бундан олдин бозорга тушгин-да, анави Мордага айт, Фирдавснинг хоҳ тириги, хоҳ ўлиги учун юз эллик минг бераман. Тушундинг-а? Энди йўқол! Ярим соатда ҳамманг шу ерда бўласан! Бўлмаса, битта-битта пешонангдан отаман!

Саъдулла ичида шукр қилди ҳамда бир лаҳзада «қорасини ўчирди».

Арслон чеккани сайин жиғибийронлиги ошиб кетаверди. У тинимсиз ҳовли бўйлаб юрар, чўнтагидан тўппончасини чиқариб уйга бостириб кирганча онасининг пешонасига, ҳа, ҳа, тўғри пешонасига қуролини тўғирлаб тепкини босгиси келарди. У ўн марталаб: «Йўқ, йўқ!» деганча бошини қимирлатди ва ҳар сафар шундай деганида эшик томонга нафрат билан қараб қўяверди. «Нимага қараб турибсан, агар онанг сени бошқа бир эркакдан дунёга келтирмаганида шунча кўргиликлар пешонангда йўқ эди. Айбдор у! Иккиланма! Нормурод чўлоқни эсла, қандай қилиб отиб ташлаганингни, калласини олганингни эсла! Сен уддалай оласан, сенинг қўлингдан келади! Тезроқ бўл, биров кўриб қолмасин, шошил», дея шайтон қулоғига қуярди. Арслон ҳаттоки «Бўлди, қарорим қатъий», деб уйга кирмоқчи ҳам бўлди, аммо нимадир унинг кўксидан итарди. Нимадир тўсқинлик қилди ва у ерга ўтириб қолди-да, чўнтагидан қуролини олиб ўқдонни чиқариб ташлади. Сўнг тўппончани девор томонга иргитиб юборди. «Менинг қўлимдан келмайди, эплотмайман. Онаминг ўрнида мингта одам бўлсин эди, барини бирма-бир отиб ташлардим. Аммо ўз онамга нисбатан бу ишни қилолмайман! Тамом-

вассалом! Роса бўшанг, расво одам экансан, бу аҳволингда сени биров бир тийинга олмайди, мана, ҳали замон шотирларинг ҳовлиққанча келади. Сенга паст назар билан қарашади. Агар кириб онангни бир ёқли қилиб чиқсанг, сендан Азроилдан кўрққандай кўрқиб қолишади. «Бу одамда шафқат йўқ, бу одамнинг ҳамма айтганини совимасдан бажаришимиз шарт», дейишади. Ана шунда обрўнг ошади, бор, ўқдонни олиб, тўппончага сол. Ҳали ҳам кеч эмас, — дея ўйларди Арслон. — Йўқ! Йўқ! Мен сараланганман! Сараланганлар бунақа паст ишларни қилмайди! Улар бошқалардан икки, керак бўлса, уч бош устун, уларнинг калласи умуман бошқача ишлайди! Хўш, нима қиламан?! Биринчи навбатда, Абраминг ёнига бораман-да: «Тамом, орамиз очиқ, мендан оладиганингни олиб бўлдинг, мен ҳам сендан фақатгина яхшилик кўрдим, буни ҳеч қачон эсимдан чиқармайман, энди йўлимиз бошқа-бошқа, мен ўзимга давлат қуриб оламан, қандай қураман, қаерда қураман, бунинг учун кимларнинг калласини олиб, кимлар билан иттифоқдош бўламан, ўзимнинг ишим», дейман. Абрам, менга бошқа буйруқ бермайсан, буйруқларингни эшитмайман ҳам. Жаҳлимни чиқарсанг, сен билан уруш қиламан. Ҳа, ҳа, уруш қиламан!»

Арслон шундай деб ўйлаши билан уни аврашдан сира чарчамайдиган шайтон рўпарасига келиб, ўтириб олди: «Нима қиласан майда-чуйда гапларни чувалаштириб. У ҳам яҳудий. Сен фақатгина ота томондан яҳудий бўлсанг, унинг онаси ҳам, отаси ҳам яҳудий, бундан чиқди, сенинг бир деганда жойингни солади. Ундан кўра, тарс-турс отиб ташла, олам гулистон. Бир томондан, энг катта душманингдан қутулсан, иккинчи томондан, одамларининг ҳаммаси сен томонга ўтиб кетади. Ва яна Абраминг бор мол-мулкени ўзингники қилиб оласан. Аммо бу ҳали ҳаммаси эмас, чет эл банкларида сақланаётган пулларини ҳам олиб қўйишинг мумкин. Бунинг йўли жудаям осон. Шартта қон топширасан, Абрамники билан қонинг бир хил чиқади. Демак, сен унинг қонуний меросхўрисан. Агар айтганимни қилмасанг, Барак ҳамма пулни олиб қўяди. У шундай хаёлда отангни, яъни Абрамни уйда боқяпти. У, билсанг, шайтондан ҳам шайтон! Тур, энди ўтиравермасдан», — дея Арслоннинг қулогига шипшиди.

Бу сафар Арслон унинг айтганини қилди ва бориб ўқдон-ни жойидан олди. «Айни муддао, — деди бирдан шайтон, — энди уйга кир, онанг ана шу Абрам билан бирга расвогарчилик қилган...»

Шайтон сўзларини охирига етказишга улгурмасидан Хонзода уйдан чиқиб келди.

Арслоннинг нафрати жўш урди. У тўппончани маҳкам ушлаб, тепкининг устига бармоғини қўйди.

— Болагинам, ўзингни бунчалик қийнайверма, кир ошхонага, қайноққина шўрва бор, мурч солиб бераман, аччиққина қилиб ичиб олсанг, кайфиятинг кўтарилади. Одамларингни бошқаришинг ҳам осон бўлади, — деди онаизор.

Шу пайтгача Хонзодани ҳам шайтонлар роса ўртага олишди. «Сен никоҳсиз туғилган боладан нима умид қиляпсан? Билиб қўй, у сени, барибир, ўлдиради. Ҳозир ҳовлида шундай ниятда ўтирибди. Атай ёрдамчисига иш буюриб, уйдан кетказиб юборди. Ҳали замон киради, олдин сочингни калга олади, ундан кейин каллангни челақка тикади. Бўғилиб ўласан. Ҳеч ким сенга ёрдам бермайди. Музлаткичда яхшигина ичимлик турибди. Бардамлик учун ярмидан кўпроғини ич. Кейин кечаги шўрвангни иситгинда, унга заҳар сол. Заҳар шкафнинг энг тепасидаги шишачада турибди. Йиғи-сиги қилиб ўтиравермасдан, чаққон-чаққон қимирла», дея бирор юз мартача айтишди. Хонзода аввалига уларнинг гапига қулоқ солмади. Охири қўл силтади. «Эй-й, сизларнинг айтганларингча бўлсин, Абрам билан никоҳдан ўтсам, ундан яна битта бола туғиб оламан», дея қўнглидан ўтказди. Шайтонлар шу заҳоти унинг хаёлидагини маъқуллашиб, «Тўппа-тўғри», дейишди. «Унисини Абрамнинг ўзи шундай зўр тарбиялайдики, келажакда дунёни сўрайдиган одам бўлади», дейишди...

* * *

Сабина Селимни тополмади. Берган телефон рақамига бир неча марта қўнғироқ қилди. Аммо гўшакни биров кўтармади. «Наҳотки адамнинг гапи рост бўлса, наҳотки Селим уни ўлдиришни режалаштирган бўлса. Йў-ўқ, жа унчаликмасдир?! Селим майдалашадиган одамлар хилидан эмас-ку?! Менга нима айтган бўлса, гапида турибди. Хотинини ҳайдаб юборди. Тўғри, анча-мунча пули кетди икки-

та ўғли, битта қизига. Ҳар бири уй талаб қилди. Уйни олишганидан кейин машина сўрашди ва яна пул. Лекин анави қизи жуда ёмон экан. Сал қолди сочимни битталаб юлишига. Айб менда эмас. Ўзининг отаси ҳоли-жонимга қўймади. Бориб отасининг сочини юлмайдами, мегажин... Аммо битта томони борки, мени ҳалигача ўйлантириб келяпти. У ҳам бўлса, адажонимнинг пуллари. Селим уларнинг ҳаммасини бошқа давлатга ўтказиб юборди. Шундан бери на пул бор ва на ваъда қилинган мол... Мен учун адам икки юз минг қалин пули сўради. Бори-йўғи икки юз минг. Энди шуни деб Селим адажонимни ўлдириб юбормас?! Уфф, миям шишиб кетди. Ҳаммаси жонимга тегди. Яхшиси, дўконга бораман. Қизлар билан чақчақлашиб, вақт ўтказаман», дея кўнглидан ўтказди Сабина ҳамда шкаф жавонидан кийимларини олмоқчи бўлганида бирдан телефон асабий жиринглаб қолди. Қизнинг хаёлига шу заҳоти Селим келди ва шошганча, деярли югуриб бориб гўшакни қўтариб қулоғига тутди, кейин овозини янада ингичкалаштириб:

— Алло, — деди.

— Кимсан?.. Нега бир неча марта кўнғироқ қилдинг?! — дея салом-аликсиз бир йўла дағдағага ўтди бегона одам.

— Кечирасиз, ўзингиз менга кўнғироқ қилиб турибсиз-ку?! — деди унга жавобан Сабина туркчалаб.

— Лекин бундан аввал сиз кўнғироқ қилгансиз, рақамингиз телефон хотирасида сақланиб қолган!

— Ҳа-а, айтганча, мен Селимга кўнғироқ қилгандим. У шу рақамни берганди.

— Селим? У йўқ. Ҳали келмади. Бугун-эрта келмаса ҳам керак!

Кўнғироқ қилган одам шу заҳоти гўшакни жойига қўйди. Сабинанинг эса бошига биров тўқмоқ билан ургандай бўлди.

— Селим йўқ, келмади... Бундан чиқди, адамнинг гапи тўғри. У кетмаган. Адамнинг жонига қасд қилиш учун... Ярамас, ит! Менга чет элга кетаман деб, ҳали бу ёқда отамни ўлдирмоқчи бўлдингми? Ўзи хотинингга бўлган муносабатингдан хулоса чиқаришим керак эди. Сен унга вафо қилмадингми, демак, менга ҳам қилмайсан. Аммо мен кўпни кўрган аёлман. Оғзимдан сувим оқиб, шалдираб

қолмайман, бошингга шундай кунларни соламанки, ўлим-ни орзу қиласан! — деди қиз ўзига-ўзи ва ҳали-ҳамон қўлида «ту-гулаб» турган телефон гўшагини столга урди.

Бечора матоҳ шу заҳоти чил-чил синди-ю, уни ўчди.

Сабинанинг эса кўзидан тирқираб ёш оқа бошлади. У ўзини оромкурсига ташлаганча бақирди:

— Бу нима кўргилик?! Нима ёмонлик қилдим сенга, Селим?! Адамнинг пул сўрагани бир гап бўларди-ку, ба-рибир, менга етишиб бўлгандинг-ку! Адам бечора вақти келиб шу пуллардан воз кечиши ҳам мумкин эди-ку?! Ҳам-масини ўзимга айтсанг, ҳал қилардим-ку, ярамас!!!

Сабина узун сочларини гижимлади ва бошини эгганча кафтлари билан юзини беркитди. Лаҳзада қўли кўз ёши билан ювилди. Аммо жувон тезда ўрнидан сапчиб турди.

— Адамнинг ўғли ўғил эмас! Ўғилликни бажаролмайди. Унинг ўрнига мен бажараман! Селим, менга етишганинг билан гуғурланма. Ўша етишган аёлинг сенинг бошингга етади. Мен бунга жавоб бераман! Сендақаларни ўйнатол-масам, нима қилиб юрибман?! — деди Сабина бақириб ҳамда устидаги кийимни ечди-да, боши устида тўрт-беш марта айлантриб отди. Қилмиши ўзига ёқди ва турган жойида бир сакраб қўйиб, худди эчкилардай диконгла-ганча музлаткичнинг ёнига борди.

— Тетиклик учун керак! Режам аниқ. Фақат қўлим қал-тирамаса бўлгани!

Сабина шундай деб музлаткичдан оладиганини олди. Тик турган ҳолатида идишнинг оғзидан қул-қуллатиб ичди. Кейин идишни жойига қўйиб, ҳаммомга кириб кетди. Қўшиқ айтганча, обдан чўмилди. Сўнг момиқ халатга ўра-либ ҳаммомдан чиқди.

Қиз энди сочини қуритиб бўлганди, кутилмаганда Се-лим уйга кириб келди.

— Во-ой!!! Ўзимнинг жони-и-им!!! — дея ҳайқириб юбор-ди Сабина ва югуриб бориб «жони»нинг бўйнига осилиб олди. Сўнг юзидан чўлпиллатиб ўпаркан:

— Қандай қилиб сени жудаям, жудаям соғинганимни билдинг?! — деди қувониб.

— Осмонга қарадим, мавжланиб турган кўм-кўк ден-гизга боқдим, юрагим така-пука бўлиб кетди. Чунки қирғоққа урилаётган тўлқинлар сенинг исмингни айтаёт-ганди.

— Тўлқинлар, сиз менинг ошигимсиз, эй-й, осмон, сен менинг юрагимсан!

Сабина шундай дея жўшқин ҳиссиётларини ошкор этаркан, бирдан қўлларини Селимнинг бўйнидан олиб, тескари ўгирилиб олди. Селим эса уни ортидан қучиб:

— Нима бўлди менинг кабутаримга? — деди Сабинани эркалаб, ҳали намлиги тўла кетмаган сочларини бармоқлари билан тараркан.

— Нега алдадинг?

— Алдадим?! Шундай офатижонни алдаш мумкинми?

— Мен сени соғинганимдан берган телефон рақамингга қўнғироқ қилдим. Баджаҳл, овозидан турқи совуқлиги биллиниб турган бир нусха қўтарди гўшакни. Тўғрироғи, ҳеч ким кўтармади. Менинг ўзимга қайтиб чиқишди. Телефонининг хотирасида рақамим сақланиб қолган экан. Бирдан пўписага ўтиб кетди. Селим, наҳотки улардан мени ҳимоя қилолмасанг?..

— Ўзимнинг жоним, ҳар қандай эркакни аждаҳодай ямламай ютиб юбораман. Унинг муомаласи шунақа. Турмада ўтиравериб-ўтиравериб, ҳайвонга ўхшаб қолган. Сен сира хафа бўлма.

— Ҳмм, унда менинг зерикканимни биласанми?

— Мен кўпроқ зерикдим...

— Денгиз бўйига чиқсак. Иккимиз ёлғиз қолсак, денгиз томондан эсаётган майин шамол юзимизни силаса, хира чироқ ёруғида сокин қўшиқ тинглаганча овқатлансак... Нима дейсан?

— Албатта. Айни дилимдаги гапни айтдинг. Кечки овқатни худди сен айтгандай ўтказамиз. Яхтада, денгиз ўртасида...

— Йўқ. Мен сенга денгиз томондан майин шамол эсса, дедим. Денгизнинг ўртасида, демадим.

— Бўлди, унисини ҳам тўғирлайман. Зўр жой бор...

— Унақада, — деди Сабина бирдан Селим томонга ўгирилиб, — кечгача бекор ўтирмаслик учун дўконга бораман. Мижозларим келиши керак эди. Савдо-сотик қиламан. Кейин дўкондан айнан мана шу учрашувимиз учун алоҳида кўйлак сотиб оламан. Албатта, у сенга ёқади.

— Ақлингга балли! Нечун сени олдинроқ учратмадим?!

— Ўзимнинг шакарим, — деганча Сабина Селимнинг бурнидан чимдиб қўйди.

«Албатта, — дея кўнглидан ўтказди сўнгра, — олдинроқ учратганингда олдинроқ ўлиб кетган бўлардинг!»

Сабина дўконга савдо-сотик қилиш учун бормади. Шунчаки қидирганини топишга борди. Таниши бор. Милиса исмли қиз. Ниҳоятда замонавий. Ўзининг айтишига қараганда, Германияда туғилган. Турк тилини Истанбулга келганидан сўнг қариндошлари ёрдамида ўрганган. Ниҳоятда очиқ кийинади.

— Мен сендай юролмаيمان, — деди бир куни унга Сабина.

— Албатта. Сен Европани билмайсан. Бунақа юриш у ёқда жудаям оддий ҳол. Мен ҳаттоки Истанбулда сиқилиб кетаман. Булар ўзларича, биз замонавий давлатмиз дейишади-ю, мана шундай юрганингни кўришолмайди. Худди оч бўрилардай еб ташлашга тайёр эркаклари. Германияда бўлса, бу кийим билан бировнинг эътиборини тортолмайсан. Улар жудаям оддий кўз билан қарашади ва сенинг эркингни ҳурмат қилишади, — деб жавоб берди Милиса.

Сабинанинг умиди шу қиздан. У Сабинага заҳар топиб бериши керак. Сўраса, йўқ демайди. Унинг ўзи бир марта шунга яқин гапни айтган. У пайтда Сабинанинг хаёлига бировни заҳарлаш келмаганди, шу боис Милисанинг сўзларига эътибор бермаган эди.

Милиса «Менда заҳар бор, уни бировнинг овқати ёки ичимлигига солсанг, тил тортмай ўлади», демаган. У «Мендаги дори одамни фалаж қилади. Ўзини унугади. Нима қилаётганини билмайди. Аниқроқ айтадиган бўлсам, унинг ҳамма аъзолари ишлайди, фақат калласидан бошқа. Бунинг бошқача номи ҳам бор. Манқуртлик. Иккинчи томони, ўша манқурт кайф қилади. Ёнаётган оловга туш десанг, тушади ва бундан лаззат олади. Ҳаттоки ўнинчи ёки йигирманчи қаватдан ўзини ташлаб юборади. Токи ерга тушиб бўлақларга бўлиниб кетмагунича кайф қилади. Шундай кайфки, уни бошқа бир нима билан алмаштириб бўлмайди», деган эди. Сабинага айнан мана шу нарса керак...

Милисани топиш қийин бўлди. У доим келадиган дўконига келмади. Ваҳоланки, сотувчи: «Албатта, ҳар куни икки

марта келади. Бекорчиликдан чақчақлашиб ўтиради. Негадир йўқ», — деди. Сабина кутди. Бирор икки соат. Кейин умиди чиппакка чиқиб, энди кетишга шайланганида Милиса қорасини кўрсатди. У одатдагидай эди. Бир қарич келадиган пушти ранг сумкачасини елкасига илиб олган, иягини кўтарган ҳолда ён-атрофига умуман қарамасдан худди модель қизлардек қадам ташлаб келарди. Сабина Милисага ҳавас билан тикилди. Чунки унда ҳам шундай юришга мойиллик бор. Бироқ юролмайди. Назарида ҳамма унинг устидан куладиганга ўхшайди. Аммо «Барибир, бир кун келиб мен ҳам мана шундай барчанинг кўзини ўйнатиб юраман», дея кўнглига тугиб қўйган.

— Ўзимнинг лабида чечагим (у бундай мақтовларни Туркияга келганидан сўнг ўрганиб олган), кўзларим нигорон бўлди, келса юзидан тишлаб оламан, еб қўяман дедим, — дея қучоғини очди Сабина.

Милисанинг энсаси қотди. У катта-катта шаҳарларни, давлатларни кўрган, унча-мунча нарса ажаблангирмайди. Мана бунақа хушомадлар эса энсасини қотиради. Аммо иримига жилмаяди: «Ё тавба, аста-секин буларнинг гап-сўзларига, бачкана қилиқларига кўникиб қоляпман. Ишқ-илиб, кун келиб ўзим ҳам худди шундай ҳаракатларни қилмасам эди!»

Икки қиз қучоқлашиб, ўпишиб кўришди.

— Ҳар доимгидан-да очилиб кетибсан, — деди Милиса Сабинага.

— Бугун жудаям бошқача кун. Албатта, сенинг шарофатинг билан. Бир лаҳза олдин мени кўрганингда абгор аҳволда эдим. Чунки ишим сенсиз битмасди. Бундай уй манзилингни ҳам бериб кетмагансан...

— Ахир мени биласан, европаликман. Манзил бериш одатимга кирмайди.

— Қаҳвахонага кирайлик...

— Шошаётганингга қараганда, жудаям зарур юмуш сени кутиб турибди.

— Ҳа...

— Учрашувми?..

— Ҳа!

— Унда юр. Бошқа нарсани айтганингда бормасдим. Чунки муҳаббатдан ўзгасини тан олмайман мен.

Улар узоққа боришмади. Дўкон расталарининг энг охиридаги қаҳвахонага киришди. Сабина қаҳва, Милиса французларнинг қиммат ичимлигидан буюрди.

— Сен ўзингни доим аслзодалардай тутасан, — деди унга ҳаваси келган Сабина.

— Аслида ҳам шундай. Аммо, биринчи навбатда, маданият туради. Европа маданияти. Энди гапир-чи, менда нима ишинг бор эди?

— Анавиндан керак...

Милиса бирдан жиддий тортди:

— Нима қилмоқчисан?

— Айтдим-ку учрашувим бор деб...

— Севасанми уни?..

— Жудаям. Қайсарлик қиляпти. Ваҳоланки, менинг нималарга қодирлигимни билмайди.

— Унда икки карра билмайди. Чунки ақлу ҳуши ўзида бўлмаган одам сенинг жон куйдиришларингни қасқдан ҳам билсин?!

— У ёғидан хавотир олма. Мутлақо кучсиз, чорасиз ва ожизлигини ҳис этганида...

— Тушунарли. Фақат бошқа ҳеч нимага ишлатмайсан. Ҳали айтганимдай, бу дорини ичган одам умуман ўзини бошқаришдан мосуво бўлади. Онг қаттиқ уйқуга кетади. Вақти-соати келмагунча уйғонмайди. Хўш, менга кафолат бера оласанми?

— Албатта!

— Бунча тез жавоб бердинг? Ҳатто ўйлаб ҳам кўрмадинг-а?!

— Чунки тайёр эдим. Минг марта ўйладим. Тарозига солиб кўрдим.

— Тушундим...

Қизларнинг буюртмасини келтириб беришди. Сабина иссиқлигига ҳам қарамасдан қаҳва ҳўплади. Милиса эса қалин лабларини шунчаки ҳўлаб қўйди.

— Милиса, Европага қачон қайтасан?..

— Шу ҳафтанинг охирида ва қайтиб келиш ниятим йўқ. Сенга ростини айтсам, мени алдашибди. «Муомала, ўзаро ҳурмат, дунёқараш — умуман ҳамма-ҳамма нарсада Туркия аллақачон Европага етиб олган. Ҳатто баъзи нарсаларда ўтиб ҳам кетган», дея мени алдашган экан қариндош-

ларим. Мен жуда қаттиқ хафа бўлдим. Бу ерда сенга ўхшаган икки-учта дугонамни ҳисобга олмаганда, бирорта ҳам дўст орттиролмадим.

— Мени ўзинг билан олиб кетмайсанми?

— Бажонидил. Лекин сенинг бу ерда севгилинг бор-ку?! Уни ташлаб кета оласанми?

— Сен ҳам эркинликни хуш кўрасан-ку, мен ҳам худди сенинг ортингдан кетаман. Борса, ана. Бормаса, шу ерда қолаверади. Менга ҳам кўпроқ хотира ишқи ёқади. Ушалмаган орзулар... Оҳ, бошқача.

— Майли. Айтганча, сен билан узоқ валақлашишга вақтим йўқ, — деб Милиса стаканидагидан яна худди аввалгисидек ичиб қўйди-да, сумкачасини кавлаштириб, Сабина сўраган дорини чиқарди. Ва юзида табассум билан: — Жудаям сенинг ўрнингда бўлиб қолишни истаяпман. Омадингни берсин, — деди.

Сабина уйига етгунича ўзида йўқ хурсанд эди. Ҳамма нарса режадагидек кетяпти. Демак, эртага у етгинчи осмонда учиб юради. Селимсиз, оиласи бағрида... Ва яна улар Европага кетишади. Сабина ҳаётини бошқатдан бошлайди. Ҳамма-ҳаммасини хавотирсиз, шошмасдан, асабийлашмасдан... Келажаги ҳақида ҳам яхшилаб ўйлаб кўради. Милиса «Европа ҳамма нарсага ҳам ажабланавермайди. Унчамунча нарсалар улар учун жудаям оддий», деганди... Аммо масаланинг иккинчи томони Сабинанинг миясига келдию, у боши берк кўчага кириб қолди. Селимнинг бойликлари нима бўлади? Кимга қолади? Биринчи хотини ва болаларигами? Нега? Нега Сабинага қолмайди? Ахир Сабина шунинг учун ўлиб-тирилмаганмиди?.. «Эҳ, бу ёғини ўйламабман-ку! Демак, яна кутиш керак. Лекин бунгача Селим дадамни ўлдириб қўйса-чи?.. Бундан чиқди, бошқача йўл тутаман. Бошқача...»

У кечки пайт денгиз бўйида — худди ўзи хоҳлаган жойда Селим билан овқатланди. Дам олди, завқланди. Айни чоғда миясини пармалаётган ўйдан ҳам қутулолмай азобланди...

Тунда эса Селимни роса авради. «Пуллариингнинг бир қисмини менинг номимга ўтказиб бер, бизнес леди бўлмоқчиман. «Сабина» номли бренд яратмоқчиман. Ахир дунёдан шунчаки ўтиб кетолмайман-ку. Мени нафақат Турки-

яда, балки бутун дунёда танишларини истайман. Ўзинг айт, моделлардан қаерим кам?! Нима, уларчалик тижоратни тушунмайманми?.. Тўғри, сен ҳамма айтганларимни муҳайё қилишинг мумкин, мен сенга ўзимга ишонгандан ҳам кўпроқ ишонаман. Аммо, барибир, ўзинг пиширган овқат манаман деган ресторанларникидан мазали бўлади. Тўғрими? Шундай экан, менга пул бер. Кўп пул бер, токи мен бирор нимани қилаётганимда қандайдир муаммолар гирдобиди қолмай. Пулларингнинг ҳаммаси, албатта, қайтади. Фоизи билан... Ўзинг ишимни кўрдинг-ку. Арзимаган ҳаракат билан қанчалик кўп пул ишлаб топдим. Мен сўнгги пайтларда ўзимда туғма истейдод борлигини ҳис этипман. Гап-сўзларимга, режаларимга ҳатто европаликлар ҳам ҳайрон қолишяпти. Тушуняпсанми шуни!» деди.

Селим кулди. Сабинанинг сарғиштоб сочларини силади. Юзига босиб ҳидлади ва «эриди»:

— Сен ниҳоятда шиддаткорсан. Ҳар қандай ишни жонингни бериб бажарасан. Мен баъзан “Нега шундай меҳнатсевар қиз бу ёқларда адашиб юрибди, у хоҳлаган жойини гуллантиши мумкин-ку?” деб ўйлаб қоламан. Розиман. Фақат ҳамма ишларингда шерикмиз. Биласан, мен фоизга ишламайман. Шериклик эса бошқа нарса.

— Келишдик, сен нима десанг шу. Аммо бошқа томондан қаралса, жудаям кулгили. Чунки иккимиз бир оиламиз-ку, шундай экан, топганимиз бир жойга келади.

— Кел, мусобақалашмиз, ким кўп пул топишдан!

— Келишдик!

Сабина ўзини жудаям хушчақчақ тутди. У Селимга мутлақо ишонмаётган ва: «Худди мен каби ўйин қиляпти. Худди мен каби мени «туширмоқчи». Лекин кўрамиз, кимнинг макри зўрроқ экан?» деб ўйлаётганди.

Сабина Германияга Милиса билан бирга кетолмади ва бунинг учун дугонасидан кечирим сўради. Ўзининг ўрнига эса онасини қўшиб жўнатаркан:

— Ойи, Германияга борганингизнинг эртасигаёқ Швейцарияга жўнанг, бориб бирорта банкдан ҳисоб рақам очинг. Мен пулларнинг ҳаммасини ўша ҳисоб рақамга жўнатаман. Адам ҳам худди шундай қилади. Ўзим эса тахминан бир ойлардан кейин етиб бораман. Милиса пулни жудаям яхши кўради. Яна табиати энгил. Пардай энгил, салгина

эпкин ҳам учириб юборади. Демак, унинг гапларини жудаям қизиқдай эшитинг. Мен юборган пуллардан бериб туринг, борганимдан кейин эса қолган ишларнинг ҳаммасини ўзим қиламан, — деб тайинлади.

Уларни кузатиш учун аэропортга бормади. Селимни кузатиб юрибди, деб гумон қилди. Албатта, унинг ўзи кузатмайди. Шунчаки бировни ёллайди. Селимнинг «командаси» йўқ. Команда тўплашни истамайди у. Сабаби жудаям оддий. Мабодо тўпланганлар унинг нақадар бой эканини билиб қолишса, жонига қасд қилиши мумкин. Шунинг учун ҳам «ҳожат чиқарувчи» жамоаларнинг хизматларини қулай деб ҳисоблайди у. Бу бир томондан Сабина учун яхши бўлса, иккинчи томондан уни қийнайди. Чунки Сабина Селимнинг кимга буюртма берганини билмайди. Ортидан аёл киши пойлоқчилик қиладими ёки бу юмуш эркакнинг зиммасидами, хабарсиз. Шундоқ экан, ҳар босган қадами ни, айтадиган сўзини обдан ўйлаши керак. Акс ҳолда ким билади Селимнинг бошида нима хаёл бор?!

Озарбайжондан келган савдогарларга отасини қўшди. «Бакудан Москвага, у ердан Ленинградга, ундан Люксембургга, кейин Венага ва охирида Берлинга учасиз. Берлинда ойим кутиб олади битта қиз билан. Икки кун Берлинда яшаганингиздан сўнг Швейцарияга ўтиб кетасиз», дея Фаттоҳ Норқуловичга тайинлади. Падари ҳайрон бўлди. Негалигини сўраган эди, «Адажон, кейин тушунтираман, майлими? Агар мени юрагини кучоқлаб яшамасин, десангиз, айтганимни қиласиз, акс ҳолда бирорта дардни орттириб оламан. Ана ундан сўнг бир умр мени ҳам у дўхтирдан бунисига кўтариб чопасиз», деди ва кўзига ёш олди. Фаттоҳ Норқулович ноилож кўнди. Чунки биргина ишонгани шу қизи...

Сабинанинг режаси ўзининг кўнглидагидек кетаётганди. Селим пул берди. Албатта, нақд эмас. Фирма очди ва пулни шу фирманинг ҳисоб рақамига ўтказиб берди. Анча йирик миқдорда, яъни тўрт юз минг доллар. Фақат ташкил этилган фирманинг эгаси битта эди: Селим. Ички пул ўтказмаларини унинг иштирокисиз қилса бўларди. Аммо чет элга пул жўнатиш фақат унинг рухсати билан амалга оширилиши мумкин. Сабинанинг боши қотди. Бир неча кун нима қиларини билмай юрди. Ахир унинг Истанбулда бирор

ишончли таниши йўқ. Шундоқ экан, жиддий ҳаракат қилиш имконсиз иш эди. Шунга қарамасдан, у тиним билмади. Икки гапнинг биттасида Селимни мақтайди. Селим қаерга борса, бирга боради. Ҳамсуҳбатларининг сўзларини диққат билан эшитади. Сўнгра миясида обдан «ағдар-тўнтар» қилади. Ва ҳаттоки интернетга кириб (интернет пайдо бўлган, лекин ундан жуда оз одам фойдаланади) эшитганларини ёзади-да, шундай фикрлайдиган одамлар қанақа тоифадаги одамлар бўлиши мумкинлигини билишга уриниб кўради. «Жинни»ларнинг тахминий хулосалари унга маъқул келмайди ва яна изланишда давом этади.

Шундай кунларнинг бирида Сабина Германиядан автобус эҳтиёт қисмлари олиб келадиган фирманинг раҳбари билан танишиб қолди. Унинг исми Турғут Ўзтурк. Калбош. Қорин қўйган. Мўйлови қалин, оғзи катта. Бурни эса бошқаларникига нисбатан бироз узун. У Селимнинг кўз ўнгида Сабинага хушомад қилди. Шунга ҳадди сиғди. Сабинанинг қўлини худди замонавий эркалардек ўпиб қўйгани етмагандай рақсга ҳам таклиф қилди. Улар денгиз бўйидаги «Оқшом» ресторанида тамадди қилишаётганди. Одам кўп. Асосан, замонавий Истанбулнинг замонавийлари йиғилганди. Сабина олдинига Селимга қаради. Селим бошини қимирлатиб «майли» ишорасини берганидан сўнг француз хонимларидай қўлини секин Турғут Ўзтуркка узатди.

Улар бўй жиҳатдан бир-бирига мос жуфтлик эмасди. Сабинанинг қўли Турғутнинг елкасига зўрға етди...

Турғутга эса шунақа рақс тушиш ёқаркан. Атрофдагиларнинг ҳаммаси уларга қарашар, пиқ-пиқ кулишарди... «Розиман, — деди ичида Сабина аламдан ичи ёниб, — керак бўлса, Истанбулдагиларнинг ҳаммаси йиғилишиб кулишига ҳам розиман, аммо шунинг билан ишимни би-тириб оламан».

— Сиз ниҳоятда олижаноб, айти дамда бадавлат ва бошқаларни кўрқитадиган одамга ўхшайсиз, — деди қиз паст овозда.

— Нима десам экан, сиз ҳақсиз. Аслида ҳам шундай. Бизнес шуни талаб қилади ва мен талабни қондираман.

— Бундан чиқди, сиз билан иш қилиш мумкин...

— Бўлмасам-чи! Айниқса, тадбиркор аёллар билан ишлаш менинг жону дилим. Мен нафақат Туркия, балки По-

кистон, Ироқ ва Кавказга ҳам мол жўнатаман. Албатта, бошқаларникига нисбатан арзон нархда. Фойда ҳам шунга монанд. Лекин сиз менинг темир-терсақларим билан қизиқмайсиз, деб ўйлайман.

— Нега энди? Автомобиль менинг жону дилим. Айниқса, сўнгги русумдагилари...

— Умуман олганда, мен сизнинг қадди-қоматингиз, ширин каломингиз учун... Фақат бунга Селим қандай қараркин?! Тўғри, иккимиз илгари олди-берди қилганмиз. Ҳозир эса у бутунлай бошқа нарсага ўтиб кетди. Мен сизга битта гапни айтсам, хафа бўлмайсизми?

— Йўқ, асло...

— Эрингиз, ҳар қалай, Селим менга сизни хотиним деб таништирди. Хуллас, эрингиз ўта маккор ва аблаҳ одам. Иши-дарди бировни чув тушириш. Эшитдим, сизга фирма очиб берган эмиш. Аммо оёқ-қўлингизни боғлаб қўйибди...

— Биз сиз билан ҳамкорлик қиламиз. Ўйлайманки, у сизни чув туширмайди. Чунки мен бизнесда ўта ҳалолман. Ҳамкорларим билан узоқ муддатли шартнома тузиш ҳаракатида бўламан. Агар ҳўп десангиз, қолган гапларни у шубҳага бормаслиги учун дастурхон устида ва Селимнинг ҳамроҳлигида гаплашсак...

— Албатта! — деди Турғут ва Сабинанинг нозик белини қўйиб юборди.

Селим бошида уларни кузатди. Унинг ҳам бошқалар қатори кулгиси қистади. Сўнг қадаҳдагини «майдалаш»га тушиб кетди. «Раққослар» қайтиб келишганида эса ҳайрон бўлди.

— Нега? — деди бир Сабинага, бир Турғутга қараб.

— Биз келишиб олдик, — деди Сабина жилмайиб.

— Нимани? — сўради Селим ҳайрон бўлиб.

— Ҳамкорликни, — деб қўшимча қилди Турғут, — мен сенга айтсам, Селим, омадинг чопди. Ниҳоятда гўзал бўлиши билан бирга жудаям оқила экан хотининг!

— Тақдир ином этди менга бу фариштани...

— Тушунаман, тушунаман. Хотининг фаросатли, узоқни кўра биладиган ва бунинг устига тадбиркор бўлса, ҳаётдан беармон ўтасан. Акс ҳолда миллионлаб, миллиардлаб пул топганингни сариқ чақалик қиймати бўлмайди. Энди

ишга ўтайлик... Сабил, семизлик ҳамиша менга панд бериб келган. Хотиним ўтхўр ҳайвонга айлантириб ташлаган, аммо бунинг тирноқчалик фойдаси йўқ. Чунки мен уйдан кетишим билан бошқатдан овқатланиб оламан, — деб ҳиринглаб кулди Турғут.

— Чақимчилик одатим бор. Айниқса, эркакларни хотинларига чақиш энг яхши кўрган хоббим, — дея жилмайди Сабина.

— Ана, — дея қўлларини икки ёнига ёзди Турғут, — эндигина биттасига ишона бошлаган эдим, дарров...

— Ҳазиллашдим, ҳазиллашдим, — дея Турғутнинг гапини бўлганча қиқирлаб кулди Сабина, — ахир ҳазил ҳам керак-ку?!

— Албатта. Лекин менинг ҳам юрагим шув этиб кетди, — деб гапга аралашди Селим.

— Энди қадрдонларим, шартномага ўтсак. Тўғрисини айтсам, сўнгги пайтларда мижозларнинг сони шунчалик кўпайиб кетдики, алал-оқибат улгуролмай қолдим. Чет элдан, айниқса, иттифоқ томондан ҳамкорлик истаб келувчиларнинг саноғи йўқ. Лекин менинг уларга кўнглим бўлмай турибди. Тайёр пулни нима қиламан бировга бериб, шундай эмасми, Селим?..

— Нима дейишга ҳам ҳайронман... Аммо менинг қизиқишим бисёр. Бироқ бунинг ўзи камлик қиладими, деб ўйлайман, сабаби, мен сенинг соҳангни тушунмайман.

— Э-э, пулинг кўп бўлса, ҳаммаси ўз-ўзидан юришиб кетаверади. Хуллас, айтмоқчи бўлганим, битта завод курсак. Ҳамкорликда. Ишимиз хориждан келаётган эҳтиёт қисмларни териш ва тайёр маҳсулотга айлантириш.

— Биз тайёрмиз, — деди бирдан Сабина.

Селим бирдан унга қаради. Жувоннинг кўзлари «ёнардди».

— Агар, — деди эрининг нигоҳига эътибор бермасликка ҳаракат қилган Сабина, — таваккал қилмасак ҳеч нима ютолмаймиз. Латта-путталарга ўралашиб қолаверамиз, шундай эмасми, Турғут оға?!

— Гапингизда жон бор, хоним. Аммо Селимни ҳам тўғри тушуниш даркор.

— Хўш, қанча сармоя киритишим керак? — деди Селим энди Турғутга юзланиб.

— Бошланишига беш миллион доллар.

Селим мийиғида кулди ҳамда қадаҳдаги суюқликдан бир хўплаб қўяркан:

— Менда бунча пул йўқ, — деди.

— Сен, — дея кулиб кўрсаткич бармоғини ҳавода ҳаракатлантирди Турғут, — сен маккорлигингни қўй. Албатта, бирданига бунча пулни киритмайсан, иш босқичма-босқич амалга оширилади. Агар эртанги кунингни ўйласан, пулимни қучоқлаб ётавераман токи чириб кетмагунча демасанг, қўшиласан. Йўқса, майли, мен бошқа бир ҳамкор топишим мумкин. Айтайлик, америкалик яхудийлардан.

— Яхши, фақат мен ўйлаб кўришим керак...

— Мана бу бошқа гап. Ўйлаб кўришнинг ўзи биринчи қадамни ташлаш билан тенг.

Шундан кейин улар улар обдан еб-ичиб, асосан, олди-қочдилар ҳақида гаплашишди.

Ярим тун эди, Селим билан Сабина уйига қайтди. Ғалати томони, иккиси ҳам ҳеч нима ичмагандай эди. Бўлма-са, оз-мунча шиша бўшамади. Селим қандай қилиб бир тийин ҳам сарфламасдан шундай катта лойиҳага қўшилиб олиш ҳақида бош қотирган бўлса, Сабина Турғут билан алоҳида учрашувни ўйларди. Агар ўша калбош билан гапни бир қилолса, кейинги ишлари сўзсиз хамирдан қил суғургандай осон кечади.

Қиз ниятига етди. Орадан роппа-роса бир ҳафта ўтиб, Турғут билан учрашди. Меҳмонхонада. Ташаббус Турғутнинг ўзидан чиқди. Олдинига у Сабинанинг ёнида Селимнинг бор-йўқлигини билишни истаб у ёқ-бу ёқдан гапирди. Сабина ёлғизлигини айтганида ресторанга чақирди. «Чақчақлашиб ўтирамин», деди. Уларнинг гап-сўзи бири-бирига мос келаверганидан кейин эса меҳмонхонада оёқларини узатиб ўтиришга келишишди.

— Мен қўлимдан келганича кўпроқ пул бераман, аммо сен пулларни Швейцария банкига ўтказасан, — деди Сабина янги ҳамкорига.

— Албатта, фақат ўз фоизимни олиб қолганимдан кейин, — дея семиз қорнини силади Турғут.

— Қанча?!

— Йигирма беш фоиз.

— Жудаям кўп эмасми?..

— Асло. Чунки менинг ҳам ўзига яраша харажатларим бор. Агар уларни чиқариб ташласам, айтарли ҳеч нима қолмайди.

— Келишдик!

Бундан роппа-роса уч кун аввал Германиядан қўнғироқ қилган Фаттоҳ Норқулович Сабинага ҳисоб рақамни айтган эди. Энди бу ёғига Сабина яшин тезлигида ҳаракат қилиши зарур. Акс ҳолда вазият бутунлай унинг зиёнига ишлаб қолади. Куни кеча Селим «Отанг билан кўришмаганимизга анча бўлди. Бориб дуосини олиб келайлик», деганди. Сабина бунинг тагида бошқа бир гап борлигини аёллик сезгиси билан идрок қилди. Селим шундай дедими, бундан чиқди у Фаттоҳ Норқуловични қидириб борган, бироқ тополмаган... Энди Сабинани сиқувга олади.

— Мен сенга ишондим, Турғут. Сен ҳам менга ишон. Шундай экан, сен пулларни бугун ўтказасан, эртага эса ақчаларингни оласан.

— Мен олдин сувни кўришим керак, ана ундан кейин оёқ кийимимни ечаман.

— Турғут, ихтиёримда жудаям оз вақт бор. Биз сен билан ҳали жуда кўп учрашамиз. Ва сен учрашувларимиздан асло афсусланмайсан. Худди ҳозиргидек...

— О-о-о! Шу ёшга кириб ҳали бирор марта бунақа бўлмаган!

— Агар мен иштирок этмасам, бунақасни бошқа кўрмайсан ҳам. Чин кўнғилдан айтяпман сенга. Мен Селимга ҳеч қачон хиёнат қилмасдим, агар унинг ўзи мени барбод қилишни режалаштирмаганида.

— Мен эса, — деб ўрнидан туриб ўтирди Турғут, — ундан қасдимни олишни режалаштирмаганман. Селим бир пайтлар менинг қариндошимни хонавайрон қилган. Фақат бугина эмас, бутун оиласини йўқ қилиб юборган.

Турғут култ этказиб ютинди-да, лаблари орасига тутатқи қистириб, чақмоқ тошни ёқаркан сўзлади:

— Сени кўрганимда шундай гўзал қиз увол бўлибди, деган ўй келди хаёлимга. Ақли экансан, вақтида қаерга тушиб қолганингни тушуниб етибсан.

Турғут ўрнидан турди-да, оғзидан тутатқини олмаган кўйи дераза ёнига бориб, ташқарига термилганча тутун ютаркан:

— Аслини олганда, миллиардер одамман. Бир миллион, икки миллионлар мен учун ҳеч нарса эмас. Уларни йўқотганимда бир тукум ҳам қилт этмади, — деди.

Турғут гўё ўзига-ўзи гапираётгандай эди. Сабинанинг эса бирдан юзи ёришди. У ҳам ўрнидан турди-да, қутидан битта тутатқи олиб, бармоқлари орасида оҳиста эза бошлади.

— Қасд олиш учун, — дея гапида давом этди Турғут, — воз кечаман ундан кўпидан ҳам.

— Тунда, ярим тунда... Мен сенга расм кўрсатаман.

Турғут Сабина томонга ўгирилди ва қисик кўзларини янада қисиб, жувонга бир муддат термилиб тургач:

— Мен тушунган нарсами? — деди.

— Ҳа, — жавоб берди Сабина.

Турғут оғир қадамларини бир-бир босиб, эшик ёнига борди ва кичик стол устида турган телефон гўшагини кўтариб қулоғига тутди-да:

— Қанча пул бермоқчисан? — дея сўради Сабинадан.

— Тўрт юз минг доллар!

— Бунча оз?!

— Ҳисоб рақамимда ҳозир шунча пул бор, холос!

— Оббо! Майли, мен сендан фоиз олмайман, — дея Турғут рақам терди ва ким биландир гаплашди. Кейин Сабинадан Швейцариядаги ҳисоб рақамини олди-да, ўшанга тўрт юз минг доллар ўтказишни тайинлади. Сўнгра гўшакни кўйиб, худди бир гектар ерни ағдарган одамдай ҳорғин юриб келиб, каравотнинг бир четига ўтирди.

— Нобуд бўлганлар синглимнинг оиласи эди. Ярамас! Аммо битта гапни айтиб қўяй, сен менинг хотиним бўлганимда ҳам хиёнат қилардинг, мен хиёнаткорларни ёқтирмайман, гарчи у мен билан бирга бўлса ҳам!

— Боя айтдим сенга, мен қилган иш ўз-ўзидан бўлмади. Сен синглингнинг оиласини йўқ қилгани учун ўч олмоқчисан, меники ҳам худди шундай, отамдан айрилиб қолишимга бир баҳя қолди. Агар отам сергак бўлмаганида, ҳозир уни қаердан топишни билмай сарсон-саргардон юрардим. Раҳмат сенга! Маълумотни ярим кечаси кут...

Сабина уйига борди. Ҳаммомга тушди. Кейин тошойна қаршисига ўтирди-да, обдан ўзига оро берди. Шунинг билан бирга Турғутнинг сўзларини хаёлидан ўтказаркан: «Сен билан менинг ишим йўқ. Сен шу ерда қоласан ва мен сени

бутунлай эсимдан чиқараман. Шунчаки йўлимда учраб қолдинг. Ҳожатим чиқди. Энди мен бутунлай бошқа томонга кетаман», дея ўйлади.

Селим ўта чарчаган аҳволда келди. Гўёки у ҳам Сабинага хиёнат қилганга ўхшарди. Келди-ю, ҳаммомга кириб кетди. Узоқ чўмилди. Сўнг баттар тинкаси қуриб чиқди.

— Бугун, — деди Селим қадаҳга муз соларкан, — негадир роса чарчоқ босди.

— Ўзидан-ўзими? — ўсмоқчилаб сўради Сабина.

— Ҳа. Ҳолбуки, бирор ишни қойиллатганим йўқ. Офисдан ҳеч қаерга чиқмадим. Аммо негадир, азойи баданим зирқиради. Оёқларимдан жон кетди...

— Азизим, сен дам олишинг керак. Сўнгги кунларда кечаю кундуз тиним билмаяпсан. Менга сенинг пуллариң эмас, ўзинг кўпроқ кераксан. Шундоқ экан, кечки овқатга денгиз бўйига чиқамиз, иложи бўлса, бирорта моторли қайиқ олиб... Йўқ, бўлмас экан. Чунки бунинг учун сен умуман чарчамаган бўлишинг керак. Шунчаки, бирорта емакхонага борамиз.

— Кечни кутиш шартми? Ҳозир кетаверайлик, мен йигитлардан бирортасини чақираман, олиб боради.

— Лекин йигитинг ёнимизда ўтириволмасин тагин...

— Жиннимисан?!

Селим музнинг устидан суюқлик қўйди-да, сўнгра мароқ билан бир кўтаришда охиригача ичди ва оромкурсига ўтирди.

Унинг кўзи юмила бошлади. Сабина қараса аҳвол чатоқ. Ахир Селим ухлამаслиги керак. Ухлаб қолса, иш чаппасига кетади. Сабина Милисанинги «Дорини нимага қўшсанг, қўшилган нарса билан буткул аралашиб кетади. Уни ҳеч ким ажратолмайди. Ҳатто лабораторияда ҳам. Тавсиям, ўткир ичимликка аралаштир», деган гапларини эслади ва бориб сумкачасидан дорини олди...

Селимнинг кўнглида шубҳа бор эди. Шунинг учун ҳам ўзи доим яхши кўриб ичадиган ичимликни номигагина ҳўплаб қўйди, аммо ютмади. Кейин эса шарбат ичди. Буни қарангки, Сабина дорини шарбатга солган эди. Шундай қилиш сўнгги лаҳзада қизнинг хаёлига келиб қолди. «Ўткир ичимликни ичмаслиги мумкин, шарбатни эса, албатта, ичади», деб ўйлади Сабина. Эҳ-ҳе, бунинг учун қанча ҳара-

кат қилди. Ахир у Селим билан ярим оролдаги энг чекка қаҳвахонага борган. Рўпарама-рўпара турган юмшоқ стулга ўтирган, официантга эри билан бирга буюртма берган ва шу бўйи бирор жойга қимирламаганди. Хаёлини бўлса, қиладиган иши эгаллаб олган ва бунинг оқибатида бироз ранги оқарган, ўзини эса ҳаяжон босганди. Унинг шу ҳолати Селимни сергаклантирди. Демакки, у ҳали Сабинани тўлалигича хотин сифатида қабул қилмайди. Тўлалигича унга ишонмайди.

Сабина ярим соатлар кутди. Ва ниҳоят, Селимнинг қўлидаги санчқи ерга тушиб кетди. Селим эгилиб, санчқи тушган жойга қаради. Вақт жудаям оз, Сабина жуда тез ҳамда нозик ҳаракат қилиши керак эди. Қиз буни уддалади. Агар бир лаҳзага кеч қолганида борми, ҳаммасини расво қиларди. Керак бўлса, ўзини заҳарламоқчи бўлган бу жувонни Селим қўлидан ушлаб, денгизга олиб тушар ва бўғиб ўлдирарди. Сабинанинг бахтига бундай бўлмади. Аммо қизни баттар ҳаяжон босди.

— Тинчликми, жуда ўзгариб қолдинг? — дея сўради Селим.

— Ҳа, акам ёдимга тушди, — деб жавоб қайтарди Сабина кутилмаганда хаёлига келган гапдан хурсанд бўлиб.

— Аканг?! — дея пешонасини тириштириб сўради Селим.

— Акам... Бечора руҳий касаллар шифохонасида ётибди. Биз бу ёқда, у эса... Албатта, холам билан поччам бор. Аммо, барибир, улар бечора акамга қандай қарашади, номаълум, — деди Сабина ва кўзига ёш олди.

— Ана бор экан-ку қарайдиганлар! Қолаверса, ота-онанг тирик, аканг биринчи навбатда уларнинг муаммоси. Сен аёл кишисан, аввало, ўзингни ўйлашинг керак.

Селим шундай деб қадаҳга лабини теккизиб қўйди ва айна чоғда Сабинага зимдан қаради. Сабина унга эътибор бермаётганини сизди. Сабинанинг гапига ишонгандай бўлди ва қадаҳдаги ўша ўзи яхши кўрадиган суюқликдан яна, фақат бу сафар жудаям озгина хўплади ҳамда Сабинага қаради.

— Сен менга эътибор берма. Гоҳ-гоҳида акамни ўйлаб қолганимда шундай аҳволга тушаман. Ахир у менинг жигарим ва унда умуман айб йўқ эди...

— Мен сени англадим. Аммо нега уни ҳам бу ёққа олиб келмайсан, биргалашиб дардига шифо топармидик?..

— Эҳтимол, бир кун келиб шундай ҳам қиларман...

Сабина ҳақиқатан ҳам, акасининг юз-кўзини кўз олди-га келтирди. Сингиллик меҳри жўшди. Энтикди ва у ҳам Селим лабини теккизиб қўяётган суюқликнинг такрори бўлмиш ўзининг қадаҳидаги ичимликдан хўплади. Ортидан шарбат ичди. Гўёки Селимга сен ҳам худди шундай қил, дегандай.

Буни қарангки, Селим ҳам шарбат ичди. Анча ичди ва бу Сабинанинг юзини ёриштирди. «Ура, — кўнглидан ўтказди Сабина, — мен ютиб чиқдим!»

— Селим, нега қадаҳни ялаб қўйяпсан? Ёки бошқа бир нимани кўнглинг тусаб қолдими? — деди қиз.

— Йўқ, нега, шуниси маъқул...

Селим бир кўтаришдаёқ қадаҳни бўшатди. Сабина эса шу заҳоти официантни чақириб, Селимнинг қадаҳини тўлдириб беришни илтимос қилди...

Селимга аста-секин дори таъсир қила бошлади. У ўзидан ўзи иржайар, бурнини тортиб қўяр, кўзларини катталаштириб, афтини буриштирар ва шу йўсинда ёқимсиз қилиқ қиларди.

— Сен жудаям «очилиб» кетяпсан, менинг ярамасгинам, — деди Сабина ва стол устидаги саватча ичида турган шишани қўлига олди-да, официантни ҳам чақирмасдан, ўзи Селимнинг идишини тўлдирди.

— Ич! — деди сўнгра Селимга.

Бу буйруқ синов тариқасида берилди. «Қани Милиса айтган иш бўладими ё у мени алдадими?» дея хаёлидан ўтказган эди Сабина.

— Бажонидил! Сен нима десанг шу! Мен сенинг қулингман, — дея тиржайди Селим ва бир кўтаришда қадаҳни бўшатди.

— Энди чек... Чунки шундай қилгинг келяпти-ку, тўғри-ми? — деб сўради Сабина.

Буниси иккинчи синов.

Селим жавоб қайтармади ва қизнинг айтганини қилди. «Милиса алдамабди!» дея ўйлади Сабина.

Селимнинг кўзлари ғалати эди. Шундай кўзларни бир пайтлар Сабина акасида кўрганди. Лекин у маҳали Сабина

акасининг нега бундай аҳволга тушганини биларди. Демак, ҳозир у шарбатга қўшган дорининг таркибида ҳам шундай нарсадан қўшимчалар бор. Балки, ундан ҳам кучлироғи қўшилгандир. Чунки бу дори шу ҳолига келгунича озмунча синовдан ўтганми?

— Ўрнингдан тур, денгиз сени кутяпти! Сув остига шўнғиб, балиқ тутиб келтир! Балиқ тутмагунингча сувдан чиқма!

Сабина шундай деди-ю, ўзи титради. Агар Селим атай ўзини шундай тутаётган бўлса, демак, у ўзи учун ўзи ўлим тилаб олган бўлади.

Селим ўрнидан турди ва бошини қимирлатиб «хўп» ишорасини қилди ҳамда қаҳвахонадан чиқиб, денгиз томонга кета бошлади. Бир муддатдан сўнг қоронғиликка ўтиб, кўринмай қолди. Сўнг сувнинг шалопагани эшитилди. Сабина лабларини маҳкам тишлаб, кўзларини чирт юмди ва қадаҳни қўлига олиб ичимликни ичиб юборди. Чунки Сабина ҳозир ўзини қўлга олиши, ичидаги ҳаяжонини босиши керак.

Орадан бирор беш дақиқа ўтди. Денгиз томондан ҳеч қандай товуш келмади. Сабина: «Селим сув ютиб, нафаси қайтиб ўлган», деб кўнглидан ўтказди-да, ўрнидан турди...

Самолёт ҳавога кўтарилмагунча Сабинани ҳаяжон тарк этмади. Қанчалик чуқур-чуқур нафас олмасин, қанчалик бошқа нарсалар тўғрисида хаёл суришга уринмасин, фойдаси бўлмади. Гўёки Селим чўкиб ўлмагандай, ортидан келаётгандай туйилаверди. «Нега бормадим? Нега унинг ўлганлигига амин бўлмадим?!» дея ўзини ўзи қийнади қиз. Яна айтардики: «Тўғри қилдим, агар денгиз бўйига борганимда мени шу ёққа кетганимни кўрганлар мендан шубҳаланди. Тутиб полицияга топширишарди».

Самолёт парвоз қилганидан сўнг Сабина йиғлаб юборди.

* * *

Абдураҳим уни жилмайиб кутиб олди. У етиб келиши билан ишни бошлаб юборган экан, ҳатто сабзини арчиб, тўғраб қўйибди. Гуручни ивитган, гўштни ҳам қовурганди.

— Оббо, — деди буни кўрган Фирдавс, — бир марта

савоб иш қилай дегандим, шуни ҳам мендан илиб кетиб-сиз.

— Хавотир олманг, сизга ҳам қолди. Дастурхон ёзиш, устига нарсаларни қўйиш каби ишлар ҳали турибди, — дея жавоб берди Абдурахим. — Ва яна ўқишингиз учун китобларни очиб қўйдим. Ўрганишингиз учун ҳарфларни ёздим. Ўзингиз худди шундай давом этказасиз.

— Сиз мени ҳам ўқитасиз, ҳам менга хизмат қиласиз-ми? — деб ажабланганча сўради Фирдавс.

— Пайгамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам янги динга кирганларга кўпроқ нарса берган эканлар. Бизга шундан бери одат бўлиб қолган.

— Мен динга янги кирган одаммасман-ку?!

— Астойдил илм ўрганишга киришдингиз, бунинг мукофотини олмогингиз даркор.

Ош ейилди. Дарс қилинди. Шундан кейингина Фирдавс уйига кетиш учун ташқарига йўл олди. Кўп узоқламади. Бирор икки бекат пиёда юраркан, бошқа дунёни кўрди. Боягина Абдурахим билан суҳбатлашганида, китобларни ўқиганида умуман бошқа бир диёрда эди. Енгил эди. Учиш учун қанотгина етишмаганди. Кўчага чиқди-ю, гарангсиди. Ваҳоланки, ўзи ҳам худди мана шу бошдан-оёқ югур-югур, ташвиш ва шошилишлардан иборат дунёнинг вакили, довдирамаслиги, ён-атрофга олазарак бўлмаслиги керак. Аммо Фирдавс ҳозиргина бутунлай бошқа «сайёра»га бориб қайтди...

Уйига таксида етиб олди. Беш қаватли бинонинг йўлаги бошида тутатқи донасини эзгилаб ўтирган Абдувалини кўриб ҳайрон бўлди ва аввал салом берди-да, сўнгра:

— Нега бу ерда ўтирибсиз? — дея сўради.

— Сени кутаётгандим... Биз кетиб, сен сарсон бўлиб қолмагин, дедим.

— Нега сарсон бўларканман?

— Уйингни яшамасингдан ўзгартирдик. Бу ерни кўриқлаш муаммо экан. Ҳамма ёқни ваҳима босиб кетади. Осонгина кўзга ташланиб қоларканмиз. Шунинг учун...

— Нега унда шу ерни танладинглар? — деди шу заҳоти Фирдавс унинг гапини бўлиб, энсасини қотираркан.

Абдували елкасини қисиб қўйди.

— Унда бошланг...

Улар машинага ўтиришди. Уй масжидга яқин жойда экан. Янги қурилган. Ромларнинг бўёғи ҳали тўла қуримаган. Ҳовлида Фирдавс Мавзунани учратди. Унинг қўлида сурпури бор эди. Ишига шунчалик берилибдики, Фирдавснинг келганини сезмай ҳам қолди.

— Ана энди ҳақиқий келин бўлибсиз, — дея ҳазиллашди Фирдавс.

Мавзуна чўчиб тушди ва ёқасига тупуриб қўйди-да:

— Сал-пал овоз чиқариб келмайсизми? — деб Фирдавсни койиган бўлди.

— Эй-й, тсс, эшитиб қолади, бирортаси. Ундан кейин келин тўрт кунда Фирдавсни қўлга олибди, дейишади.

— Ўн кундан ошди... Қўлга олишим учун етарлича муддат.

— Розиман. Лекин бировга билдирмайлик...

Фирдавс дадасининг томоқ қириб йўталишидан гапини охирига етказмай дарров жиддий тортди ҳамда дадаси томонга юзланди. Айни чоғда Мавзуна дув қизарди. Бошини эгди-да, лабини тишлади.

— Мен билмабман бу ёққа кўчганларингизни, — деди Фирдавс ноқулайликдан чиқиш учун.

— Одамларингни қулоқсиз қилиб қўйгансан-да! Ичкарига кир, тўртгасининг келгани қачон эди, ҳалигача ўтирибди, — дея Достон ўғлига яқинлашиб, қучоқ очиб кўришди. Сўнгра Фирдавснинг қулоғига шивирлади:

— Бунақа йўқ бўлиб кетишингда бизни бир ёқли қилиб кўясан.

— Яхши жойда, яхши одамлар даврасида эдим.

— Бўпти, кир.

Фирдавс кўпчиликка ўрганиб қолган. Қайтанга атрофида одам кам бўлса қандайдир ғалати сезади ўзини. Ҳозир ҳам шундай бўлди. Аммо улар ўзларининг ёши улуглигига ҳам қарамай ўзгача тавозе билан Фирдавсни кутиб олиши, қўлларини боғлаб туриши, уни эзиб юборди.

— Бўлди. Бугундан бошлаб ҳаммангизни тарқатиб юбораман. Ҳамма уйига кетсин. Ҳамма ишини қилиб юраверсин. Ҳеч қанақанги тўда, ҳеч қанақанги гуруҳ йўқ! — деди Фирдавс салом-аликсиз.

Кутиб олувчилардан икки-учтасининг юзи дув этиб қизариб, бир-бирига қараб қўйди.

— Бу нима деганинг? — дея сўради Миразиз ҳайрон бўлиб.

— Чунки сизларнинг бирортангизда ҳам инсоф йўқ. Бир ўйлаб кўринг. Қаерда одам боласи тенги болани бунақа қилиб кутиб олади?! Ўтирган жойларингизда «Қаерларда юрибсан, нима қилиб юрибсан?! Ёмон санги бола бўлдинг-да?» деб койимайсизларми? Қўлингизни кўксингизга қўйиб кутиб олишингиз нимаси?

— Бўлди, бўлди, тамом. Тушундик. Узр. Бошқа такрорланмайди. Ҳамманг ўтир жойингга, — деди Ёдгор ҳозиржавоблик билан ва ўзи биринчи бўлиб ўтирди-да, оёқларини чалиштириб, шерикларини кузатди.

Фирдавснинг йигитлари бирин-сирин ўтирди.

— Сен, — деди Ёдгор кўрсаткич бармогини Фирдавс томон тўғирлаб, — адашмасам, Достоннинг ўғлисан. Шунча амакиларингнинг олдида серрайиб турмагинда битта аччиқ кўк чой олиб кел! Яна қорасидан дамлаб қўймагин. Бу ердагиларнинг барининг томи кетиб, қон босими ошадиган бўлиб қолган.

Фирдавс мийиғида кулди ва ташқарига чиқиб кетди.

— Жиннимисан? — деди Абдулатиф Ёдгорга. — Фирдавс боламиз қатори бўлгани билан ҳаммамизнинг бошлиғимиз. Бошлиқ шундай кутиб олинади.

— Калламни қотирма, сен билган нарсанинг илмини мен юз йил олдин сув қилиб ичиб юборганман. Ҳалиям Фирдавснинг ақли бор. Бошқа бола бўлганида устингга чоптирарди. Кейин сен билан мен, бу ерда ўтирганларнинг ҳаммаси ҳатто Достон ҳам Фирдавсни жудаям эрта қаритиб қўйдик. У ёш. Ўзи тенгилари қатори ўйнаб-кулиши керак.

— Тўғри, — дея орқасидаги ёстиққа суянди Миразиз, — бечора муаммоларга кўмилиб қолди. Балки, вақтинча ҳамма ишни бўйнимизга олиб, уни ўз ҳолига қўйишимиз керакдир?..

— Энди кеч, — деб кўрпачанинг бир четига ўтирди Достон, — жудаям кеч. Ўқишдан ҳайдалди. Бирор жойда ишламайди. Тенгқурлари, ўртоқлари ёнига боролмайди. Хуллас, у энди ёлғиз.

— Жуда унчалик эмас, — дея орага қўшилди Музаффар

ошпаз, — ёнида келинимиз бор. У Фирдавснинг ёшлигини эслатиб туради.

Ошпазнинг гапидан ҳамма норози бўлди. Аммо начора, аслида ҳам шундай-да.

— Менга қаранглар, — деди Достон хаёлига келган гапдан юзи ёришиб, — ҳар биттангда камида иккитадан ўғил бор. Ёдгорда ҳатто учта. Нега шуларнинг бирортасини Фирдавсга ўртоқ қилиб қўймайсизлар?! Сизларга, менга айтолмайдиган гапини унга айтарди. Ана уйланиши қандай бўлди?! Бола бечоранинг ўзи тикка келиб айтди. Лекин айтиб олишга қанчалик қийналган. Тўғри, ақли бор, кучи бор. Аммо бунақа нарсаларда ақл ҳам, куч ҳам роль ўйнамайди. Бунақа пайтларда сирдош дўст керак бўлади. Унга «ёрилади».

Ҳамма жим эди. Бировнинг оғиздан гап чиқмасди. Миразиз уларнинг барини кузатаётган ва: «Тўппа-тўғри. Нега энди фақат мен билан Достоннинг фарзанди қийналиши керак?! Нега сизларнинг ўғил-қизларингиз маза қилиб юриши керак? Қани бу ерда адолат?» дея ўйларди.

— Достон, дўстим, мени ўзи анчадан бери шу масала қийнаётганди. Очигини айтадиган бўлсам, ўртанча ўғилни сира одам қилолмаяман. Бу ёғи пешингача ухлайди. У ёғи эрталабгача топиб бўлмайди. Мени биласизлар. Тўғриси, ўзингдан сира кўрқмас экансан. Лекин болангдан... Майли эди, яхши инсонлар билан юрган бўлса... Нуқул маишат-парастлик билан шуғулланиб юрган бўлса-чи? Бир куни роса «эздим». Лекин биттаям гап ололмадим. Шу болани Фирдавснинг ёнига қўймоқчи эдим. Ўзимнинг ўрнимга. Достон мен сендан умуман хафа эмасман. Аслидаям тўғри гапни айтдинг, — деб чуқур хўрсинди Ёдгор.

— Лекин сенинг бундай кетиб қолишинг ҳам бўлмайди. Ҳаммамизнинг ҳам. Нима, Фирдавснинг атрофини ҳеч нимани билмайдиганлар билан тўлдириб ташлаймизми? Болаларимизни олиб келамиз. Бир жонга — бир ўлим. Аслидаям ўзимиз шу нарсани бўйнимизга олганмиз-ку. Эр-тага ўлиб кетадиган бўлсак, қайсимизнинг боламиз гўримизга кириб ётади? «Ада, келинг, ҳисоб-китобни биргалашиб топширамиз», дейди. Шундоқ экан, ҳеч ким кетмайди. Аммо битта-биттадан ўғлини олиб келади. Агар Фирдавс келиб маслаҳат сўраса, қўлдан келганча ёрдамла-

шамиз. Бўлмаса, гангур-гунгур қилиб, яна уй уйимизга тарқаб кетаверамиз, — деди Абдулатиф.

— Буям узоқлашишнинг бир тури. Ҳозирча ўзимиз ҳам Фирдавснинг ёнида бўлиб турамиз, — дея гапга аралашди Миразиз.

Худди шу маҳал Фирдавс кириб келди. Унинг иккала қўлида ҳам чойнак бор эди...

Гап ўзани ўзгариб, дўконларнинг бўшаб ётгани, ҳатто оддий қуруқ чойни ҳам топиб бўлмай қолгани ҳақида кетди.

— Амаки, — деди бир муддатдан сўнг Фирдавс Абдулатифга, — анави ишлар нима бўлди?

— Қайси? — дея пешонасини тириштирди Абдулатиф.

— Мол билан келаётганларнинг машиналарини талаётганлар-чи...

— Ҳа-а, баттар авж олган. Худди қумурсқалардай йўлтўсарлар бир гўрлардан чиқиб келишяпти. Ҳар ўн километр битта гуруҳга тегишли. Соққасини берасан, ўн километр юрасан. Яна берасан, юрасан. Бермайдиган бўлсанг, бир қадам ҳам босолмайсан. Хуллас, аҳвол чатоқ. Бир сўмга олинган нарса бозорга келгунича ўн сўмга айланади. Кўпчилик бунақа тадбиркорликнинг боридан йўғи афзал, деб кечиб юборяпти. Шунинг учун ҳам дўконлар бўшаб ётибди-да! Агар сал эркинлик бўлса, одамлар дўконларни тўлдириб ташлашади...

— Бизники ҳолва... Россияга, Қозоғистонга ўтсанг, молинг ва пулингга қўшиб терингни ҳам шилиб олишади, — дея Абдували қўлига пиёла олди.

— Ҳмм. Унда, амаки, бугундан ўша тўхтаб қолган ишни бошлаймиз.

— Тўппа-тўғри. Фақат энди амакиларинг сенинг ёнингда бўлмайди. Ҳаммаси биттадан ўғлини қўшиб қўяди. Бу ёқдаги майда-чуйдаларни, ҳужжат-пужжат ишларини биз бажараверамиз. Шунда сен уялмасдан, тортинмасдан, иккиланмасдан уларга топшириқ бераверасан. Бари тенгқурларинг бўлади, — деди Миразиз ва куёвига тикилди.

Фирдавс гапиришдан олдин отасининг дўстларига бирма-бир қараб чиқди.

— Сен чой дамлаб келгани кетганингда биз шундай қарорга келдик. Шундай қилсак, ҳаммамизга яхши бўлар-

кан. Бунинг устига, бу ёғига қариб ҳам қолдик, унча-мунча юкламани кўтаролмаймиз. Кейин яна битта қўшимча қилмоқчиман. Бизда ҳозирча тўртта қаҳвахона бор. Худога шукр, тўртталаси ҳам фойдага ишлаяпти. Яна беш-ўнта дўкон очиб қўйсак, умуман кўчадан келадиган пулга қараб қолмасдик. Ишимиз янаям енгил тортади, — деди Музаффар ошпаз.

— Унда мен билмайман. Аслини олганда, умуман кўчани йиғиштириб қўймоқчийдим. Лекин қарасам, ўхшамайди... Болаларингиз масаласига келсак, ҳар қалай улар ишончли. Қолаверса, бошқа тўдалардан ажралиб бизга келиб қўшилганлар бор. Санасам, сизлардан ташқари яна қирқта одам бор экан. Яхши ишласак, ҳамма томон йўлига тушиб кетади. Яна Арслон деган аждаҳо билан унинг ҳомийси Абрам қўл қовуштириб ўтирмагандир?! Ҳар битта босган қадамимизни ўлчаб юришгандир улар?! Шундай экан, ҳурматли амакилар, мен ўғилларингизни кутаман. У ёғи Аллоҳга таваккал!

Улар тарқалди. Лекин ҳаммасининг боши гаранг эди. «Бундан бу ёғига нима қиламиз?» деган савол барчасини бирдай қийнаётганди.

Мавзунанинг юраги така-пука эди. Чунки у Фирдавсининг «одамлари» қандайдир ўйчан ҳолда уйдан кетишганини кўрди. Ҳаттоки дадаси ҳам қандайдир ҳардамхаёл эди. Шу боисдан ҳам тунда Фирдавсни сўроққа тутди. Фирдавс жавоб беришнинг ўрнига хотинига қараб: «Намоз ўқи. Фақат намоз ўқи. У ёғини Худонинг ўзи ўнглаб беради. Тўғри йўлни кўрсатади» — деди.

— Лекин мен ҳеч нима қилмайман-ку, — деди Мавзуна.

— Шунинг учун ҳам айтяпман. Ҳеч нарса қилмаяпсан, намоз ўқисанг, ҳаммаси жойига тушиб кетади. Келишдикми? Ўзингга тааллуқли бўлмаган нарсаларни эса сўрама.

— Сизга тааллуқли бўлган нарсаларнинг бари менга ҳам тегишли...

— Тўғри. Шунинг учун ҳам намоз ўқи деяпман. Намознинг охирида дуоси бор... Сен мени дуо қилиб турсанг, ишим ўз-ўзидан яхши томонга кетаверади. Ўз-ўзидан ривожланади. Қарабсанки, ҳаётимиз ҳавас қилишга арзийдиган бўлади. Келишдикми, пучуқвой, — деб Фирдавс хотинининг бурнини чимдиб қўйди...

Фирдавс уйғонганида ҳали тонг отмаганди. Шунга қарасдан, йигит шошди. Чунки вазифани уддалашга улгуриши керак. Топшириқни бажариши лозим. Йўқса, пешиндан кейин Абдурахим билан кўришганида юзи шувут бўлади. Қизаради, бўзаради. Майли, ёш бола бўлса, билмайди. Эсимдан чиқибди, ухлаб қолибман, деб қутулади. Аммо... Хуллас, ярашмайди унга. Фирдавс таҳорат олиб, тўрт ракат намоз ўқиганидан сўнг дафтарини очди. Ва сидқидилдан топшириқни бажаришга тушди... У сураларни ёдлашга шунчалик берилиб кетдики, бомдодни ўтказиб юборишига оз қолди. Яхшиям Мавзуна уйғонгани, йўқса, у аниқ куёш чиққанини сезмай қоларди...

Фирдавс нонуштани тугатишга улгурмасидан (дарвоқе, анчадан бери биринчи марта улар биргаликда нонушта қилишди. Бутун оила. Тўғри, жудаям катта эмас, аммо шу катта бўлмаган оиланинг бирлашувига ҳам кераклича тўсиқлар бўлиб турганди. Мана, бугун тўсиқ бўлмади. Лекин, барибир, бу ҳам узоқ давом этмади) ҳовлини қўриқлаётган йигитлардан бири амакилар келганининг хабарини етказди. Шунинг билан бирга уларнинг ёнида ёш йигитлар ҳам борлиги қистириб ўтилди. Дарвоқе, айтиш буткул эсдан кўтарилибди: Фирдавснинг отасидан қолган «йигит»ларининг ҳаммаси «амаки» деган лақаб олишганди.

Фирдавс апил-тапил бир бурда нонни оғзига солиб, ортидан пиёласида қолган чойни ичди-да, юзига фотиҳа тортиб, ўрнидан турди. Достон ўелининг қилиғидан ранжиди. Бироқ индамади. Начора, Фирдавснинг ҳаёти ўзи шунақа-да.

Амакилар билан келган йигитларнинг фақат биттаси калта бўйли эди. Қолганлари бақувват, кўзлари катта, худди оталариникидай чақнаб турарди.

Бахтиёр, Самандар, Тўлқин, Мехриддин, Шокир. Фирдавс улар билан қўл бериб кўришиб бўлганидан кейин:

— Бундан бу ёғига «тижорат»ни бирга қиламиз, — деди.

— Ие, умримда бирор нима сотиб кўрмаганман. Иякка қўлни тираб турарканмизда растанинг орқасида, — дея иржайганча бошини қашлади Абдувалининг ўғли Тўлқин бошини қашлаб.

— Ўқимасак ҳам дўкончи бўлиб кетаверарканмизда, — деб унга қўшимча қилди Ёдгорнинг ўғли Бахтиёр.

— Дўкон?! Сизлар сира хавотир олманглар бу ёғига... Дипломни ўзим бераман. Чунки бундан бу ёғига мен ўқитаман. Менинг мактабимда ўқийсизлар, — деб кулиб қўйди Фирдавс ва қайнотасига юзланиб сўради:

— Дада, Фишткўприкдаги ҳовли бўшми?

— Ҳа!..

— Бўлди. Энди мен шундай уйга кириб, кийимларимни алмаштириб чиқаман. Унгача беш дақиқа кутиб туринглар...

Фирдавс ичкарига кириб кетди ва беш дақиқа ўтмасдан қайтиб чиқди. Шунда Тўлқин билан Бахтиёрнинг юзи қизарганини кўрди. Уларнинг иккиси ҳам оталаридан шапалоқ «еганди». Албатта, одобсизликлари ва гердайганликлари учун...

Ҳовли нақ ўн икки сотих, кенг спорт зали ҳам бор эди. Фирдавс янги шерикларини шу залга киритди-да, кичик иштонигача ечинтирди. Шокир ўзини у ёқ-бу ёққа ташлаганди, битта тепки билан «сийланди».

— Ёшимиз қарийб тенг. Лекин фарқимиз мен шу пайтгача отам тенгилар билан ишлаганман. Улардан кўп нарса ни ўрганганман. Ва ҳоказо, ва ҳоказо. Яна сизларга бошлиқман. Шундай экан, ҳар битта айтган гапимни қулоқларингни қимирлатмасдан бажарасизлар, агар кимда-ким ортиқча гап-сўз қилса ёки буюрган нарсамни бажармаса, ўзидан кўрсин. Ҳа, яна битта нарсадан сизларни огоҳлантириб қўяй, сизлар ҳеч қаерга қочиб қутулолмайсизлар! Чунки оталаринг кетишларингга йўл қўймайди... Хў-ўш, бу гапим билан мен сизлардан ақллиман, демоқчи эмасман. Аммо пешонамга сизларни бошқариш ёзилган экан, ўзимга сизларни мослаштириб олишим керак. Ҳозир югурамиз. Ярим соат...

Йигитлар росмана эзилишди. Чунки Меҳриддиндан бошқа ҳамма кашанда эди. Ўпкаси оғизларига келиб қолди. Югуришдан кейинги турникка тортинишда, умуман, жонлари қолмади. Кейин эмаклашди. Тиззалари шилиниб кетди. Шунда ҳам Фирдавс уларга шафқат қилмади. Шунда ҳам тиндирмади. Охири ўзидан бошқа ҳамма сулайиб қолди. Жони қолмади қимирлашга. Шундан кейингина Фирдавс машғулотни тўхтатди. Аммо шунинг билан бирга ўтқазиб ҳам қўймади. Секин зал бўйлаб юришди улар. Фирдавс-

нинг айтишига қараганда, бу ҳам дам олишнинг бир тури экан.

— Бу аҳволда бирор нимани эплашимиз жудаям қийин, — деди Фирдавс «дам олиш»дан сўнг, — энди битта чўмилиб чиқасизлар. Кийимларинг шу ерда қолади.

Улар яна Фирдавснинг айтганини қилишди. Чунки оталари шундай деб тайинлашган. «Мабодо гап қайтарсанглар, салгина норози бўлсанглар, тамом, у ёғи ихтиёр ҳам Фирдавснинг ўзида, ўлдирса ҳам розимиз», дейишган. Шу боисдан ҳам тишларини тишларига босишди. Аммо чўмилиб чиқиб кийимларини кийганларидан сўнг Фирдавс уларнинг чўнтакларига тамакиларини тортиб олганида ва бирма-бир эзгилаб ташлаётганида Бахтиёр чидаб туролмай:

— Мен сени ўлдираман! — дея бақириб юборди.

У ҳамма қийноқларга чидади, газаби ниш урганида тишини-тишига босди. «Ана тугайди, мана тугайди», деди. Ниҳоят: «Энди бўлди, ташқарига чиқиб хуморимни қондираман, маза қиламан», деб турганида ярамас бутун қутини мажақлаб ташлади-я! Анави ер-манави ерда бўлсаям майли эди, бу баччагарнинг топилиши қийин. Гап пулда эмас. Унинг чўнтаги тўла пул. Бироқ сигарет деганнинг ўзи охирги пайтларда анқонинг уругига айланган. Ана қанчадан-қанча кашанда носга ўтиб кетди. Яна паст кетаётганликларини яшириш учун носни тупуришини ҳисобга олмаса «Ўзи сигаретадан зўр экан!» деб қўйишади. Бахтиёр уларнинг устидан «Баттар бўлинглар, сал чиқим бўлса, ўзларингни йўқотиб қўясанлар», дея ошқора кулади. Ҳозир эса унинг ўзи жудаям абгор аҳволга тушиб турибди.

Бахтиёр ўйлаб ўтирмай ўзини Фирдавснинг устига отди. Фирдавс унга тегиниб ўтирмади, шунчаки битта ҳаракат билан қочиб қолди. Бахтиёр полга гурсиллаб тушди. Агар қўлини тираб қолмаганида, нақ башарасини уриб олган бўларди. Шу заҳоти кулги кўтарилди. Бахтиёр билан бирга эзилган, қийналганлар унинг устидан кулаётганди.

— Сенлар одам эмас экансанлар, мендан баттар аҳволга тушгандинглар-ку?! Нега ёрдам бериш ўрнига ҳамманг иржайиб-тиржайасан?! — дея ўқирди Бахтиёр ва ўрnidан туриб яна Фирдавсга ташланган эди, бу сафар рақибининг унинг шунчаки ерга ағанашига қўймади, балки қўлини орқасига

қайирди. Бахтиёрнинг башараси бужмайиб, ўкириб юборди.

— Ҳой, жипириқи, агар яна мингирласанг ёки ортиқча ҳаракат қилсанг, суякларингни бурдалаб ташлайман! Ҳозирнинг ўзидан ҳеч қанақа чекиш йўқ. Уйингга борганингдаям чекмайсан. Мабодо ҳидлаб қўйсанг ҳам сезаман. Ана ундан кейин итнинг кунини бошингга соламан! Уқдингми?! — дея Фирдавс унинг қўлини баттар қайирди.

— Бўлди, бўлди, қўлим синиб кетади, ҳаммасини тундундим! Умримда оғзимга олмайман!

Бахтиёрнинг кўзидан тирқираб ёш чиқди. Бу сафар шериклари унинг устидан кулмади. Балки, бола бечорага ачишиди...

Фирдавс уни қўйиб юборди ва бошқаларга юзланиб:

— Ҳар биттанг билан мана шундай бўлади! Яна битта нарса, аслида, мен бугун сизлар билан бирга машғулот ўтказгач, қўйиб юбормоқчи эдим. Лекин энди ниятимдан қайтдим. Карантин! Уч кун!.. Овқатингни олиб келиб беришади. Ётоқ бор. Ҳеч қаерга чиқмайсизлар. Ўзларингча бир нарса-бир нарса қилмайсизлар, бу ерда сизларни кузатиб турувчилар ҳам бўлишади. Уларга тайинлаб қўяман, аяшмайди. Чекиш, бошқаси нарёқда турсин, мабодо сигарета сўраб илтимос қилсанглар ҳам сулайиб қолгунларингча калтаклашади.

Фирдавс бошқа гапирмади. Кетди. Илло, булар билан яна сўзлашиб ўтиришга унинг вақти йўқ эди. Режалари кўп. Уларнинг ҳаммасини адо этиш учун, эҳтимол, кун етмас. Лекин ҳаракат қилиш керак, улгуриш керак. Керак, керак, керак! Тамом-вассалом!

У йигитларидан саккизтасини йиғди. Шунгаям бир соатдан кўпроқ вақт кетди. «Эҳ, — деб пешонасига урди, анави олифталар билан шуғулланаётган маҳалим ҳаммасини тўпласам бўларкан?»

Улар иккита машинада йўлга тушишди. Тўғри, гишткўприк томонга. Мол, асосан, шу томондан келади. Йўлтўсарлар ҳам шу ёқда бўлишади. Бундан чиқди, қандайдир юк машинасининг ортидан тушиш керак. Кузатиш керак. «Шлагбаунчилар» пайдо бўлиши билан уларга ҳамла қилиш лозим. У ёғи бир гап бўлар.

Улар постдан бирор икки километр берирокда нақ икки

соат кутишди. Ниҳоят, машина кўринди. «КамАЗ». Фирдавс йигитларига қаради.

— Менимча, — деди Аҳрор исмли йигит (унинг Фирдавснинг «қўшини»га келиб қўшилганига уч ойча бўлган. Ёдгор қўшиб олган. Унинг айтишича, Аҳрор синчков, чаққон ва фаросатли йигит экан. Тўғри, бўйи кичкина, ўзи озгин, лекин калласи яхши ишларкан. Ўзининг тан олиб айтишига қараганда, болалигида ўғирлик билан шуғулланибди ва шунинг орқасидан «ўтириб» ҳам чиқибди. Бахтига, турмадан кейин тақдир уни яхши бир одамга дучор қилибди. У ўғирликнинг нима эканини, бунинг учун икки дунёда ҳам улкан азоблар борлигини миясига қуйибди. Кейин шу одамни бозорда пичоқлашибди. Негалигини ҳеч ким билмайди. Шундай тўғрисида келиб қорнига ханжар тикиб ўтиб кетибди ўша ярамас. Аҳрор ана шу қотилни топиш илинжида Фирдавснинг гуруҳига қўшилибди. Ғалати томони, қотиллик «у томондан» дарров босди-босди қилинибди) — секин шу машинанинг орқасидан тушганимиз маъқул. Ана шунда тутадиганларни тутамиз.

— Фикринг ёмон эмас. Кетдик унда, — деди Фирдавс.

Йўлтўсарлар узоқ куттиришмади. Улар орқа томондан, қора «Волга»да келишди. Аввалига Фирдавс ўтирган уловни қувиб ўтишди. Сўнг бир киши машина ойнасидан қўлини чиқариб «тўхта», ишорасини қилди.

— Эҳ, — деди салондагилардан биттаси, — тўхтамасдан кетаверса, шаҳарга етиб олади-ку...

— Кўрмадингми, уларнинг қуроли бор эди. Ҳозирги сўровсиз замонда қарсиллатиб отиб кетса ҳам биров гинг демайди.

«КамАЗ» тўхтади. «Волга» ҳам. «Газ 24»дан эринибгина тушган тўрт киши олифталаниб қадам ташлаб, «КамАЗ» кабинасига яқинлашди...

Худди шу пайт «Жигули» енгил машинадан тушганларнинг ёнида чийиллатиб тормоз бериб тўхтади. Энг аввал Фирдавс отилиб тушди. Йўлтўсарлар нима бўлаётганини тушунишга улгурмасидан Фирдавс уларнинг учтасини уриб, ерга ётқизди. Тўртинчини эса бошқалар эплади.

— Кимсизлар?! Кимсизлар?! — дея бақирди ётганлардан биттаси.

Лекин унинг бақирганига биров эътибор бермади.

Зумда кўллари орқасига боғланган йўлтўсарларнинг ҳаммаси яна ўзларининг машинасига тиқилди.

— Ака, — деди Фирдавс ҳали-ҳамон «КамАЗ»дан тушмай анграйиб ўтирган ҳайдовчининг ёнига бориб, — йўлингиз очиқ, бемалол кетаверинг. Биров сизни бошқа тўхтатмайди.

«КамАЗ»чининг кўзидан ёш тирқираб чиқди.

— Раҳмат, ука, раҳмат, ука! — деганча машина моторини қайтадан ўт олдирди.

Сўроқ-саволлардан шу нарса маълум бўлдики, Арслон бу йўлтўсарлардан ҳам ҳақ олиб турар, иккита автомат, битта тўппончани ҳам айнан Арслон сотган экан. Яна улар бу йўлни икки кунда бир кўриқлашаркан. Яъни навбатманавбат. Эртага бошқалар чиқади. Улар билан булар ўзаро жанжалсиз келишиб олишган.

Фирдавс дарров ниятидан қайтди. У йўлтўсарларни ички ишлар бўлимига топширмақчи эди. Ундай қилса, эртангиларни чўчитиб қўйиши мумкин экан... Шу боис бир кун сақлашга қарор қилди.

Кейинги кундагилар ҳам кўлга тушди. Фақат унчалик ҳам осонлик билан эмас. Ораларида иккита барзангиси бор экан. Девдай. Қачонки чотлари «силангандан» кейин букилишди...

Кейин эса Арслоннинг улуш йиғадиган иккита йигитини кутишди. Улар ҳар икки кунда бир келаркан. Юнусобод кўпригининг тагига. Пулларни олишаркан-да, хайр-маъзурни ҳам насия қилиб, хўмрайганча кетишаркан. Улар ҳам тугилди. Албатта, «йўлтўсарлар» ёрдамида. Бироқ Фирдавс улардан бирини қўйиб юборди. «Бориб хўжайинингга айт, пасткашлик қилмасин. Ўзини эркакман деб ҳисобласа, эркакча иш қилсин», деди...

Фирдавснинг қонунни ўқигани фойда берди. Оппоқ қоғозга йўлтўсарлар нечта машинани тўнашганини, қанча молни, пулни тортиб олишганини ва бу қайси моддага мос келишини ёзиб, машина ойнасига ёпиштириб қўйишда, йўлтўсарларни уловлари билан бирга ички ишлар бошқармаси ёнида қолдирди. Ўзи эса нарироқда телефон буткасидан навбатчига кўнғироқ қилиб, уларни огоҳлантирди.

Кейин «Ғишткўприк»даги ҳовлисига борди. Кеча ҳам

ишларини битирганидан кейин келганди. Йигитларнинг бутун аъзои баданлари қақшаб оғриётган экан. «Дод», дейишди. «Бугун қолдирайлик, эртага шуғулланамиз», дейишди. Аммо Фирдавс кўнмади. Олдинига уларга секин баданларини қиздириб олишларини буюрди ва шундан сўнг машғулотни бошлади. Улар ҳорғин, кечагидан анча кучсиз эди. Бироқ машғулот охирига бориб, қандайдир енгилликни ҳис этишди. Чўмилиб чиққанларидан кейин эса янада тетиклашди.

— Балки, — деди бугун анча босилиб қолган Бахтиёр, — чекишни бирдан эмас, секин-секин ташлаганимиз маъқулдир. Ҳар қалай...

— Йиғиштир қарам шўрвангни! — деди бирдан Фирдавс қатъий.

Бошқа гапирмади, кетди.

Бахтиёр яна аламини ичига ютди. Қўлини мушт қилди. «Бир кунмас-бир кун қасдимни оламан. Бугун сенга кучим етмай турибди. Лекин вақти-соати келади. Ана шунда сен билан яхшилаб ҳисоблашиб оламан. Керак бўлса, бир қутисини бир вақтда чекиб тугатасан!» дея кўнглига тутиб қўйди.

* * *

Йигитларининг келиши Арслонни ўлимдан олиб қолди. Йўқса, у онаси билан бирга ошхонага кирар, заҳар солинган аччиққина маставани ичар, кейин бўғилиб дорилфанога равона бўларди.

— Менинг ишларим кўп! Сиз билан кейинроқ овқатланаман, — деди Арслон онасига ва кўчага чиқиб кетди.

«Ҳамма ишнинг расвосини чиқардинг! Битта болага амаллаб заҳар ичиrolмадинг-а! Садқаи сендақа хотин кетсин! Бундан кўра ўз-ўзингни ўлдир. Ана ўша маставани ўзинг ич, олам гулистон бўлади. Бир томондан, боланг сени ўлдиришидан қутуласан. Агар ўғлинг сени ўлдириб қўйса, биласанми, нима азоблар уни кутади?!» дейишди Хонзоданинг атрофини ўраб олган шайтонлар. Бироқ бу сафар аёл уларнинг гапига қулоқ тутмади. Балки, Абрам ёрдам бериб юборди. Чунки у кўнғироқ қилиб: «Кўришайлик, сени соғиндим. Сенсиз оғир карвондайман. Тайёр бўлиб тур, йигитлар боришади», деди у.

Шугина гапга Хонзода енгил тортди. Қандайдир яшашга ишонч пайдо бўлди. Чунки у нафақат шайтонларнинг га-

пини «эшитган», балки шундай қилсам, ҳаммага яхши бўлармикин, деб ўйлаганди-да.

Арслон эса шотирлари билан тўғри Абрамнинг ёнига борди. Дарвозадан киришда йўлини тўсиб чиққан қўриқчиларнинг кўкрагидан итариб, четга ўтказиб борди. Абрам ҳовлида эди. Кўриб турганди уни. Шунингдек, важоҳатидан билдики, Арслоннинг нияти яхши эмас.

Дарров телефонни олиб келишларини буюрди. Телефон қўлини чўзса, етадиган жойда эди. Шуни ҳам ўзи олмади. Олиб беришди. У Арслон яқинига келгунича рақам терди. Арслон келганида унинг юзига шунақа нафрат билан қарадики, Арслоннинг юраги ўйнади. Оёқлари титради. У гўдайтиб кириб келаётганди, олдини тўсиб чиққанларни итариб юборганди. Ўшанда шерюрак эди. Мана, Абрамнинг ёнига келди-ю, қотиб қолди.

— Гапир, пандавақи! — деди унга Абрам.

Арслон эндигина оғзини очган эди ҳамки, Абрам ўзи кўнғироқ қилган одам билан гаплаша бошлади:

— Беш юз кишини кутиб олдик. Янгисини бошлаш арафасидамиз. Икки кундан кейин пешин тугаши билан йигитлар бориб, олиб келишади. Вассалом!

Абрам шундай деб гўшакни қўйди ва яна боягидан баттар қовоғини осилтириб Арслонга қаради:

— Сендан гап сўрадим, ўлик! — деди.

— Мен ҳалиги... йигитлар билан...

— Айшу ишратга чиқмоқчимисан?..

— Йўқ! Ўзим сизнинг қўлингиз остида... Агар бирорта жиддийроқ иш бўлса, бориб бажариб келайлик, дегандим.

— Қўлингдан ҳеч нарса келмайди, сен маразнинг. Фирдавс одамларингга ҳужум қилган. Талаган. Лекин сен итинингда маишатингни қилиб ётибсан, у ёқда нима воқеалар бўлаётгани хаёлингнинг бир чеккасига ҳам келгани йўқ! — деб Абрам бошини бошқа томонга бурди-да: — Владик! — деди газаб билан.

— Шу ердаман, хўжайин, — деди Владик қўлини кўксига қўйиб.

— Буни ертўлага тушир. Нима қилиш кераклигини ўзим айтаман.

Абрам шундай дейиши билан Арслоннинг юзидан қони

қочди. «Ертўла» нима эканини яхши биледи. У ердан одам зоти энг осони майиб бўлиб чиқади.

Арслоннинг оёқлари букилди. У ўзи истамаган ҳолда тиз чўкиб:

— Устоз, маънавий падарим, шафқат қилинг! — деди.

Бўлаётган воқеани Арслоннинг йигитлари нарироқда кўриб туришганди. Уларнинг ҳам ичи шув этди. Саъдулла қандай найранг ишлатиб, вазиятдан омон-эсон чиқиб кетиш режасини туза бошлади. Қолганларининг хаёлида ҳеч вақо йўқ эди. Улар шундай, илгаридан ошқовоқ. Бирор нимани пишириб, буни ейиш керак десангиз, ейишади. Бўлмаса тураверишади, бурнимизга ёқимли ҳид уриляпти, деб.

— Бўталоғим, наҳотки мендан ёмонлик кутсанг?! Ўз отангдан-а! Шунчаки миянг тозаланади-да, — дея Абрам Арслоннинг бошини силади ва ортидан юзига аямасдан шапалоқ туширди.

Арслон бирдан ўзини ерга ташлади. Зарба... Зарба эмас бу. Шунчаки қиз боланинг уриши. Аммо Арслон спектакль кўрсатиши керак-ку. Юзига гурзи келиб тушгандай кўрсатиши керак-ку ўзини. Аммо унинг бу маккорлиги ҳозир ўтмайди.

Абрам имлаган эди, Владик битта шериги билан Арслоннинг қўлтигидан олди...

Абрам Баракка «Бопладимми?!» дегандай қаради ва столнинг устида турган қадаҳга қўлини чўзди. У стакан ичидаги суюқликни имиллаб, бошқаларни зериктириб ичди. Ичганда ҳам бир хўплади, холос. Сўнг сигарани олиб, лаблари орасига қистирди-да, гугурт чақди ва оғзидан паға-паға тутун чиқараркан, ҳали-ҳамон «музлаб» турган Арслоннинг йигитларини бармоғи билан имлаб чақирди.

Айни дамда Абрам «Маугли»даги илон — Карни эсла-тиб юборди. Илон ўзининг даҳшатли сеҳр-жодуси билан маймунлар жамоасини янчиб ташлаш учун худди шундай чақирган эди. Саъдулла бош жамоа икки қадам олдинга қадам ташлади. Абрам ичадиганидан бир хўплаб қўйиб, яна чақирди. Саъдулла қулт этказиб ютинди. Худди шу пайти ертўла томондан Арслоннинг азобли инграши эшитилди.

— Тавба қилдим! — деди Саъдулла бақириб ва югуриб бориб Абрамнинг оёқлари остига ётиб олди.

Буни кўрган қолган йигитлар ҳам шундай қилишди. Айниқса, Абдурахмон билан Жавлон Абрамнинг оёқларини ўпишга-да шай эди.

Абрам аввал тутатқисини кулдонга қўйди, кейин қадаҳни қўлига олди-да, худди аввлги тахлитда ичаркан, Саъдулланинг башарасига тепди. Саъдулла думалаб кетди. Шунчаликки, одамнинг кулгиси қистайди. Абрамнинг юзида иржайиш пайдо бўлди. Агар буни Саъдулла кўрганида борми, яна бир-икки марта ўхшатиб думаларди. Лекин бечора кўрмади-да! Бироқ эшитди. Баракнинг хиринглаганини эшитди.

Бу пайтда Владик ертўладан чиқиб келганди. Абрам унга оёқлари остида ётганларни ижирганиб кўрсатди.

— Десертга булар. Олиб бор.

Владик бир имлаганди, дарвозахонада турганлар уйнинг ичкарасидагилар югуриб келишди ва бирпасда Арслонга тегишли йигитларнинг қўлларини орқасига боғлашди ҳамда бошқа дарвозахонадаги ертўлага олиб кетишди.

Барак чапак чалиб:

— Кел, дўстим, пешонангдан бир ўпай. Қойилман сенга. Сенинг бунчалик устамонлигингни билмагандим. Ҳатто тушимга ҳам кирмаганди, — деди ва бўйинини чўзиб, дўстининг бошидан ўпди.

— Уф-ф, — деди сўнгра оғзининг олдидаги хидни ҳайдаган бўлиб, — бир умр бошингни ювмаганмисан?

— Балки... Ҳаммомингни қизгансанг... Айтдим пулини тўлайман деб. Лекин дўстингдан қизгандинг сувингни.

— Сен бировга пул берган кунинг ўзингни отиб ўлдирасан. Бошинг сасиган бўлса ҳам ҳечқиси йўқ. Ўзингга шундай юриш ярашади.

Абрам унга ижирганиб қараб қўйди.

— Хўш, сен сабилқолгур, пушти паноҳингдан бўлган болангни осонгина ўлдириб юборасанми? Ҳаттоки қаттол Сталиннинг ҳам ўғлига ичи ачиган.

— Унинг ўғли меникига ўхшаб расво бўлмаган. Душманга қарши урушган, яралангачгина асир тушган...

— Лекин Сталин алмашса бўларди-ку?!

— Ҳмм, тўғри, генералга оддий аскарни. Қўйсанг-чи...

— Балки, ўйлаб кўрарсан. Барибир, у ўғлинг. Бир кун-

мас-бир кун ёдингга тушади ва сен қийналасан. Қийналишингни кўришни эса истамайман.

— Мен унга имконият бераман. Агар ўша имкониятдан фойдаланса фойдаланди, йўқса, ўз қўлим билан томоғига тиг тортаман!

— Мана буниси бошқа гап. Қани ол, энди!

Абрам Хонзода билан учрашувга бормади. Борса, албатта, Арслон тўғрисида гап бўлади. Абрам яшириб ўтирмайди. Борини шартта айтади-қўяди. Ана ундан кейин Хонзода изиллаб йиғлашга тушади... Шунинг йиғисини кўриш шартми?

Барак беш юз киши тўғрисида эндигина оғиз очганди, Абрам башарасини буриштириб қўлини силтади.

— Бизга ҳам, — деди сўнгра бир нуқтага термилиб, — сўнги имконият берилган. Сорос мактаб очмоқчи. Шуни ташкиллаштиришимиз керак. Иккинчидан, ҳазрат масаласини бир ёқли қилмасак, бойлигимизга ҳам қараб ўтирмасдан ўзимизни қайтиб келмасга жўнатишади. Дарвоқе, сен бунга ўз каналларинг орқали биласан.

— Йўқ, беҳабарман! Ундан кейин мен ўйинлар ичида йўқман. Мен аллақачон бор-будимни ўзимизнинг севимли банкларимизга ўтказиб бўлганман. Шу ёқда туриб нефть билан шуғулланишни режалаштирганман.

Абрам Баракнинг гапларига хохолаб кулди. Шунда ертўла томондан Арслоннинг инграгани эшитилиб, унинг юзи бирдан жиддий тортди.

— Владик! — дея қичқирди бор овозда.

Владик энди Арслоннинг йигитлари билан шуғулланмоқчи бўлиб, енгини шимарганди, шефнинг товушини эшитиши билан ялт этиб, зина томонга қаради ва бирпасда Абрамнинг ёнида пайдо бўлди.

— Сен овсарга неча марта ишни хом қилма деганман?! — деди Абрам қаҳр билан. — Анавининг унини ўчир, латта-патта тиқ оғзига!

— Менимча, — деди Барак Владикнинг ортидан кузатиб қоларкан, — сен дўхтирга учрашининг керак. Ахир қийналяпсан ва нега яшаётганлигингни унутяпсан...

— Хўп, хўп. Ўзим ҳам шу ҳақда ўйлаб юрибман. Кейин манави зормандадан ҳам охириги пайтлари кўп ичиб қўйяпман, — дея Абрам қадаҳни кўрсатди.

— Бу жудаям тоза. Сен билан мен қаёқдаги лойқаларини оғзимизга ҳам олмаймиз. Айтганча, Фирдавс ҳақида гапиргандинг. Наҳотки у шунчалик айёр бўлса, наҳотки шу биргина боланинг эпини қилолмасанг?!

— Йўқ, у айёр эмас. Ана шу айёр эмаслиги учун қўлга тушмаяпти. Балки, яна ақли бўлгани учун ва яна битта сабаб бор. Фирдавснинг отаси кўчабоши бўлган бир пайтлар. Демак, унинг қонида бор. Шунинг учун ҳам йигитча ҳозир ҳар қандай қопқонга осонлик билан чап бериб кетяпти. Мен Арслоннинг ўрнида унинг бўлишини жудаям истардим. Агар Арслоннинг имконияти Фирдавсда бўлганида борми, биз аллақачон ҳамма ёқни қўлга олган бўлардик.

— Унинг ожиз жойини топиш шунчалик қийинми?

— Билмадим... Ҳар қалай, ҳозиргача, биз имконсиз бўлиб турибмиз!

Абрам шундай деб бир нуқтага термилиб қолди. Барак гапирди, аммо у Баракнинг бирорта ҳам гапини эшитмади. Гўё гунг эди. Сўнг столни мушглади-да, ўридан туриб кетди.

— Тинчликми? — дея унинг юзига хавотир билан қаради Барак.

Абрам ертўла томонга шошди. Аммо пастга тушмади. Зина ёнига бориб Владикни чақирди.

Владик бу сафар ҳам югуриб чиқди-да, шефнинг оғзига термилди.

— Йигитларингдан тўрттасини олгинда, бориб Фирдавсни топ, эртага пешин ўтиши билан шахсан ўзим музокарага чақираман уни. Сирғалидан ўтгандаги чакалакзор ичкарисидаги ёлғизоёқ кўчада. Истаганча одамани олиб борсин. Ҳеч қанақа қурол ишлатилмайди. Биров бировнинг ёқасидан олмайди. Мана шунинг хабарини етказ. Агар ўзини тополмасанг, яқинларидан биронтасига айт. Биз тинчлик битимини тузамиз.

— Тинчлик? — дея ҳайрон бўлиб Абрамнинг юзига қаради Владик.

— Ақлинг етмаганига аралашма! Айтганимни қил. Энди жўна!

Абрам Баракнинг ёнига қайтиб келди. Лекин ўтирмади.

Қадаҳни олди ва унга лабини теккизди. Икки қултумгина ичимлик ичди-да:

— Менимча, орқанг ботиб кетган бўлса керак! Бундан ҳам баттари, уйингдан бунчалик кўп фойдаланаётганлигимни ҳисоблолмай гарангсан. Аммо сен бу уйни икки ҳафта бурун сотиб юборгансан...

— Мен сени ҳозир!.. — деб ўрнидан туриб кетди Барак.

— Бўлди, бўлди, аммо рост гапни айтдим. Хавотир олма, мен ҳам ҳаммасини ҳисоблаб боряпман. Бир тийинингга ҳам хиёнат қилмайман, энди юр мен билан.

Улар ертўлага тушишди. Арслоннинг аҳволи ачинарли эди. Қўлларини икки ёнига ёзиб осиишди. Яна бути ҳам айрилиб кетиш арафасида турибди. Абрам иржайди.

— Менинг эркатойимни бунчалик қилишади, деб ўйламаган эканман, — деди ҳамда Арслоннинг оғзига тиқилган латтани тортиб олди.

— Мендан нима гуноҳ ўтди, хўжайин?! — деди Арслон кўзидан ёш оқизиб.

— Эҳ, эҳ, эҳ! Шунча тарбиям қаёққа қараб кетяпти?! Биринчи гуноҳинг — шер бўлдинг. Иккинчи гуноҳинг — куён бўлдинг, учинчиси — бечора! Яна санайми?!

— Абрам сенга ота ўрнида ота! Балки, ҳақиқий ота десанг ҳам адашмайсан, — дея гап кўшди Барак.

— Ҳа, — деди бирдан Арслон, — мен ҳам шундай деб ҳисоблайман. Шунинг учун...

— Сенга имконият... Мен сени яҳудийлар қаторига кўшганман. Бу жудаям катта нарса. Баъзида яҳудийлигинг кўриниб қолади. Аммо шундай пайтлар бўладики, шунчаки мен сени ўлдириб ташлагим келади, — деб Абрам Баракка юзланди, — хўш, азобдан қутқарамизми?

— Албатта!

Улар арқонларни ечишди. Арслоннинг оёқлари, елкалари енгил тортгандай бўлди ва шу пайтгача оғриб азоб берган жойларини силади.

— Ҳечқиси йўқ, — деди Барак унинг елкасига қоқиб, — сен Абрамга набира ато этишга ярайсан. Айтганча, Лидага хабар бердик. Фақат угина сенинг авлодингни давом этказишга лойиқ. Қани энди ташқарига юр...

Бироз шайтон сувидан сўнг Арслоннинг оғриқлари пайсиди.

— Эртага, — деди Абрам столни чертиб Арслонни бир муддат кузатганидан сўнг, — сени учрашув кутяпти. Фирдавс билан... Уч юз фоиз қуролланган ҳолда бўласан. Ҳеч қанақа гап-сўз бўлмайди. У келиши билан шотирларинг билан бирга ўққа тутасан. Токи бирорта ҳам тирик зоғ қолмасин. Ҳаттоки улар миниб келган машиналарни ҳам илматешик қилиб ташлайсизлар. Кейин ёқиб юборасизлар!

Арслоннинг юзи ёришди. Иржайди...

— Менинг ишим! Мен зериккан эдим. Сизга худди шу гапни айтгани келгандим!..

— Ҳовлиқма, нима мақсадда келганингни жуда яхши биламан. Агар яна қовун туширсанг, кечирмайман. Кўрсичқонга айланиб, ернинг тагига кирсанг ҳам топаман. Соғ қўймайман, бола. Тушундингми?!

— Ҳа, — дея бошини қимирлатди Арслон.

«Нима мақсадда келганимни билади? Ким айтди бунга? Онамми? Йўқ. У қаерга кетаётганимни, ким билан учрашишим кераклигидан беҳабар эди-ку?! Ёки атрофимдагиларнинг бирортаси гулладими? Йўқ! Ҳеч кимга ҳеч нарса... Саъдулла-чи? Ўшандан бир гап қочганга ўхшайди?!» дея ўйлади.

У ўйлаганини сиртига чиқармади. Бунинг ўрнига яна манави сўхтаси совуқ, оталикка даъво қилаётган каззобдан қандай қутулиш, ундан ўчини олиш тўғрисида бош қотирди. Фирдавс?.. У Абрам каби унга зиён етказмади. Икки марта дуч келишди. Бир марта ёқасидан олди, тамом-вассалом. Бошқа пайт ўзи билан ўзи овора. Қайтанга, ўзи унга зиён етказиш билан банд. Ахир қурбақани боссанг ҳам вақ дейди-да. Нима, Фирдавс ундан шунча расворгарчиликларни кўрса ҳам индамай юраверсинми? Йўқ, у ҳам қимирлайди. Пайт пойлайди ва биринчи имкон пайдо бўлиши билан шартта «узиб» олади. Ҳа, шундай ҳам қиляпти.

«Бўпти, бораман, Фирдавс билан йигитларини ўққа тутаман. Ҳаммасини ўлдираман. Кейин ўзимникиларни қолдириб, тўғри келаман-да, ҳеч қанақа гап-сўзсиз Абрамнинг одамларини, ўзини, манави шалпангқулоқ, чўчқабашара дўстини ҳам пақиллатиб отиб ташлайман. Гапириб ўтирмайман. Телефонда гаплашгани икки пул. Бир бошга бир ўлим», деган ўй ўтди Арслоннинг хаёлидан.

— Ҳа-а, ўйланиб қолдинг? — дея сўради ундан кўзини узмай ўтирган Абрам.

— Устоз, сиз менинг маънавий отамсиз. Менга битта нарсани тушунтириб беринг. Нега сира ишим олдинга сил-жимаяпти? Хабарингиз бор, ичкиликни ташладим, чекишга яқин йўламай қўйдим. Майшат деса, юзимни бурадиган бўлдим. Аммо, барибир, омадим келмаяпти. Йўқ жойдан қовун туширяпман, худди бугунгидай...

Барак Арслоннинг гапларига қулди ва Абрамга қани нима деб жавоб берасан, дегандай юзланди.

— Сен билагинг ёки бефаросатлилигинг билан эмас, ақлинг билан ишла. Ақлинг билан қадам бос. Дарвоқе, ҳеч китоб ўқиганмисан? — деди Абрам.

— Йўқ. Китобни кўришим билан бошим оғрийди. Ўзи зўрға мактабни битирганман!

— Кўриниб турибди. Лекин мен ўқиган китобларимни ҳисоблаб чиқсам, мингдан ошади. Мана, кўрдингми фарқимизни? Энди бор! Ишга киришишга тайёргарлик кўр. Менинг туфлим йиртилиб қолган, тикиб олишим керак. Ахир мен машҳур этикдўзман. Эҳ-ҳе, вақтида казо-казолар оёқ кийимларини кўтариб келишарди. Нозик қизларнинг туфлиларини айтмайсанми?.. Бўлди, гап қўпайиб кетди. Бор, бор, тезроқ кўзимдан йўқол...

Арслон оғриниб ўрнидан турди.

Унинг омон қолиши шерикларига ҳам таъсир ўтказди. Уларни ҳам қийноқдан озод этишди.

— Эсингдами? — деди Барак Арслон кетганидан сўнг.

— Нима? — дея унга юзланди Абрам.

— Ёшлигингда кетворган қизлар оёқ кийимларини олиб келишса, улар кетиши билан роса ҳидлардинг. Ҳайронман, сасиган оёқ ҳидининг нимасини ёқтирардинг?!

Абрам башарасини буриштирди:

— Сени ўлдиришим керак, чунки жудаям кўп сирларимни биласан...

Барак бирдан қаҳқаҳа отиб кулиб юборди. Шу заҳоти унинг иккала юзи ҳам қизарди ва бир қўли билан оғзини ёпди-да, бошини қимирлатиб «Ҳа, ҳа» ишорасини қилди.

* * *

Учрашув хабарини олганидан сўнг Фирдавс тўғри қайночасининг ёнига борди ва уни биринчи марта намоз ўқиётган ҳолида кўрди. Қайнонаси айтмаганди. «Дадангиз уйда, кириш», деганди. Бундан чиқди, аёли ҳам Миразизнинг

намоз ўқийтганидан беҳабар. Фирдавс эшикдан кирди-ю, қайночасини кўриши билан кўзлари чарақлади. Бир муддат қотиб қолди, кейин ортига қайтмоқчи бўлди. «Йўқ», деди ўзига-ўзи ва шартта остонага ўтириб олди.

Миразиз салом берганидан сўнг кафтларини очиб дуо қилди. Сўнг кафтларини юзига суртди ва ўрнидан туриб ортига бурилиб жилмайди.

— Ассалому алайкум, — деди шу заҳоти Фирдавс.

Миразиз алик олганидан сўнг:

— Айтмасдан келибсан, — дея куёви билан кўришиш учун қўлини чўзди.

— Вақт тигизроқ эди. Кейин кимдандир айтиб юборадиган гап эмасди. Шунинг учун тўғри келавердим. Аям ҳам намоз ўқийтганингизни айтмади.

— Сен ҳам бировга гапириб юрма. Ўзи шундай, ҳеч кимга кўрсатмасдан ўқиб юргандим. Хўп, тинчликми? Мавзуна яхшими?

— Яхши. Уйда ўтирибди. Лекин ўзимда бир иш чиқиб қолди. Шунга сизнинг ёнингизга маслаҳатга келгандим.

— Бемалол... Айтганча, шогирдларинг қандай?

— Уларни сўраманг, роса бўшашган экан. Ҳозир мени кўришга кўзлари, отишга ўқлари йўқ.

— Шундай бўлишини олдиндан билардим. Лекин кейин ҳаммаси раҳмат айтади!

— Арслон хабар жўнатибди. Мен бир-икки марта унинг «думи»ни босгандим. Дарров типирчилаб қолганга ўхшайди. Энди учрашувга таклиф қилибди. У билан илгари ҳам Сирғалидан ўтгандан кейинги ўрмонда кўришгандик, эсингизда бўлса. Яна ўша ерга чақирибди. «Ишонсанг, ёлғиз, ишонмасанг, ҳамма одамларингни йиғиб бор. Сен билан тинчгина келишиб олмоқчиман», дебди.

— Ундан ҳеч қачон яхшилик чиқмайди. Аммо калласини ишлатиб бирор нимани эплашига ҳам кўзим етмайди. Чунки довдир. Зуваласи бемаза. Аммо унинг ортида турган одам ўта туллак. Ҳамма бузғунчиликларни ўша урчитади, ўғит беради, тагига сув қуюди, керак бўлса, шох-шаббаларини обдан артади. Сўнг мевасини олиб, Арслонга ўхшаган лақмаларнинг қўлига тутқзади-да, «Буни ҳаммага едир!» дейди. Қарабсанки, ҳали у кўчада, ҳали бунисида ёнгин чиққан, сув тошган, қаттиқ бўрон туриб, уйлар-

нинг томини кўчириб кетган, одамлар эса қип-яланғоч қаерга беркинишини, қочишини билмайди... Хўш, нима қиламиз дейсан-да?! Олдинги усулни қўллаймиз. Ҳозир биласан, замон остин-устун бўлиб кетди. Бунақа пайтда оқ билан қорани ажратиб бўлмайди. Шундай экан, Арслоннинг учрашувдан муддаоси нима эканлигига ақлим етмай турибди, — деди Миразиз ва куёвининг елкасидан тутиб ташқарига бошлади.

Улар айвонга чиққанидан кейин Миразиз хотинини чақириб:

— Шундай меҳмон келади-ю, ҳеч нима қилмай қаёқларда юрибсан?! — дея койиган бўлди.

— Нега энди ҳеч нарса қилмас экаман? Овқатни бошлаб юбордим, ошнинг гўштини қовуриб, зирвагини тайёрлапман, — дея қошини учириб қўйди Рухшона.

— Вақтим зикроқ, шунга овора бўлмасангиз, — деб баҳона қилди Фирдавс.

— Беш дақиқа... Хоним, боринг-да, ўша қовураётган гўштингизга пиёз аралаштиринг. Дарров тайёр бўлади. Кейин олиб келасиз...

— Унда Арслон билан кўришаман. Яна шу усулни қўллаймиз. Ўтган сафар осонроқ қутулганди. Агар бунисида ҳадидан ошса...

— Ўзи у билан тўқнаш келдингми шу кунларда?

— Йўқ. Лекин унинг одамлари билан озгина «ҳисоб-китоб» қилишимга тўғри келди. Бундан сизнинг хабарингиз бор.

— Яхши қилдинг-ку-я, лекин манави ёқдаги юлдузликларнинг ҳам гаши келгани аниқ. Улар «Фирдавс деганларинг ҳали кўчада тартиб ўрнатадиган бўлиб қолибдими?» деган бўлиши ва сенинг ўзингга қопқон қўйиши эҳтимоли бор. Шунинг учун эҳтиёткорликни икки ҳисса оширсанг бўлмайди.

— Ҳавотир олманг. Ҳеч қачон битта машинада ўн дақиқадан ортиқ ўтирмаяпман. Бир жойда овқатланмаяпман. Яна яшаш жойимниям кунига ўзгартиришни ният қилиб қўйганман. Ҳозирча бирор бешта уй бор. Агар яна шунча уй сотиб олсам, роса лўли бўламан-да, — деб жилмайди Фирдавс.

— Лўли бўлсанг ҳам, бошқа бўлсанг ҳам жонинг омон

бўлсин. Қолгани йўл-йўлакай тўғирланиб кетилаверади... Мен ўзимизникилар билан бирга тонг саҳардан ўша ёққа бориб тураман. Сен ёшлар билан бирга бор. Анави янги қўшилганлар ҳам сен билан бирга борсин, кўзлари ўрганади. Ундан кейин кимлигингни ҳам билиб қўйишсин. Эшитдим, ўзини у ёқдан-бу ёққа ташлаётганлари ҳам бор экан.

— Яхши бўлиб қолди у ҳам. Фақат бошида сал эркаланди-да, — деб кулди Фирдавс.

— Сен кетганиндан кейин мен болаларга «Энди бу ёғига чидайсизлар, Фирдавс ёглиққина нон бериб сийламайди, фарзандларингни обдан элақдан ўтказди», дедим. Уларнинг ҳаммаси рози бўлишди. «Суяги бизники, гўшти Фирдавсники», дейишди. Бу ёғи ўлдириб қўймасанг бўлгани.

Рухшона лаганда қовурилган гўшт олиб келди. Қайнотакуёвнинг бирдан иштаҳаси очилди ва иккови ҳам «ҳаракат»ни бошлаб юборишди.

Фирдавс уйига қайтганида кун кеч бўлиб қолган эди. «Вақтдан унумли фойдалана олмадим. Дарсга боришим керак эди. Яна ўзим ёлғиз қолиб, спорт билан шуғулланишни режалаштирдим. Анави дордан қочганларни «одам» қилишга уринаётганимда анча-мунча бўшашганимни, баъзи ҳаракатларим суст чиқаётганини сездим. Агар авҳол шу тариқа давом этадиган бўлса, яқинда танбалдан фарқим қолмайди. Менинг ўзимни «одам» қилишга тўғри келиб қолади», — дея пешонасига бир-икки муштли йигит. Аммо Мавзунани кўрганида мана шу ўйларини бир муддатга унутди. Чунки назарида хотини доимгидан-да очилиб кетганга ўхшарди. Эътибор берди. Қошлари терилибди. Лаб бўёғининг ҳам аллақандай ўзига жудаям мос келадиганидан суртибди. Қадам босишлари нозли. У отаси билан кўришганида, бир муддат суҳбатлашганида Мавзунадаги ўзгаришни сезмаганди. Илло эътибор бермади. Ёш келинчак ҳам эътиборни тортадиган бирор нима қилмаганди. Қандай қилсин, қайнотаси ўтирибди, унинг кўз олдида нозли-нозли қадам ташласинми? Хуллас, ётоққа кирганидан кейингина Мавзунада ўзгариш борлигини илғади Фирдавс.

— Кундан-кунга очилиб кетяпсан, бу аҳволда мен уйдан чиқмай қўяман... Йўқ, яхшиси, сени ўраб ташлайман...

Паранжи ёпинтириб қўяман. Фақат кўзинг кўринади... Тўхта, кўзинг ҳам кўринмайди, — деди Фирдавс Мавзунага қараб.

Келинчак эрининг гапларига қиқирлаб кулди ва:

— Қоп кийдириб қўйинг, шунда ҳаммаси жой-жойида бўлади. Лекин қопнинг каттароғини топинг... Кейин ўзингиз ҳам охириги пайтларда анча ўзгариб қолдингиз, илгаригидай гаплашмайсиз, ўзингизни олиб қочаётганга ўхшайсиз. Шунга мабодо мен эътиборсиз бўлиб қолдимми, деган ўйда сал-пал ҳаракат қилдим, — деди ярим жиддий оҳангда.

— Ҳозир сени еб қўяман! Еб қўяман, тамом-вассалом!..

* * *

Абрамининг ҳар босган қадами фитна билан тўлиб-тошганди. Дарвоқе, шайтонларнинг у билан умуман иши йўқ. Қаерга боради, ким билан гаплашади, нимани ўйлайдию, нима хатти-ҳаракатга қўл уради, ўзи билади. Чунки у бировга фириб беришда, бировни хонавайрон қилишда, бировни йўлдан оздиришда шайтонни ортда қолдирганига анча бўлган. Унинг ўй-хаёли шу: қандай қилсам, ағанаб тушади, нима қилсам, ўкириб йиғлайди, дод-фарёд билан оёқларининг остига ўзини ташлайди.

Ҳозир ҳам Арслонни жўнатиб юбориши билан машиналарнинг ҳамма ойнасига қора парда тутиш кераклиги ёдига тушди. Ахир Арслон унақа-мунақа эмас, ақл ва кучга тўла душман билан қарама-қарши бўлади. Бунақа пайтда фитна ишлатмасанг, албатта, мағлуб бўласан... Машиналарнинг ойналарини қорайтириш ёки парда тутиб қўйиш керакки, қуроллар кўринмасин.

Абрам дарров ёнига Владикни чақириб:

— Бор, анави овсарнинг ортидан қувиб, етиб ол, — деди.

— Овсар? Ким у? — дея пешонасини тириштирди Владик.

— Онанг! Сенинг ўзинг! Нега менга савол берасан, ифлос?! — деб кугилмаганда бақириб юборди Абрам.

— Ҳой, ўзингни бос, бола бечорада нима айб? Ўзинг ҳали ичингдагини айтмасдан туриб, бунга сўкиб ташлашинг нимаси? Ҳатто ёнингда ўтириб, мен сенинг ичингда нима бўлаётганини билмайман-ку! — деди Барак қовоғини осилтириб.

— Имм! — деб бошини сарак-сарак қилди Абрам. — Нима қилай, ақлим шунчалик тез ишлаяптики, буни айтишга тилим улгурмаяпти... Хуллас, Арслоннинг ортидан қувиб боргин-да, унга машиналарининг ҳамма ойналарини қорайтириш кераклигини айт! Менимча, қорайтириб берадиган устахоналар бўлса керак. Бўлмаса, парда тутсин! Жўна энди!

Владик «Хўп бўлади», деб қўлини кўксига қўйди-да, ортига бурилиб югуриб кетди. Бекорга югурмади. Кўрққанидан югурди. У Абрамнинг шу бир бақиринининг ўзида сал бўлмаса, иштонини ҳўллаб қўяёзганди.

Арслон уйига кирмоқчи, шу ерда йигитларининг ҳаммасини тўплаб, обдан уларга «панд-насиҳат» қилмоқчи эди. «Бориб Фирдавсни одамлари билан бирга асфалософинга жўнатамиз-у, бирдан иккинчи ишни бажарамиз. Токи совиб қолмайлик. Нима иш эканини эса биринчисини бажаришимиз билан айтаман. Агар шу иккита ишни қойиллат-сак, ҳар биттанга биттадан машина совга қиламан!» демоқчи эди...

Владик машинасининг олдида тўхтаганида Арслоннинг тепа сочи тикка бўлди.

— Жонимга тегиб кетдинг, ифлос! — дея бақирди йигитларининг ёнида ва чўнтагидан тўппончасини чиқариб, уни қайтадан ўқлаб, энди уловдан тушмоқчи бўлганида Владикнинг ўзи ҳаллослаганча етиб келди ва очиқ деразадан бошини ичкарига киргазиб, ҳансираганча Абрамнинг кейинги буйруғини айтди...

Владик ҳали нафасини ростлашга улгурмаганди. Энди битта шишанинг оғзини очиб, «чанқоқ босди»нинг икки қултумгинасини ичган эди ҳамки, тагин Абрам чақириб қолди.

— Сен ҳам йигитларингнинг ҳаммасини қуроллантир! Кўча-кўйда юрганларининг барини йиғ. Арслоннинг ортидан борасан, агар у сусткашлик қилса, биринчи бўлиб «томоша»ни бошлайсан-да, ортинга қайтасан, бир дақиқа ҳам туриб қолма. Тўполон бошлангандаёқ, ортга қайт. Яна битта вазифанг бор сенинг — нима бўлса бўлсин, лекин Арслоннинг бошидан бир тола ҳам сочи тўкилмасин, қолганлар билан ишинг бўлмасин! — деди Абрам.

Абрам ўзининг энг катта ва асосий ишини ҳал қилиш

учун ўрнидан турди ва хос соқчиларидан бирини ёнига чақирди. У қилтириқ, кал, кўзлари пиёладай келадиган, қошини пес босган йигит эди. Ғалати томони, у қанчалик чўмилмасин, атир сепмасин, барибир, баданидан сасиган ҳид келиб турарди. «Сени онанг ҳожатхонада туққан», дерди Абрам унга доим. Ҳозир ҳам шу гапини айтишни унутмади.

— Тўппа-тўғри! — дея иржайди хос соқчи.

— Ашқол-дашқолларнинг барини йиғинлар, ярим сотдан кейин Яланғочга кўчамиз. Адашмасам, у ерда ҳам иккита уйимиз бор, — деди Абрам юмшоқлик билан.

— Худди шундай. Сиз умуман адашмайсиз, адашишингиз мумкин эмас.

— Тўхта! — деди бирдан жиддий тортган Барак. У кўзини бироз юмганча Абрамдан қандай қилиб пулини ундиришни ўйлаётганди. Ўртоғининг гапини эшитганида эса юрагига қўрқув кирди. — Сен индамасдан кетаверасанми? Менинг пулларимни бермай, а?!

— Ҳмм, — дея унга қараб тиржайди Абрам, — эсимдан чиқишига оз қолибди. Айтганча, уйни неча пулга сотгандинг?

— Нимаиди?..

— Керакда...

— Ишинг бўлмасин! Ижара ҳақини тўла!

— Иккаламиз ҳам тўлаймиз. Биринчидан, менинг ичимликларимдан неча шиша ичдинг?

— Ўзинг қуйиб берганингни...

— Ҳа-а, сен, — дея Абрам кўрсаткич бармоғини ҳавода қимирлатди, — барибир, яҳудийлигингга борасан-да! Аммо мен ҳаммасини ҳисоблаб юрибман. Иккаламизнинг орамизда ўтган кунлар мобайнида нақ икки яшик кетди. Бу дегани бир яшигининг пулини мен тўлайман, иккинчисини сен. Хўш, қанча овқат единг?..

— Паст кетма, Абрам, ахир сен миллиардерсан!

— Тўппа-тўғри, сен ҳам кам эмассан, пулларингнинг барини бир ерга йигса, бир неча юз миллион бўлади. Хўш, айт-чи, ўшандан озгинасини ишлатсанг, камбағал бўлиб қоласанми?..

— Барибир, сен қарздорсан, чунки мен сени энг оғир пайтда бу ерга олиб келдим. Бошпана бердим. Қолаверса,

ертўлада қанча ишларни амалга оширдинг, тўкилган қонларнинг бари менинг тушимга киради. Қўрқаман. Ана шу қўрқувнинг баҳоси жудаям қиммат!

— Уфф! Тўғрисини айтсам, сен билан майдалашиб ўтиришга сира вақтим йўқ. Аслида, роса савдолашишим керак эди. Майли, дўстим, кўнглинг чўкмасин, — деб Абрам чўнтагидан битта юз сўмлик чиқариб, Баракнинг олдида ташлади.

— Суяк?! Қандай ҳаддинг сиғди, ярамас?!

— Еб тур, ҳозир пулим йўқ... Лекин сенга яхши битта таклифим бор.

— Нима экан? Фақат олдиндан тўлайсан.

— Пулини ўйлама. Ҳазратни гумдон қилиш керак. Шундай жиддий иш турганида сен пулдан гапирасан. Бундай дейишга озгина уялсанг бўларди.

Барак кулди ва ўрнидан туриб, кафтларини бир-бирига уриб ишқалади:

— Эҳ, ярамас, туллак, сен менга ақл ўргатмоқчи бўляпсанми?

— Йўқ. Иблиснинг ақли меникидан кўп...

— Аммо сендан камбағал. Ҳозир сен айтган иш бизнинг умумий бош оғриғимиз. Бўпти, сен кўчавер-чи, мен бирор режа тузиб қўярман. Тўғрироғи, ҳудуд учун масъул бўлган одамга кўнгироқ қиламан.

— Фойдаси йўқ... У менга «Бугуноқ сиёсий ишларни бошланглар», деди. Ҳазрат китоб олиб келганини ва сотганини яхшилаб қулоғимга қўйди.

— У сотибдими? — деди кўзлари чақчайган Барак.

— Сотмаган бўлса, сотганга айлантиришнинг қийин жойи борми? Тухмат қиламиз. Иғво қиламиз, қарабсанки, керакли одамларнинг ўзлари у билан шуғулланишга мажбур бўлишади. Ахир йўлимиз очилиши керак-ку! Ундан кейин бундай оғир масалани сен билан мен қилмасак, Арслонга ўхшаганлар қовун тушириб қўйишади.

Шу кун Абрам айғоқчиларини бозорларга жўнатди. Улар миш-миш тарқатиш билан шуғулланишди. Нима эмиш: «Бир самолёт нодир, одам зотини камолатга элтувчи китобларни ҳазрат қимматга сотаётганмиш. Аслида, текинга тарқатилиши керак экан. Чунки бой давлатнинг бойлари текинга беришган экан. Савоб учун. Аммо ҳазрат, шундай

кўзга кўринган, минглаб илмли шогирдлари бор одам бу китобларни сотибди-я! Бу нима бедодлик?! Ҳазратки шундай қилган экан, бошқалардан нима умид? Катталаримиз қаерга қарашяпти? Наҳотки улар бундай қаллобликдан беҳабар бўлишса?.. Бунинг олдини олиш керак! Жиноятчилар қонун олдида жавоб бериши керак!»

— Одамларнинг ҳаммаси гўл, нима десанг, ишониб кетаверишади. Биз битта гапни тарқатган бўлсак, улар яна кўшиб-чатиб игнадай нарсани туяга айлантириб юборишди. Бозорни бир айланиб чиқиб, дам олиш учун ўтирсам, биттаси келибди олдимга. «Эшитдингизми, биродар, ҳазрат самолёт сотиб олганмиш, Швейцариядан уй қуриш учун ер олганмиш. Айтишларича, энг қиммат тумандан, ҳамма ёғи арча билан ўралган, жуда бир сокин жой эмиш. Яна уйининг шундоққина биқинидан дарё оқиб ўтармиш», дейди. Тўғриси, Абрам устоз, мен қотиб қолдим. Ҳайратдан ёқа ушладим. Одамларни шунчалик ижодкор деб сира ўйламагандим! — деди миш-миш тарқатувчиларнинг бири Абрамга.

Абрам иржайди. Бир муддат шу тахлит ўтирганидан сўнг столни муштлади ва қаҳқаҳа отиб кулиб юборди.

— Бу аҳволда ҳазратни ағдаришимиз кутганимиздан ҳам осон, тез бўларкан! Сен бориб йигитларга учраш, улар сени хушxabаринг учун обдан сийлашади. Кейин Қўзибош-ни ёнимга чақириб юбор.

— Қўзибош ким эканини билмас эканман, — деди миш-мишчи куйдирилган калладай тиржайиб.

— Николай, Николай унинг исми.

— Хўп...

Абрам ҳаммомни ихтиёр этганди. Қўйлиқ массивида янги қурилган ҳаммомни. Уни яқинда Андрей Пак дегани қурибди. Икки марта беш йилдан қамоқда ўтириб чиққан, ўғри бола. «Энди бундан бу ёғига тоза ишлайман», дебди. Лекин Абрамга етиб келган хабарга қараганда, нақ ўнта «нозик билак»ни сақлар экан. Ва яна барра ит гўштидан бор экан. Кабоб тайёрлаб беришаркан ундан. Айтишларича, шамоллаган одам бир марта тўйиб еса, отдай бўлиб кетармиш. Кейин ичкиликнинг ҳам саноғи йўқ эканки, қайсинисидан истасанг, дарров топиб беришаркан. Ана сизга тозалиг-у, мана сизга тозалик.

— Қаланғи-қасанғилар кўпайиб кетибди. Шунинг учун кўриқчиларни кўпайтиринглар. Мен борганимда ҳаммомда хизматчилардан бошқа зоғ ҳам бўлмасин. Агар биронтасига кўзим тушиб қолса, ҳаммангнинг терингни шилиб оламан! — деб амр қилди Абрам.

* * *

Миразиз Фирдавс кетганидан кейин ҳаммага кўнғироқ қилиб чиқди. «Қаҳвахонада йиғилайлик, гап бор. Жудаям зарур. Бировга айтманглар!» деди. Ва ўзи ҳам кўнғироқ қилиб бўлиши билан кийимларини алмаштириб, Рухшонанинг сўроқ-саволларини ҳам жавобсиз қолдириб, кўчага йўл олди.

У безовта эди. Юраги гупиллаб урарди. Агар эртароқ ҳаракат қилмаса, бирор фалокат бўладиганга ўхшарди. Шу боис ҳаммадан олдин ўзларига тегишли қаҳвахонага етиб борса-да, бир жойда ўтиролмади. Янги дамлатган чойидан бир хўплам ҳам ичмади. Турди, ўтирди, ташқарига чиқди, яна қайтиб келди. Норози бўлиб тўнғиллади. Соатига бирор йигирма мартача қараб қўйди. Ниҳоят, кутилган одамларнинг ҳаммаси бирин-кетин етиб келишди.

— Бунча имиллайсанлар? Менинг сабр-косам тўлиб, сал қолса, инфаркт бўлаёздим. Одам бунақа бўлмайди-да, энди, айтилдими, дарров оёгини қўлига олиб югуради. Бунақанги имиллашда Азроил ҳам жонларингни олишга эринади, — деди Миразиз уларга.

Келганларнинг бари ҳайрон эди. «Нима осмон узилиб ерга тушдимики, типирчилайсан?» дейишди.

— Агар шундай бўлганида майли эди. Сизлар аввал ўтиринглар, гаплашиб оламиз.

Миразиз қақраб кетган томоғини бир пиёла чой билан хўллаб қўйди. Сўнгра Арслоннинг таклифи ҳақида гапирди.

— Шунга шунчами? — деди Абдулатиф унинг сўзларига парво қилмай тутатқи қистираркан лаблари орасига.

— Нега бунчалик хотиржамсан?! — деди жаҳли чиқа бошлаган Миразиз.

— Ўтган сафар кўрганмиз Арслоннинг кучини. Бу сафар ҳам худди шундай бўлади. Энди сал бундайроқ ёки ундайроқ кечиши мумкин учрашув. Умуман олганда, ҳаммаси Фирдавснинг қандай йўл тутишига боғлиқ...

— Йўқ, — деди Миразиз унинг гапини бўлиб, — буни-си бошқача бўладиганга ўхшаяпти. Ҳар қалай, орадан оз муддат ўтган бўлса ҳам давр ўзгарди. Шунга биз эртага саҳарлабдан ўша жойга борамиз, машиналарни Сирғалида қолдирамиз. У ёққа олиб борсак, Арслоннинг одамларининг кўнглига шубҳа оралаб қолиши мумкин. Шунинг учун эртароқ бориб, яшириниб ётамиз. Уйларингдан егуликларингни олинглар-да, бомдоддан кейин дарров мана шу ерга келинглар. Биргалашиб кетамиз. Айтганча, қурол олиш эсларингдан чиқмасин. Биз ҳар нимага тайёр туришимиз керак. Менимча, Фирдавс, барибир, бўш қўл билан боради.

— Келишдик. Мен ҳатто уйга ҳам бормаслигим мумкин. Чунки бугун футбол бор. «Спартак» билан «Реал» ўйнайди. Диванга ётволиб, қаҳва ичиб томоша қиламан. Агар хоҳловчилар бўлса, марҳамат. Ҳаммага диван етади. Мабодо ухлаб қолсак, телевизорни ўчирадиганлар ҳам бор, — деб кулди Ёдгор.

Унинг гапи икки кишига маъқул келди. Қолганлар уй-уйига кетишди...

* * *

Ҳаво бироз салқин, этни жунжиктирувчи енгил шамол ҳам бор эди. Фирдавс эса енги калта кўйлак кийганди. У ўзини-ўзи қучганча у ёқдан бу-ёққа бориб келар ва тез-тез Арслон келиши мумкин бўлган томонга қараб кўярди. «Кеч келишингни билардим. Ҳозир кимнингдир кучоғида маза қилиб ухлаётган бўлсанг керак. Ҳойнаҳой, мен билан кўришинингни ҳам унутгансан. Майли, бироз кутаман. Мен ваъда бердимми, устидан чиқишга одатланганман... Лекин шу соатини ҳам аниқ-тиниқ белгилаб олиш керак экан, бекордан-бекорга вақт сафрлашнинг нима кераги бор?!» дея кўнглидан ўтказди ва бўйнини чўзиб қараган эди, катта тезликда келаётган нақ бешта машинага кўзи тушди. Буларда бор-йўғи иккита машина. Биттаси «Москвич», иккинчиси «Жигули». Камтаргинаю, лекин хоҳлаган жойинга олиб бориб кўяди. Яна ҳеч кимнинг эътиборини тортмайди...

Яқинлашаётган уловларнинг учтаси қоп-қора, иккитаси оқ «Волга» эди. Ваҳимали. Гўёки етиб келиши билан ҳамма ёқни остин-устун қиладиган шашти бор. Аслида ҳам

шундай. Машинада ўтирганларнинг бари аллақачон автоматларининг затворини тортиб қўйишган, манзилга етиши билан сакраб тушиб, тепкиларни босишга тайёр эди...

— Келишяпти, тушинглар! — деди Фирдавс йигитларига.

Иккита машинанинг эшиклари қарийб бир вақтда очилди. Спорт услубида кийинган, бир-иккитаси сақич чайнаган йигитлар дарров бир қатор бўлиб туриб олишди.

— Эҳ-ҳе, хўжайин, булар молбоқарларини ҳам олиб келишяптими? Икки оғиз гапга бешта ваҳимали «Волга»-ни овора қилиш шартмиди?! — деди Бахтиёр.

У ҳаммадан кўп гўдайган эди. Сабаби, оддий. Мураббий шунчалик устаки, бир деганда беш-олтитасини ер тишлади. Қолаверса, мана, ўзлари ҳам тўрт-беш кундан бери сигарета чекишмайди. Билакларига куч эниб қолган. Ахир улар ҳам ўзларининг нимага қодир эканлигини бир кўрса-тиб қўйишлари керак-ку?! Бақувватлашгунича тилидан фойдаланишарди ва отасига суянишарди. Кимсан отаси фалончи-фистончи тўда боши билан бирга юради. Керак бўлса, пистончининг ўнг қўли. Пистончи ҳамма маслаҳатларни ундан олади. Мана, энди ўзлари шу тўданинг аъзосига айланишди. Тўрт кун бўлса ҳам шуғулланишди. Дастлабки кундаги чарчоқлар кетиб мускуллари анча-мунча юкломани бемалол кўтарадиган бўлди. Кўчада бекордан-бекорга бировнинг бурнини қонатиб бўлмайди. Қолаверса, бунга Фирдавснинг ўзи ҳам йўл бермайди. У: «Агар бирортанг ўзингдан бундайроқ одамни хафа қиладиган бўлсанг, терингни шилиб, суякларингни мажақлаб ташлайман!» деб айтган. Ҳозир эса бутунлай бошқача ҳолат. Икки тўда бир-бири билан жиққамушт бўладиган. Бунақа пайтда душманнинг обдан абжағини чиқарсанг, сенга раҳмат айтишади. Елкангга қоқиб қўйишади.

— Ҳаромдан йигилган «соққа»ни ҳеч қурса бензинга сарфлаш керак-ку. Бўлмаса, санайвериш тинкаларини қури-тиб юборади, — дея бурнини тортиб қўйди Самандар ва чайнаётган сақичини туфлади.

Фирдавс унга норози қиёфада қаради. Бироқ лом-мим демади.

— Ўтибор бердингларми? — деди Шокир ўрмон то-

монга қараб. — Негадир қушлар сайрамай қўйди, келганимизда ҳамма ёқни вағур-вуғур босиб ётганди.

«Катта нохушликдан далолат. Бу учрашув яхшилик билан тугамайдиганга ўхшайди», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс ва Тўлқинга юзланиб:

— Сен ҳар эҳтимолга қарши бардачокдаги тўппончани ол. «Мактабда, бошланғич ҳарбий тайёргарликда ҳаммадан зўр эдим. Кўзимни юмиб пашшанинг оёғини нишонга олардим», дегандинг. Энди зарур бўлиб қолса, санъатинингни кўрсатасан-да! — деди.

Яқинлашаётган «Волга»лар шағал йўлга ўтиши билан орқаларидан чанг-тўзон кўтарилди.

— Орқадагилар ўлди. Бирортаси йўлдан чиқиб кетмаса яхши эди, — деди Меҳриддин.

— Қайтанга яхши, биттага камаяди...

— Йўқ, ҳаммаси етиб келсин. Ҳаммасини кўрайлик. Яна эрта бир кун «Шунақа-шунақа битта машина фалокатга учрагани учун асабийлашдик, шунинг учун ютқаздик», деб баҳона қилиб юришмасин, — дея Бахтиёрга эътироз билдирди Меҳриддин.

Машиналарнинг бирортаси ҳам йўлдан чиқиб кетмади. Улар бирор икки юз қадамча нарида бирин-кетин тўхтади. Бир муддат турди. Сўнг бараварига «Волга»ларнинг тўрттагла эшиги ҳам очилди. Фирдавснинг йигитлари ўз-ўзидан ортларига тисарилишди. Ҳозиргача улар шер эди. Ҳозиргача биттаси битта ортиқча гап айтса, тамом, тепкилаб ташлашга тайёр эди. Аммо машинадан тушганлар улар ўйлаганчалик кичкина, озгин эмас, бунинг устига, қўлларида қуроллари ҳам бор эди.

Орадан бир лаҳза ҳам ўтмади. Арслоннинг шотирлари бараварига тепкиларни босишди. Автоматлар тариллашга тушди. Фирдавс зўрга:

— Орқага, машиналарнинг ортига ўтиб, ерга ётинглар! — дея бақирришга улгурди ва ўзини ерга ташлади.

Уларнинг бахтига, Арслоннинг йигитлари қурол ишлашишга нўноқ, билганлари автоматни рақиб томонга тўғрилаш ва тепкини босишдан иборат эди. Аммо, барибир, ҳисобсиз ўқларнинг турли томонга учиши самара бермасдан қолмасди.

Фирдавс ётган жойга ўнлаб темир парчалари келиб тушди.

Ерни «кўзгаб» чанг-тўзон кўтарди. Битта ўқ Фирдавснинг елкасини тешиб ўтган бўлса, яна биттаси оёғига тегди. Бу ёғи «Москвич» билан «Жигули»нинг ойналари чил-чил синди. Филдираклари бўшаб қолди. Эшикларида ўнлаб тешикчалар пайдо бўлди...

Миразиз бошлиқ «биринчи бўлинма», аслида, Фирдавснинг орқа томонида туришганди. Уларнинг тахминича, Арслон йигитлари билан бирга шу ерда жойлашиши керак эди. Қарашса, олдин Фирдавс келди. Демак, вазият ўзгарди. Улар чакалакзор оралаб юриб, Фирдавсга кўринмасдан уни айланиб ўтишди. Ҳозир эса Арслонга қарашли «бригада»нинг орқа томонида туришарди. Улар машиналар тўхташи билан қуролларини ўқлашган ва урушга (росмана уруш) тайёр эди. Бироқ улар ҳам Арслоннинг шотирлари бирдан қуролларини ишлатади, деб ўйлашмаганди. Шу боисдан салгина кечроқ «ишга» киришишди.

Арслон машинадан тушмаганди. Юраги дов бермаганди. Ҳаммасидан ҳам Фирдавс гарчи узоқдан бўлса-да, кўришдан чўчиди. Энди айтиб бўлмайди. Мабодо Фирдавс ҳам йигитларини худди у каби қуроллантирган бўлса, аҳвол чатоқ. Вазият бутунлай бошқа томонга ўзгариши ва ҳаттоки уни яралашлари мумкин. Бунақа пайтда энг яхшиси, четроқда, бировга кўринмайгина томоша қилган маъқулроқ.

Арслон ўтирган машинанинг ойнаси кутилмаганда чил-чил синди. Ўқ бутунлай бошқа томондан отилган эди. Ва яна унинг йигитларидан биттасини кимдир нишонга олди. У Абдурахмон эди. Ҳа, ҳа, ўша сариқ. Ўша қўл теккан жойдан пул ундиришни, одамларни чув туширишни хуш кўрадиган, манфаати учун ҳар қандай пасткашликни бажонидил бажрадиган Абдурахмон. У шумлик қилиб бошқалардан орқароқда туриб олганди. Буни қарангки, ўқ айнан унинг бошига тегди. У юзтубан йиқилди. Сўнг Жавлон «хамир» ағнади...

— Бизга бошқа томондан ҳужум қилишяпти! Ҳайда! Ҳайда машинани! — дея қичқирди Арслон ҳайдовчига.

«Волга» бир депсинди. Чийиллаб жойида айланиб олди. Сўнг олдинга сапчиди.

Арслоннинг жуфтакни ростлаб қолганини йигитларининг қарийб ҳаммаси кўрди. Демак, бу ёғи энди чатоқ. Қочиш керак!

Улар бараварига ўқ узишни тўхтатишди-да, ўзларини ўрмон ичкарасига уришди. Шунда ҳам иккитаси оёғидан яраланди. Аммо ҳар иккиси ҳам ётиб ё ўтириб қолмади. Оғриқ жонларидан ўтиб кетган эса-да, яраланган оёқларини судраб қоча бошлашди.

Қочоқлар бирор юз қадамдан сўнг дарёга дуч келишди. Сув жудаям оз эди. Бор-йўғи тиззагача келади. Дарёни кечиб ўтиб кетишди.

«Йигитлар» ўғилларининг ёнига югуришди. Ахир уларнинг жонлари томоқларига келиб қолган эди. Ахир уларнинг жигаргўшаларини кўз ўнгиларида ўққа тутишди. Ким қолди, ким ўлди, билишмайди...

— Тирикмисизлар?! Ҳаммаси тугади! Тугади ҳаммаси! — қичқирди Ёдгор кўзидан дув-дув ёш оқизиб...

Яраланганлар уч киши эди. Фирдавсдан ташқари Тўлқиннинг биқинига ўқ теккан, Бахтиёрнинг эса чаккасини темир парчаси «силаб» ўтганди.

Оталар омон қолган болалари билан бирга яраланганларнинг ҳаммасини кўтаришиб «Волга»лар томон югуришди ва жароҳатланганларни машиналарга ортишди.

Миразиз бир неча марта пешонасига муштлаб:

— Болам! Болам! Отангга ўхшаб ўлиб кетма! — дея ҳайқирди.

Чунки Фирдавснинг кўзи юмуқ, оғир-оғир нафас олар эди.

* * *

Владик Арслоннинг машинаси катта тезликда ўтиб кетганини кўриши билан аҳвол чатоқлигини тушунди. «Эҳ, расво, шунча имконияти бўла туриб, яна «ўтириб» қўйганга ўхшайди. Тиш-тирноғигача қуролланган эди-я. Вой, ярама-а-а-с! Вой, аблаҳ-ҳ-ҳ!!! Шунчалик ҳам расвосанми? Сени шеф нима қилиб ёнида олиб юрибди? Нима қилиб сенга шунча нарсани ишониб топшириб қўйибди?! Эссиз, майли, нима ҳам дердим, бу ёғига ўзинг жавоб берасан! Абрамнинг ўғли бўлсанг ўзингта... Бу ёғи зинодан бўлган, барибир, кўкармас экан. Кўкарса ҳам мева бермас экан. Меваси бўлса-да, таъми бўлмас экан! Бу сен учун дарс, ҳурматли Владик», дея қўнглидан ўтказди у ва ҳайдовчига эринчоқлик билан қараркан:

— Кетдик. Бизга иш қолмаган кўринади. Бориб дамимизни олиб ётамиз, — деди.

— Шеф, — деди ҳайдовчи, — битта яхши жой бор. Чирчиқда. Шунақанги қийворишган-ки, даҳшат! Импорт омборининг эгасиники.

— Импорт омбори қолибдими? — дея норози қиёфада унга қаради Владик.

— Илгари бўлганда... Ҳозир ҳам бор-у, лекин бўм-бўш. Хуллас, у ёқ-бу ёғини қўйиб боргин-да, маишат қил. Тамом-вассалом.

— Бўлмайди, вақт йўқ! Кўрдингми, Арслоннинг қуён бўлганини? Энди шу қуённи сўйиш сен билан менга топширилади. Ана ундан сўнг биргаликда қуён шўрва ичамиз. Ҳайда машинани! Абрам ўзини куттирганларнинг калласини олади. Тез бўл, Арслоннинг ортидан етиб борайлик!

* * *

Арслон Баракнинг уйига етгунича Худо деб борди. «Ўзинг паноҳингда асра! Энди тамом, ҳаммаси тамом, мени Абрам янчиб ташлайди!» деб ўйлади. Лекин бориб қарасаки, на Абрам ва на Барак бор. Иккиси ҳам шотирлари билан бирга кетибди. Биттагина қоровул қолдиришибди. Қоровулнинг ҳеч вақодан хабари йўқ. Унга биров «Бир жойга кетяпман», демаган. «Шу ерда ўтир, уйга ҳеч кимни киритма», дейишган.

— Бундан чиқди, — дея бақирди Арслон, — улар ҳаммасини олдиндан билишган, ҳатто мени ўлиб кетади, деб ўйлашган! Ниятни қаранг. Йўқ, бунисига мен чидолмайман. Топаман у ҳаромхўрларни. Бўлди, ўйин тугади. Бугундан ҳаммасига нуқта қўйилди!..

У шундай деб энди машинага ўтираётганида Владик етиб келди. У машинадан сақраб тушди-ю, югуриб келиб Арслоннинг ёқасидан оларкан, ичкарига судради-да:

— Ҳароми, шалтоғингни ким тозалайди энди?! Ифлос, шунча имкониятни ҳавога совурдинг! — дея бўқирди.

— Қўйвор, мараз! Сенлар айтай мендан қутулиш учун шу томошани уюштирдинглар! Фирдавс мени ўраб олишини билгансизлар! Била туриб «Ўлиб кетсин», деб оловнинг домига ташлагансизлар! — деб Владикдан ҳам ошириб бақирган Арслон ёқасидаги қўлларни силтаб ташлади.

— Нима дединг?! — деди кўзлари чақчайган Владик.

— Эшитмадингми, ифлос! Қулоғинг карми?! Нега мени ўлимга жўнатдинглар, гапир?!

— Ким сени ўлимга жўнатибди?! Ўлимга жўнатадиган бўлсак, қўлингга шунча қурол берармидик?!

— Берардинглар. Керак бўлса, танк берардинглар! Лекин нима фарқи бор, а?! Нима фарқи бор деяпман сенга, танкнинг ичида ўлдингми ёки биттаси оч биқинингга ханжар тикқанидан ўлдингми? Сен яҳудиймисан?! Мен ҳам яҳудийман! Тушундингми?!

Владик унинг гапларига ҳиринглаб кулди-да, машинаси томонга кетди. Чўнтагида қуролини шартта чиқариб, Арслоннинг пешонасидан отиб ташлаш унинг учун арзимаган иш. Аммо қўрқади. Абрамдан қўрқади. Чунки Абрам унга бу ҳуқуқни бермаган...

— Бўпти, қандай хоҳласанг шундай тушун. Сўроқ-саволга мен тутмайман. У ёқда эса роса сиқиб сувингни ичишади, шунга тайёр тур. Энди қуролни қайтар, — деди Владик паст овозда.

— Қурол? Уни ҳам эгасига қайтараман, бориб шуни айтиб қўй!

Владик кетди. Чунки у ич-ичидан Арслоннинг ўзгара бошлаганини сезган эди. Агар яна озгина муддат у билан ади-бади айтишадиган бўлса, Арслон Фирдавснинг ўрнига уни отиб ташлаши ҳеч гап эмасди.

Арслон Владикнинг ортидан обдан сўкди ва у ҳам машинасига ўтирди. Бир хаёл ҳайдовчига тўғри уйга ҳайда, демоқчи бўлди-ю, аммо дарров фикрини ўзгартириб:

— Чойхонага борамиз. Мен ўзимга келиб олай, кейин бирор нима ўйлаб топарман, — деди.

Албатта, чойхонада маишат қиладиган вақт эмас. Бироқ чойхонада фақат ишрат қилинмайди. У ерда ёлғиз қолиб бош қотириш, ўпкани босиб олиш ҳам мумкин.

Кимлардир чойхонага буюртма қилган экан, ўшаларнинг ошидан роса бир лаганини Арслон олди. Чойхоначининг қўлига нақд юз сўм тутқазиб: «Мана шуни олгин-да, уларга бошқатдан тайёрлаб бер, ортиқча гапирма, асабим таранг, бирор нима қилиб қўйишим мумкин!» деди.

Шу бўйи кечгача ўтирди. Қорни ҳам роса тўйди. Олдинига маст бўлди. Кейин ухлаб қолди. Оғзи ачишиб уйғонди. Қараса, ҳайдовчиси обдан хурракни отяпти. Уни тепиб уйғотиб: «Бор, бизникилардан қайсинисини топсанг, бу ёққа олиб кел, йигитларни тўплайлик», деди.

Ҳайдовчи норози бўлиб бир нималарни тўнғиллаб гапирган бўлди-ю, аммо Арслоннинг ёнидаги қуролга кўзи тушиши билан кетди.

Ҳайдовчи биргина Саъдуллани топибди. Уни ҳам бозордан. Гўшт растасининг орқа томонидаги кичкина хоначадан. Ўзи тополмасди, Морда топиб берибди. Чунки унинг ўзи яширган экан-да! Бечоранинг ранг-қути ўчиб кетган, бир аҳволда ўтирган экан. Ҳа, ҳар қандай шароитдан ҳам осонлик билан, силлиққина чиқиб кетаман, деб ўйлаб юрган Саъдулла ҳам вақти келса, сичқоннинг инига ҳам сиғиб кетаркан.

— Пушти паноҳим, менинг ёлғизгина суянганим! — деди Саъдулла Арслонни кўрган заҳоти. — Бахтимга бор экансиз, омон экансиз. Мен адойи-тамом бўлгандим. Дунё кўзимга қоронғи бўлиб кетганди. Сиз ҳақингизда эшитишим билан қайтадан туғилгандай бўлдим!

— Бўлди, бас. Яна ким омон қолди? — дея деворга суянди Арслон.

— Абдурахмон туллак ва Жавлон хамирдан бошқа ҳамма тирик. Анави икковини ким отганини эса ҳеч ким кўрмади. Бизни ёмон қопқонга туширишди, хўжайин...

— Бунисини ўзим ҳам биламан. Қани бошқалар?

— Ҳамма дуч келган томонга қочди. Бирови уйидан, бошқаси вокзалдан яширинишга жой топган бўлса керак...

— Қуролларни нима қилдинглар?

— Мен яшириб қўйдим. Бошқалар сувга улоқтириб юборишди.

— Ни-ма?! Сувга?! Эй-й, ... Онангни эмгурларнинг пуллари куймаган-да! Ифлос, қурол у ёқда турсин ҳар битта отилган ўқ учун мен отнинг калласидек пул тўлайман!..

— Хўжайин, жойини биламиз-ку, сувдан олиб чиқиб, артиб-суртсак бип-бинойидек бўлади. Топиб келамиз, хўжайин!

— Кутиб ўтирадим топиб келишингни... Бугун ҳеч қаерга чиқмаймиз. У ёққа ҳозир бориш хавфли. Айтганча, Фирдавсининг одамларидан бирортаси ўлдими, ишқилиб?

— Билмадим?! Ўлгандир, битта эмас, бир нечтаси ўлган бўлиши керак. Кўрдингиз-ку, уларни нима аҳволга солганимизни. Агар орқамиздан ҳужум қилишмаганида бирортасини ҳам соғ қўймасдик. Энди нима қиламиз, хўжайин?

— Эндими? Энди буюртмачини тинчитамиз. Фирдавс билан тил бириктираамиз-да, Абрамни йўқ қиламиз. Чунки Абрам бизни билиб туриб ўтга ташлади.

* * *

Абрам еб-ичишни бошлади. Аммо ундан нарига ўтишга унинг кучи етмади. Биринчидан, жисмонан «пишган» бўлса, иккинчидан, ичаверганидан ҳамма аъзосининг роса тинкасини қуритиб қўйганди. Лекин унинг шайтонлиги ҳали-ҳамон энг юқори нуқтада ишлаб турарди.

Владик унинг хонасига кирганида, Абрам шифтга қараганча ёнидаги қизнинг сап-сарик сочини ўйнаб ётарди.

— Ҳмм, нима гап? — деди у шкаф ойнаси орқали Владикни кўриб.

— Рухсат сўрагани келгандим, — дея жавоб берди қизга зимдан кўз ташлаган Владик.

— Рухсат? Ҳа-а-а!!! Эссиз, барибир, одам бўлмас экан-да.

— Тўғри айтдингиз... У бизни айбдор қиляпти. Фирдавс ҳамма томонидан ўраб олган экан. Териб ташлабди. Билишимча, ўзидан бошқа ҳаммаси ер тишлаган. Ҳа, ҳайдовчиси ҳам тирик қолган.

— Нима, мен унинг оғзига чайнаб солиб қўйган бўлсам, ютишнинг ҳам эпини қилолмайдами? Ютиш шунчалик ҳам оғирми? Йў-ў-қ, бўлди! Сен умумийга кириб тур, ҳозир чиқаман. Барак шу ёқда, мендан пул ундириш учун турибди. Бор, бор, тезроқ, — дея Абрам оғринганча ўрnidан туриб ўтирди-да, секин ўгирилиб сарик сочлига қаради: — Олинка! Менинг кийимларимни кийдириб қўй-чи.

— Албатта...

Қиз унинг шу эркалашидан ҳам кўрққан эди. Буларнинг эркалашига ишонч йўқ. Силаб-сийпаб ўлдириб қўйиши ҳам мумкин. Чунки Абрамнинг қандай одамлигини Оля яхши билади-да.

Абрам чўмилиш у ёқда турсин, ҳатто қўлини ҳам чаймасдан, елкасига халатини ташлаб Баракнинг ёнига борди-да, оёқларини «чайла» қилиб ўтирди. Сўнг Барак томонга юзланиб:

— Қачон мен сарф-харажатдан қутуламан?! Айт, қачон! Доим отнинг калласидан ҳам катта пул сарфлайман-у,

эвазига ҳеч нима олмайман. Ахир шу ҳам адолатданми, дўстим? — деди.

— Йўқ. Чунки сен эркатойнинг эркатойликларига доим кўз юмиб келгансан. Шунинг учун ҳам ҳақ тўлаяпсан. Осиеликка айланиб қолгансан. Тамом-вассалом. Аммо бундай қилиш ярамаслигини мендан яхшироқ биласан.

— Мен бир қарорга келиб бўлгандим. У тасдиқланиши керак эди. Мана, тасдиқланди ҳам. Владик, қўлингдан келса керак... Умуман олганда, қийинчилик туғдирмайди, — деб Абрам Баракка юзланди-да, — менинг қайғумга шерик бўл. Ёлғизгинам эди, жойи жаннатдан бўлсин, қуй, — деди.

Барак қўлларини икки томонга ёзиб:

— Ҳар битта яҳудий, агарчи унинг ярми яҳудий бўлса ҳам биз учун азиз ва мукааррамдир. Йўқотиш улкан фожиа. Бунинг ўрнига дунёнинг ярмини даф қилсак-да кам. Шундай экан, менинг қадрдоним, сенинг гаминг меники ҳамдир, — деди ва идишларни тўлдирди.

Учаласи чўқиштирмасдан биттада кўтаришди ва идишдагини охиригача ичишди. Шундан кейин Абрам юмшоқ оромкурсига ўтирар экан, кафти билан юзини беркитиб, Владикка:

— Бор, Азроил, бор, энди ишингни бажариб кел, — деди.

Сўнг хизматчиларидан бирига телефон келтиришни буюрди.

Кўнғироқ қилди. Ноль иккига (ўша пайти ноль икки эди, олдига ҳали бир қўйилмаганди).

— Мен қайси ҳурматли билан гаплашяпман? — деди ва жавоб олиши билан гапини давом этказди. — Ҳурматли навбатчи, жудаям безътиборсиз, ишларингизда умуман сифат қолмади. Камина истеъфодаги милиция полковниги, Виктор Сергеевич Андропов бўламан. Бугун Сирғалидан ўтгандаги ўрмонда Фирдавс отлиқ бир каллакесар отишма уюштирган, бир қанча одамни ўлдирган. Ва осонлик билан воқеа жойидан гойиб бўлган. Нима? Фирдавс ким? Оҳ, менинг овсаргина ҳамкасбим, Фирдавс деган боланинг исм-шарифи аллақачон ҳужжатларингизга киритиб қўйилган. Мендан сўрайсанми шуниям. Қаердан кўнғироқ қиляпман? Бунисини энди онангдан сўрайсан!

Абрам гўшакни жойга қўйди ва хизматчига кўчага чиқиб бирорта телефон буткасидан яна қўнғироқ қилиб қўйишни тайинлади.

— Кетасанми? Жанозани ўтказиб ана ундан кейин...

Барак гапини охирига етказмасдан Абрамга термилди.

— Жаноза бир соатлик иш. Умуман олганда, биз сен билан бирга ўтказиб бўлдик. Самолёт Москвага учиши керак, тўғрими? Ана ундан Франкфуртга, сўнгра Майамига йўл оламиз. Оҳ, қанчалик машаққат. Аммо сен қоласан, шекилли?!

— Ҳа, менинг бу ерда яна қиладиган ишларим бор. Пулларнинг ҳаммасини Америкадаги ўзимизникиларнинг банкига ўтказиб қўйсанг бўлаверади.

Абрам унинг гапига кулди. Сўнг қадаҳини тўлдирар экан:

— Қизиқсан-а, Америкада яҳудийникидан бошқа банк ҳам борми? — деди.

— Тўғри! Майли, хато мендан ўтди. Лекин бу савдомизга умуман халақит бермайди.

— Тўппа-тўғри.

* * *

— Акагинам, ҳаяжон, қўрқув, шубҳа-гумонларнинг ҳаммаси бир бўлиб мени адо қилаёзди. Шунга озгина-озгина олиб тетиклашайлик. Кейин мен сиз айтгандай йигитларнинг ҳаммасини йиғиб келаман. Қарерга яширинишмасин, барибир, топаман уларни. Кейин биргалашиб бориб, ўша ярамас яҳудийнинг жойини соламиз. Ўзи сизнинг орқангиздан кунини кўряпти у. Ҳа-а, агар сиз бўлмаганингизда бир кун ҳам яшолмасди. Яна гўдайишига бало борми? — деди Саъдулла ва дастурхон ўртасида турган, аллақачон яримлаб қолган бўйни узунни қўлига олди-да, олдин ўзининг идишини, кейин Арслонникини тўлдирди.

Улар тўқиштиришмади. Бир кўтаришда ҳаммасини тугатишди-қўйишди. Кейин тагин биттадан ичилди. Худди шу пайт эшикдан ҳайдовчи кириб келди. Унинг рангида-ранг қолмаган, ранги докадай оппоқ, кўзлари чақчайган, бир қўли билан биқинини маҳкам чангаллаб олган эди.

— Нима гап?! — деди бирдан капалаги учган Арслон.

Ҳайдовчи жавоб бермади. Беролмади. Шундоққина ёнига шилқ этиб қулади ва унинг ортидан Владик кириб келди. Унинг қўлида қонга бўялган пичоқ бор эди.

— Иблисининг боласи! — деди қаҳр отига минган Арслон ва косани қўлига олди-ю, Владикка қарата отди.

Воқеа шунчалик тез содир бўлдики, Владик чап беришга улгуролмай қолди. Натижада коса унинг бошига тегди ва қайтиб тушганидан сўнг чил-чил синди. Арслон бирдан ёнидан тўппончасини чиқариб, тезда отишга тайёрлади ва милини Владикка тўғрилаб тепкини босди. «Қарс-қарс» деган иккита овоз деворларга урилиб, акс садо берди. Бу икки овоздан бирини Арслоннинг қуроли берган бўлса, иккинчисини Владикнинг тўппончаси чиқарганди. Бундан келиб чиқадики, Арслон биринчи бўлиб тепкини босган ва Владикнинг нақ юрагини нишонга олган, Владик эса йиқилаётди қуролини ишга солганди. Унинг ҳам ўқи бекорга кетмади. Арслоннинг боши тешилди. Иккисининг ҳам кўзи қарийб бараварига чақчайди.

— Вой! Вой! Вой, ўлдим! — дея қичқирган Саъдулла олдиниға худди қўли билан бекитса, омон қоладигандай калласини яширди.

Ўқ бошқа отилмади. Саъдулла секин бармоқлари орасидан қаради. Иккала зўравон ҳам алчайиб ётибди.

— Қоч, Саъдулла, жонингни сақла, Саъдулла! — деди у ўзига-ўзи ва ташқарига югурди.

Албатта, Владик бир ўзи келмаганди. Яна тўртта шериги бор эди. Улар ҳовлида қолишганди. «Яҳудийни яҳудий ўлдирсин, сенлар шу ерда туринглар», деб Владикнинг ўзи уларни ташқарида қолдирганди. У «Арслон ҳеч вақога улгурмайди. Ҳатто киприк қоқишнинг эпини қилолмай қолади», деб ўйлаган эди. Афсус, бундай бўлмади.

Владикнинг шотирлари токи Саъдулла ичкаридан югуриб чиқмагунича қимирламай, ўқ овози эшитилган томонга қараб туришди. Саъдулла кўриниш берганидан кейин эса югуришди. Саъдуллага индашмади. Бундан фойдаланган «тулки» ошхонага кириб кетди ва унинг шу ёққа кирганини биров кўрмади.

Владикнинг жасадини кўтариб чиқишди. Машинага ортишди ва жўнаб кетишди. Ичкарида эса яна мурда қолди. Уни роппа-роса йигирма дақиқадан кейин етиб келган «Тез ёрдам» машинасидагилар замбилга солиб, устига оппоқ чойшаб ташланган ҳолда олиб чиқишди...

Абрамнинг эти музлади ва қўли қалтираганча телефон гўшагини кўтарди-да, Хонзодага қўнғироқ қилди.

Хонзоданинг қўлидан гўшак тушиб кетди. У секин гиламнинг устига ўтирди-да, оёқларини олдинга чўзди. Ранги оқарди. Лабида табассум пайдо бўлди. “Ана сенга, мана сенга! Болангни ўзинг ўлдиришингнинг ҳожати йўқ. Ана, ўлдиришибди. Менимча, осонгина ўлдиришган бўлса керак. Кимнидир жонидан тўйдирган ва ўша кимдир шартта бўйнига пичоқ тортиб юборган. Ўлиши керак эди-да у... Лекин нимага ўлади? Нимага?” Унинг кўзидан дувиллаб ёш оқа бошлади, лабларидаги кулги ўрнини қайғу эгаллаб олди. “Ҳамма яшаяпти, у тенгилар ўйнаб кулаяпти. Аммо унинг биттагина ўзи ўлиб қолди. Биттагина болам ўлиб қолди! Мен ўзим ўлдирмоқчийдим, лекин ўлдиришимга беришмади”.

Унинг боши айланди. Кўзлари тинди. Битта жисм иккита кўрина бошлади. Кейин деразадан кимдир ошиб тушаётгандай туйилиб кетди. Йўқ, йўқ, қоп-қора плаш кийган, юзига аллабало ниқоб таққан, аммо ўша ниқоби қоп-қора биров ошиб ўтди. Ошиб ўтди-ю, иржайди. Иржайиши жудаям галати, юзини ниқоб билан беркитиб олган-у, негадир оғзи кўриниб турибди. Ўша оғиз иржайяпти.

— Ҳой ўғри, менда ҳеч бало қолмади! Ҳа, ишонавер гапимга. Пулларим жуда кўп эди. Лекин эрим олиб кетиб қолди. Мен сенга айтсам, иккита эрим бор. Мен иккита эр кўрган хотинлардан бўламан. Биринчи эрим ҳалимдайгина эди. Аммо обрўйи жудаям баланд эди. Одамлар у кишига хушомад қилишарди. Қоплаб пул олиб келишарди. Кўй-қўзи, эчки-улоқларнинг, эҳҳе, қанчасини сўйиб келтиришган. Биз кўйишга жой тополмай қолардик-да, қўшниларга тарқатиб юборардик. Аммо у эрим ўлиб қолди. Мен сенга айтай, ҳой босқинчи, у ўз ажали билан ўлди. Аммо Арслон унинг боласи эмасди. У Абрамнинг боласи эди. Уни ўлдириб кетишибди. Арслон ҳам бой эди. Санагани пул эди. Бироқ, қара, кўролмайдиганлар кўп экан. Ҳоли-жонига кўйишмади. Шартта ўлдириб кўйишди. Тўғри, менинг ўзим уни ўлдирмоқчийдим. Ҳа, ўлдирмоқчийдим, овқатига захар солиб кўйгандим... Ичмади. Ҳимм, шундай бўлди. Нега ўлдирмоқчилигимни билмоқчимисан? Марҳамат, менинг ҳеч кимдан яширадиган сирим йўқ. Агар уни ўлдирсам, Абрам менинг қорнимга яна битта болани солиб кўярди. Кейин у бола туғилиши билан тарбияларди. Қарабсанки,

ўша бола бутун дунёни бошқарарди. Агар акаси бор бўлса, халақит беради-да. Тўғрими? Тўғрими? Халақит беради... Ҳозир Абрам мени ташлаб кетмоқчи. Биламан, ёшгинасини топиб олган-да. Энди ўшасини...

Хонзода қараса, деразадан ошиб ўтган нусха унга яқинлашаяпти.

— Тўхта, тўхта, сен мени ўлдирма. Мен ҳали яшашим керак. Кел, яхшиси, Арслонни биргаликда кўмиб олайлик! Вой, Арслони-и-и-иммм!!! Арслонимдан айрилиб қолдиммм!!!

У шундай деб бақирганча ўзини орқасига ташлаб юборди. Гилам юмшоқ эди. Шунга қарамай, боши гурсиллаб туши ва Хонзода типирчилай бошлади. Айни чоғда ўглининг исмини айтиб бақирарди.

Абрам ҳаммасини эшитди. Чунки Хонзода секин гапирмади. Бор овозда гапирди. “Жинни бўлиб қолди. Начора, уни даволатишга мажбурман”, дея кўнглидан ўтказди ва гўшакни қўйди-да, бир лаҳза пешонасини силаганидан сўнг, жиннихонага кўнғироқ қилиб, Хонзоланинг уй манзилини берди. “Тезроқ боринглар, йўқса, у ўзини бир нима қилиб қўяди”, — дея қўшиб қўйди.

Ўзининг ҳам кўзидан ёш оққан экан, чўнтагидан дастрўмолини чиқариб, кўзига босди. Сўнг оғринганча ўрнидан турган эди ҳамки, Барак кириб келди. У Абрам Хонзодага кўнғироқ қилаётганида ташқарига чиқиб кетган эди. Бошқа хонадан “бошқа томонга” кўнғироқ қилди. Воқеаларни ипидан игнасигача тушунтирди. Кейин буйруқ олди. “Хўп бўлади”, деди қўлини кўксига қўйиб, сўнг қайтиб келди.

— Нарсаларингни йиғиштир, Москвага чақирисяпти сени. Эртага саҳарда кенгаш. Тайёргарлик кўришинг керак экан. Тўғри аэропортга борасан. Самолёт кутиб турибди. У икки дақиқадан кейин учиши керак эди. Аммо сени деб бир соатга кечиктирилди. Жўна тезроқ! — деди Абрамга.

“Ўлдиришади. Бошқа гап йўқ. Аммо қийнаб ўлдиришадими ёки дори-пори бериб, осонгина нариги дунёга жўнатиб юборишадими, менга қоронғи... Умримнинг охирини осойишталикда ўтказмоқчийдим. Афсус, ундай бўлмас экан”, дея кўнглидан ўтказди Абрам ва Баракка синовчан нигоҳ ташларкан:

— Тавротни ўқигансан-а? — деди.

— Бироқ сенинг Москвага кетишинга Тавротнинг нима алоқаси бор? — дея елкасини қисди Барак.

— Биз жуҳудлар Яҳё алайҳиссаломнинг ўн иккита ўғлидан тарқаганмиз. Ўн икки уруғмиз. Эсингда бўлса, Мусо алайҳиссалом асоси билан тошга урганида, ундан ўн иккита булоқ отилиб чиққан. Ҳар битта уруғ учун алоҳида булоқ. Бундан келиб чиқадики, битта уруғнинг одами иккинчи уруғнинг булоғидан сув ичишга ҳаққи йўқ...

— Абрам, ўзингни қўлга ол. Мен сендан ижара ҳақини сўрамаяпман. Катталар олдида нақадар ожизман. Шу боисдан ҳам қарзимдан воз кечдим. Бунинг менга қанчалик оғирлигини сенга айтмасам ҳам бўлади. Ахир биз сен билан бирга бировларнинг йиртилган оёқ кийимларини тикиб бойлик орттирганлардан ҳисобланамиз.

— Ҳа, тушуниб турибман. Аммо, билсанг, менга ҳозир ҳеч ниманинг аҳамияти қолмаяпти. Ҳаттоки жонимдан ортиқ яхши кўрадиган пулларнинг ҳам, — деб Абрам ўрнидан турди ва оғир-оғир қадам босганча хонанинг орқа томонидаги шкаф тортмасини калити билан очди ва бир даста пул олди-да, келтириб Баракнинг қўлига тутқазди.

— Сен билан мен олий ирқ вакилларимиз. Танланганларданмиз. Бу ерда нақд ўн минг...

— Лекин...

— Англадим, — дея бирдан дўстининг гапини бўлди Абрам ва яна қайтиб шкафнинг ёнига борди-да, олдингисидан ҳам кўпроқ пул олиб келди, — кўзинг қувнасин, дўстим, кўзинг. Биламан, сен менинг ҳисоб рақамларимдаги пуллар қайғусидасан. Меросхўрим ўлди. Бундан чиқди, пулларимнинг ҳаммаси банкирларга қолаяпти. Худди сен билан менга ўхшаган жуҳуд банкирларнинг қўлларида. Оҳ, улар ҳар иккимиздан-да ақлли жуҳудлар эканликларини ҳозиргина ҳис этиб турибман. Аммо мен сени яхши кўришим ва бор-будимни сенга қолдиришим ҳам мумкин.

— Аниқ биламан, ҳеч қачон бундай қилмайсан. Мен туллакман, сен эса мендан-да ўтган каззобсан, — деб Барак стулга ўтирди-да, бир варақ қоғозни қўлига олди, — мана шунга марҳамат қилиб, Нью-Йоркдаги банкда сақлаётган пулларингни менинг ҳисобимга ўтказиб қўйсанг, ишонч билан уларни бошқаришга ваъда бераман.

— Оҳ, оҳ, менинг қадрдонгинам, менинг дилимдаги

куртак очилишига қанчалик кўмак бериб юбординг-а. Албатта, албатта, мен ўзим шуни истаб турмаганмидим, — деб Абрам шоша-пиша унинг қўлидаги қоғозни олди-да, унга биринчи ҳарфни ёзаркан, дарров бошини кўтарди. — Агар ақлим ноқислик қилмаса, Конго давлат банкида пулларинг бор. Бор эди, тўғри, меникичалик эмас. Аммо ҳарна, биласан, бу ёқда бевам қолаяпти. Шу ортимдан қарғаб юрмасин, кел, ўшани унинг номига ўтказиб қўямиз. Биласан, у ўта саводсиз, барибир, ўзинг бошқарасан. Фақат сендан илтимосим, ойига унинг номига тўрт-беш сўм жўнатиб турсанг. Унинг ҳам ёши анчага бориб қолди, барибир, йигирма йилдан нарига ўтолмайди. Шундай экан, пуллар шундоқ ҳам ўзингда қолади, — деб Абрам дўстининг қўлига ҳам оппоқ қоғоз тутқазиб қўйди.

Иккита тилхат ёзилди. Аммо ҳар иккиси ҳам шундай ёзилдики, ундан бирор нимани англаб олишга камида бошқа бир жуҳудга Эйнштейннинг калласи керак бўлади...

Барак Абрамга паспорт тутқазди. У Олғирбоев Ўтбосар исмли одамники эди. Расм эса Абрамники.

— Олмаотага борасан. Поездда. У ердан сени Уйғуристонга ўтказиб юборишади. Омадингни берсин, — деб Барак Абрамни маҳкам қучоқлади...

Абрам аэропортга борди. Ҳатто самолётга ҳам чиқди. Бироқ шу заҳоти ортига қайтди. Эшикни эндигина ёпмоқчи бўлишганида шундай қилди. Стюардесса чирқиради. “Эшик ёпилади”, деди. Лекин Абрам қулоқ соладиган аҳволда эмасди. Бунинг устига, зинани ҳам ола бошлаган экан. У вақтида сакраб қолди. Бир лаҳзага кечикканида борми, нақ калласи зинанинг энг тепасига илиниб қолиб, бўйни юлиниб кетиши ҳеч гап эмасди. “Шундай вазиятдан чиқиб кетдимми, демак, омон қоламан, демак, ҳали узоқ яшайман”, дея кўнглидан ўтказишга улгурди у. Бироқ...

У вокзалда эди. Олмаотага эмас, Самарқандга кетишга чоғланганди. Паспорт. Умуман бошқа. Наримон Ҳидоятуллин. Миллати татар. Қозонда туғилган. Ҳозир ҳам шу ёқда рўйхатда туради. Ленин кўчаси йигирма саккизинчи уй, еттинчи хонадонда. Бу паспортни у, ҳар эҳтимолга қарши, бундан роппа-роса тўрт йил бурун тайёрлатиб қўйган эди. Бундан ташқари, унда яна учта паспорт бор. Биттасида у арман, иккинчисида грузин, учинчисида хохол. Исми-

шарифлари ҳам шунга монанд. У Самарқандга поездда борди. Кейин енгил машинага ўтиради-да, Тожикистонга ўтиб кетади. Кейин бир юмалаб арманга айланади-да, Ереванга учиб кетади. Ундан сўнг Литва. Литвада яшайди. Бирор икки ой. У ёғи ё Португалия, ёки Люксембург. Охирги манзили эса Австралия бўлади...

Абрам вокзалда туrolмади. Назарида, ҳамма унга эътибор билан қараётгандай эди. Шу боис вокзалдан чиқиб кўприк томон юрди. Кўприкнинг устида поезд келишини кутмоқчи бўлди. Аммо кунинг битган бўлса, ажалдан қутулишнинг сира иложи йўқ экан. У кўприк устида бир муддат чекиб турганидан кейин темир тўсиққа суянди. Тўсиқ аллақачон чириб битган экан. Зўрға турган экан. Қулашига салгина ёрдам керак бўлиб турган экан. Ва ўша ёрдамни Абрам бериб юборди ва ўзи ҳам тўсиққа кўшилиб темир йўлга калласи билан шўнғиди...

Унинг бўйин суяклари қарсиллаб синиб кетганини биров эшитмади. Чунки тепловоз яқинлашиб қолганди... Тепловоз нафақат яқинлашди, балки Абрамнинг калласини танасидан жудо қилиб ўтиб кетди...

* * *

Миразиз ҳаммадан олдин касалхонага етиб борди. Ўпкасини қўлтиқлаганча бош шифокорнинг хонасига кирди.

— Баҳодир Неъматович! — деди ҳансираб. — Биродарим, бошимга ташвиш тушиб қолди. Ўғлим, куёвим яранган, ҳозир олиб келишади, операция қилиш керак!

— Бўлди, дўстим! — деди Миразизнинг оқариб кетган юзини кўриб, юраги ўйнаган Баҳодир Неъматович. — Сиз ҳеч нимадан хавотир олманг.

У тезда телефон гўшагини кўтарди ва буйруқ берди.

— Зудлик билан жонлантириш бўлимини тайёрланглар, оғир касални олиб келишяпти!

Гўшакни қўйган Баҳодир Неъматович Миразизга юзланди.

— Сизнинг ёрдамингиз кўп бўлган менга. Болам туҳмат билан қамалаётганида сиз олиб қолгансиз. Энди навбат меники. Аввало, Худо, кейин мен. Бор билишимни ишга соламан. Сув ичиб бироз ўзингизга келиб олинг, — дея бош шифокор эшик томонга кета бошлади.

— Баҳодир Неъматович, яраланганлар учта. Кейин ҳеч ким ҳеч қаерга қўнғироқ қилмасин...

Врач унинг гапларини эшитмади ё ўзини эшитмаганга олди. Юришдан тўхтамасдан хонани тарк этди.

— Эй, Оллоҳим, жонини олма. Унинг ҳали қиладиган ишлари кўп. Ҳали унинг одамларга ёрдами кўп тегади. Яли-ниб-ёлвориб сўрайман, жонини олма! — дея нола қилди Миразиз ва ташқарига югурди...

Улар касалхонани тўла қуршаб олишди. Ҳар битта одам, айниқса, эркак кишининг кимлигини, нима мақсадда келганлигини суриштиришар ва шундан кейингина ичкарига киритишарди. Абдували эса маълумот берувчи хотиннинг ёнига ўтириб олганди. Чунки унинг олдида телефон бор. Исталган дақиқада милицияга қўнғироқ қилиб юбориши мумкин эди...

Операция нақ бир соат давом этди. Анави иккисиники осон эди, лекин уни оддий врачлар ўн беш дақиқа деганда тугатишди. Аммо Фирдавсни шахсан Баҳодир Неъматовичнинг ўзи операция қилди. Худога ялинди, ёлворди. “Шарманда қилма. Юзимни ёруғ қилгин”, деди. Зикрни тўхтатмади ва шу билан бирга, бор истеъдодини ишга солди. Ниҳоят, операция якунланди. Фирдавс бир маромда нафас ола бошлади.

У жонлантириш бўлимидан чиқди ва биринчи бўлиб Миразизга дуч келди.

— Табриклайман. Худо дегани бор экан. Жони омон. Хавф ортда қолди. Энди бу ёғига, Худо хоҳласа, тузалиб кетади, — деди.

Миразиз кўзидан дув-дув ёш оқизаркан, уни қучоқлади.

— Раҳмат, дўстим, яхши кунларингизда хизмат қилай. Қутулиб бўлмайдиган қарзга ботдим. Юрагим тамом бўлаёзди. Қизимга нима деб жавоб беришни билолмай эсим кетди. Энди мана бу, — деб дўхтирнинг халати чўнтагига пул солаётганида, Баҳодир Неъматович силтаб ташлади.

— Нима қилганингиз бу? Сиздай одам-а! Менинг боламни пора эвазига қамоқдан олиб қолганмидингиз? Дунёда фақатгина сиз бундай нарсдан ҳазар қиласиз деб ўйлаб юргандим! — деди.

— Мени кечиринг, ақлимни йўқотиб қўйдим. Бунақан-

ги маҳал одам ҳар нимага қўл уриб юборганини ўзи сезмаскан! Унда мен битта семиз қўй сўяман, Фирдавснинг омон қолгани шарофатига қурбонлик қиламан! — дея Миразиз шоша-пиша пулни ўзининг чўнтагига тикди.

— Бу бошқа гап. Лекин ҳозирмас. Соғайиб чиқсин, кейин...

— Баҳодир ака, сизга бир гапни айтай. Энди бунисига мени уришмайсиз, шароит шунақа. Фирдавс оддий бир жойда жароҳат олмаганлигини ҳам ўзингиз билган бўлсангиз керак. Шунга кўра, касалхонада қолдиrolмайман. Ишончли ҳамшираларингиздан бир-иккисини беринг, дори-дармон ёзиб берсангиз, ёрдам қилишади.

— Жойдан қимирлатиб бўлмайди.

— Бошқа илож йўқ.

— Лекин...

— Тушунаман.

— Майли, мени ишдан ҳайдаб юборишса, олиб бориб камашса ҳам розиман. Ўзим бирга кетаман. Битта ҳамшира оламинг, шунинг ўзи етади.

— Сизни хатарга қўймайман.

— Бундай ўйлаб қарасангиз, аллақачон хатардаман. Юристингиз, буни ўзингиз яхши биласингиз. Мен тез ёрдам машинасига айтаман, айтилган жойга олиб боради...

Иккита тез ёрдам машинасига касаллар ортилди ва биттасига Баҳодир Неъматович, иккинчисига унинг қизи Нодира чиқди. У ҳамшира эди.

Касаллар Ҳасанбойдаги Абдувалининг уйига олиб борилди. Абдували у ерда яшамайди. Шунчаки сотиб олган. Бир йил олдин. Уйнинг қурилганига бор-йўғи уч йил бўлган. Ҳамма шароити бор эди...

Шу куни кечқурун Баҳодир Неъматович касалхонага келтирилди. Унинг кўзи кўқарган, бўйнига тиф билан жароҳат етказилган эди.

Касалхонани мелиса босган эди. Бош врач: “Мени мажбурлашди”, деди. “Ким эканликларини танимадим”, деди. “Иккинчи томондан, касални даволашим шарт эди, ким бўлишидан қатъи назар”, деб туриб олди. Манзилни айтмади. “Кўзимни боғлаб олиб боришди”, деди... Нодира эса ҳеч кимнинг эътиборига тушмаган экан, у ҳақда биров бир нима сўрамади.

Гарчи Баҳодир Неъматович Ҳасанбойдаги манзилни айтганида ҳам, у ердан ҳозир бировни топиб бўлмайди. Миразиз бош врачга йўл-йўриқ кўрсатиб, жўнатиб юборганидан кейин секин бошқа машина чақириб, манзилни ўзгартирганди...

Роппа-роса бир ҳафтадан кейин Фирдавс кўзини очди. Шунча кун унинг тепасида турган Мавзунанинг рангида ранг қолмаганди. У озиб-тўзиб кетганди. “Агар Фирдавс акам соғаймаса, мен ҳам ўламан”, деганди. Йўқ, бахти бор экан, Фирдавс ўлмади. Қайтага, кўзини очганидан кейин соғайиши тезлашди. Аммо бу пайтда кўчада даҳшатли хабарлар пайдо бўлган эди. Кўчага янги зўравон бўлиб чиққанлардан биттаси қиморда кимнидир обдан туширибди. Табиийки, ютқазган одам бор-будини берса ҳам, қарздан қутулолмаган. Бундан жаҳли чиққан зўравон уни “Роҳат”нинг нариёғига ўтказиб ёқиб юборибди. Лекин бечоранинг куни бор экан. Ўлмабди. Келиб ҳаммасини милицияга айтиб берибди. Зўравон ушланган. Сўнг, гап-сўзларга қараганда, у отувга ҳукм қилинармиш. Кейин иккита гуруҳ бир-бири билан “ҳисоб-китоб” қилгани чиққанида, уларни махсус ўраб олишибди-да, битта қолдирмай қириб ташлашибди. Яна Янгийўл ўрмонида отишма уюштирганлар ҳам қидирилмоқда экан. Дарвоқе, Арслоннинг ўлдириб кетилганлиги хабари ҳам етиб келди.

— Ҳозир шу пайтгача кўзга кўринмай юрганлар очикқа чиққан пайти. Улар ҳукумат учун кураш олиб боришяпти. Бунақа пайтда ҳўлу қуруқ баравар ёнади, секин чеккага чиқиб туриш керак. Бунинг устига, дарахт борми, бекат борми, столба борми, ҳамма ҳаммасига сенинг расминг илиб ташланган. Қидирувдасан. “Ўта ваҳший қотил” деб ёзиб қўйишибди. Демак, остона ҳатлаб чиқишинг ҳам хавфли. Юқоридан буйруқ бўлибди. “Ўлдирсанглар ҳам топинглар!” деган. Яна бошинг учун яхшигина суммадаги мукофот пули эълон қилинган. Хавфли, нафақат шаҳарда қолишинг, балки мамлакатда юришинг ҳам ўта хавфли. Сен тўғри иш қилгансан, фалончи, аслида, айбдор деб қараб ўтиришмайди. Олиб бориб тиқишади. Кейин гарчи бўйнингга олмасанг ҳам, ҳукм ўқиб юбораверишади. Анави жаҳл отига минган маҳал ҳукм битта бўлади... Ҳозир чиқиб кетиш учун имконият бор. Яна бир муддатдан кейин қийин

бўлади. Буни мен сенга ҳам қайнота, ҳам дўст сифатида айтаяпман, — деди Миразиз.

У гапираётган маҳал Достон ҳам бор эди. У бир оғиз ҳам гап қўшмади. Демак, иккиси олдиндан келишиб олишган.

— Қаерга кетаман? — деб сўради Фирдавс шифтга тикилганча.

— Швецияга. Менинг эски бир танишим тўрт йил олдин кетганди. Битта фирмада ишлаётган экан. “Ёмонмас”, дейди. У билан гаплашдим. “Келсин, бирор чора топармиз”, дейди.

— Мавзуна-чи?

— Қизиқмисан? Албатта, ёнингда Мавзуна бўлади-да! Қолаверса, Моҳина, Достон, мен, қайнонанг — ҳамма-хаммамиз кетамиз.

— Қолганлар-чи?

— Улар ҳозирча Қозоғистонда яшаб туришади. Кейинчалик, балки, чақириб олармиз. Тинчгина яшаймиз.

— Келишдик.

Орадан роппа-роса ўн кун ўтганидан сўнг, Фирдавс сафарга ярайдиган бўлиб қолгач, улар йўлга тушишди.

* * *

Сабинанинг кейинги тақдири осон кечмади. Аввало, у ишонгани, суянгани — Милиса қамалиб қолди. Уни дориларини сотаётган пайти қўлга олишди. Қонун жудаям қаттиқ эди. Таниш-билишчилик, пора деган нарса иш бермасди. Шу боис у нақ ўн икки йилга кесилиб кетди. Сабинанинг чиройига эса бу ерда биров эътибор бермади. Тўғрироғи, битта-иккитаси шилқимлик қилди. Аммо улар Сабинага маъқул тушмади. Камбағаллар. Туркиядан келган гастербайтерлар. Уларнинг мақсадлари битта, ишлари битгунича. Ундан кейин қораларини ўчириб кетишади. Шунда Сабинанинг хаёлига бирдан модель бўлиш истаги келиб қолди. Ва у оёғини қўлига олиб агентликларга борди. Буни қарангки, ёши ўтиб қолибди. Ўзи эътибор бермаган экан, танасининг баъзи-баъзи жойларида сўлиш аломатлари пайдо бўлибди. У қўрқиб кетди. “Наҳотки ҳаммаси тамом бўлган бўлса?” дея ижара уйига келса, отаси Фаттоҳ Норқулович жон таслим қилибди. Инфаркт. Кеча-ю кундуз ичкиликдан бош кўтармаслиги унинг умрига зомин бўлибди... Уни кўмиш жудаям оғир кечди. У ёқдан рухсатнома ол, бу ёқдан

рухсатнома ол. Қабристондан жой сотиб ол. Ҳамма-ҳаммаси Сабинанинг тинка-мадорини қуритди. У, сал бўлмаса, отасини печда куйдиришларига рози бўлаёзди. Яхшики, онаси қаршилиқ кўрсатди. “Бечоранинг сўнгги кунлари итниқидай ўтди. Энди, ҳеч қурса, тупроқнинг остида ётсин”, деди кўзидан ёшини оқизиб...

Орадан олти ой ўтиб, Сабинани яра-чақа босиб кетди. Қандайдир янги касаллик экан, даво топилиши қийин кечди. Яхшики, немис дўхтирларининг инсофи бор экан. Дарров бутун дунёдан шифосини қидиришга тушиб кетишди. Ва топишди. Жанубий Африка Республикасида бир пайтлар шунақа касаллик тарқалган экан. Тезда касаллик бартараф этилгач, у ҳақда маълумот тарқалмай қолган экан.

Сабина катта пул эвазига соғайишга соғайди-ю, бироқ юзида, кўкраklarининг устида яра излари қолиб кетди...

Икки йилдан кейин пулнинг туби кўриниб қолди. Агар шу тарзда ётиб ейилса, ижара ҳақини ҳам тўлашнинг имкони қолмайди. Шу боис Сабина астойдил иш қидирди. Қанақа бўлишидан қатъи назар. Ва узоқ сарсонгарчиликлардан сўнг қариялар уйидан иш топди. Фаррошлик. Бошида кўниқолмай юрди. Аммо кейинчалик биргина шу иши билан овунадиган одат чиқарди.

Орадан уч йилу саккиз ой ўтгач, онаси Роза ҳам жон таслим қилди. Сабина ҳориб-толиб ишдан қайтиб келса, полда қимирламай ётибди. Оғзининг бир чеккасидан қон оққан...

У қариялар уйида яшайдиган бўлди. Ариза ёзди: “Ҳамма иш ҳақим шу ерда қолдирилсин, вақти келиб қариганимда, ҳеч нимага ярамай қолганимда, менга ўлгунимча қарайсизлар”, деб...

* * *

Фирдавснинг иккала курсдоши ҳам ўқишни давом эттирди. Қолдирилган дарслари учун пора беришди. Аввалига “бўлди, ҳайдаласан” деб турган домлалари дарров ўзгарди. “Майли”, дейишди. “Агар бундан кейин яна шунақа дарс қолдирадиган бўлсаларинг, бир кун ҳам ўқимайсанлар”, дейишди. Ахир уларга пул ҳаво билан сувдай зарур эди-да. Чунки бир пайтлар улар ҳам студент бўлишган, озми-кўпми дарс қолдиришган, имтиҳонлардан ўтолмаган пайтлари бўлишган ва пул бериш, яъни пора эвазига ҳаммасини жой-

жойига кўйишган. Кейин ўқитувчи бўлиб қолиш учун пул беришган. Сўнгра қарашса, қуруқ ўқитувчилик билан иш битмайди. Қандайдир илмий унвон олиш зарур. Дарров аспирантурага киришган. Албатта, тўппа-тўғри топдингиз, сарф-харажат қилинмаса, биров аспирантурага олармиди? Ана ундан кейин илмий ишни ёқлаш бор. Эҳҳе, бунинг харажатини, мен сизга айтсам, қўрқиб кетасиз... Шундай экан, домла қургур ҳам қилган харажатларининг ҳаммасини чиқариб олиши керакми? Керак. Нима, Асқар билан Жамшиднинг миясида ҳеч вақо бўлмаса, диплом бериб бўлмайди? Бўлади. Вақти-соати келиб, иккови ҳам зўр мутахассис бўлиб кетишади... Аслида ҳам, шундай. Уларнинг ҳар икковининг отаси чўнтақларини яна бир мартадан бўшатганларидан сўнг алам устида обдан сўкишган. Ўшанда иккаласи ҳам қасам ичган. “Омон-эсон битириб, бир жойга прокурор бўлиб олайлик, сарфлаган пуллари-мизни юз баробар қилиб қайтарамиз. Шундай соққа қилайликки, ҳамма ҳурмат қилсин”, дея ният қилишган... Ҳа, Жамшид ўзининг касофати орқасидан Фирдавснинг ҳаёти алгов-далгов бўлиб кетганини ора-чора эслаб турарди. “Иш-қилиб, бир куни рўпара келиб қолмайин”, дерди. Буни қарангки, уларнинг йўллари бошқа тўқнаш келмади...

Жамшид ўқишни битирганидан сўнг йўлланма билан тўғри вазирликка ишга борди. Оддий ходим сифатида. Хушомаднинг зўрлиги, хўжайинга қилган совға-саломлари ортидан амали бир-икки йилда анчагина ошди. Бироқ у пора олишга шунчалик берилиб кетдики, охири шимининг орқа томонида оёқ кийимнинг изи қолиб, ишдан ҳайдалди. Асқар унга нисбатан узоқроқ ишлади. Аммо соқ-қабозлиги боис, эндигина капитан бўлганида, думини ту-гишди...

* * *

Сабинага уйланиш иштиёқида бўлган Лазиз қайта ўнганмади. Чунки у ичмаса туrolмайдиган аҳволга келиб қолган эди. Олдинига уйидаги бор нарсаларни сотди. Кейин унинг ўзини ҳам пуллаб ичиб юборди. Ва қиш келгунича кўча-кўйда ётиб юрди. Бир куни уни бекатда совуқдан тарашадай қотиб ўлиб қолган ҳолда топишди.

* * *

Нормат чўлоқнинг ўлдирилиши Норбой чўпонга омад

олиб келди. Чунки қўйларнинг ҳаммаси унга қолган эди-да. Шунга қарамасдан, биров сўраб келиб қолармикан деган ўйда икки йилча қўйларни боқиб юрди. Кейин ҳаммасини сотиб юборди. Бошлаб, беш ўнтадан. Кейин мижоз чиқиб қолганди, арзон баҳога барини пуллади-да, ота юрти Чироқчига кетди. Машина сотиб олди. Уй-жой қилди. Яна уйланди.

* * *

Швеция. Одамлари содда, ишонувчан, кўзбўямачилар, порахўрлар, қаллоблар жудаям оз. Борлариям бир пайтлар бошқа жойлардан келиб қолишган. Агар виждонинг тоза бўлса, бировни алдамайдиган ҳалол одам бўлсанг, бемалол бу давлатда яшаб кетасан... Фирдавс билан бирга борганлар “шаҳарда яшамаймиз”, дейишди. “Шаҳар тўйдириб юборди”, дейишди. “Чеккароқ бир жойга борамиз”, дейишди. Ва Йоханссон деган одамнинг маслаҳати билан мамлакатнинг энг шимолий ҳудудларидан бири ҳисобланмиш Юккасьярви деган жойига кетишди. Шу ерда Торнео дарёси ҳам бор экан. Аввалига туристлар учун қурилган меҳмонхонада яшашди. Кейинроқ Йоханссон ёрдамида ҳар бир оила ўзига кичкина-кичкина уй қуриб олди. Фирдавс эса Йоханссон билан бирга қаҳвахона очди... Ёдгор ва Абдували оиласи билан балиқчилик қилишни маъқул топди. Чунки балиқчиликдан яхшигина даромад қилса бўларкан. Швед Йоханссоннинг гапига қараганда, норвегияликлар айнан мана шу дарёда тутилган балиқларни хуш кўришаркан. Балиқ жудаям кўп эди. Аммо уни тутадиган, сотадиган одам йўқ эди. Уларнинг ишлари дарров яхши бўлиб кетди.

— Эҳ, бундай одамга ўхшаб ишлаб, одамга ўхшаб уйингга келсанг бўларкан-ку! Ўлай агар, фалон нима бўлибди, пистонни нима қиламиз, деб хаёлимнинг бир чеккасига ҳам келтирганим йўқ, — деди бир куни Фирдавснинг қаҳвахонасига келган Ёдгор.

— Кўз тегмасин, амаки, фақат битта илтимос, қовун тушириб қўйманглар, солиқларни вақтида тўланглар. Кейин бизнинг ишимизга ҳам омад тиланглар. Шундай кунлар бўляптики, бирорта одам ҳам қаҳвахонага кирмайди. Ўзи жуда галати иш қилдим-да. Ҳеч ким йўқ жойда қаҳвахона очишга бало бормиди? Йоханссон ҳализамон туристлар кўпаяди, дейди-ю, лекин шу ерларга, манави қор босган

адирларга биров келишини одам тасаввур қилолмайди, — дея қулди Фирдавс.

— Хавотир олма. Ҳеч ўхшамаса, битта қайиқ сотиб оласан-да, бизга қўшилиб балиқ овлайсан, — деб унинг кўнглини кўтарган бўлди Ёдгор.

Аммо Фирдавснинг иши аста-секин уларникидан ҳам яхши бўлиб кетди. Чунки у Европа ошпазлигига Осиёникини омухта қилиш имконини топа олди. Қолаверса, Музаффар ошпазнинг ҳам жуда кўп ёрдами тегди. Улар тайёрлаган таомни еганлар ҳайрон бўлишарди. “Бунақанги таъмни ҳеч қаерда татиб кўрмаганмиз”, дейишар ва қайта-қайта буюртма беришарди. Албатта, улар ичкиликсиз бирор нима ейишмасди. Аммо Фирдавс: “Ичкиликка умуман аралашмайман, ҳатто қўлимга ҳам ушламайман”, деганди Йоханссонга. Шунга биноан Йоханссон ўзининг хотинини барга қўйди...

Моҳина билан Шерзоднинг тўйи шу ерда бўлиб ўтди.

Мавзуна эса орадан роппа-роса бир йил ўтиб эгизак фарзандни дунёга келтирди.

Шу куни Достон қасамини бузиб Йоханссоннинг бари-га кириб қўйди.

— Мен ютуликни тақдир бузилгани учун ютдим! Бундан бу ёғига авлодларимиздан бирортаси жонини ҳовучлаб яшамайди! — дея ҳайқирди у.

(Туғади)

Адабий-бадий нашр

Ўзбек тилида

Нуриддин Исмоилов

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

(Олгинчи китоб)

Муҳаррир Суннатулло Саимназаров

Дизайнер Акбар Исмоилов

Техник муҳаррир Юлдуз Исоқова

Мусахҳиҳ Нодира Қурбонбоева

Саҳифаловчи Зокиржон Алибеков

Босишга 25.03.2020 йилда рухсат этилди.

Бичими 84x108 1/32. Босма табоғи 16,0.

Шартли босма табоғи 10,48.

Адади 3000. ...-сонли буюртма.

Нархи шартнома асосида.